School of Theology at Claremont
1001 1401706

The Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT

WEST FOOTHILL AT COLLEGE AVENUE
CLAREMONT, CALIFORNIA

TBA
S

PRAELECTIONES

DE LITURGIIS ORIENTALIBUS.

TOMUS PRIMUS.

BX
350
M3
v. 1

PRAELECTIONES

DE

LITURGIIS ORIENTALIBUS

HABITAE IN UNIVERSITATE FRIBURGENSI HELVETIAE

A

MAXIMILIANO, PRINCIPE SAXONIAE.

TOMUS PRIMUS,

CONTINENS: 1. INTRODUCTIONEM GENERALEM IN OMNES LITURGIAS ORIENTALES, 2. APPARATUM CULTUS NECNON ANNUM ECCLESIASTICUM GRAECORUM ET SLAVORUM.

FRIBURGI BRISGOVIAE.
SUMPTIBUS HERDER,
TYPOGRAPHI EDITORIS PONTIFICII.
MCMVIII.
ARGENTORATI, BEROLINI, CAROLSRUHAE, MONACHII, VINDOBONAE, S. LUDOVICI AMERICAE.

Imprimatur.

Friburgi Brisgoviae, die 29 Aprilis 1907.

e. m.

† Fridericus J. Knecht, ep. aux.

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

Omnia jura reservantur.

Typis C. A. Wagnerianis, Friburgi Brisgoviae.

Monitum praemissum.

Hoc initium mearum lectionum de liturgiis orientalium quae successu temporum, si Deus permiserit, omnes ritus orientales nonnullis tomis complectentur, publici juris facio ob hanc causam, quia desiderandum est, ut etiam aliis locis theologis notitia rerum orientalium detur, et studia circa opus reunionis orientalium ecclesiarum in multis animis excitentur.

Nullatenus sunt illae lectiones in omnibus partibus novae publicationes; multae observationes haustae sunt ex operibus jam praeexistentibus. Ita imprimis multum adhibui *Nilles,* Kalendarium manuale utriusque ecclesiae. In repraesentandis linguis liturgicis diversis secutus sum in multis rebus *Baeumer* in Lexico ecclesiastico-catholico de lingua ecclesiastica.

Quae dicuntur pag. 19 de editionibus Rumanicis liturgiae Graecae in monarchia Austro-Hungarica, per errorem posita sunt. Editiones pro Rumanis unitis Hungariae aut Transsilvaniae fiunt Blasendorfii in Transsilvania (qui locus etiam Blasch aut Hungarice Balasch-Falva vocatur) ubi eorum metropolita, titulum Albae Juliae necnon Fogaras portans, jam a longo tempore residentiam habet. Editiones econtra pro illis Rumanis Hungariae et Transsilvaniae, qui non sunt ecclesiae Romanae uniti, Hermannstadii in Transsilvania in lucem veniunt, ubi eorum metropolita residet.

Auctor libri.

Friburgi Helvetiae, die 14. Maji 1907.

Protestatio auctoris.

Declaro me voluisse scribere totaliter in conformitate cum decretis Urbani papae VIII de canonisatione servorum Dei. Nullatenus ergo intendo hoc scripto personis ab illis qui extra ecclesiam versantur ut sanctis veneratis characterem sanctitatis vindicare aut aliis personis ab ecclesia ut sanctis non agnitis. Miracula hic narrata, nisi ab ecclesia agnita sint, nullam fidem nisi mere humanam merentur.

In omnibus judicium relinquo Sanctae Sedi Apostolicae, ut supremae auctoritati in rebus fidei et disciplinae ecclesiasticae, cujus devotissimum filium me declarare gaudeo.

Auctor libri.

Index.

pag.

Monitum praemissum V

Observationes praeliminariae 1

I. Introductio generalis in omnes liturgias orientales . . . . . 4—54

1. De legitimitate orientalium liturgiarum 4
2. De authenticitate liturgiarum orientalium 7
3. De antiquitate et origine harum liturgiarum 9
4. De hodiernis territoriis liturgiarum orientalium 13
5. De integritate liturgiarum orientalium 16
6. De textibus et editionibus liturgiarum orientalium 16
7. De linguis liturgicis orientalium 21
8. De qualitatibus excellentibus liturgiarum orientalium 25
   a) De earum valore dogmatico 25
   b) De earum valore morali 43
   c) De earum valore quoad usum scripturarum 44
   d) De earum valore patristico 44
   e) De earum valore poetico 45
   f) De varietate, quae in illis regnat, de earum splendore et popularitate . . 45
9. De defectibus liturgiarum orientalium 45
   a) De stilo saepe nimis florido 45
   b) De defectu sanae criticae 47
   c) De tendentia ad conservandas consuetudines veteris testamenti 48
   d) De nimia diuturnitate officiorum 49
10. De modo recitandi et canendi officia apud orientales 49
11. De liturgiis orientalibus comparatis cum liturgia occidentali 51
12. De diversis liturgiis orientalibus comparatis inter se 52

II. De ritu Graecorum et Slavorum . . . . . 55—214

1. Apparatus cultus Graecorum 55
   a) Aedificium cultus 55
   b) Vasa cultus 69
   c) Vestimenta sacra 70
   d) De libris liturgicis 73
   e) De personis liturgicis 75
2. Annus ecclesiasticus Graecorum et Slavorum 77
   a) Diversitas kalendarii 77
   b) Sanctificatio hebdomadis 78
   c) Divisio festorum 80
      α) Secundum dignitatem 80
      β) Secundum objecta 82
      γ) Secundum solemnitatem pro populo 82

pag.

d) Proprium de tempore 84
α) Pars ejusdem festiva 84
αα) Pars triodii 84
αβ) Tempus pentekostarii 114
β) Pars non festiva vel tempus oktoichi 120
e) Proprium de sanctis 122
α) Mensis Septembris 122
β) Mensis Octobris 132
γ) Mensis Novembris 142
δ) Mensis Decembris 152
ε) Mensis Januarii 164
ϛ) Mensis Februarii 176
ζ) Mensis Martii 183
η) Mensis Aprilis 189
θ) Mensis Maji 193
ι) Mensis Junii 201
ια) Mensis Julii 207
ιβ) Mensis Augusti 214

Observationes praeliminariae.

Carissimi domini!

Incipimus hodierno die sancto Marco evangelistae sacro nostras lectiones de liturgiis orientalibus. Ille sanctus in oriente et occidente celeberrimus et celebratissimus connexum nobis inter ambas ecclesias ante oculos ponit. Ipse fuit discipulus beati Petri apostolorum principis et Romae suggerente eodem magistro evangelium suum composuit et inde quam maxime in apostolica arce fundatus est. Idem autem postea in orientis partibus in celeberrima urbe Alexandrina sedem suam episcopalem fixit et apostolicum munus implevit. Inde fundator est unius ex celeberrimis patriarchalibus antiquae ecclesiae thronis, et tota christianitas Aegyptiaca necnon Aethiopica ipsum et per ipsum etiam beatum Petrum tamquam patrem spiritualem considerat. Inde est quoque, quod aliqua ex antiquissimis liturgiis orientalibus, illa nempe ecclesiae Alexandrinae, ex qua omnes reliquae Aegyptiacae liturgiae ortum traxerunt, nomen sancti Marci portet. Reliquiae autem ejusdem sancti rursus in occidentem transvectae sunt, qua re illa perantiqua respublica et civitas Venetiana, quae tantas relationes cum oriente habuit et quasi ligamen inter orientem et occidentem formabat, gloriabatur semper nomine et protectione sancti Marci evangelistae.

Difficultates, quae tali lectioni obstant.

Dum autem hanc lectionem incipimus, haud ignotum mihi est nonnullas difficultates in illa tradita inveniri. Difficultates sunt ex parte mea ut docentis, quia pro prima vice talis lectio datur et fere nullibi in Europa jam haec materia ex professo tradita est. Inde non possumus sequi viam tritam, non habemus praedecessores, quos imitari possimus, ut indulgentiam et veniam meae infirmitati praebere debeatis et cum benevolo animo rem judicare. Ex altera vero parte non desunt difficultates auditoribus et studiosis. In omnibus enim aliis materiis adest copia litteraturae, multitudo librorum, quos studiosus perlegere possit. In hac autem materia libri admodum parci sunt, difficiles ad comparandum et quoad maximam partem occidenti nostro ignoti. Etiam in magnis bibliothecis magnarum urbium Europae saepe magnis cum difficultati bus aliquid circa haec invenitur. Inde ex una quidem parte magis necessarium erit lectionem oralem bene sequi, ex altera autem parte, quia non paucos libros de his materiis tractantes aut personaliter possideo aut apud me commodatos habeo, paratus sum ad omne servitium personale auditoribus

School of Theology
at Claremont

meis praestandum. Si ergo quis ad me venire vult et libros istos inspicere, pergratum mihi erit. Et si quis aliquam quaestionem oralem proponendam habet, in quantum possum, cum gaudio responsum praebebo.

Rationes, quibus haec lectio introducatur.

Quia autem lectio haec nova est, inde quodammodo indiget apologia vel quasi defensione suae existentiae: ratio explicanda est, quare introducatur. Facultas sacra theologica, quando introductionem talis cursus proposui, cum gaudio et unanimiter hanc propositionem tamquam utilem et bonam accepit. Adsunt inde rationes graves, quae rem satis commendent. Est ex una parte ratio practica, propter quam hanc lectionem instituimus. Nempe ob hoc, quia universitas nostra, Deo favente, his ultimis temporibus characterem magis universalem accepit et inter theologos suos alumnos quasi ex omni natione, quae sub coelo est, complectitur. Inde habemus inter nostros studiosos forsitan etiam tales, qui missionibus orientis in posterum operam navaturi sint. Qui autem missionarii orientis fieri volunt, quique quotidie inter orientales tam unitos quam schismaticos versari debent, oportet sint in omnibus rebus orientis, imprimis autem in rebus religionis, apprime instructi. Non autem desunt et theoreticae rationes, quae stant pro legitimitate hujus praelectionis. Ipsa materia, quae tractanda est, alta et sublimis et per se digna est, quae diligentissime exploretur et cognoscatur. Nullatenus merentur illae venerabiles liturgiae illam altam oblivionem, qua saepe apud nos demersae sunt. Ut theologus ecclesiam bene cognoscat et vim semper fertilem hujus ecclesiae, necesse est etiam has liturgias cognoscat, quae rami sunt ex succo vitali arboris ecclesiae procedentes. Si autem sola et exclusiva liturgia Romana cognoscitur, nondum tota plenitudo vitae ecclesiasticae cognita est.

Sublimitas materiae.

Leo XIII in litteris suis apostolicis de disciplina orientalium ita loquitur: «In rituum orientalium conservatione plus inest, quam credi possit, momenti. Augusta enim, qua varia ea rituum genera nobilitantur, antiquitas et praeclaro est ornamento ecclesiae omni et fidei catholicae divinam unitatem affirmat. Inde enimvero, dum sua praecipuis orientis ecclesiis apostolica origo testatior constat, apparet simul et enitet earundem cum Romana usque ab exordiis summa conjunctio. Neque aliud fortasse admirabilius est et ad catholicitatis notam in ecclesia Dei illustrandam, quam singulare, quod ei praebent obsequium dispares caeremoniarum formae nobilesque vetustatis linguae ex ipsa apostolorum et patrum consuetudine nobiliores; fere ad imitationem obsequii lectissimi, quod Christo divino ecclesiae auctori exhibitum est nascenti, cum magi ex variis orientis plagis devecti venerunt adorare eum.» Et post pauca pontifex prosequitur: «Hoc modo» (scilicet per conservationem orientalium liturgiarum) «et ecclesiae vitae numquam senescentis proditur vis, et ipsa magnificentius Christi sponsa excellit, quam sanctorum patrum sapientia veluti adumbratam in effato agnovit Davidico: Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate, in fimbriis aureis, circumamicta varietatibus.»

Practicus finis.

Summopere nos omnes desideramus et fusis ad Deum supplicibus postulamus gemitibus, ut magnum opus reunionis ecclesiarum schismaticarum orientis ex idea et spe realitas fiat. In hunc finem, sive expectationes pro futuro fundatae sint sive non, omnia facere et contribuere debemus. Ad hoc autem etiam

necessarium est, ut cognitio rerum orientalium divulgata sit apud occidentales, ut per haec jam quaedam quasi major propinquitas et familiaritas inter populos creetur, quae futurae reunioni viam paret. Huic quoque scopo haec debet servire lectio. Inde haec materia non solum pro theologis, sed etiam pro hominibus cultis et eruditis ex facultatibus academicis laicis alicujus momenti esset ad cognoscendum. Quare, si etiam alios juvenes studiosos, qui res orientis cordi habent, inducere potestis ad lectionem hanc sequendam, mihi jucundum erit.

Intentio ergo mea est, si Deus mihi vitam praebebit et circumstantiae eaedem remanent, per plures annos totam seriem omnium liturgiarum orientalium ex ordine tradere. Materia per se vasta et immensa est et ideo, si diligenter tractari vult, multum temporis requirit.

Divisio materiae.

In hoc ergo semestri tradam primum introductionem generalem in omnes liturgias orientales in genere et deinde incipiam conspectum dare liturgiae Graecorum, quae, ut fateor, mihi inter omnes maxime familiaris est et quae etiam consuetudinibus nostris magis vicina apparet.

Introductio generalis dabitur ad analogiam lectionum de scripturis divinis. Etiam in studiis scripturalibus primum datur introductio generalis in omnes libros veteris vel novi testamenti, ubi agitur de notione inspirationis et aliis rebus, quae communiter in omni libro scripturae inveniuntur. Deinde datur specialis introductio in singulos libros ejusdem bibliae sacrae. Ita etiam hic agetur de illis rebus, quae communiter in diversis liturgiis orientalibus inveniuntur, deinde de diversitate liturgiarum sermo erit.

Haec divisio nostrae materiae in introductionem generalem et tractationes speciales revera eo justificatur, quod omnes liturgiae orientales in multis rebus multum similes et sibi invicem conjunctae sint, ita ut per omnem diversitatem, quae in aliis rebus existit, tamen aliquis generalis character orientalis liturgiarum adsit, qui oppositus sit liturgiis occidentalibus. Inter liturgias orientales etiam inter se maxime divergentes tamen major similitudo locum habet quam inter easdem et liturgiam Romanam. Notiones fundamentales cultus et liturgiae, quae in omni cultu humano vel ecclesiastico eodem modo inveniuntur, hic non amplius describentur, sed praesupponentur, quia jam dantur in parte generali liturgicae theologiae.

I. Introductio generalis in omnes liturgias orientales.

Indicatio litteraturae.

Quod ad litteraturam hujus partis generalis attinet, difficulter invenietur aliquis liber ex professo de liturgiis orientalibus in genere tractans. Doctissimus *Renaudotius* in Collectione sua liturgiarum orientalium primo tomo praemisit praefationem et doctissimam dissertationem de liturgiarum orientalium origine et auctoritate, pag. 1—75, sicut postea introductiones speciales ad diversas liturgias tradit. *Daniel* in Codice suo liturgico ecclesiae universae multa tradit de liturgiis orientalibus in IV tomo et inde etiam quaedam, quae ad partem generalem spectant. *Neales* et *Littledales*, Anglici, in editione diversarum liturgiarum orientalium generalem introductionem tradunt usque ad pag. 40. *Swainson*, Anglicus, in editione Graecarum liturgiarum in introductione usque ad pag. 44 etiam quaedam huc spectantia tradit. *Denzinger*, Ritus orientalium, pag. 1—13 simili modo quasdam generales notiones dat. *Guéranger*, Institutions liturgiques, in tomo I, cap. 9, quaedam de historia liturgiarum tradit. *Bona*, Rerum liturgicarum, in cap. 9 de liturgiis orientalibus agit. Denique in diversis libris de liturgia tractantibus quaedam ad nostram materiam spectantia invenientur.

1. De legitimitate orientalium liturgiarum.

Legitimitas, proveniens ex catholica origine.

Incipimus a prima quaestione: de *legitimitate* orientalium liturgiarum. Haec legitimitas provenit ex consensu et approbatione ecclesiae. Plurimae inter liturgias orientales legitimae jam per suam historicam originem sunt. Quoad maximam partem natae sunt in ecclesia catholica ante incoeptum schisma vel haeresim. Sicut antiquitus universaliter in rebus liturgicis fuit, natae sunt hae liturgiae et adoptatae imprimis per consuetudinem legitimam et sub auctoritate episcoporum. Verum est aliquas anaphoras, v. g. Syriacas, in schismate natas esse. Sed omnes saltem liturgiae originem traxerunt ex aliqua liturgia primitus orthodoxa. Quoad magnam partem, saltem quod spectat ad liturgiam Graecorum, totum aedificium liturgiae in omnibus fere rebus ad perfectionem ductum fuit ante incoeptum schisma. Ita, verbi gratia, immensum opus breviarii Graeci opus paene exclusivum est temporis catholici. Schis-

matici postea raro et perpauca quaedam addiderunt, introducendo, verbi gratia, nomina quorundam sanctorum schismaticorum, componendo hymnos quosdam in eorum honorem, sed ex illis, quod spectat ad liturgiam Graecorum, raro quaedam in libros officiales irrepserunt. Sunt in hac re omnes orientales antiquitatum amatores et abhorrentes novitates.

Legitimitas, proveniens ex approbatione ecclesiae.

De novo liturgiae orientalium legitimitatem acceperunt, quando in reunione orientalium cum ecclesia eorum ritus approbati fuerunt. Ita jam quoad ritum Graecorum concessum fuit Michaeli Palaeologo in concilio Lugdunensi, habito sub beato Gregorio X papa. In professione fidei imperatori praescripta continetur in fine: «Confitentes vero haec et approbantes et acceptantes et promittentes observare, ut superius dictum est, rogamus magnitudinem vestram, ut ecclesia nostra dicat sanctum symbolum, prout dicebatur ante schisma usque in hodiernum diem, et quod permaneamus in ritibus nostris, quibus utebamur ante schisma; qui scilicet ritus non sunt contra supradictam fidem, nec contra divina praecepta nec vetus et novum testamentum, nec contra doctrinam sanctorum generalium conciliorum et sanctorum receptorum per sancta concilia, quae celebrata sunt a spirituali dominatione ecclesiae Romanae. Hoc igitur non grave est vestrae sanctitati nec inusitatum et nobis nunc difficile propter infinitam multitudinem populi.» Eodem modo in concilio universali Florentino solemni modo ritus Graecorum approbati sunt. Simili modo etiam caeterorum orientalium caeremoniae a Romanis pontificibus recognitae sunt. Romani pontifices semper orientales in exercitatione suarum liturgiarum protexerunt contra conatus Latinorum ad has liturgias evellendas. Ita, verbi gratia, Paulus V pontifex, a. 1615, acriter invexit contra illos, qui Ruthenos nuper conversos in suis ritibus et officiis disturbare conati sunt. «Unde», dicit pontifex, «scandalum multorum provenire dignoscitur; eapropter nos ex pastoralis officii debito inimico homini bono semini superseminanti zizania occasionem auferre et errorem ejusmodi ex mentibus hominum evellere ac scandalis occurrere volentes necnon litterarum praefatarum tenores praesentibus pro expressis habentes, supplicationibus dicti Josephi archiepiscopi nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, omnes sacros ritus et caeremonias, quibus Rutheni episcopi et clerus juxta sanctorum patrum Graecorum instituta in divinis officiis et sacrosanctae missae sacrificio caeterorumque sacramentorum administratione aliisque sacris functionibus utuntur, dummodo veritati et doctrinae fidei catholicae non adversentur et communionem cum Romana ecclesia non excludant, per unionem praemissam tollere aut extinguere ecclesiae Romanae intentionem, mentem et voluntatem non fuisse nec esse, neque id dici vel censeri potuisse nec posse, quinimo dictos ritus eisdem Ruthenis, episcopis et clero, ex apostolica benignitate permissos, concessos et indultos esse . . . apostolica auctoritate tenore praesentium declaramus.» Posteriori tempore Benedictus XIV, a. 1742, Ruthenos de conservatione rituum suorum securos reddidit, dicendo: «Nec vobis in mentem veniat, reputare quicquam ibi vestris Ruthenis ritibus adversari, quos et quoscumque alios laudabiliter institutos ubique servandos existimarunt sapientissimi illi patres, rati ex incorruptarum caeremoniarum diversitate catholicae ecclesiae decus

accedere, et a nobis quam maxime alienum est, ab hujusmodi sententia vel minimum discedere.» Idem sapientissimus pontifex a. 1751 declarat: «Cum vero numquam ecclesiae Latinae mens fuerit, ut Graecorum ritus destrueret, quin potius eorum semper conservationi prospexerit.» Romani autem pontifices orientales in exercendis eisdem ritibus non solum protexerunt, sed imo ad conservandos illos omni ope provexerunt. Ita idem Benedictus XIV monachos Graecos Italiae graviter adhortatus est, ut suos ritus conservarent eorumque notitiam sibi acquirerent, et abbatibus omnino celebrationem missae Latinae prohibuit. (Die 20 apr. 1751): «Volumus et mandamus, ut omnia et singula decreta et statuta, tam in antecedentibus capitulis generalibus et dictis pro stabilitate et firmitate Graeci ritus condita et ordinata, quam ea insimul, quae in capitulo mox celebrando pro dicti ritus Graeci manutentione fieri et praescribi contigerit, post capituli hujusmodi celebrationem ad nos deferantur, ut, quo firmius subsistant et serventur exactius, apostolica auctoritate nostra approbemus et confirmemus et inviolabili apostolicae firmitatis patrocinio muniamus.» Eodem modo pontifices pluries (non semper) vigilaverunt super intacta conservatione rituum orientalium in omnibus suis partibus, et ita ipsis orientalibus injunxerunt non esse recedendum in ulla re a suo ritu. Imprimis rursum Benedictus XIV Graecis Melchitis orientis in omnibus rebus conservationem sui ritus inculcavit et illos prohibuit, quominus contra suum ritum intra quadragesimam missae sacrificium celebrarent, quod autem hodierna die non amplius observatur. Eodem modo illos docuit ritum antiquum Graecum, secundum quem plures missae super eodem altari in una die prohibentur, esse servandum, et solum permisit illis, ubi talis sit multitudo sacerdotum, ut in una ecclesia plura erigerentur altaria (decreta de ritibus Graecorum Melchitarum patriarchatus Antiocheni, die 24 dec. 1743). Ibi continentur illa verba: «De ritibus igitur et moribus ecclesiae Graecae illud imprimis generatim statuendum decrevimus, nemini licuisse aut licere, quovis titulo et colore et quacumque auctoritate aut dignitate, etiamsi patriarchali aut episcopali, praefulgeat, quidquam innovare aut aliquid introducere, quod integram exactamque eorundem observationem imminuit.» Idem pontifex statuit, quoad Syros et Armenos, omnes ritus Graecos et orientales esse conservandos (decretum de Syriacis et Armenis die 26 julii 1755). Pontifices prohibuerunt, quominus orientales ritus blasphemarentur vel a quoquam ludibrio haberentur. Pontifices prohibuerunt Latinos, quominus orientales a suis ritibus abducerent et ad ritum Romanum adducerent. Quoad haec Benedictus XIV graves poenas statuit contra sacerdotes talia agentes. Easdem Benedicti XIV constitutiones Leo XIII pridie kal. dec. a. 1894 ad omnes orientales extendit, statuendo, ut sacerdos Latinus, qui consilio vel auxilio orientalem ad amplectendum ritum Latinum induxerit, poenas suspensionis a divinis ipso facto incurrat. Orientales schismaticos ut catholicos Latini ritus accipere solum tum licet, cum illud tamquam exclusivam conditionem pro sua receptione in ecclesiam postulent. Denique Romani pontifices illos ritus eorumque pulchritudinem summis laudibus celebrarunt. Ita Pius IX (litterae apostolicae ad orientales: In suprema, die 6 jan. 1848): «Omnino sartas tectas habebimus peculiares vestras catholicas liturgias,

Favor Romanorum pontificum erga liturgias orientales.

quas plurimi sane facimus, licet illae nonnullis in rebus a liturgia ecclesiarum Latinarum diversae sint. Enimvero liturgiae ipsae vestrae in pretio pariter habitae fuerunt a praedecessoribus nostris, utpote quae et commendantur venerabili antiquitate suae originis et conscriptae sunt linguis, quas apostoli aut patres adhibuerunt, et ritus continent splendido quodam ac magnifico apparatu celebrandos, quibus fidelium erga divina mysteria pietas et reverentia foveatur.» Post haec omnia de mente et intentione Romanorum pontificum quoad ritus orientales et de legitimitate harum caeremoniarum nullum rationabile dubium moveri potest. Si ergo adsunt adhuc aliqui theologi vel sacerdotes, qui latinisationem orientalium postulant et in illorum translatione ad ritum Latinum omnem salutem positam vident, ipsi sunt magis papales quam ipse papa; et qui tales postulationes emittunt, possunt imo causam reunionis orientalium in grave periculum vocare, quia orientales multi naturali quodam et legitimissimo amore erga suos ritus feruntur. Adversarii ecclesiae catholicae et imprimis protestantes objiciunt pontificibus Romanis illos mere ex causis egoisticis conservationem orientalium liturgiarum fecisse, ambitione ductos tali modo egisse, sc. voluisse sub omni conditione orientales suos subditos habere. Si ergo potuissent, dicunt adversarii, abrogassent liturgias orientales. Quia autem vidissent se orientales aliter habere non posse nisi conservando illorum ritus, eos aegre et contra desiderium proprii cordis agnovisse illos ritus. Contra quae dicendum est primum, quod, etiamsi Romani pontifices ob hanc causam tolerassent conservationem rituum orientalium, ut illos catholicos facerent, hoc neque malum esset neque ex ambitione procedens, quia fieret mere ob salutem animarum, cum ecclesiae societas primum sit fundamentum salutis. Secundo autem, si Romani pontifices revera liturgias orientales solum tamquam aliquod malum inevitabile tolerassent, illas non illis laudibus modo citatis extulissent. Tertium considerandum est, quod modus agendi Romanae sedis erga orientales longe diversus est a modo agendi ejusdem sedis erga alios populos in rebus liturgicis. Verum est Romanos pontifices in occidente acerrimos conatus ad unitatem liturgicam constituendam fecisse. Ibi autem considerandum est, quod occidentales populi pertineant ad patriarchatum Romanum, et inde omnino aequum sit, ut patriarchae suo sese omni modo conforment in cultu divino. Quod autem populis noviter ad fidem venientibus, ut populis Americae ac talium regionum, qui fidem a missionariis Romanis receperunt neque umquam proprias liturgias possederunt, Romanus modus colendi Deum imponatur, omnino naturale et per se clarum est. Orientales autem proveniunt ex maxima parte (exceptis Slavis) ex illis antiquis et apostolicis patriarchatibus. Liturgiae eorum eadem antiqua origine gaudent sicut liturgia Romana. Inde magis tendentia ad conservandas illas Romanae sedi sese imponit.

Favor omnino sincerus.

2. De authenticitate liturgiarum orientalium.

Secunda quaestio tractanda est illa de *genuinitate vel authenticitate* harum liturgiarum. Quaestio autem de genuinitate liturgiarum in duplici sensu moveri potest. Primo sensu liturgiae orientales genuinae sunt, in quantum in constanti

Orientales liturgiae sunt genuinae tamquam preces ecclesiae.

et viventi usu ecclesiarum sunt. Quoad haec omnes fere genuinae sunt. Exceptio est quaedam liturgia Graeca, dicta sti. Petri, ex Sicilia orta, quae a quodam falsificatore concepta est neque umquam ab ecclesia approbata neque umquam in ecclesiae usu fuit. Quoad alias omnes continuus usus ecclesiarum probat earum genuinitatem et omnem possibilitatem alicujus dolosae falsificationis excludit. Secunda in hoc sensu quaestio de genuinitate moveri potest, utrum nempe liturgiae orientales ab illis conceptae sint, quorum titulos portant. In hoc sensu de Romanae liturgiae genuinitate quaestio moveri non potest, quia illa nullum titulum vel nomen portat, sed mere tamquam orationem ecclesiae sese dat. Simili modo est de omnibus liturgiis occidentalibus. Liturgia Ambrosiana magis in hoc sensu ita vocatur, quia ecclesia Mediolanensis est ecclesia sti. Ambrosii. Liturgiarum autem orientalium illud speciale et characteristicum est, quod unaquaeque liturgia missae alicui sancto vel alii personae attribuatur, imo formulae etiam sacramentorum nonnumquam alicui personae speciali adscribantur. De hac autem quaestione parum dependet. Protestantes antiquorum temporum multum contra genuinitatem harum liturgiarum invexerunt. Videbant sese in arcto positos et contra testimonia harum liturgiarum se nihil objicere posse. Inde ad illud tamquam ultimum refugium confugerunt, ut dicerent illas liturgias esse omnino apocryphas, falsificatas, spurias, nullius momenti et inde rejiciendas. Tamen in hac assertione multum aberraverunt, quia illae liturgiae longe majorem auctoritatem ex usu ecclesiae recipiunt quam illam, quae ex sancto vel persona individuali, cui adscribuntur, provenit. Quoad haec dicendum est cum doctissimo Assemani, editore codicis liturgici, qui Renaudotium est secutus: «Non multum interesse videatur, cujusnam sit genuinus foetus haec vel illa liturgia, quando constat illam in usu esse apud ecclesias. Auctoritas enim liturgiarum ex ecclesiarum auctoritate, quae illis utuntur, pensanda est, minime vero ex illius auctoritate, qui talem liturgiam scripsit.» Quod ergo ad illas inscriptiones liturgiarum attinet, aliquae sine dubio falsae sunt. V. g. nemo non videt duodecim apostolos non conscripsisse liturgiam Aethiopum, stum. Joanuem evangelistam non composuisse anaphoram Syrorum ab eo denominatam etc. Tamen quodam sensu certo quaedam ex illis inscriptionibus verificantur. V. g. liturgia Graeca sti. Chrysostomi certo certius non totaliter ab illo composita est, sed quaedam in illa preces forsitan ab illo doctore ecclesiae descendunt, et inde vero quodam sensu vocari potest Chrysostomiana. Simili modo etiam sub quodam sensu liturgia Basiliana ita vocari potest, in quantum certum est Basilium multas res liturgicas ordinasse. Quaestio seria est imprimis de genuinitate duarum antiquissimarum liturgiarum sti. Jacobi et sti. Marci. Liturgia sti. Jacobi, ut illa ecclesiae Hierosolymitanae, certo jure nomen illius sti. Hierosolymorum episcopi portat. Certum est stum. Jacobum primam formam cultus Hierosolymis ordinasse. Ex illis formis primitus ordinatis, sed antiquitus nondum scriptis, orta est tractu temporis liturgia hujus nominis. Protestantes contra genuinitatem hujus liturgiae objecerunt ibi inveniri quasdam expressiones, quae antiquis temporibus non tantopere in usu erant, ut verbum θεοτόκος. Sed istud est argumentum ridiculum. Aliqua liturgia, quae in usu ecclesiae remanet, progressu temporum

Etiam tituli vel inscriptiones earum partim et quodam sensu verae sunt.

semper additiones accipit, quae tamen neque substantiam rei neque ejus genuinitatem tollunt. Simile argumentum esset, si aliquis diceret missale Romanum non esse a sto. Gregorio magno ordinatum, quia ibi festa quorundam sanctorum inveniuntur, qui posteriores sunt sto. Gregorio. Authenticitas liturgiae Jacobianae imprimis hac circumstantia probatur, quod illa revera fuit liturgia ecclesiae Hierosolymitanae. Si catecheses mystagogicae sti. Cyrilli Hierosolymitani comparantur cum liturgia sti. Jacobi, apparet statum liturgiae, qui ibi repraesentatur, totaliter correspondere missae sti. Jacobi. Praeter illud habemus perspicuum testimonium synodi Trullanae et communem et universalem traditionem orientis pro illius genuinitate. Difficilior est quaestio circa originem liturgiae sti. Marci, quia illa non jam amplius in usu est et antiquitus quasi ignota fuit. Praeter illud etiam Theodorus Balsamon, canonista Byzantinus, illam directe ut spuriam rejecit, agnoscendo eodem tempore genuinitatem liturgiae sti. Jacobi. Tamen in hac quaestione Balsamon vix impartialis judex fuit, et forsitan etiam ejus cognitio de rebus ecclesiae Alexandrinae non fuit satis accurata. Si tamen comparationem instituimus inter liturgiam sti. Marci et caeteras liturgias Aegyptiacas, videmus caeteras omnes originem traxisse ex illa sti. Marci et ordinem actionum ex illa accepisse. Inde illa apparet ut antiquissima liturgia Aegypti et omnium aliarum mater. Probabiliter ergo idem statuendum erit de liturgia sti. Marci quod de illa sti. Jacobi, nempe, quod vero quodam sensu nomen sti. evangelistae portet. St. Marcus, tamquam primus Alexandrinorum episcopus, prima elementa cultus eis dedit, ex quibus cursu temporum haec liturgia nata est, quae postea scriptis mandata est. Deinde etiam addendum est, quod, quando nomen alicujus sancti praefigitur alicui liturgiae, forsitan non semper intentio sit, illam liturgiam tamquam illius opus repraesentari, sed quod illa liturgia dedicetur memoriae illius, ita v. g. quando liturgia inscriptionem portat: Domini nostri Jesu Christi, beatae Mariae virginis, et similia. Falsitas autem inscriptionum, quod in fine observandum est, ob hanc causam dignitati liturgiarum nullatenus nocere potest, cum liturgiae primitus extiterint et inscriptiones solum postea accesserint.

Imprimis liturgiae sti. Jacobi et sti. Marci defenduntur.

3. De antiquitate et origine harum liturgiarum.

Tertia quaestio tractanda est illa de *antiquitate* et *historica origine* harum liturgiarum. Haec quaestio rursum non adeo facilis est ad solvendum. Diversarum liturgiarum diversa est antiquitas. Saltem dici potest omnes posteriores liturgias natas esse ex aliqua apostolicae originis. Quoad tria prima saecula christianismi documenta liturgica satis rara sunt, et inde difficile est aliquid certi statuere. Habemus in constitutionibus apostolicis aliquam liturgiam missae in extenso descriptam, quae magnam similitudinem cum hodiernis liturgiis orientalibus offert. Aliqui docti putaverunt illam esse antiquissimam formam liturgiae, de qua supponunt, quod apud omnes ecclesias orientales et occidentales antiquitus in usu fuerit. Illi nomen datur liturgiae Clementinae. Sed illi docti viri pro sua assertione ne umbram quidem probationis afferre possunt. Quamvis constitutiones apostolicae falsificata quaedam compilatio sint, tamen

Origo liturgiarum orientalium valde antiqua.

nullatenus supponendum est illam liturgiam ibi datam omnino fictitiam esse, sed cum omni probabilitate credendum est eam esse formam liturgiae in aliqua ecclesia usitatam. Pro certo statuere, quaenam ecclesia haec fuerit, non erit possibile. Brightman tamen magnam verisimilitatem producit pro Antiochena origine eius.

Extiterunt ergo illis temporibus probabiliter, ut jam dictum fuit, liturgiae sti. Jacobi et sti. Marci. Lingua liturgica tunc maxime in oriente vulgata erat Graeca, praeter illam forsitan jam etiam Syriaca. Liturgiae illis primis temporibus nondum scriptae erant, postea scriptis consignatae sunt. Origo diversarum liturgiarum orientis forsitan cum Neales et Littledales, Anglicis, ad diversas familias liturgiarum referenda est, ex quibus reliquae omnes ortum sumpserunt. Secundum illos distinguendae essent quatuor familiae liturgiarum: 1. Familia sti. Jacobi vel Hierosolymitana; 2. Familia sti. Marci vel Alexandrina; 3. Familia sti. Thaddaei vel Mesopotamica; 4. Familia sti. Joannis apostoli vel Ephesina.

Familiae liturgiarum.

Quoad primam familiam, illam sti. Jacobi, certum est omnes liturgias Graecas, Syriacas et Armenicas ex illa natas esse. Quod ad liturgias Graecas attinet, ut narrat traditio ecclesiae Graecae, relata per stum. Proclum, Constantinopolitanum episcopum, tractu temporis liturgia sti. Jacobi, quae antea ferme ubique regnabat, decrescente devotione fidelium, nimis longa apparebat, et ideo desiderium ortum est, ut illa abbreviaretur. Ob hanc causam dicitur st. Basilius magnus, celeberrimus ille doctor ecclesiae, episcopus Caesareensis, liturgiam sti. Jacobi abbreviasse, et inde ortam esse illam sti. Basilii. Imo traditio vult illum sanctum doctorem in componenda sua missa supernaturali modo fuisse a Deo inspiratum. Certum est ex testimonio cujusdam Petri diaconi, qui ex oriente in occidentem emissus fuerat, fine saeculi sexti p. Chr. n. liturgiam Basilianam ubique in oriente receptam fuisse. Decrescente deinde de novo devotione fidelium, ut prosequitur eadem traditio, rursum desiderium abbreviationis ortum est, et ideo st. Joannes Chrysostomus, doctor ecclesiae et patriarcha Constantinopolitanus, novam abbreviationem faciendo creavit liturgiam dictam sti. Joannis Chrysostomi. Accessit deinde mox ut tertia liturgia illa, quae dicitur praesanctificatorum pro quadragesima, quam Russici sti. Gregorii Dialogi vocant, i. e. Gregorii magni, Romani pontificis, propter librum dialogorum ita appellati. Traditio Graeca refert, quod st. Gregorius, quando ut monachus et apocrisiarius papae per plures annos Constantinopoli degerit, admirationem conceperit, videndo Graecos intra quadragesimam sacrificium Deo non offerre, et quod inde consilium illis dederit, ne penitus communione privarentur, ut saltem aliquando liturgiam cum praesanctificatis speciebus facerent. Quamvis illa traditio non ita verisimilis appareat, certum tamen est illam liturgiam praesanctificatorum perantiquam esse. Testimonio est concilium Trullanum, quod illum ritum jam ut existentem praesupponit in canone 52. Istae tres liturgiae: sti. Basilii, sti. Chrysostomi, et illa praesanctificatorum, factae sunt liturgiae ecclesiae Constantinopolitanae. Patres ecclesiae Graecae, posterioribus temporibus imprimis Constantinopolitanae, ex saeculis sexto, septimo, octavo et nono suis hymnis ecclesiasticis

Liturgiae Graecae.

ornaverunt dominicas, dies hebdomadis, festa Domini nostri et sanctorum, et ita ortum est breviarium Graecum. Etiam ritus ad administranda sacramenta et sacramentalia tractu temporum nati sunt, et ita liturgia Graeca ad completionem perducta est.

Ex liturgia sti. Jacobi ortae sunt etiam liturgiae Syriacae. Sanctus Jacobus Hierosolymitanus, quem habemus, Graecus est. Utrum ipse fuerit originale, an sit translatio, nescimus. Non esset omnino impossibile, quod antiquissimi christiani Palaestinenses in lingua Hebraica sacra sua fecerint. Tamen cum epistola ad Hebraeos, directa ad illos Palaestinenses christianos, Graece scripta sit, haud impossibile est liturgiam Palaestinensem semper fuisse Graecam. Certum autem est Syriacum sanctum Jacobum esse translationem ex Graeco. In multis formulis liturgicis Graece servatis, uti στῶμεν καλῶς, κύριε ἐλεῆσον, in aliis translatis ex lingua Graeca, in multitudine caeremoniarum, usque ad vestimenta sacra, desumptarum ex ecclesia Graeca, in maxima similitudine inter kalendaria Graeca et Syriaca apparet clare omnino liturgiam Syriacam esse filiam liturgiae Graecae, et etiam in Syria aliquibus temporibus habita esse officia Graece. Existit ergo Syriaca forma sancti Jacobi et quidem antiquissima, ex qua omnes posteriores liturgiae Syriacae, tam Antiochenae quam Maronitae, ortum traxerunt. Syriacus iste sanctus Jacobus multo ante haeresim monophysitismi in usu fuit. Inter ecclesias Syriacam et Palaestinensem naturaliter maxima familiaritas et vicinitas erat. Syria post Palaestinam antiquissima provincia christianismi erat, et ideo sanctus Jacobus in ambobus territoriis regnabat. Iste Syriacus sanctus Jacobus ordinem communem missae pro omnibus Syris constituit quasi quendam canonem fixum, et aliae liturgiae, quae vocantur anaphorae, in illum canonem ordinarium sti. Jacobi inseruntur. Syri deinde tractu temporum ingentem anaphorarum numerum produxerunt et fertiliores fuerunt in producendis liturgiis omnibus aliis orientalibus. Istae autem anaphorae magna ex parte post monophysiticam haeresim ortae sunt. Numerus harum liturgiarum vel anaphorarum usque ad plus quam triginta datur, imo apud Neales et Littledales numero 43 inveniuntur. Nomina sunt: 1. minor sti. Jacobi, 2. sti. Clementis, 3. sti. Marci, 4. sti. Dionysii, 5. sti. Xysti, 6. sti. Ignatii, 7. sti. Petri I, 8. sti. Petri II, 9. sti. Julii, 10. sti. Joannis evangelistae, 11. sti. Basilii, 12. Dioscori, 13. sti. Joannis Chrysostomi I, 14. omnium apostolorum, 15. sti. Maruthae, 16. sti. Eustathii, 17. Philoxeni Mabugensis I, 18. Matthaei pastoris, 19. Jacobi Baradaei, 20. Jacobi de Batna, 21. Jacobi Edesseni, 22. Mosis Barcephae, 23. Thomae Heracleensis, 24. sanctorum doctorum, 25. Philoxeni Mabugensis II, 26. sti. Joannis Chrysostomi II, 27. Abulpharai I, 28. Joannis de Dâra, 29. sti. Coelestini, 30. Joannis Barsusan, 31. Eleazari Babyloniensis, 32. Joannis scribae, 33. Joannis Maronis (?), 34. Dionysii de Cardu, 35. Michaelis de Antiochia, 36. Joannis Bar Vahib, 37. Joannis Bar Maadan, 38. Dionysii de Diarbekir, 39. Philoxeni de Bagdad, 40. sti. Gregorii nazianzeni, 41. Cyriaci de Antiochia, 42. Dionysii Bar Salibi, 43. Abulpharai II. Ergo Syriaci nonnumquam paparum Romanorum: Clementis, Julii, Xysti, deinde nomina apostolorum assumpserunt, ut illis suas liturgias decorarent. Syriaci catholici Antiocheni adhuc in suo missali sequentes anaphoras habent: 1. sti. Jacobi,

Liturgiae Syriacae ortae ex liturgia Graeca.

Anaphorae Syriacae.

2. sti. Petri apostoli, 3. sti. Joannis Chrysostomi, 4. sti. Xysti papae, 5. sti. Matthaei apostoli, 6. sti. Basilii, 7. sti. Joannis apostoli. Sti. doctores ecclesiae Syriacae, imprimis st. Ephrem, diaconus Edessenus, suis canticis officia ecclesiastica repleverunt, et ideo ortum est breviarium Syriacum.

Distinctio inter ritum Syriacum purum et Maroniticum.

Divisio in ritum Syriacum introducta est medio aevo, quando natio Maronitica in monte Libano residens, illis temporibus ubi cruciferi ex occidente in terram sanctam venerunt, unionem sedis Romanae et ecclesiae occidentalis quaesivit et invenit. Maronitae illo tempore ritum nonnullis in rebus mutaverunt et aliquantulum Romanae missae similiorem reddiderunt, retento tamen breviario antiquo Syriaco necnon lingua Syriaca in officiis divinis. Ex illis ergo temporibus ritus Syriacus in ritum Syriacum purum vel Antiochenum, qui est Syrorum planitiei, et in ritum Syrorum Maronitarum, i. e. Syrorum montium, dividitur. Anaphorae, quas habent Maronitae in suo missali, sunt: 1. anaphora secundum ordinem ecclesiae sanctae catholicae Romanae, matris omnium ecclesiarum (ista est ab ipsis composita et in nonnullis precibus similis Romano ordini missae), 2. sti. Petri apostoli, 3. 12 apostolorum, 4. sti. Jacobi apostoli, 5. sti. Joannis apostoli, 6. sti. Marci evangelistae, 7. sti. Xysti papae, 8. sti. Joannis Maronis (a quo nationis nomen derivatur), 9. praesanctificatorum pro die parasceves (ad imitationem ecclesiae Romanae). Praeter formas sti. Jacobi, Hierosolymitanam et Syriacam, asserunt Neales et Littledales extitisse olim formam Sicilianam sti. Jacobi, quae in hac insula exercitata fuisset usque ad Sarazenicam conquisitionem.

Liturgia Armenorum orta ex liturgia Graeca.

Ultimus autem ramus familiae sti. Jacobi est liturgia Armenorum. Certum est illam ex liturgiis Graecis ortum traxisse, quod probant verba et formulae Graecae in cultu adhibitae. Imo liturgia Armenica multo plus filia est liturgiae Graecae quam Syriacae. Primis temporibus probabiliter solum translatio fuit cultus Graecis, postea quasdam specialitates accepit. Inde adhuc maxima conformitas inter missam Graecam et Armenicam adest. Liturgia autem Armenorum non adeo pervetusta est. Quidquid Armeni de antiquitate christianismi inter illos fabulantur, st. Gregorius illuminator saeculo IV apostolus fuit illius gentis; sed ante stum. Mesropium, doctorem ecclesiae, qui alphabeta Armenicum incipiente saeculo V tradidit, liturgia Armenica existere non potuit. Ergo usque ad illud tempus omnia Graece apud Armenos fiebant. Medio aevo per aliquot tempora intimae et amicales relationes inter sedem Romanam et nationem Armenorum extiterunt. Inde Armeni quosdam ritus Romanos in suam liturgiam assumpserunt: consuetudinem episcoporum portandi mitram secundum formam Romanam, usum recitandi psalmum Judica in principio missae, minores ordines Romanos symbolum recitantes post evangelium. Ideo liturgia Armenica tamquam mixtio inter consuetudines Graecas et Romanas apparet.

Liturgiae Aegyptiacae.

Secunda familia liturgiarum est illa sti. Marci, quae omnes liturgias Aegyptias et Aethiopicas in se comprehendit. Omnes liturgiae Copticae ex praeexistentibus liturgiis Graecis, non autem formae Jacobianae, ortum traxerunt, ut rursum probant multitudo verborum Graecorum et formarum Graecarum, quae in cultu apparent. Coptitae ergo composuerunt tres liturgias: primam

sti. Basilii, quae ad alias Copticas sese eodem modo refert sicut Syriacus sanctus Jacobus ad anaphoras Syriacas. St. Basilius ordinem communem Coptitarum constituit. Praeter illum habentur duae anaphorae: sti. Cyrilli Alexandrini et sti. Gregorii nazianzeni. Eaedem liturgiae etiam in textu Graeco existunt.

Liturgiae Aethiopicae.

Ex liturgiis Copticis deinde liturgia Aethiopica vel Abessinica originem hausit. Ecclesia Aethiopica fundata est a sede Alexandrina per stum. Frumentium, illius gentis apostolum. Inde canon generalis Aethiopum, vocatus liturgia duodecim apostolorum, nihil est nisi Aethiopica translatio sancti Basilii Coptici. Pro illo canone communi deinde Aethiopes diversas anaphoras condiderunt, quae tamen dicuntur multum barbarae esse. Istas anaphoras Neales et Littledales numero 16 dant: 1. sti. Joannis evangelistae, 2. storum. 318 (patrum concilii Nicaeni), 3. sti. Epiphanii, 4. Jacobi Sarugensis, 5. Domini nostri Jesu Christi I, 6. Dioscori I, 7. sti. Gregorii Armeni, 8. stae. Mariae, 9. sti. Joannis Chrysostomi, 10. sti. Gregorii Alexandrini, 11. sti. Basilii, 12. sti. Cyrilli, 13. sti. Athanasii, 14. Dioscori II., 15. Domini nostri Jesu Christi II, 16. omnium apostolorum II.

Liturgiae Nestoriano-Chaldaicae.

Tertia familia liturgiarum est illa Mesopotamiae. Prima ibi et originalis liturgia est illa vocata apostolorum Addaei (Thaddei) et Maris. Isti duo dicuntur fuisse apostoli Mesopotamiae. Ista liturgia antiquissima est et multo ante haeresim Nestorianam apud illos christianos in usu fuit. Illa rursum generalem canonem vel officium ordinarium constituit. Posteriori tempore duae anaphorae additae sunt: una Theodoro Mopsvesteno adscripta (qui, quamvis ipse in pace ecclesiae mortuus, tamen a Nestorianis quasi praecursor quidam doctrinae Nestorianae consideratur), et altera Nestorio haeresiarchae adscripta. Neales et Littledales adhuc tertiam anaphoram Narsetis leprosi addunt. Catholici Chaldaei solum ordinem apostolorum, non autem anaphoras adhibent.

Liturgia Malabarica.

Ex liturgiis Mesopotamicis orta est deinde liturgia Malabarica. Nestoriani populos litoris Malabarici Indiae ad christianismum adduxerunt; christiani ibi vocantur sti. Thomae apostoli. Liturgia autem Malabarica non est res per se existens, sed solum quaedam alia species liturgiarum Nestorianarum.

Liturgia Ephesina (?).

Quarta ergo familia est secundum Neales et Littledales illa sti. Joannis Ephesina. Ex illa autem in oriente nihil remansit. Quaedam occidentales liturgiae propter contactum cum Asia minore secundum illos inde ortum sumpserunt. Istae liturgiae sunt liturgia Mozarabica in Hispania et antiqua liturgia Gallicana. Certum est, illas liturgias orientalem originem habere. Gallia autem antiquitus multas relationes cum Asia minore habuit (respice imprimis stum. Irenaeum, Lugdunensem episcopum). Tamen illae duae liturgiae, quia in lingua Latina conscriptae, huc ad nos non spectant.

4. De hodiernis territoriis liturgiarum orientalium.

Tractu temporum deinde territoria liturgiarum partim mutata sunt. Jam antea liturgia Graeca sti. Chrysostomi liturgiam sti. Basilii quoad magnam partem ex campo fugaverat, ita ut perpauci intra annum remaneant dies, quibus missa Graeca sti. Basilii exerceatur. Deinde liturgiae Byzantinae tractu

Liturgia Graeca in forma Byzantina ubique regnat.

temporis omnes alias liturgias Graecas eliminaverunt. Crescens semper fuit potentia et auctoritas necnon ambitio patriarcharum Constantinopolitanorum, voluerunt magis et magis patriarchae Byzantini papae omnium Graecorum orientis fieri. Ideo omnes Graecos tractu temporum ad amplectendas suas liturgias adegerunt. Primo christiani Palaestinenses suam antiquissimam liturgiam sti. Jacobi reliquerunt, et omnes, tam religiosi quam saeculares, liturgias Byzantinas adoptati sunt. Solum pro memoria historica conservanda semel per annum a Graecis Hierosolymitanis exercetur missa sti. Jacobi die festo ejusdem sancti. Ita mater aliarum liturgiarum devorata est a filiabus suis, et ecclesia illa, quae antiquissima omnium ecclesiarum est, suos ritus sacratos reliquit, ut sequeretur consuetudines ecclesiae multo junioris. Medii aevi temporibus deinde patriarchae Byzantini Graecos Aegyptiacos quadam quasi vi ad sequendum ritum Constantinopolitanum coegerunt et ita rursum liturgiam sti. Marci totaliter aboleverunt. Balsamon, quaesitus a Marco patriarcha Alexandrino, quid faciendum esset de liturgia sti. Marci, in responsis jam memoratis dixit, quod in summa ridiculum argumentum est: in scripturis divinis nihil de hoc contineri, quod st. Jacobus et st. Marcus liturgias condiderint, «nos autem», ita prosecutus est, «habemus deiferos patres nostros, Basilium et Chrysostomum, neque dubium est, quin totus mundus debeat illos sequi». Deinde a sede Constantinopolitana illius liturgiae transvectae sunt ad omnes fere nationes Slavicas. Sedes Byzantina magnum zelum adhibuit in convertendis Slavorum populis ad fidem christianam, et una cum fide etiam suos ritus illis tradidit, ut omnino naturale et legitimum erat. Slavici populi in rebus liturgicis ecclesiam matrem secuti sunt. Patriarchae autem non coegerunt Slavos ad Graecam linguam in sacris adhibendam, et ideo totum aedificium liturgiae Byzantinae vel Graecae translatum est in linguam Slavonicam. Quod ergo ad territoria et populos spectat, in quibus vel apud quos diversae liturgiae regnant, longe inter omnes amplissimum campum obtinet liturgia Byzantina vel Graeca. Post liturgiam Romanam nulla alia in mundo tot sectatores habet quam liturgia Byzantina. Illo ritu forsitan centum milliones schismaticorum Deum colunt. Illum ritum sequitur immensum imperium Russicum in sua totalitate, deinde schismatici in Austria existentes, tum omnes status Balcanici: Rumania, Serbia, Graecia, excepta sola Dalmatia, tunc omnes Graeci orientis, Turciae Europaeae, Asiae minoris, Palaestinae, Syriae, Aegypti, denique omnes Graeci et Slavi schismatici totius mundi. Sed etiam inter unitos orientales longe major numerus usque ad plures milliones ritus Graeci sunt. Ritus Graeci sunt imprimis omnes Graeco-Slavi uniti in Austria: primo natio Ruthenica in Austria in sua totalitate, quasi 3 milliones, deinde Rumani uniti, qui ex antiquis temporibus in regno Hungariae degunt et numerum $1^1/_2$ fere millionum constituunt. Extant deinde noviter in Bulgaria Bulgari uniti, qui nomen Unitarum portant, numero incerto. Liturgiam Byzantinam in lingua Graeca habent Italo-Graeci, i. e. Graeci in Italia residentes, qui partim jam ab antiquis temporibus ibi fuerunt, partim, imprimis post captam Constantinopolim, in territoria illa immigraverunt, numero satis magno, forsitan usque ad 100000; postremo Graeci Melchitae orientis patriarchatus Antiocheni, qui dispersi sunt

Etiam apud Slavoniae populos.

per Palaestinam, Syriam et alia territoria, quorum numerus praecisus vix dari poterit. Quoad ritum Graecorum catholicorum levis quaedam differentia inter Italo-Graecos et Graecos Melchitas existit. Italo-Graeci in magna conjunctione cum Latinis vixerunt et ideo in quibusdam rebus sese illorum ritibus conformaverunt. Benedictus XIV die 7 kal. junii a. 1742 specialem instructionem pro ritibus Italo-Graecorum dedit, quae diversa est ab illa pro Graeco-Melchitis. Italo-Graeci hodierna die quaedam festa Romana celebrant, quae Melchitis ignota sunt. Etiam alioquin inter ambitum liturgiae Graecae multae proprietates locales existunt. Ita Russia imprimis sua festa particularia habet et imo singularia monasteria ritus Graeci propria celebrant festa. In hoc quaedam analogia adest ad propria dioecesana et ordinum religiosorum in liturgia, Romana. Medii aevi temporibus specialitates locales in ritu Graeco multo uberiores erant quam nunc.

Differentiae quaedam in illa.

Liturgiae Syriacae Antiochenae regnant apud omnes Syros Jacobitas monophysiticos, qui degunt imprimis in planitie Syriae, in Mesopotamia et partim etiam in India, numero forsitan aliquot milliones. Praeter illud exercentur a Syris catholicis ritus Antiocheni, qui sub patriarcha Syriaco Antiocheno constituti sunt, quorum numerus praecisus etiam difficulter dari poterit.

Territorium liturgiae Syriaco-Antiochenae.

Ritus Syro-Maroniticus exercetur a tota natione Maronitica, quae exclusive catholica est et patriarchae Antiocheno Maronitico subest. Degunt hi ex maxima parte in monte Libano, partim etiam in planitie Syriae et in numero multorum milium ut emigrantes in America septentrionali. Numerus totius nationis forsitan usque ad mediam millionem ascendit.

Maroniticae.

Liturgiae Nestorianae exercentur apud Nestorianos in Mesopotamia, imprimis Turkistan, qui in haeresi remanserunt et non nimis numerosi sunt. Eaedem exercentur a Nestorianis unitis Mesopotamiae, qui Chaldaei vocantur, sub patriarcha Babyloniensi Chaldaico, numero quasi 70000.

Nestoriano-Chaldaicae.

Liturgia Malabarica regnat apud christianos unitos sti. Thomae litoris Malabarici, qui quoad numerum multo plures sunt quam schismatici. Tamen eorum liturgia totaliter conformata est Romanae, ita ut hodierna die nihil fere sit nisi Chaldaica translatio liturgiae Romanae. Eodem tempore adhuc exercetur antiqua liturgia Malabarica a Nestorianis, qui ibi in schismate remanserunt.

Malabaricae.

Liturgiae Copticae exercetur apud omnes christianos schismaticos in Aegypto nationis Copticae, numero forsitan plurium millionum, et apud Coptitas unitos catholicos, numero 20000.

Copticae.

Liturgiae Aethiopicae vel Abessinicae regnant apud omnes schismaticos et apud paucos catholicos illius nationis numero aliquot centenorum.

Aethiopicae.

Liturgia Armenica exercetur ab Armenis schismaticis, ubique diffusis, numero forsitan usque ad 6 milliones, et apud Armenos catholicos, simili modo in diversis regionibus habitantes, quoad maiorem partem sub patriarcha Armeno-catholico, Constantinopoli residente.

Armenicae.

Ex dictis patet ad bene intelligendas liturgias orientales quandam cognitionem geographiae orientis et etiam populorum et eorum consuetudinum vivendi necnon imprimis eorum hierarchiae utilem vel fere necessariam esse.

Etiam scientia historiae ecclesiasticae orientis ad hoc utilis erit. Conspectum totalem hierarchiae orientis praebet magnum opus *le Quien*, Oriens christianus. Disciplinam orientalis ecclesiae tradit speciatim: *Silbernagl*, Jus canonicum orientis.

5. De integritate liturgiarum orientalium.

Integra conservatio textus liturgiarum orientalium.

Quarta nobis solvenda est quaestio de *integritate* liturgiarum orientalium, sc. an intactae remanserint, postquam completae fuerunt, an postea interpolationes susceperint. Quoad haec primo a quibusdam catholicis objicitur schismaticis, quasi illi posterioribus temporibus mutationes vel interpolationes in libris suis liturgicis fecerint, ex odio contra sedem Romanam et ut suas doctrinas firmius statuerent. Ista autem assertio difficulter probari potest; et si ita est, in perpaucis rebus erit. Ex alia parte Romanae sedi objicitur, quasi haec, recipiendo orientales, eorum ritus et libros liturgicos mutaverit. Verum quidem est antiquiores editiones liturgiarum orientalium Romae factas aliquantum mutatas fuisse. Ita imprimis missa Armenorum primitus a Propaganda publicata in multis rebus illam liturgiam transformaverat, ita ut fere canon Romanus in liturgiam Armenorum introduceretur. Haec autem editio numquam ab Armenis recepta est. Simili modo factum est etiam de aliis liturgiis missae, v. g. Chaldaica. Posterioribus autem temporibus econtra pontifices Romani ordinarie libros liturgicos intactos conservaverunt aut saltem perpaucas mutationes in illis fecerunt. Speciminis gratia servire potest epistola Benedicti XIV pro nova editione euchologii Graecorum (die 1 martii 1756). Ibi videri potest, quomodo paucissimae factae sint mutationes in rubricis, et quomodo etiam contra consilia diversorum membrorum congregationis pontifex preces integras servaverit. Hodierna die, si v. g. menaea Graeca Romae typis mandata comparantur cum editionibus schismaticorum, videtur, quod ambo a primo verbo ferme usque ad ultimum sibi concordantia sint. Ipsi orientales catholici pluries mutationes in suis ritibus cum approbatione sanctae sedis statuerunt.

6. De textibus et editionibus liturgiarum orientalium.

Differentiae textus.

Cum praemissis cohaeret illa quaestio, utrum adsit aliquis textus certus, fixus, authenticus liturgiarum orientalium. Talem textum statuere difficilius est apud liturgias orientales quam apud liturgiam Romanam. In liturgia Romana habemus potestatem centralem legislativam in rebus liturgicis, neque ideo a tempore publicationis librorum officialium ullum dubium circa textum liturgiae praevalere potest. Non ita est apud orientales, ubi talis potestas legifera non existit. Ideo imprimis pro antiquioribus temporibus textus variantes sunt. Si quis perlegit euchologium Graecorum a Goario publicatum, videbit, quam discrepantes versiones missae Graecae olim fuerint. Nunc autem temporis etiam apud schismaticos Graecos quaedam editiones quasi typicae considerantur, quas multi sequuntur. Econtra alii schismatici, ut v. g.

Syriaci, usque ad hodiernum diem solum codices manuscriptos in ecclesiis habent et quasi nefas considerant verba sacra typis mandare. Facilior est quaestio pro catholicis quam pro schismaticis, quia pro illis libri liturgici imprimuntur, et quidem partim Romae. Circa illas editiones officiales rursus quaestio moveri potest, utrum sint revera pro orientalibus in conscientia obligantes vel non, an etiam licite alias editiones sequi possint, quorum primum omnino supponi debet. In praxi videntur non omnes orientales catholici libros officiales sequi et nonnumquam in illis rebus aliqua confusio adesse. Etiam cum permissu sanctae sedis aliquando in ritu Graeco editiones schismaticae Venetianae adhibentur. Illae autem editiones officiales textum certum et sanum praebent, quia semper pontifices Romani super hoc invigilaverunt, ne aliquid falsi vel superstitiosi in illos libros irreperet. Ideo jam Clemens XI specialem congregationem pro correctione librorum liturgicorum orientalium instituit. Pius quidem IX die 6 jan. 1862 hanc congregationem abolevit, hujus autem vice congregationem pro negotiis rituum orientalium creavit, quam partem congregationis de propaganda fide constituit. Eodem anno die 8 aprilis idem pontifex in encyclica ad patriarchas et episcopos orientales de correctione librorum liturgicorum admonuit, dicendo: «Insuper cum acceperimus in aliquibus locis liturgicos ac rituales adhiberi libros, in quos vel aliquis irrepsit error vel aliqua ad arbitrium invecta immutatio, vestrum erit nobis patefacere, qui libri apud vos adhibeantur, itemque dicere, si hujusmodi libri aliquo tempore fuerint ab hac sancta sede approbati, vel si ex vestris judiciis errores corrigendos contineant, atque etiam si quae dubia dirimenda habeatis, vel si adsint abusiones tollendae.» Correctio textus.

Partem textus liturgiarum constituunt rubricae. Nullus cultus certus et fixus sine rubricis esse potest, et ideo omnes liturgiae orientales multitudinem rubricarum continent, quae ad amussim omnia et singula determinant usque ad minimas actiones et motiones, usque ad tonum vocis, utrum quaedam alta vel secreta voce proferenda sint. Quaeritur solum rursus, utrum istae rubricae in conscientia obligantes sint annon. Schismatici videntur obligativam vim rubricarum non tantopere agnoscere, sed multa ad libitum celebrantis relinquere; v. g. prothesis, pars praeparativa missae, a multis exercetur, ab aliis omittitur. Etiam catholici non semper in eadem mensura omnes rubricas ut obligantes considerant, sicut nos quoad ritum Romanum. Rubricae.

Cum his cohaeret etiam quaestio de editionibus liturgiarum. Medii aevi temporibus liturgiae orientales manuscriptae in diversis codicibus extabant. Editiones typis mandatae inceperunt a saeculo XVI. Usque ad illud tempus in occidente ferme nemo quidquam de illis cognoscebat; tunc autem temporis imprimis tamquam arma contra doctrinas novatorum adhibita sunt et in hunc finem a catholicis publicata. Erasmus Rotterdamus Latine interpretatus est sti. Chrysostomi liturgiam. Antea jam aderat quaedam translatio illius Ambrosii Pelargi. Mox inceperunt imprimis editiones schismaticae Venetianae Graecorum officiorum, quae deinde continuatae sunt per cursum saeculorum usque ad nostra tempora. Illae autem editiones in occidente magis ignotae remanserunt, quia exemplaria in orientem migrabant ad schismaticos. Inter Editiones antiquae.

liturgias stricto sensu orientales primo illa, quae maxime remota videtur, Aethiopica, cum translatione in Europa edita est. Apparuerunt deinde Parisiis typis regiis, Graece et Latine, liturgiae Graecae sti. Jacobi, Basilii, Chrysostomi et praesanctificatorum, a. 1560. Deinde Jo. a. sto. Andrea, canonicus Parisiensis, primus liturgiam sti. Marci edidit, quae usque ad illud tempus in Europa totaliter ignota fuerat. Andreas Masius deinde edidit Syriacam sti. Basilii liturgiam in translatione Latina. 1597 Romae comparuit missale Chaldaicum ad usum Maronitarum sine translatione. Mox deinde Coimbriae in Portugallia edita est liturgia Malabarica per auctoritatem Alexii Menesii, archiepiscopi Goarensis. Deinde Augustae Vindelicorum editio trium Copticarum liturgiarum in translatione in lucem prodiit. Inter protestantes Jos. Scaliger edidit tres liturgias Aegyptiacas in Latina translatione, facta ab aliquo Maronita. Secutus est deinde a 1647 clarissimus Goarius ex ordine Praedicatorum, qui per longum tempus missionibus orientalibus operam navaverat, cum suo euchologio Graecorum, opere immortali et perpetui valoris. Illum secutus est Habertus cum suo pontificali seu archieratico Graecorum, a. 1706. Eusebius Renaudotius, vir eruditissimus et doctissimus, in duobus tomis suam collectionem liturgiarum orientalium publicavit. Primus tomus continet liturgias omnes Aegyptiacas missae et canonem Aethiopicum universalem necnon ordinationem patriarchae Alexandrini Coptitarum. Secundus tomus continet Syriacas liturgias missarum et liturgiam apostolorum Mesopotamicam, omnia in translatione Latina. Jos. Aloysius Assemani deinde ab a. 1749—1764 13 tomis publicavit codicem liturgicum ecclesiae universae. Primus tomus continet ordines varios ad faciendum catechumenum Graecorum, Coptitarum, Armenorum, Chaldaeorum et Syrorum. Secundus tomus praebet ordines baptismi omnium fere rituum, tomus tertius eodem modo omnes fere ordines confirmationis. In tomo quinto inveniuntur missae, Graeca et Syriaca sti. Jacobi cum anaphora Syriaca sti. Cyrilli. Tomus septimus comprehendit omnes liturgias missae Aegyptiacas. Tomi nonus et decimus praebent Syrorum Maronitarum ordinationes, tomi undecimus et duodecimus ordinationes Graecorum, tomus decimus tertius Syrorum, Chaldaeorum, Nestorianorum et Malabarum ordinationes. Omnia haec traduntur etiam in translatione Latina praeter textum linguae liturgicae. Nuperrime codex Assemani de novo Parisiis typis mandatus est a Welter. Duo fratres Jos. Aloysius et Simon Assemani, Maronitae, Romae degentes, fuerunt optime demeriti de causa orientali. Saeculo XIX Daniel protestans 1847—1854 suum codicem liturgicum ecclesiae universae publicavit, qui multas liturgias missarum orientales continet. Denzinger, Wirceburgi 1863, ritus orientalium omnium in administrandis septem sacramentis Latine uno volumine dedit (non autem est haec nova editio). Optimae editiones in hoc ultimo saeculo factae sunt ab Anglicis: *Brightman*, Liturgiae orientales et occidentales (Liturgies eastern and western), ubi continentur omnes liturgiae Graecae missarum necnon ordo communis missae Jacobitarum, Coptitarum, Abessinorum et Nestorianorum et liturgia missae Armenica; *Swainson*, Liturgiae Graecae (Greek liturgies), praeter liturgias Graecas etiam canonem generalem Coptitarum continet; *Neales* and *Littledales* in collectione sua

Editiones modernae.

(The liturgies of St. Mark etc.) offerunt diversas liturgias Graecas et liturgiam Malabaricam in translatione Anglica.

Editiones liturgiae Graecae in lingua Graeca.

Quod ad liturgias singulas attinet, longe maximus numerus editionum extat quoad liturgiam Graecam. Editiones officiales Romanae in lingua Graeca pulcherrime typis mandatae sunt. Editiones in lingua Graeca a schismaticis multum adhibitae imprimis Venetiis typis mandatae sunt in typographia dicta Phoenix, quae publicationes usque ad novissima tempora continuatae sunt. Eodem modo editiones Constantinopolitanae comparuerunt et modernis temporibus etiam editiones Athenienses. Simili modo diversi populi, ritum Graecum in alia lingua exercentes, suas editiones officiales habent. Pro Slavis dicuntur jam sancti Cyrillus et Methodius fecisse versionem magnae partis librorum liturgicorum. Tractu temporis in Russia omnes libri translati sunt in linguam Slavonicam, qui autem saepe defectuosi et erroribus repleti erant, unde facti sunt diversi conatus ad illos reformandos. Saeculo XVI fundata est Moscoviae typographia, et inceperunt editiones Moscovitanae librorum liturgicorum, quas secutae sunt deinde editiones Kiowienses. Nicon, patriarcha Moscovitanus, fecit secundum statuta synodi Moscovitanae anni 1654 purgationem et reformationem librorum cultus, quos libros reformatos usque ad hodiernum diem secta numerosissima in Russia antiquorum fidelium, Rakolnicky vocatorum, non agnoscit. Hodierna die habentur in Russia imprimis editiones Kiowianae et Moscovitanae. Rutheni catholici debuerunt antiquitus saepe adhibere libros Russicorum schismaticorum. Fine saeculi XVII erecta est pro eis specialis typographia et compositum est Suprasli 1693 missale Slavonicum. Secundum statuta synodi Zamoscenae facta est nova editio ritus Slavonici 1730—1732. Hodierna die comparent libri Ruthenici imprimis Leopoli in typographia Instituti Stauropigiani celeberrimi. — Pro schismaticis regnorum Serbiae et Bulgariae existunt officiales editiones synodorum Sophiae et Belgradi residentium. — Pro Rumanis catholicis editiones fiunt Viennae in Austria . . . in lingua Rumanica, pro Rumanis schismaticis habentur officiales libri synodi Bukaresti residentis. — Pro Georgicis schismaticis fiunt editiones Georgicae Petropoli in Russia, quae cum permissu sanctae sedis etiam a catholicis adhibentur. . . . — Textus Graeco-Arabicus pro Melchitis editus est primum Romae, deinde Viennae 1862. Arabicae editiones pro schismaticis Palaestinensibus publicantur Jerosolymis in typographia patriarchali. Translationes etiam missae Graecorum in satis magno numero extant. Imprimis Maltzev, praepositus ecclesiae Russicae Berolinensis, magnam partem liturgiae Graecae in linguam Germanicam transtulit et integram bibliothecam talibus operibus composuit. Jam antea Rajewski, praepositus Russicus Viennensis, in duobis tomis in lingua Germanica liturgiam missae et sacramentorum publicaverat. In lingua Gallica v. g. sacerdos ecclesiae Graecae catholicae Parisiensis missam sti. Chrysostomi publicavit. Nuperrime Cyrillus Charon liturgias Graecas missae translatione Gallica publicavit (Beryti et Parisiis 1904). De breviario autem Graeco nulla adhuc translatio completa neque in Latina neque in alia lingua existit, solum fragmenta illius divulgata sunt, v. g. Officium Graecum hebdomadae sanctae Latine Romae typis mandatum.

In lingua Slavonica.

In lingua Rumanica.

In lingua Georgica.

In lingua Arabica.

Versiones pro usu privato in aliis linguis.

Editiones liturgiae Armenicae.

Missa Armenica ab a. 1642 pluries Romae edita est. Hodierna die fiunt Viennae et Venetiis a patribus Mechitaristis officiales editiones liturgiae Armenicae pro catholicis. Breviarium integrum Viennae publicatum est 3 tomis (unus portat indicationem a. 1891). Etiam liber missalis et evangelii necnon ministri missae ibi editus est. Editiones typis mandatae pro schismaticis Armenis fiunt imprimis Constantinopoli et Jerosolymis. Liturgia Armenica

Versiones.

missae etiam pluries in translatione divulgata est, ita ut hae duae, Graeca et Armenica, relative magis in Europa cognitae sint quam aliae. Missa Armenica v. g. extat in antiqua traditione Italiana a patre Gabriele Avedichian; Germanice translata est a *Steck*, Liturgia catholica Armenicorum. Viennae publicata est apud patres Mechitaristas a. 1896 versio Germanica: Die heilige Messe nach dem armenischen Ritus. Gallice reddita est translatio Gabrielis Avedichian in dictionario liturgico Migne, quod rursum existit in versione Germanica.

Editiones liturgiae Maroniticae.

Quoad liturgias Syriacas fere simul cum missali Maronitico (vide supra) comparuit Romae a. 1596 liber ministri missae juxta ritum ecclesiae Maronitarum pars breviarii festivi Maronitarum Fankito vocata a. 1666 typis congregationis de propaganda fide edita est in 2 ingentibus tomis. Officium feriale juxta ritum ecclesiae Syrorum Maronitarum, jam antea et noviter Romae a. 1890 comparuit, rituale aliaeque piae precationes ad usum Maronitarum Romae 1839. Moderna editio missalis Maronitici et libri ministri missae comparuit Beryti a. 1888, partes residuae officiorum Maroniticorum in via publi-

Syriacae Antiochenae.

cationis sunt. Quoad ritum Syrorum Antiochenorum ultima editio missalis Syriaci Romae facta est a. 1843. Immensum autem opus breviarii Syrorum Antiochenorum sub auctoritate patriarchae publicatum est Mausili 1886—1896 in 7 tomis. Officium eorum feriale publicatum fuit antiquitus Romae a. 1853, nunc autem Sharpfi (in monte Libano, ubi est seminarium patriarchale Syrorum et typographia patriarchalis), a. 1898. Breviarium festivum Syrorum ex parte in translatione Germanica poetica et valde libera divulgatum est a patre Pio Zingerle. Latine quoque existit officium Syriacum hebdomadis passionis ex antiquis temporibus.

Chaldaicae.

Quoad Chaldaeos missale Chaldaicum pro ultima vice Romae publicatum est a. 1845, manuale sacerdotum juxta ritum ecclesiae Chaldaeorum a Jos. Guriele Romae a. 1858 editum est, breviarium Chaldaicum in usum nationis Chaldaicae ab eodem, Romae 1865. Liber psalmorum, horarum divinarum, ordinis officii divini et homiliarum pro rogationibus ad usum scholarum Parisiis

Malabaricae.

lucem vidit. Missale Malabaricum Romae publicatum est 1774. Totum autem breviarium Chaldaicum in 3 tomis apparuit Parisiis a. 1886—1887, a Bedgan, congregationis missionum missionario, editum. Ordo Chaldaicus rituum et lectionum juxta ecclesiam Malabaricam Romae comparuit a. 1775. Quoad

Nestorianae.

Nestorianos partes officii eorum publicavit *Badger*, Nestoriani et rituales libri eorum in II. tomo, Anglice: Nestorians and their rituals, London, N. J. Masters, 1832. Officium Nestorianum sti. Petri et Pauli Gallice publicavit *Martin*, Les offices Néstoriens de St. Pierre et Paul. Liturgiam baptismi edidit *Diettrich*, Giessen 1903, in translatione Germanica. Preces matutinas festorum Ger-

manice dedit *Fr. Diettrich,* Lipsiae 1864 (Morgengebete der Kirche des Morgenlandes).

Quoad Coptitas *Tuki* antiquitus edidit pontificale Copto-Arabicum et missale et coptice et arabice, Romae 1736. Cairi comparuit euchologion et liber pro diacono, 1887. Marquis *of Bute* publicavit: Copticum officium matutinum (Morning prayers of the Coptic church). Deinde *Horner:* Officium pro consecratione ecclesiae et altaris in ecclesia Coptica. Missam Copticam edidit in translatione Gallica praesens patriarcha catholicus Coptitarum. Idem in relationibus congressus Marialis Friburgensis officia Coptica mensis beatae Mariae virginis cognosci fecit. Quoad Aethiopes specialis dissertatio de eorum festo baptismatis existit. — Copticae. Aethiopicae.

Si ergo totam rem inspicimus, extant quidem pro omnibus liturgiis orientalibus editiones et translationes rituum missae, saepe etiam sacramentorum et sacramentalium. Desunt autem omnino ferme translationes breviariorum. Solum quaedam partes vel fragmenta in linguis occidentalibus existunt. Quia autem breviaria multo majorem partem officii divini constituunt et in illis quam maxime poeticae partes liturgiae apparent, patet multum adhuc laboris faciendum quoad liturgias orientales remanere. Illae immensum campum rerum nondum exploratarum praebent.

7. De linguis liturgicis orientalium.

Nunc quinto nobis agendum est *de linguis*, in quibus liturgiae orientales compositae sunt. Prima, antiquissima et maxime venerabilis lingua liturgica est lingua Graeca. Ista lingua videtur quasi divinitus esse praeparata pro usu ecclesiae. Graecitas autem liturgica non est graecitas classica, sed potius cohaeret cum dialecto Hellenistica. Ista dialectus formata est post expugnationes Alexandri Magni, ubi fusio inter Macedones et Graecos facta est, et imprimis in urbe Alexandrina, ubi scientia Graeca sedem habuit, ortum sumpsit. In isto idiomate facta est antiquissima translatio scripturarum per septuaginta interpretes. Iste autem Hellenismus biblicus mixtus est cum multis expressionibus Hebraicis. Eodem Hellenistico idiomate scripserunt novi testamenti auctores, sed apud eos adhuc multitudo expressionum Latinarum in Hellenismum penetravit. Ex divina providentia factum est, ut tunc temporis lingua Graeca toto orbe regnaret. Sicut ergo pro faciliori diffusione evangelii unicum imperium, nempe Romanum, omnes gentes occupabat, ita unica lingua, Graeca, toto orbe intellecta erat. Ista lingua Hellenistica a stis. patribus ecclesiae assumpta est in sermonibus et libris. St. quidem Chrysostomus classicae graecitati studuit, non autem reliqui patres ecclesiae. Eodem tempore patres nonnumquam cogebantur ad adhibendam Graecam linguam vulgarem, quae in populi usu erat. Ideo orta est quaedam specialis graecitas ecclesiastica, quae multas voces speciales pro rebus religiosis et ecclesiasticis continet, in qua liturgiae Graecae scriptae sunt. Ad intelligendas ergo liturgias Graecas non solum cognitio classicae graecitatis, sed etiam quaedam scientia graecitatis

De linguaGraeca ut liturgica.

ecclesiasticae necessaria est. Cognitio verborum technicorum graecitatis ecclesiasticae per longum usum acquiritur, studendo hujusmodi liturgiis. Tamen etiam specialia lexica pro graecitate ecclesiastica composita sunt. Ita imprimis dictionarium Graeco-Gallicum liturgico-ecclesiasticum Clugnet. Moderna autem graecitas vel lingua Hellenica, quae posterioribus temporibus formata est, non est lingua liturgica. Sunt quidem etiam hymni ecclesiastici a schismaticis in moderna lingua Hellenica, non tamen in stilo vulgaris populi compositi, sed in libris officialibus liturgicis non inveniuntur. Tamen in aliquibus locis pro festis localibus recentioribus adhibentur. Omnes autem Graeci cultiores moderni linguam Graecam antiquam intelligunt, quando ad altare profertur, quia revera graecitas moderna bona hominum eruditorum solum quoddam novum idioma Graecae linguae, non autem novam quandam linguam constituit. Ideo, qui profunde cognoscit graecitatem classicam et ecclesiasticam, potest legere et intelligere omnes libros graecitatis modernae. Modus autem loquendi popularis Graecorum multum diversus est ab omni graecitate antiqua, et ideo simplex populus vix vere intelliget preces liturgicas nisi solum formulas quasdam auribus propter frequentem repetitionem omnino assuetas. Modus pronuntiandae graecitatis ecclesiasticae, qui in sacris adhibetur, totaliter diversus est a nostro occidentali modo graecitatem pronuntiandi. Ita omne η, οι, ει tamquam i, omne θ tamquam Anglicum th, omne αι tamquam e, omne ευ tamquam ev pronuntiatur. Probabiliter tamen modus Graecorum pronuntiandi verior et correctior est quam noster, cum illi pro se continuatam traditionem habeant. Etiam in occidente usque ad Erasmum Rotterdamum idem modus pronuntiandi in usu erat. Qui ergo aliquid in liturgiis orientalibus facere vult, ante omnia profundam et exactam cognitionem linguae Graecae habere debet. Benedictus XIV die 20 aprilis 1751 injunxit monachis sti. Basilii, ut sibi exactissimam cognitionem graecitatis acquirerent, dicendo: «Porro facile nobis persuademus vos probe intellecturos ex eis, quae ad custodiendum confirmandumque in ordine vestro Graecum ritum praescripta sunt, opus esse ut Graecae linguae peritiam, non illam quidem levem et extimam, sed illam vere perfectam et omnibus numeris absolutam ad sanas candidasque auctorum sententias callendas necessariam comparetis; ac proinde, ut in hujusmodi studium Graeci idiomatis pro viribus incumbatis, etiam atque etiam vos adhortamur et incitamus.»

De linguis Syriaca et Chaldaica.

Secunda quoad antiquitatem et auctoritatem inter linguas liturgicas est lingua Syriaca. Est ista lingua transformatio linguae Hebraicae. Hebraicum idioma, quod locutus est Salvator in terris, et quod in diversis vocibus evangelii, ut illis: «heloi, heloi, lomo schoboktoni» et «talitha kumi» apparet, est jam fere identicum cum lingua Syriaca ecclesiastica, ita ut possit vero quodam sensu dici Salvatorem praedicasse Syriace. Aliqui theologi non sine ratione vident in triplici inscriptione crucis repraesentatas tres principales linguas liturgicas: Latinam, Graecam et Syriacam. Syriaca autem lingua dividitur in duo idiomata: in linguam Syriacam occidentalem, quae a Syriacis Antiochenis et Maronitis adhibetur, et in linguam Syriacam orientalem vel Chaldaicam, quae a christianis Chaldaicis et Nestorianis Mesopotamiae et litoris Malabarici Indiae

adhibetur. Omne, quod Syriaci occidentales o pronuntiant, pronuntiant Syriaci orientales tamquam a. Ita Deus pronuntiatur a Syriacis alloho, a Chaldaeis allaha. Deinde in linguam Chaldaicam plures voces Graecae penetraverunt quam in Syriacam. Isti duplicitati idiomatum correspondet duplex modus scribendi alphabeta. Antiquus modus scribendi linguam Syriacam vocatur Astrangelo, quod adhuc adhibetur pro titulis et inscriptionibus. Illi modo scribendi magis hodiernus modus scribendi Nestorianorum et Chaldaeorum similis est. Alia scribendi methodus vocatur Sarto, et ista est adhibita a Syriacis occidentalibus. Lingua Syriaca occidentalis est dialectus antiquae ecclesiae Edessenae. In lingua Syriaca facta est una ex antiquissimis versionibus scripturarum, Peschitto vocata. Ista lingua st. Ephrem Syrus et alii doctores ecclesiae scripserunt. Haec ergo lingua gloriosissimam et florentissimam litteraturam habuit. Idioma autem Chaldaicum hodiernum diversum est a chaldaicitate biblica, quae in libro Danielis prophetae et in aliis scripturarum locis invenitur, Hebraicis characteribus scripta et Hebraicae linguae simillima est. Lingua Syro-Chaldaica ecclesiastica facillima est ad addiscendum.

De lingua Armenica.

Tertia lingua est lingua Armenica, quae tamquam lingua ad scribendum formata est tempore jam memorato. St. Mesropius fecit Armenicam translationem novi testamenti. Lingua autem Armenica pertinet ad familiam linguarum Indogermanicarum. Voces hujus linguae omnino diversae sunt ab omnibus linguis semiticis et etiam ab idiomatibus in Europa adhibitis dicuntur tamen similitudinem habere cum lingua Persica. Quaedam verba habent assonantiam ad voces Germanicas. Adhibetur in sacris lingua Armenica in forma antiqua, non in moderna. Multi tamen Armenici hodierni intelligunt linguam Armenicam, prout ad altare sonat, cum imprimis in scholis instruatur populus circa linguam liturgicam.

Coptica.

Quarta lingua liturgica est lingua Coptica. De illa lingua, quia totaliter mortua est, diversae opiniones fuerunt. Aliqui putaverunt illam esse linguam antiquam Pharaoniticam, alii econtra ausi sunt dicere illam esse mere linguam fictitiam sicut linguam Zingarorum et numquam fuisse realem. Veritas est, quod haec lingua orta est in christianismo et per complura saecula lingua totius populi Aegyptiaci fuit. Jam st. Antonius eremita nullam aliam linguam intelligebat nisi Copticam. Post Mahometicam invasionem in Aegypto lingua Coptica totaliter destructa est, in oblivionem venit et solum in sacris adhuc adhibita est. Lingua Coptica multum distat ab omnibus aliis linguis orientalibus, eius autem alphabeta scriptum multum simile est Graeco.

Aethiopica.

Quinta lingua liturgica est lingua Aethiopica, quae ab indigenis lingua Geez vocatur. In saeculo IV ad V facta est translatio bibliae Aethiopica. In sacris remansit etiam antiquus modus loquendi Aethiopice.

Antiqua Slavonica.

Ad istas quinque antiquas linguas liturgicas accessit posteriori tempore ut sexta lingua Slavonica intra ambitum liturgiae Graecae. Ista est lingua Palaeoslavica, quae apud Russos et omnes fere Slavos in usu est. Ejus patres ut linguae ad scribendum et introductores ad cultum sunt sti. Cyrillus et Methodius, apostoli Slavorum. Est lingua, quae hodierno die non jam in usu est, quae cum omnibus linguis Slavicis similitudinem habet. Ideo homines in-

structi saltem in istis populis intelligunt linguam ecclesiasticam; quoad simplicem populum probabiliter idem dicendum est, quod supra de Graecis. Ista lingua Palaeoslavica duplex alphabeta liturgicum habet. Unum est solemne, Glagolyticum, toto coelo diversum a secundo, quod apud Romano-Slavos adhibetur; inde nomen missalis Glagolytici (nomen provenit a „glagol“ = vox). Romana sedes acriter super hoc vigilat, ne umquam hoc missale in alio alphabeta, nisi Glagolytico imprimatur. Aliud est alphabeta Cyrillianum, secundum vix probabilem traditionem a sto. Cyrillo ortum, quod apud omnes Graeco-Slavos in usu est et Graecis litteris valde simile est.

De lingua Georgica.

Praeter linguam autem Palaeoslavicam adhuc in nonnullis partibus aliae linguae adhibentur. Lingua Georgica apud schismaticos illius regionis adhibetur. Romana sedes antiquitus semper usum hujus linguae liturgicum prohibuit. Nunc autem temporis etiam a catholicis Georgiis vel Caucasiis functiones in illa fiunt. Alphabeta scriptum Georgicum pro primo intuitu videtur esse ferme identicum cum alphabeta Armenico.

Rumanica.

Rumanica lingua tam apud unitos quam schismaticos recentioribus temporibus a. 1643 auctoritatem in sacris obtinuit vice Slavonicae apud Rumanos, et ideo novissime a. 1818 etiam eorum alphabeta. Antiquiores libri liturgici sunt in lingua Rumanica cum litteris alphabeta Cyrilliani typis impressis. Haec lingua non est Slavica, sed Romanicae originis — sicut totus populus.

De aliis linguis adhibitis, non vero sensu liturgicis.

In provinciis Balticis Russiae schismatici adhibent ad altare linguas: Esthuanicam, Livlandicam et Germanicam, in territoriis Russiae orientalis et Asiae septentrionalis idioma Finnicum et Tartaricum, in Asia septentrionali, in insulis Aleuticis et in territorio Alasca linguas Escimo et Indianicam, in missionibus Russiae extremi orientis linguam Japonicam et Sinicam, in fine linguam Anglicam apud quosdam colonistas Austriacos in America septentrionali, qui antiquitus uniti erant et nunc in schisma prolapsi et subsunt episcopo schismatico territorii Alasca et Aleuticarum insularum, qui residentiam habet Sancti Francisci.

De lingua Arabica pro partibus liturgiae adhibita.

Ad linguas liturgicas accessit adhuc tamquam lingua subsidiaria pro partibus liturgiae idioma Arabicum. Tota christianitas orientis oppressa est per invasionem Mahometicam et Arabicam. Magna pars christianorum orientalium oblita est inde suas linguas et adoptavit totaliter linguam Arabicam. Usque ad hodiernum diem duae linguae in commercio totum orientem dividunt: lingua Turcica et Arabica. Turci loquuntur linguam Turcicam et christiani imperii Turcici quoad magnam partem linguam Arabicam. Apud Syros perpauci loculi remanserunt, ubi adhuc homines Syriace loquuntur et quidem linguam Syriacam modernam, non autem ecclesiasticam; alioquin omnes Syri et Maronitae Arabice loquuntur. In Aegypto omnes Coptitae Arabice solum loquuntur. Graeci quidem puri sanguinis usum linguae Hellenicae retinuerunt, ut Graeci hodierni regni Hellenici, Graeci Jonicarum insularum. Inter caeteros autem Graecos Palaestinae et aliorum locorum Arabica lingua pro usu quotidiano regnat. Ideo paulatim etiam in liturgias irrepsit usus linguae Arabicae. Tamen etiam hic non classica arabicitas adhibita est, sed formata est inter christianos medii aevi temporibus quaedam arabicitas ecclesiastica. Usus antiquarum linguarum liturgicarum tantopere evanuit, ut imo apud sacerdotes

Coptitas intelligentia linguae liturgicae cessaverit. Inde in antiquis libris liturgicis Copticis ad marginem textus Coptici apposita erat translatio Arabica, ut clerus saltem aliquantulum intelligeret preces, quas proferret. Hodierno tempore apud Coptitas, apud multos Graecorum et apud Syros, tam unitos quam schismaticos, Arabicum idioma subsidiario modo in sacris adhibetur. Sacra Congregatio de propaganda fide hunc usum permisit vel saltem toleravit. Ideo imprimis apud Graecos et Syriacos magna pars missae Arabice perficitur. Vidi quendam Graeco-catholicum episcopum Hierosolymis celebrantem, qui imo verba consecrationis lingua Arabica protulit. In officiis divinis psalmi et illa, quae ex scriptura desumuntur, Arabice pronuntiantur. Poeticae autem partes et hymni ecclesiastici lingua liturgica proferuntur. Inde libri liturgici orientalium hodierna die Romae saepe non in sola lingua liturgica, sed in duabus linguis, in lingua originali et in lingua Arabica, imprimuntur. Rubricae in libris liturgicis Syriacis et Maronitis sunt semper jam a pluribus saeculis impressae Syriacis quidem characteribus, sed in lingua Arabica. Quodsi ista adhibitio Arabici idiomatis ex una parte intelligentiam cultus populo faciliorem reddit, ex altera parte usus duarum linguarum in eodem cultu duplex elementum constituit et characteri antiquo et venerabili liturgiarum aliquantulum nocet. Videmus ergo in oriente duplex principium eodem tempore adhibitum: ex una parte principium conservationis antiquarum linguarum liturgicarum propter decorem et originalem characterem cultus, ex altera parte principium postulans, ut cultus intelligatur a populo. Ex secundo principio creatae sunt saepe exceptiones a primo, dum in occidente Latino primum principium exclusive (cum rarissimis exceptionibus) regnat!

8. De qualitatibus excellentibus liturgiarum orientalium.

a) De eorum valore dogmatico.

Quare liturgiae orientales tam dogmaticae sint.

Iam agendum nobis est de *praerogativis* et *excellentiis liturgiarum orientalium*, seu de earum valore. *Primus* et qui maximi momenti est valor orientalium liturgiarum consistit in earum *valore dogmatico*. Imo character dogmaticus character specialis et maxime praelucens harum liturgiarum est. Omnes hae liturgiae quasi theologiam versificatam constituunt. Nostra liturgia Romana econtra, saltem quantum ad antiquiora tempora spectat, parum dogmatica vel theologica est. Raro ibi inveniuntur dogmata clare expressa, et, si aliquae veritates enuntiantur, non ex intentione procedit. Si v. g. inspicitur canon missae Romanae, nihil illo simplicius est neque ulli loci dogmatici occurrunt. Partes dogmaticae cultus, quas habemus, ex posterioribus temporibus sunt. Inter perpauca officia dogmatica, quae habemus, sunt imprimis officia stae. trinitatis et corporis Christi, quorum utrumque recentius est. In oriente econtra omnia fere officia dogmatica sunt. Hoc provenit partim ex charactere orientalium, qui multum dispositi sunt ad theoreticam speculationem, ad philosophandum de altissimis fidei mysteriis. Ex alia autem parte haec circumstantia explicatur eo, quod antiquitus oriens sedes omnium fere haeresum

fuit. Ecclesia ibi continuo in conflictu, in luctatione cum haereticis fuit et coacta erat ad defendendas fidei veritates. Inde etiam hymni ecclesiastici debuerunt servire ad stabiliendam catholicam fidem et ad profligandos haereticos. Haec tendentia antihaeretica ubique in liturgiis orientalibus apparet. Modo pugnatur contra haereticos antitrinitarios, modo contra illos christologicos, modo contra iconoclastas. Iste character dogmaticus liturgiarum etiam inde explicatur, quia apud orientales multo magis quam in occidente cultus ecclesiae centrum vitae et culturae populorum constituit. Inde populi orientis omnia sua in liturgias quasi in quoddam compendium redegerunt; unde illae liturgiae etiam compendium totius theologiae et disciplinae ecclesiasticae eorum populorum sunt, ita ut inde pro omnibus fere veritatibus fidei et dogmatibus ecclesiae catholicae probationes manifestissimae, uberrimae, plurimae et clarissimae inveniantur in liturgiis orientalibus. Cum magna sapientia inde divina providentia illas liturgias reservavit pro illis temporibus, quibus etiam in ecclesia occidentali maximae haereses productae sunt, ut haec in illis liturgiis orientalibus fortissima arma catholicae veritatis haberet. Tamen haec arma nondum satis abhibita sunt. Valor dogmaticus nondum satis exploratus est; argumenta illa ex eis provenientia adhuc raro explicata sunt. Opera specialia de hisce probationibus dogmaticis nondum extant. Anglicus quidem missionarius, Badgen, circa Nestorianos tale opus fecit et in II tomo sui operis pro omnibus articulis fidei probationes ex libris ritualibus Nestorianis quaesivit. Quamquam illud ex tendentia antiromana fecit, ut conformitatem inter doctrinas Nestorianorum et doctrinas religionis Anglicanae probaret, tamen multa ex illo opere addisci possunt. Quidnam possunt revera protestantes ad testimonia ex illis liturgiis prolata respondere? Certo dicere non possunt schismaticos orientis tales formulas ex amore sedis Romanae adhibere. Si ergo antiquitus quidam Lutherani ausi sunt ex liturgiis orientalium aliquid secundum ipsorum sensum explicare, ei fuerunt homines, qui nihil de rebus orientis intellexerunt vel linguas orientis non compertas habuerunt.

Doctrina orientalium liturgiarum de Trinitate.

Si hunc valorem dogmaticum consideramus, primum clarum est debere pro veritatibus fundamentalibus christianismi probationes adesse in illis. Si ad primum mysterium, illud *stae. Trinitatis*, adspicimus, illud non solum testificatum existit in illis liturgiis, sed etiam tota dogmatica theologia de Trinitate usque ad omnia et singula puncta in extenso tradita est et tractata. In hac re classica sunt testimonia canones trinitarii ecclesiae Graecae, qui in diversis dominicis anni ecclesiastici canuntur. Speciminis gratia serviat ex prima dominica octoichi initium canonis trinitarii, poema Metrophanis Oda I: 1. «Unam dominationem in tribus personis existentem seraphim sine cessatione glorificant, illam sine principio, aeternam, creatricem omnium rerum, incomprehensibilem, quam et omnis lingua fideliter honorat in canticis. 2. Ut hominibus revelares illam unicam divinitatem trilucentem, plasmasti primo hominem et secundum tuam imaginem formasti, mentem et rationem et spiritum ipsi dans, tamquam amator hominum (sc. triplex potentia in spiritu hominis est imago divinae Trinitatis). 3. Ex supernis demonstrans unitariam potentiam, quae in tribus personis divinae dominationis existit, locutus es Filio, qui omnia simul tecum

operatur, et Spiritui: Venite, descendamus et confundamus linguas eorum (sc. verba Dei prolata apud turrim Babylonicam sunt testimonium divinae Trinitatis). Theotokion: Mens ingenita, Pater, in imaginibus sapientibus revelatur, et Verbum simul sine principio, Filius, eiusdem naturae, et Spiritus Sanctus, qui in virgine creavit incarnationem Verbi. Oda III: 1. Tu olim Abrahae clare visus es trinus in personis et unitarius in natura divinitatis, et theologiae altissimum mysterium in imagine illi revelasti, et in fide hymnis celebramus te, monarchicum Deum et in tribus personis existentem (sc. visitatio Dei in tentorio Abrahae fuit revelatio Trinitatis). 2. Ex Te genitus, ut Deum decet, ineffabili modo, o Pater, eluxit tamquam lumen de lumine, Filius sine mutatione, et Spiritus divinus tamquam lumen processit, et unius divinitatis radium tripersonalem adoramus in fide et glorificamus. 3. Unitas est Trinitas super naturam ineffabiliter, super intelligentiam, et a rationabilibus essentiis (sc. ab angelis) glorificatur, quae illi exclamant laudem non interruptam, in ter sanctis vocibus (sc. sanctus, sanctus, sanctus), cum quibus conclamantes sumus in hymnis, dum canitur et a nobis tripersonalis Dominus. Theotokion: Ex te in tempore sine semine processit ille super tempora existens, in figura nobis assimilatus, qui antea sine figura fuit, et unam naturam et dominationem nos docuit Patris et Filii et Spiritus Sancti, o Dei genitrix, quapropter te glorificamus (sc. Christus, ex virgine procedens, est summus revelator Trinitatis). Kothisma: Patrem et Filium adoremus omnes et Spiritum rectum et ejusdem honoris in gloria, Trinitatem increatam et superdivinam virtutem, quam glorificant incorporalium spirituum ordines. Ipsam hodie et nos de terra nati cum timore in fide canamus.» Praeclarissima testimonia de sanctissimae Trinitatis fide etiam reliquae orientales liturgiae offerunt, imprimis in illis magnis doxologiis trinitariis, ubi tantopere consubstantialitas trium personarum inculcatur. Optimum v. g. testimonium offert liturgia Syriaca missae sti. Xysti papae Romani, ubi sacerdos dicit: «Gratia Trinitatis sanctae et gloriosae, increatae, essentialis et aeternae, adorandae et consubstantialis sit cum omnibus vobis, fratres mei, in saecula.» Deinde paulo post prosequitur: «O Domine, in veritate credimus, et credimus, sicut credit in te ecclesia sancta, quod sit unus Pater sanctus, unus Filius sanctus, unus Spiritus sanctus. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, qui unum sunt in saecula.» Populus respondet: «Ipsi gloria! Amen.» Sacerdos prosequitur: «Gloria Patri, qui sanctificavit, et Filio, qui propitius fuit, et Spiritui Sancto, qui illapsus est et qui est principium, consummatio et sigillum omnium, quae sunt et fuerunt in coelo et in terra.» Nestoriana liturgia item suam fidem in sanctam Trinitatem exprimit: «Ipse Christus manifeste apostolis revelavit totum mysterium occultum divinitatis sine additione aut diminutione nempe, quod existat unica essentia in tribus personis. Nomen existentiae ipse applicuit ad tres coaequales personas, ne quis cogitaret, quod sint tres essentiae habentes idem nomen. «Euntes in mundum universum docete omnes gentes in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti», personarum coaequalium et unius distinctae essentiae. Verbum «nomen» probat unitatem essentiae, et ultima pars sententiae exaltat coaequalitatem personarum in eadem unica et identica essentia (totus iste textus interpretatio mandati Christi ad baptizandum

est). Alio loco Nestoriana liturgia dicit: «Deus Pater et Deus Filius Verbum, et Deus Spiritus sanctus, una substantia, unus Deus in tribus coaequalibus personis, cujus existentiae non est initium et cujus divinitatis non est creatio, ipse est vivens et semper existens. Quando ipse determinavit, ut notum faceret mysterium existentiae suae, ipse creavit.»

De incarnatione.

Secundum mysterium fidei, *incarnationis Filii Dei*, multipliciter docetur in liturgiis orientalibus et valde dogmatico modo. Imprimis liturgia Graeca ut orthodoxa in oppositione ad haereses illud dogma continuo in ore habet. Asseritur multipliciter divinitas Christi, ejus etiam vera humanitas, dualitas naturarum, unitas personae, unio hypostatica, modus incarnationis, omnia momenta, quae ad doctrinam de Christo spectant, semper et semper diversimode repetuntur. Profligantur et anathematizantur haeretici: Arius, Nestorius, Eutyches, Apollinarius. Sed etiam liturgiae haereticorum christologicorum, monophysitarum et Nestorianorum doctrinam de Christo in extenso tradunt, ejusdem divinitatem clare docent et multa argumenta suppeditant. Nonnumquam aliquae expressiones vagae vel haeresim sapientes inveniuntur, v. g. in illa confessione communionis Coptica, ubi de corpore Christi dicitur: «Fecit illud unum cum divinitate sua.» Praeclarum v. g. testimonium incarnationis offert liturgia Syriaca sti. Dionysii, Athenarum episcopi: «Ipsum genus humanum accepit Deus Verbum, in omnibus ipsi assimilatus, qui conceptus, formatus et configuratus a Spiritu Sancto et ex sanguine virgineo virginis, stae. genitricis Dei Mariae, natus est quidem homo ex corpore ejusdem puro et sanctissimo, princeps vitae suscipiensque divinitatem in carne, conservatis naturae lege et proprietatibus, sed modo supra naturam, agnitusque est Deus in spiritu et homo in carne. Atque in quantum erat Verbum ante saecula ex te, ut Deo dignum erat, natus est et virtutibus atque miraculis, qualia opifici omnium conveniebant, talem se esse testatus est.» Etiam in liturgia Nestorianorum multa de incarnatione traduntur permixta cum quibusdam vocibus haereticis, v. g.: »Benedictus sit ille compassione plenus, qui gratiose sustentavit vitam nostram per prophetias; nam Isaias vidit cum oculo mentis admirabilem partum virginitatis; Maria peperit Emmanuelem, Filium Dei, sine nuptiis, de qua formavit Spiritus sanctus corpus adorabile, sicut scriptum est, ut sit admirabilis habitatio et templum pro radiis Patris in una filiatione (expressio aliquantum Nestoriana), illud autem in initio suae admirabilis conceptionis ipse sibi ipsi univit in uno honore, ut in illo omnia sua decreta impleret pro salvatione omnium secundum beneplacitum suum. In die nativitatis suae laudaverunt illum vigiles (i. e. angeli) cum cantibus alleluja in altissimis excelsis, et habitatores terrae obtulerunt illi adorationem per munera sua. Unus est ergo Messias, adoratus ab omnibus in duabus naturis, qui, quod pertinet ad eius divinitatem, genitus est ex Patre sine initio et super tempora, et, quod pertinet ad ejus humanitatem, natus est ex Maria, in plenitudine temporum, in corpore unionis. Divinitas ejus non est ex substantia matris ejus, neque humanitas ejus ex substantia Patris ejus, sed naturae et personae subsistunt in una pharsupha unius filiationis (ista est doctrina haeretica Nestoriana. Si autem Nestoriani de duabus personis in Christo loquuntur, est omnino expressio ambigua, quia sub nomine personae

Nestoriani intelligunt naturas. Dicunt deinde duas personas subsistere in unica filiatione, quam sub nomine pharsuphae designant). Et sicut est una divinitas in tribus personis et tamen una essentia, ita filiatio Filii est duarum naturarum et unius pharsuphae. Ita sancta ecclesia docet nos confiteri de Filio, qui est Messias. Quapropter, o Domine, adoramus tuam divinitatem et tuam humanitatem, sine hoc quod dividamus eas! Una est potentia Patris et Filii et Spiritus Sancti, et dominatio una est et voluntas una et gloria una[1].» Alio loco dicitur: «Benedicta es tu, virgo, filia Davidis, quia in te omnes promissiones, quae ad justos factae sunt, impletae sunt. Et in te natio prophetarum invenit requiem, quia secundum modum admirabilem tu concepisti tamquam virgo sine nuptiis et admirabili modo perinde et peperisti Messiam, Filium Dei, sicut scriptum est. Sanctus Spiritus formavit illum in te, et Verbum habitavit in illo per unionem (haereticum) sine conversione aut confusione, in quantum naturae continuaverunt subsistere sine mutatione, et personae etiam cum suis essentialibus attributis et divinitas et humanitas substiterunt in una persona filiationis; nam Dominus est unus, potentia est una, dominatio omnia gubernans omnino una est, et ipse est gubernator et dispositor omnium rerum per mysteriosam potentiam divinitatis suae, quem nos debemus semper adorare eique gratias agere, dicendo: Benedictus est ille unus justus, qui semetipsum vestivit cum Adam (sc. humana natura) et ipsum fecit dominum in coelo et in terra.» Etiam veritates de lapsu hominis in peccatum et de peccato originali deque redemptione per sanguinem et mortem Christi multipliciter repraesentantur in liturgiis orientalibus. Omnia momenta vitae Christi singulatim describuntur, imprimis autem cum quadam praedilectione ejusdem gloriosa resurrectio ex mortuis. Classicum testimonium sunt rursum canones et cantus resurrectionis, qui ab ecclesia Graeca in diversis dominicis decantantur. Speciminis gratia serviant strophae resurrectionis, quae in vesperis sabbati pro prima dominica octoichi inveniuntur: 1. «Nostras preces vespertinas suscipe, sancte Domine, et tribue nobis remissionem peccatorum, quia tu solus es, qui in mundo demonstrasti resurrectionem! 2. Circumdate, populi, Sion et complectimini eam et date gloriam in ea illi, qui resurrexit ex mortuis, quia ipse est Deus noster, qui redemit nos ex iniquitatibus nostris! 3. Venite, populi, hymnis celebremus et adoremus Christum, glorificantes ipsius ex mortuis resurrectionem, quia ipse est Deus noster, qui ex errore inimici mundum redemit! 4. Jubilate, montes; tubis clangite, fundamenta terrae; montes, resonate laetitiam! Ecce enim Emmanuel nostra peccata suae cruci affixit et vitam dans mortem occidit et Adam resurgere fecit, tamquam amator hominum! 5. Illum, qui in carne voluntarie crucifixus est propter nos et qui passus est et sepultus et resurrexit a mortuis, in hymnis celebremus dicentes: Confirma

De redemptione et resurrectione Christi.

[1] Apud Chaldaeos catholicos invenitur eadem antiphona cum textu in quibusdam locis aliquantulum mutato in sensum orthodoxum. Post verba «divinitas ejus non est ex substantia matris» dicunt Chaldaei: «sed conservantur naturae in suis proprietatibus, et tamen in una persona, in una filiatione.» Post verba: «est una divinitas in tribus personis, et tamen una essentia,» dicunt Chaldaei: «ita filiatio Filii est in duabus naturis, et tamen una persona.»

in recta fide ecclesiam tuam, Christe, et dona pacem vitae nostrae, tamquam bonus et amator hominum! 6. Apud tuum sepulcrum vitam dans stantes nos indigni doxologiam proferimus tuae ineffabili misericordiae, Christe, Deus noster, quia crucem suscepisti et mortem, tu qui peccati totaliter expers es, ut mundo dones resurrectionem, tamquam amator hominum. 7. Verbum, quod cum Patre simul sine principio et aeternum est, quod ex virginali ventre ineffabiliter processit et crucem et mortem propter nos voluntarie suscepit et resurrexit in gloria, in hymnis celebremus dicentes: Vitae dator, Domine, gloria sit tibi, Salvator animarum nostrarum!» Et ita de caetero. Ultima resurrectionis stropha in eisdem vesperis sonat: «Quando lapis sigillo munitus fuit a Judaeis, et milites custodiebant tuum immaculatum corpus, surrexisti tertia die, Salvator, donans mundo vitam, quapropter virtutes coelorum exclamaverunt tibi: Vitae dator, gloria tuae resurrectioni, Christe, gloria tuae oeconomiae salutis, tu qui solus hominum amator es.» Eodem modo celebratur resurrectio Christi in liturgiis Syriaca et Armenica.

Praeter veritates autem fundamentales christianae religionis imprimis illae veritates catholicae, quae controvertuntur inter catholicos et protestantes, confirmationem suam in liturgiis orientalibus inveniunt.

De eucharistia quoad realem praesentiam.

Primum doctrina ecclesiae de sanctissimo *eucharistiae* sacramento gloriosam probationem suae veritatis ibi invenit. Ante omnia doctrina de reali praesentia modo omnino claro asseritur. Classicum testimonium in illa re est illa confessio ecclesiae Copticae, quae praemittitur perceptioni sacrae communionis: Corpus sanctum et sanguis pretiosus, purus, verus Jesu Christi, Filii Dei nostri, Amen. Corpus et sanguis Emmanuelis, Dei nostri, hoc est in rei veritate, Amen. Credo, credo, credo et confiteor usque ad extremum vitae spiritum hoc esse corpus vivificum Filii tui unigeniti, Domini Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi; accepit illud ex omnium nostrum domina, deipara, diva et sancta Maria, et unum illud fecit cum divinitate sua, sine confusione aut commixtione aut alteratione. Confessus est confessionem bonam coram Pontio Pilato et tradidit seipsum pro nobis super lignum crucis sanctae, sola sui ipsius voluntate pro nobis omnibus. Vere credo ipsius divinitatem separatam non fuisse ab ipsius humanitate, ne unica quidem hora aut nictu oculi! Tradidit illud pro nobis ad salutem, remissionem peccatorum et vitam aeternam ei, qui percipiet. Credo hoc in rei veritate ita esse! Certo certius haec verba nullam dubitationem admittunt. Inde Neales et Littledales, ipsi protestantes, sed forsitan ritualistae, dicunt: «Posset forsitan aliquis torturare doctrinam eucharisticam liturgiarum orientalium in aliquem sensum calvinisticum.» Revera tortura maxima illis textibus fieri debet, ut aliquem sensum aut calvinianum aut zwinglianum aut lutheranum accipiant. Eodem modo

De charactere eucharistiae ut sacrificii.

character sacrificialis eucharistiae et sacrificium incruentum novae legis apertissimo et clarissimo modo testificantur in liturgiis orientalibus, neque usquam tam praeclara testimonia inveniunt sicut hic. Ipsa existentia liturgiarum missae jam per se probat doctrinam ecclesiae de sacrificio. Ejusdem autem sacrificii infinita dignitas verbis sublimissimis ab orientalibus declaratur. Graeci numquam illam actionem aliter vocant nisi «terribile illud et incruentum sacri-

ficium». In precibus offertorii imprimis asseritur, quam tremenda illa hora sit et quam sublimis actio, quae nunc peragatur. Speciminis gratia serviat quaedam talis oratio ex liturgia Syriaca Jacobi Sarugensis: «Deus magne et aeterne, supreme, excelse, mirabilis et abscondite, qui facis misericordiam in millia et decem millia eorum, qui timent te et observant praecepta tua, qui revelasti nobis per adventum unigeniti Filii Domini nostri Iesu Christi mysterium, quod absconditum fuerat a saeculis et generationibus praestitistique, ut essemus mediatores et ministri sacramentorum tuorum venerandorum et coelestium, ne aspicias vilitatem nostram, quia indigni sumus, ut accedamus et participes simus munerum tuorum divinorum, sed per gratiam tuam et amorem tuum erga homines visita nos in misericordia et miseratione et libera nos ab omni dolo et invidia, largire nobis Spiritum illum tuum sanctum, Spiritum sapientiae et prudentiae, Spiritum scientiae et fortitudinis, Spiritum castimoniae et sanctitatis, Spiritum timoris et bonae voluntatis, ut aspersione hyssopi tui mundati et abstersi mereamur corde puro stare coram te et ministrare tibi, offeramusque tibi sacrificium hoc timendum et incruentum ad consequendam veniam delictorum nostrorum et remissionem peccatorum nostrorum, ad memoriam defunctorum et ad gloriam tuam, Deus Pater, et unigeniti Filii et Spiritus tui sanctissimi.» Identitas sacrificii eucharistici cum sacrificio crucis asseritur. Diversi fines, ob quos sacrificium Deo offertur, inveniuntur clare expressi in liturgiis orientalibus. Habetur ibi, quod in honorem sanctorum et pro animabus defunctorum offertur. In summa splendor caeremoniarum, quibus istae liturgiae circumdantur, totus apparatus cultus cum benedictione objectorum cultus satis probant doctrinam orientalium de dignitate hujus sacrificii. Imprimis doctrina transsubstantiationis apertissime commendatur in omnibus liturgiis orientalibus, in illis solemnibus invocationibus Spiritus sancti, ubi dicitur: «Faciat ex hoc pane corpus et ex hoc vino sanguinem Christi, transmutando ea Spiritu sancto.» De hac transsubstantiatione per Spiritum sanctum liturgia Syriaca sti. Jacobi, fratris Domini, annuntiat; «Quam terribilis est haec hora, quam timendum tempus istud, dilecti mei, quo Spiritus vivus et sanctus ex excelsis et sublimibus regionibus coeli advenit, descendit, illabitur super eucharistiam hanc in sanctuario positam eamque sanctificat: cum timore et tremore estote, stantes et orantes.» Verum est, hodiernos schismaticos docere, transsubstantiationem solum completam fieri per hanc invocationem Spiritus sancti, quae consequitur verba Christi. Et omnia faciunt, ut demonstrent se solum credere Christum praesentem esse, quando haec epiclesis seu invocatio Spiritus sancti peracta sit. Hoc forsitan propter oppositionem ad sedem Romanam magis inculcant. Si autem theologi quidam nimis rigorosi putant orientales schismaticos propter hanc suam opinionem non valide consecrare, hoc certo falsum est. Consecrant orientales, quia habent intentionem consecrandi. Volunt actionem ut actionem Christi facere, et inde vere consecrant, etiamsi ex errore putant consecrationem solum completam esse post epiclesin. Verba Christi non ut inefficacia considerant, sed tam verbis Christi quam precibus ecclesiae effectum consecratorium adscribunt. Initia hujus opinionis orientalium inveniuntur jam in doctrina antiquorum pa-

De transsubstantiatione eucharistica.

trum Graecorum, imprimis sti. Cyrilli Jerosolymitani, tamen antiquitus in hac re nulla oppositio erga conceptum occidentalem consecrationis apparebat. Consecratio tamquam unica actio a Graecis considerabatur, cujus partem etiam invocatio Spiritus sancti pro eis constituebat. Parum ad id attendebatur, quod tunc invocatio dicebatur post verba Christi. Rubrica hodierni euchologii schismatici Graeci dicit magis esse secundum mentem orientalis ecclesiae, si verba Christi, repetita in consecratione, considerentur tamquam proferenda a sacerdote narrativo modo seu modo historicae commemorationis, magis quam operativo vel efficiente. Tamen, etiam si sacerdos schismaticus hanc opinionem suam faceret, consecratio valida remaneret, quia illa verba jussu Christi et ut pars consecrationis proferuntur.

Doctrina orientalium liturgiarum de ecclesia.

Post doctrinam de eucharistia etiam doctrina *de ecclesia* in liturgiis orientalibus documenta probantia invenit. Imprimis divina fundatio ecclesiae, illius pulchritudo, dignitas, supernaturalis character multipliciter in liturgiis orientalibus asseruntur. Nullibi ecclesia, sponsa Christi, tantopere suas proprias laudes cecinit, sicut in liturgiis orientalibus. Praeclarissima et sublimissima laus ecclesiae est v. g. ille cantus communionis ecclesiae Armenicae: «Mater fidei, arca sanctorum sponsalium, coelestis thalamus, habitatio tui immortalis sponsi, qui te perpetuo decoravit! Admirabile es secundum coelum, a gloria in gloriam exaltatum, quae per lavacrum nos regeneras tuos infantes radiantes velut lucem, quae distribuis hunc immaculatum panem et nobis donas ad bibendum hunc purum sanguinem, quae nos elevas ad altiorem stationem, quam angeli possint assequi! Venite ergo, o filii novae Sion, occurrite Domino nostro in sanctitate». Nestoriani autem et Chaldaei salutant ecclesiam: «Benedicta es tu, o ecclesia, quia ecce festivitas tuae sanctificationis adimpleta est (pro prima dominica sanctificationis ecclesiae), quia Pater complacuit sibi in tuis filiis et filiabus, et Filius complevit tuas fundationes, et Spiritus sanctus Paraclitus descendit et sanctificavit te per gratiam suam et constituit in te sacerdotes ad praedicandam fidem veritatis et commisit tibi mysteria (sc. sacramenta), tamquam pignora remissionis peccatorum filiorum tuorum»; alio loco: «Ecclesia tua portat coelestes thesauros et magnas divitias, o Salvator noster, in illis sacramentis et figuris, quas illi dedisti. Illa conservat illas res et praedicat magnum librum annuntiationis tuae et adorabile lignum crucis, imaginem pulchram tuae humanitatis. Magna sunt sacramenta redemptionis!» Alio loco: «Magnas et infinitas laudes offerunt spirituales chori in festo sanctificationis tuae, o gloriosa et sancta ecclesia! Sancti sacerdotes exclamant et dicunt in te: Sanctus, Sanctus, Sanctus es tu, Domine, cujus gloria requievit super te, et qui dedit tibi ut pignora sua sacramenta!» Alio loco: «Christus desponsavit sibi ecclesiam suam per suum pretiosum sanguinem et per suum baptisma sanctificavit eam et salvavit eam per suam gratiam et fecit eam habitationem et locum refugii pro omnibus, qui credunt in eum. Nos oramus eum, ut misereatur nostri!» Breviarium festivum Maronitarum etiam gloriosissimo modo extollit dignitatem ecclesiae: «Quae est ista filia regis, quam David, Isai filius, canit, quae astitit a dextris Patris, gloria circumdata! Tamquam vestimentum vera lux illam circumfulget, tamquam mantellum involvunt

illam ignis et spiritus. Et super nubes aetheris illa circumvolat. Extendit dominationem suam super fines terrae. Caput ejus dulciter inclinatum est versus Dilectum. Ipsa expectat, ut ille veniat ad nuptias! . . . Quam pulchra es, o filia populorum, quam pulchra es, canit Salomon rex ad ecclesiam, delectabilis es ad videndum! Tua verba dulciora sunt quam mellis dulcedo! Tua vestis odores spargit, sicut rosae in mense Nisan (sc. aprili, vernali tempore, rege florum). Tota pura es, soror mea! Ecce quam pulchra es, et nulla macula videnda est in te. Rex Christus fecit tibi protectricem crucem suam, quam tu adoras, et per quam custodiuntur filii tui.» Alius cantus dicit: «Surge, ecclesia! hymnum cane tuo sponso, quia per suam crucifixionem se tibi desponsavit. Cum suo viventi sanguine scripsit tibi dotem tuam et crucem lucis fecit refugium tuum! Elegit te Pater a principio, ut fieres sponsa Unigeniti ejus, et ille venit et descendit ex sua altitudine, Verbum Patris, et habitationem sumpsit in te. Ecce erecta est in te mensa vitae, super quam immolatur verus agnus, et in te sanctificantur mysteria abscondita baptismi in expiationem culparum. . . . Salve, o ecclesia! in tuis festis gaudent vigiles (sc. angeli) cum tuis filiis! . . . Gaude, ecclesia, et pange laudes Filio Dei, in omni tempore!» (in breviario festivo Maronitarum, in dominica sanctificationis ecclesiae ad vesperas). Ita permulti alii sublimissimi cantus ejusdem breviarii et etiam breviarii ecclesiae Syriacae Antiochenae in honorem ecclesiae inveniuntur. In omnibus liturgiis orientalibus missae pro ecclesia fiunt preces maxime supplices ad Deum. Primatus personalis sti. Petri in liturgiis orientalibus multipliciter confirmatus invenitur. Factum commorationis Romanae sti. Petri ejusdemque martyrium ibi apud omnes orientales constant et in eorum liturgiis docentur. Liturgia Nestoriana v. g. dicit: «Non erubescimus tuum evangelium, exclamant Petrus, princeps apostolorum, et Paulus, doctor nationum, veri praedicatores, qui cursum suorum laborum compleverunt in sinu magnae Romae, Petrus moriens super crucem et Paulus coronatus per ensem. Manus impii Neronis fudit sanguinem sanctorum, coelum illis decernit coronam incorruptibilem.» Praerogativam sti. Petri officium Graecum festi sanctorum Petri et Pauli clare enunciat, quia, quamvis illud sanctum Paulum summis laudibus extollat, tamen Petrum protocoryphaeum vocat ejusque potestatem a Christo collatam exaltat. Ita ecclesia Graeca canit: «Christus, petra, per te, o apostolorum praeelecte, in se ecclesiam fundavit, et portae inferi non praevalebunt adversus eam, neque haereticorum loquaces linguae neque barbarorum incursus eam expugnabunt! Ipsam ergo salva ex tentationibus et periculis per tuas preces, o omnimodo felicissime!» Alio loco: «Tu condigne petra vocatus es, in qua inviolatam fidem ecclesiae Dominus solidavit, archipastorem rationabilium ovium te constituens. Quapropter clavigerum coelestium portarum tamquam bonus te constituit, ut aperias omnibus, qui cum fide accurrunt; inde etiam decenter dignus inventus es crucifigi simul sicut tuus Dominator. Ipsum implora, ut salventur et illuminentur animae nostrae!» Canon autem beatissimi apostoli sic incipit: «1. Ipsum, qui maxime coryphaeus est apostolorum, hodie tamquam primovocatum Christi in divinitus inspiratis hymnis condigne celebremus. 2. Te ille, qui ante tempora est, praevidit ab aeternitate et praedestinavit,

De primatu sti. Petri.

o omnimodo felicissime Petre, tamquam gubernatorem et praesidentem ecclesiae. 3. Neque caro neque sanguis tibi, sed ipse Pater inspiravit, Christum theologice annuntiare tamquam verum Filium Dei altissimi, o apostole.» Liturgia Coptica in extollendis laudibus sti. Petri specialiter magna est. In formula absolutionis v. g. ibi verba Christi citantur: tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam. Officium Nestorianum et Chaldaicum sti. Petri et Pauli similiter gloriosissimo modo praerogativas sti. Petri extollit: «Petrus, princeps apostolorum, super cujus firmitatem Salvator aedificavit suam ecclesiam fidelem. Simon Petrus, qui tenet claves altitudinis et profunditatis. Simon Cephas, cui magister dixit: Pasce oves meas et agnos meos; nam tibi dabo claves thesaurorum spiritualium, ut liges et solvas omnia, quae sunt super terram, et omnia, quae sunt in coelo, Romam se contulit, ut extirparet errorem et seminaret in illa urbe doctrinam vitae. Architecta sapiens, constructor ecclesiarum, posce a magistro tuo salutem nostrarum animarum!» Alio loco: «Beatus es, Simon, filius Jonae, caput et primogenitus discipulorum, quia magister tuus te elegit et ipse dedit tibi claves altitudinis, ut aperires portas poenitentibus. Magister tuus dixit tribus vicibus cum dulcedine: Pasce agnos meos, pasce oves meas, oves spirituales, quas ego redemi meo proprio sanguine. Ego constitui te oeconomum regni coelorum: guberna et administra sapienter, sicut prudens majordomus, distribue fideliter meum thesaurum spiritualem. Per te aperiam portas remissionis peccatoribus; visita infirmos, cura eos, qui vulnerati sunt; inquire illos, quos perdidit satan, et pasce illos in pascuis scripturarum. O Christe, qui ipse piscatus es Petrum in sinu maris, exalta muros tuae sanctae ecclesiae et miserere nostri!» Item alius cantus: «Beatus es, Simon, oeconomus et possessor clavium regni, quia sancta ecclesia aedificata est super te, quia tu es petra firmitatis! Magister tuus te tamquam fundamentum posuit in medio ecclesiae», etc. Romanos pontifices successores sancti Petri esse aperte testificatur in quibusdam locis liturgiae Graeco-Russicae. Ita canunt schismatici usque in hodiernum diem. Continetur illud quibusdam officiis sanctorum paparum ex antiquis temporibus. Imprimis st. Leo magnus die 20 febr. summopere celebratur, tamquam conservator orthodoxiae in toto mundo. Synaxarium, sc. brevis conspectus vitae ejus, narrat, quomodo oecumenica synodus Chalcedonensis illum suppliciter rogaverit, ut rectam fidem de Christo exponeret, et quod deinde synodus ejus epistolam tamquam columnam orthodoxiae, tamquam ex ore ipsius Dei procedentem scripturam exceperit et per hanc epistolam confirmata turmas haereticorum everterit. In officio autem canitur: «Petri coryphaei throni heres constitutus es, eandem cum ipso habens sententiam et eundem zelum fidei, o homo cogitans Deum!» Item alio loco ejusdem officii: «Ipse, qui Petri venerabilis nunc est successor et *ipsius praesidentiam* tamquam divitias *acquisivit* (hoc est iam verum quoddam testimonium primatus paparum), ejusdem calorem zelus possidens, a Deo motus, tomum exponit haeresum confundentium, qui mixtionem et confusionem induxit» (sc. monophysitismum). In officio sti. Martini, papae et martyris, die 13 aprilis, ipse rursum tamquam confessor orthodoxiae ad astra extollitur. Deinde canitur de eo: «Exornasti Petri divi-

De primatu Romani pontificis.

num thronum et super ejusdem divina petra ecclesiam inconcussam conservasti, o Martine, et inde cum ipso insimul glorificaris.» Num in aliis liturgiis orientalium similia testimonia extent, non possum nunc dicere. Attamen, quod in liturgia Syriaca quaedam anaphorae papis Romanis adscribuntur, aliquantulum probat magnam opinionem orientalium de auctoritate Romani pontificis. Inde illa liturgia Xysti, papae Romani, in capite aliarum datur. Ut praeclarissimus Renaudotius observat, posset aliquis supponere hoc esse factum a quodam Maronita, zelatore Romanae unionis, sed non est ita, ut ille advertit. Officium Syriacum Antiochenum canit 24 novembris in manoria sti. Clementis Romani: Hic est, qui sedet super thronum Petri, capitis apostolorum, in civitate capitali Romana et factus est similis illi (sc. Petro), etiam per potentiam, pastor communis totius gregis Christi et totius mundi post Cletum papam, qui rursum sedit post Linum, primum episcopum Romae post Petrum apostolum! Sed haec puto modernis temporibus fuisse a catholicis addita. Omnes catholici orientales orant nunc in sua liturgia pro papa tamquam capite totius ecclesiae. Deinde auctoritas oecumenicorum conciliorum summopere commendatur in omnibus liturgiis orientalium. Loquuntur solum de illis conciliis, quae oecumenica agnoscunt, sed ista plurimi faciunt. Non solum illa considerant, quasi per assistentiam Spiritus sancti ab erroribus protecta, sed imo jam quasi directe divinitus inspirata sint. Ita imprimis ecclesia Graeca antiqua concilia orientis multum celebrat. Inde patres conciliorum quandam collectivam venerationem acceperunt. Inde ecclesia Graeca in dominica post ascensionem celebrat festum 318 patrum concilii Nicaeni. Simili modo festa aliorum conciliorum peragit. Idem dicendum est imo quoad liturgias haereticorum christologicorum. Monophysitae quidem concilium Chalcedonense tamquam non oecumenicum rejiciunt, antiquiora autem concilia summis laudibus extollunt. Ideo in principio Copticae missae semper absolutio confertur ex ore 318 patrum concilii Nicaeni, necnon 150 patrum Constantinopolitanorum, necnon 100 patrum Ephesinorum. Imo Nestoriani auctoritatem antiquissimorum conciliorum magni faciunt. Deinde traditio ecclesiae summopere commendatur in omnibus liturgiis orientalibus. Hoc patet ex maxima auctoritate, qua ibi ponuntur patres ecclesiae. Ecclesia Graeca patrum orthodoxorum festa summopere celebrat. Imo apud Nestorianos invenitur adhuc speciale festum Graecorum doctorum et aliud doctorum Syriacorum. Auctoritas doctrinalis ecclesiae magni fit apud liturgias orientales. Inde horror contra haereses et magnitudo criminis, quod in haeresi consistit, nusquam tam aperte exprimuntur. Pro haereticis reprehendendis fortissimae expressiones adhibentur. Hoc patet v. g. ex festo orthodoxiae ecclesiae Graecae, ubi omnes haeretici diversi generis anathematizantur. Imo apud haereticos ipsos aliae haereses fortissimo modo condemnantur. Ita v. g. missa Coptica quotidie super haereticos divinam poenam et super orthodoxos divinam benedictionem implorat. Liturgia Nestoriana continet eodem modo solemnem anathematizationem haereticorum! «Vae et vae secundo omni conventui haereticorum, vae et vae secundo omnibus, qui dicunt quod Deus mortuus sit, vae et vae secundo omnibus, qui non dicunt, quod Deus immortalis sit»,

De oecumenicis conciliis.

De traditione ecclesiastica.

De auctoritate doctrinali ecclesiae.

De septenario numero sacramentorum.

etc. Auctoritas episcoporum, eorum munus docendi et pastorale saepissime inculcatur, imprimis in festis sanctorum episcoporum. Septenarius deinde numerus sacramentorum invenitur testificatus in libris ritualibus omnium orientalium, exceptis solis Nestorianis, apud quos doctrina de sacramentis dubia est. In editione typica euchologii Graecorum pro schismaticis v. g. appingitur in fronte imago, quae administrationem septem sacramentorum repraesentat. Simili modo benedictiones et sacramentalia ecclesiae apud omnes orientales inveniuntur.

Cultus deinde beatissimae virginis et *sanctorum Dei* uberrime confirmatus invenitur in istis liturgiis. Imprimis cultus deiparae omnino quoddam characteristicum illarum liturgiarum est. Habent specialem characterem Marialem, multo magis quam omnes liturgiae occidentales. Doctrina eucharistica et doctrina Marialis sunt duo puncta maxime praelucentia in illis liturgiis.

De deiparae cultu.

Cultus beatae virginis in oriente est antiquissimus. Omnia festa maxima virginis in oriente ortum sumpserunt, et ideo cultus Marialis omnibus orientalibus in succum et sanguinem transivit. Non habuerunt ibi umquam protestantismum, et ideo illis numquam in mentem venit apologiam aut defensionem pro illo cultu quaerere aut ejus legitimitatem in dubium revocare. Tantopere assueti sunt ad cultum beatissimae virginis, ut illam, qui illam non colit, directe tamquam atheum et non christianum considerent. Ita v. g. est cantus ecclesiae Graecae multum cognitus: «Illos, qui non osculantur tuam sacram imaginem, deipara virgo, comprehende illos ut atheos et trade illos gehennae ignis.» Testes pro cultu orientalium erga virginem benedictam sunt ecclesiae, templa illi dicata in numero infinito, imagines ejusdem numerosissimae, cantus ecclesiastici in ejusdem honorem sine fine. Primum autem locum inter omnes liturgias orientales quoad cultum virginis occupat liturgia Graeca. Graeci fuerunt semper, ut antiquitus dictum est, ὑποφιλοπάρθενοι, i. e. eximii, super omnem modum nimii amici virginis. A Graecis omnes populi Slavi, imprimis Russici, hunc amorem erga virginem hereditarunt. In omni hymno ecclesiae Graecae quarta stropha virgini dedicatur sub nomine theotokion; deinde multis diebus etiam non virgini festivis canon specialis virginis praeter canonem diei cantatur, ita v. g. in dominicis et aliquibus hebdomadis diebus et in festivitatibus altioris ritus. Hymni ecclesiae Graecae in honorem beatae virginis numero multa milia constituunt. Omnes paginae liturgiae Graecae, omnes actiones ejusdem ecclesiae testantur de veneratione erga matrem Dei. Brevem conspectum cultus Marialis in liturgia Graecorum obiter dedi in quadam conferentia data in congressu Mariali Friburgensi, quae perlegi poterunt in ambabus linguis, tam in relationibus Gallicis quam Germanicis ejusdem congressus. Secundum locum in cultu Mariali obtinet ecclesia Coptica. Hoc provenit inde, quod st. Cyrillus Alexandrinus acerrimus propugnator divinae maternitatis beatae Mariae fuerit. Sed imo Nestoriani colunt quam maxime beatam virginem. Nullatenus aliquid contra ejus honorem facere vel illum diminuere volunt, sed solum secundum suam doctrinam dicunt illam non posse jure portare titulum deiparae. Inde haec expressio apud illos anathematizatur. Alioquin pleni sunt glorificationibus ejusdem. Ita v. g. dicunt in festivitatibus

beatae virginis: «Quis potest mente concipere aut loqui aut declarare suo ore aliquid digni de hac casta, pura, sancta, sanctificata, a viro non cognita, non nupta, semper virgine, quae sanctificata est ab utero et electa a principio, ut sit refugium, domus, habitatio, templum, locus requiei, turris, palatium et thronus pro Deo semper vivente? Ora hominum non sufficiunt ad laudandam matrem domini angelorum et hominum. Illi, qui in corpore sunt, non attingunt illud, neque spirituales ad illud proficiunt. Si ipsa est tam magna et exaltata, quomodo possunt vilia labia describere eam? Nam si loquuntur, non possunt aliquid addere ad eius gloriam; si silent, non possunt diminuere eam. Quis credit, quod limus possit ornare purum aurum, aut quod cineres possint addere aliquid ad pulchritudinem margaritae? Displicens foetor non potest addere suavitatem ad fragrantiam exquisiti odoris, neque potest commissura scissa ornare pretiosum vestimentum. Res, quae sunt sicut bitumen et pices, non possunt intrare in regnum, neque possunt in contactum venire cum puris vasibus, neque afferuntur coram honorabilibus personis. Quid possum ergo ego facere, qui tamen illis rebus plenus sum? Quid habeo, quod possim conferre super eam? nihil de illis, quae possideo, potest illi conferre utilitatem. Non volo dare, sed desidero accipere, Domine! Dona mihi ergo, ut magnificem matrem tuam coram ecclesia tua et coram populo tuo. Spue super caecos oculos mentis meae purum sputum ex tuo ore vivificanti, ut ego sicut Bartimaeus mente illuminer in te et lucem recipiam a te et loquar per te. Tu, qui me fecisti dignum audire de illa, fac me etiam dignum respiciendi pulchritudinem staturae ejus: Scio, quod sim vilis, ideo confugio ad tuam sanctitatem! Dona mihi de tua aqua, fons vitae, ut in te delecter, arbor vitae! Tu es fons vitae, et mater tua est purus hortus: Fructum, quem Eva non vidit, Maria portavit et nutrivit» etc. Badger, protestans, inde dicit de Nestorianis: si in hac parte (sc. quoad cultum beatae virginis) erraverunt, error situs est in eorum tendentia ad mariolatriam, a qua etiam mitissimum alicujus hominis judicium vix illos esse liberos declarare potest. Pars dogmaticae theologiae, quae mariologia vocatur, quoad singula dogmata multas probationes in liturgiis orientalibus invenit. Maternitas divina primo in omnibus liturgiis orientalibus praeter Nestorianos multipliciter asseritur. Istud probare velle esset bubalos Athenas portare. Est thema, quod semper revertitur, imprimis in liturgia Graeca. Anathematizatur Nestorius, et asseritur omnes orthodoxos virginem «deiparam» nominare et nomen esse correspondens rei. Sed imo apud Nestorianos, quamvis ab ipsa expressione abhorreant, tamen res habetur, quia celebrant illam tamquam matrem domini coeli et terrae, ergo matrem Dei. Infinita dignitas, quae ex hac divina maternitate profluit, multiplicibus vocibus ab orientalibus docetur. Quod videri potest in magno numero epithetorum gloriosorum, quibus nomen virginis in omnibus liturgiis orientalibus circumdatur. Numquam aliter nominatur nisi: domina nostra, sanctissima, deipara, semper virgo Maria. Tantopere talia epitheta familiaria sunt orientalibus, ut Photius inter diversas accusationes contra Latinos etiam illud illis objecerit, quod nonnumquam deiparam solum sanctam Mariam nominent. Idem patet ex illis cantibus omnium liturgiarum, ubi virgo repraesentatur tamquam altior

De divina maternitate deiparae.

cherubim et honorabilior seraphim, ubi illa describitur tamquam miraculum admirandum, quod nemo satis comprehendere potest. In liturgia Graeca ita dicitur: «Haesitat omnis spiritus, incapax est omnis lingua ad te digne glorificandam, o deipara virgo!» Probationes pro illa re ex omni parte liturgiae Graecae afferri possunt. Speciminis gratia serviat officium primae dominicae octoichi. In parvis vesperis sabbati ita incipitur: 1. Virginis conventus est hodie, fratres! Exultet creatura, chorum ducat humanitas! Convocavit enim nos sancta Dei genitrix, immaculatum cimelium virginitatis, rationalis paradisus novi Adami, operatrix unionis duarum naturarum, *congregatio salutiferi commercii*, thalamus in quo sibi Verbum desponsavit carnem, in veritate levis nubes quae illum super cherubim sedentem cum corpore portavit! Per ejusdem preces, Christe, Deus noster, salva animas nostras! 2. Glorificata existis in generationibus generationum, o virgo, mater, puella, Dei genitrix, Maria, mundi protectrix, quae in carne genuisti Filium Patris principii expertis, qui in veritate coaeternus est Spiritui! Ipsum suppliciter ora, ut salvemur! 3. Qui in tribulationibus continemur inexpectatis, o casta, te solam protectricem possidentes, virgo, clamamus cum gratiarum actione: Salva nos, sanctissima Dei sponsa; tu enim existis mundi refugium et protectio generis nostri! 4. Mundus renovatus est in tuo partu, Dei genitrix, puella, fidelium salvatrix et protectrix non dormiens illorum, qui te pie orant, o immaculata! Ne cesses orare suppliciter pro omnibus, qui tuas laudes canunt! 5. Nubem lucis aeternae te, virgo, propheta nominavit; in te enim descendit sicut imber super gramen Verbum Patris et ex te oriens mundum illuminavit, errorem redarguit, Christus Deus noster! Ipsum implorare suppliciter ne cesses, sanctissima, oramus, pro nobis, qui in veritate Dei genitricem te confitemur!» Similia testimonia splendida ex omnibus aliis liturgiis afferri possunt. Verum est, quod aliquis prudenter agere et non subito ex illis expressionibus nimia deducere debet. Illa cumulatio verborum est familiaris characteri orientali. Etiam pro aliis sanctis denominationes similes et gloriosissimae nonnumquam adhibentur; et imo viventibus amant orientales multos titulos dare et complimenta illis dicere. Quantis v. g. titulis introducuntur episcopi Graeci et Russici, quando pro illis in cultu oratur! Quanta epitheta adjungunt Russici in orationibus imperatori suo! Tamen quaedam laudationes adsunt, quae beatissimae virgini reservantur et non aliis sanctis communicantur. Deinde cultus beatissimae virginis millies magis extensus est quam cultus aliorum sanctorum, et haec multum probant. Virginitas beatae Mariae deinde ante partum, in partu et post partum multipliciter extollitur, canitur et docetur apud omnes orientales, imo etiam Nestorianos. Speciminis gratia serviat illa stropha liturgiae Graecae: «Ecce adimpletur Isaiae praedictio: virgo enim genuisti et post partum sicut ante partum remansisti! Deus enim erat ille, qui natus est; ideo ipse naturas innovavit!» Verba «sine semine» centies milliesque pronuntiantur de virgine. Etiam illud, quod beatissima virgo per totam suam vitam nullum personale peccatum commiserit, clare asseritur apud orientales. Id probant appellationes repetitae: «sanctissima», «illibata», «intemerata», «immaculata», «agna immaculata» et similia. Corporalis assumptio beatissimae virginis in coelum

De perpetua virginitate deiparae.

uberrima testimonia in omnibus liturgiis orientalibus usque ad Nestorianos invenit. Veritas corporalis assumptionis fuit ex satis antiquis temporibus in toto mundo et imprimis in oriente recepta. Quamvis orientales festum, quod 15 augusti celebratur, dormitionem deiparae vocent, tamen clare demonstrant se corporalem assumptionem colere. In officio Graeco illius diei v. g. inveniuntur talia verba: «Tribuit tibi res, quae sunt super naturam, dominator omnium rerum, Deus: sicut enim in partu te virginem custodivit, ita in sepulcro tuum corpus conservavit incorruptum et simul glorificavit per divinam assumptionem, honorem tibi tamquam filius matri tribuens. In veritate te tamquam lucernam lucentem ignis materiae expertis, tamquam aureum thuribulum divini carbonis, tamquam vas mannae, tamquam virgam, tamquam tabulas legis divinitus scriptas, tamquam sanctam arcam testamenti, tamquam mensam panis vitae in sanctis sanctorum habitare fecit Filius tuus. Quia vitae nemus existis, vitae aeternae particeps facta es; per mortem enim ad vitam transivisti, quae vitam genuisti personalem. Illam in precibus numquam requiescentem deiparam et in intercessionibus spem numquam fallentem sepulcrum et mors non domuerunt: tamquam vitae enim matrem ad vitam eam transplantavit ille, qui uterum habitaverat semper virginalem.» Eodem modo synaxarium illius diei clare annuntiat virginem quidem sepultam esse, ejus autem sepulcrum nunc vacuum esse. Liturgia Nestoriana describit sepulturam virginis et narrat, quomodo ejus corpus raptum sit ad nubes coeli et ibi ab angelis glorificatum. Ecclesia Syriaca Antiochena canit 15 augusti: coeli superni receperunt thronum *corporis* tui, o mater luminis, et sic astitisti cum gloria apud filium tuum inter spirituales et cum ipsis cecinisti gloriam. Gloria virginis in coelo, ejus potentia, efficacia ejusdem intercessionis multipliciter asseruntur apud orientales. Vocatur ipsa mediatrix omnium, quae sub coelo sunt. Ad ejus intercessionem confugitur in omnibus necessitatibus corporis et animae; ipsa imploratur in calamitatibus publicis et privatis. Quod ipsa virgo ad hanc dignitatem aeternaliter a Deo praedestinata fuerit, quod deinde in vetere lege adumbrata fuerit per vaticinia prophetarum et per multas res, quae tamquam ejusdem figurae considerentur, est idea omnino orientalibus familiaris. Imo res, quae in nostro cultu non ad virginem referuntur, ibi multipliciter ad eam applicantur. Diversa momenta vitae virginis, quae a traditione narrantur, omnino orientalibus cognitae sunt. Ejus parentes Joachim et Anna ibi in summo honore habentur. Continetur ibi, quod ex sterili ventre per preces orta sit. Praesentatio et vita virginis in templo apud omnes orientales cognitae sunt. Festivitas praesentationis ex valde antiquis temporibus et cum magno apparatu ibi celebratur. Aliquam difficultatem solum movet quaestio circa doctrinam orientalium de immaculata deiparae conceptione. Testimonia directa et explicita pro illa veritate in illis quaeri non possunt, quia sunt ex illis temporibus antiquis, quibus haec doctrina nondum clare vel explicite extabat. Eodem ergo modo, sc. latenter et implicite, sicut tunc veritas immaculatae conceptionis in doctrina ecclesiae inerat, eodem modo continetur in liturgiis orientalibus. Habent solum liturgiae orientales doctrinam generalem de omnimoda sanctitate et puritate virginis, sed nondum illis in

De ejus corporali assumptione.

De ejus praedestinatione et vita terrestri.

De immaculata conceptione.

mentem venit inquisitionem instituere, num in hac sanctitate etiam specialis protectio a peccato originali contenta sit. Loquuntur nonnumquam de sanctificatione beatae Mariae virginis in utero. Tamen tota doctrina orientalium liturgiarum in summa considerata quoddam argumentum in favorem immaculatae conceptionis producit. Ante definitionem dogmatis quaesiti fuerunt catholici orientales de testimoniis liturgicis pro hac veritate. Obtulerunt v. g. Armeni quaedam verba ex suo breviario, quae aliquantulam assonantiam ad illud dogma continent. Tamen nullatenus sunt clara testimonia. *Passaglia* in suo opere magno de Immaculata conceptione imprimis sese retulit ad liturgiam Graecam. Tamen verba liturgiae Graecae non in eo sensu adhibuit, in quo primitus posita sunt. Etiam officium perantiquum Graecum pro conceptione deiparae vel potius sanctae Annae nominatum nullum explicitum testimonium pro illa veritate continet. Celebratur solum liberatio sanctae Annae a sterilitate, et nihil continetur de praerogativa virginis. Eodem modo ecclesia Graeca celebrat festum conceptionis sti. Joannis Baptistae, et ibi eisdem ferme verbis laudatur liberatio Elisabeth matris ejus a sterilitate. Tamen quoddam implicitum argumentum in favorem dogmatis in hac festivitate Graeca situm est, in quantum per hoc jam indicetur conceptionem virginis debere quendam sacratum characterem habere et diversam esse ab origine aliorum hominum. Tali modo doctrina schismaticorum usque in hodiernam diem mansit, sc. neque rejecerunt dogma neque illud acceperunt, saltem tamquam ecclesia, quamvis privatim multi hoc dogma tamquam novitatem rejiciant. In quodam cantu Graeco, probabiliter moderniore, ita dicitur in festo conceptionis sanctae Annae: «Omnia tua, o virgo, super naturam existunt, omnia extraordinaria et omnia tibi soli tamquam matri Dei convenientia; tua enim nativitas facta est admirabilis et admirabilior tuus ingressus in sanctuarium. Tua dormitio inaccessibilis remansit corruptioni; sed etiam tua conceptio, quae nunc nobis proponitur ut objectum laudis, non sine miraculo adimpletur: cum enim omnes, qui in vetere testamento ex matris utero sanctificati fuerunt, viri extiterunt, tu sola inter mulieres ex utero matris sanctificata apparuisti, ad archangeli vocem concepta per repromissionem sanctam (secundum traditionem orientalium archangelus Gabriel sanctis Joachim et Annae conceptionem deiparae annuntiavit). Decuit enim te et in illa re tamquam matrem Dei privilegium habere, ut in rebus naturalibus super naturam sis et in rebus humanis super hominem, sed intercede, rogamus, o sponsa Dei, pro nobis, qui in fide celebramus tuam venerabilem conceptionem!» Apparet in illis verbis quaedam avvicinatio ad dogma catholicum. Maltzev, auctor Russicus, ita de immaculata conceptione loquitur: «Si primo intuitu et obiter illud dogma ecclesiae Romanae consideratur, videtur illud non multum pro se habere, neque ex scripturis neque ex traditione ecclesiastica. Si autem res diligentius inspicitur et alia facta Dei in scripturis comparantur, si consideratur, quod Deus extraordinario modo Eliam a communi lege mortis liberaverit, res nullatenus ita incredibilis et impossibilis apparet.» Ita neque pro neque contra audet se declarare, sed anceps remanet. Quoad unitos clarum est illos dogma ecclesiae recepisse. Italo-Graeci nunc temporis antiquum festum conceptionis sanctae Annae directe immaculatam

conceptionem deiparae vocant. Rutheni Austriae modernum officium introduxerunt hoc mysterium Dei speciatim celebrans, 1891, in synodo Leopoliensi. Nuperrime opusculum patris *Placidi de Meester* Benedictini Parisiis comparuit intitulatum (Gallice): Dogma immaculatae conceptionis et doctrina ecclesiae Graecae tractans imprimis de testimoniis liturgicis. Maronitae in sua officia praeclarissima testimonia de hac veritate receperunt. Ita nuper quidam Maronita Hobeika talia testimonia publicavit pro jubilaeo hujus dogmatis. Ibi posuit primo quaedam antiquiora officia et deinde moderniora. Ex his clare apparet, quomodo antiquitus solum implicite veritas contineatur et nunc temporis clare annuntietur. Tales cantus moderni sunt, v. g.: «Nos te adoramus, Pater, causa omnium causarum, qui ex antiquis temporibus in tuo intellectu concepisti tuam innocentem filiam Mariam, causam nostrorum gaudiorum. Tu illam formasti, praeservans eam ab omni macula originali, et nobilitasti eam per virtutes et gratias. Sola Maria gratiam Spiritus Sancti accepit ex primo momento existentiae suae in sinu suae matris. Ipsa sola praeservata est a maledictione generali, quae cecidit super nos per audacem transgressionem primae legis. Chaldaei habent modernum officium pulcherrimum immaculatae conceptionis, in quo illud privilegium multipliciter asseritur. Syriaci Antiocheni catholici etiam modernum officium pro illa festivitate composuerunt, in quo dicitur: In die conceptionis omnium caeterorum mortalium, qui spoliati sunt gratia, ploraverunt coelestes et exultavit satanas. Apud te solam, o Maria, fuit gaudium in tua conceptione omnibus amicis Dei et tristitia satanae. Vix negandum est orientales ex magnitudine zeli et enthusiasmi sui versus deiparam saepe voces adhibere, quae ambiguae sunt et falsis interpretationibus locum dant. Ita v. g. quando illi dicitur: domina mea, sanctifica me, vel quando ab illa petitur quodammodo remissio peccatorum. In Graecis officiis invenitur verbum: λάτρης τῆς θεοτόκου. Hic autem advertendum est latriam apud Graecos non haberi semper ut expressionem technicam pro honore summo et divino designando. Simili modo verbum saepe repetitum: *solum* refugium, *solum* auxilium, minus placens est. Tamen, quamvis verba non sint ita clara, sensus totaliter clarus est.

De glorificationibus nonnumquam ambiguis.

Eodem modo cultus caeterorum sanctorum et electorum Dei ibi suam confirmationem invenit. Etiam cultus angelorum quiddam valde characteristicum est liturgiarum orientalium. Quando Deus describitur, semper circumdatus apparet turmis angelorum. Angeli in liturgia Graeca specialem diem sibi consecratum habent. Festa angelorum celebrantur, imprimis plures festivitates Michaelis archangeli, duae Gabrielis. Etiam Syriaci et Armeni celebrant festa angelorum. Novem chori angelorum saepe nominantur, natura angelorum describitur. Liturgia angelorum in prima dominica octoichi Graeci ita incipit: «1. Incorporales angeli, Dei throno assistentes et a lumine inde procedente illuminati et lucis radiis aeternaliter lucentes et tamquam lumina secundaria constituti, Christo supplicate, ut donetur animis nostris pax et magna miseratio! 2. Immortales angeli, qui vitam recepistis sine interitu a prima vita, felices omnimodo, facti estis contemplatores venerabiles aeternae gloriae et aeternae sapientiae, luce repleti et lampades simul conversantes harmonico

De cultu angelorum.

modo ostendimini. 3. Archangeli, angeli, potestates, throni, dominationes, seraphim cum sex alis et multis oculis, cherubim, divinae sapientiae organa, principatus et potestates divinissimae, Christo supplicate» etc. In cultu sanctorum imprimis characteristicus apud omnes orientales est cultus sanctorum veteris testamenti, praecipue prophetarum. In occidente antiquitus idem cultus adfuit, et martyrologium Romanum adhuc nomina prophetarum retinuit. Tamen alioquin praeter officia quaedam particularia totus cultus sanctorum veteris testamenti abolitus est. Apud orientales econtra, tam catholici quam schismatici, prophetas in maximo honore habent. Celebrantur festivitates prophetarum celeberrimis praeconiis. Ecclesia Graeca praeter illud in adventu omnes patres veteris testamenti recolit. Simili modo ecclesia Armenica magna est in recolendis memoriis personarum veteris testamenti. Quoad sanctos novi testamenti eaedem fere classes sanctorum celebrantur sicut apud nos. Gloriosissimus praecursor Domini apud omnes orientales in maximo honore habetur et multitudine festorum et officiorum celebratur. Sancti apostoli summis laudibus extolluntur; martyres ingenti honore afficiuntur. Deinde etiam multae virgines et multi confessores celebrantur. Miracula sanctorum in vita et post mortem operata multiplici testimonio apud orientales asseruntur. Pro specialibus intentionibus speciales sancti ut patroni considerantur. Etiam pro sanctis nonnumquam in liturgiis orientalibus simili modo locutiones exaggeratae adhibentur, sicut pro deipara.

De cultu sanctorum veteris testamenti.

Novi testamenti.

Cultus deinde reliquiarum claro modo ibi invenitur. Ante omnia reliquiae Christi et imprimis victoriosissima crux ejus in summo honore habentur. Etiam apud nos duo officia crucis pulcherrimas fere partes totius breviarii constituunt. Sed iste cultus crucis ex oriente in occidentem provenit. Festivitas exaltatae crucis imprimis apud orientales tamquam festivitas primi ordinis et maxima celebratur, et per multos dies crux salutatur tamquam tropaeum victoriae. Imo Nestoriani, qui omnes imagines abhorrent, crucem tamen dominicam summopere honorant. Sanctorum reliquiae etiam apud orientales per hoc honorantur, quod in altaria missae includantur. Deinde festivitates reliquiarum celebrantur, ut apud Graecos illa translationis sti. Joannis Chrysostomi, zona et vestis deiparae, et aliae, quarum etiam aliquae apud Syriacos inveniuntur, apud Armenos inventio sti. Gregorii Illuminatoris. Cultus imaginum Christi, virginis et sanctorum rursum speciale characteristicum orientalis liturgiae constituit, saltem liturgiae Graeco-Russicae. Jam ante iconoclasim cultus imaginum magnum momentum in vita populari orientalium constituebat. Post victoriam orthodoxiae ille cultus fere adhuc magis extensus fuit quam antea. Pro nostro occidentali modo sentiendi imo cultus imaginum, ut exercetur apud orientales, tamquam fere exaggeratus apparet. Ecclesia Graeca propter cultum imaginum festum orthodoxiae celebrat. Etiam festa quarundam imaginum celebrantur.

De cultu reliquiarum.

De cultu imaginum.

Denique doctrina de purgatorio clarissimas confirmationes saltem indirectas ex omnibus liturgiis orientalibus accipit. Sacrificium offertur pro mortuis. In omni missa magna fit commemoratio illorum, ubi rogatur Deus, ut constituat illos in loco amoeno, in loco viridi, in loco requiei, ubi abscedit omnis gemitus, ubi aufugit omnis dolor et tristitia. In ecclesia Graeca omne sabbatum speciali

Doctrina de purgatorio et de precibus pro mortuis.

modo memoriae defunctorum dedicatur. Celebrantur deinde commemorationes fidelium defunctorum per annum. Tales cantus pro mortuis sunt v. g.: «Qualis voluptas vitae remanet luctus expers? Qualis gloria stetit super terram sine mutatione? Omnia sunt debiliora quam umbra, omnia sunt magis decipientia quam somnia. Una parva circumstantia intercedit, et haec omnia mors subsequitur! Sed in lumine, Christe, tuae faciei et in dulcedine tuae pulchritudinis, quos elegisti, requiescere fac, tamquam amator hominum! Mortis imperium, Christe, evacuasti et incorruptionem habitatoribus terrae tamquam fons tribuisti, et in te credentes non moriuntur, sed vivunt in te! Dona ergo requiem, Domine, animabus famulorum tuorum, et constitue illos cum tuis sanctis, tribuens illis per intercessiones deiparae miserationes tuas! In loco lucido, in choro justorum dona requiem, Salvator, illis qui ad te migraverunt; in te enim, amator hominum, suas spes reposuerunt! Accipe supplicationes pro patribus et filiis et justifica illos, quorum memoriam agimus, tamquam existens dives in miserationibus!» Pulcherrimae et multiplicatae preces pro mortuis secundum omnem diem inveniuntur imprimis in ritu Syriaco. Simili modo diversa officia sepulturae probant intercessiones pro mortuis. Verum est, quod schismatici moderni illas preces non ita explicant, quasi ibi supponatur existentia alicujus purgatorii. Verbum purgatorii Graeci semper abhorruerunt. Tamen in concilio Florentino illam veritatem acceperunt. Hodierno autem tempore preces et commemorationes ecclesiae pro mortuis ita explicant, ut mere serviant ad conservandam memoriam defunctorum inter viventes et ad habendam societatem amicitiae inter viventes et mortuos. Tamen haec explicatio aperte pugnat cum textu verborum, ubi clare pro illis remissio peccatorum et transmigratio in aeternam beatitudinem imploratur. Oratio pro mortuis in liturgiis orientalibus omnino diversa est a cultu sanctorum. Dicunt deinde praeter illud suam opinionem esse: quasdam animas in inferno constitutas posse per preces ecclesiae inde liberari et ad coelum transferri. Haec autem quoad rem conveniunt cum doctrina catholica. Nam si aliquis partem aliquam inferni accipit, ubi poenae non aeternae sunt, sed mere purgativae, accipit in summa existentiam et rem purgatorii, etiamsi nomen rejicit. Est enim magis haec differentia quaestio de nominibus quam de re. Apud omnes Syriacos, etiam catholicos, ex antiquissimis temporibus adhibetur verbum schiul (ex Hebraeo scheol) ad designandum locum, ubi sunt animae constitutae, pro quibus oratur: «Ros vitae . . . descendat super mortuos in habitationibus tristibus inferni.» Infernus est designatio sive pro sepulcris, ubi sunt corpora mortuorum, sive generalis designatio pro omnibus locis inferioribus terrae, ad quae etiam purgatorium pertinet. Potest ergo optime sub nomine schiul etiam purgatorium intelligi.

b) De earum valore morali.

De adhortationibus moralibus, quae continentur in liturgiis orientalibus.

Praeter valorem dogmaticum continent etiam liturgiae orientales valorem *moralem,* in quantum adhortationes ad virtutes et altissima sentimenta moralia continent. Imprimis cantus quadragesimales pulcherrimas adhortationes ad practicandas virtutes et imprimis ad exercendam poenitentiam praebent. Inde

etiam multa argumenta ascetica pro pietate et moralia ex illis liturgiis hauriri possunt.

c) De earum valore quoad usum scripturarum.

Alia praerogativa harum liturgiarum est, quod *multa ex scripturis divinis* continent et uberrimum usum de scripturis faciunt. In liturgiis orientalibus usus psalterii et etiam multiplex lectio scripturarum habetur, sicut in liturgia Romana. Imprimis liturgiae Graeca ditissima est quoad lectiones scripturales. Continet haec liturgia missam specialem et inde specialem epistolam et speciale evangelium pro omni die anni, praeter festa, quae rursum speciales lectiones habent. Ita integrum novum testamentum perpaucis verbis et apocalypsi exceptis legitur in cultu missae. Praeter illud officia divina lectiones scripturales nonnumquam in magna longitudine et magno numero continent. Tamen ritus Romanus in breviario multo plures lectiones habet quam ritus orientales, qui illas solum aliquibus diebus habent. Orientales ritus econtra multo ditiores sunt quoad lectiones missae quam ritus Romanus. Etiam Armenica ecclesia copiosum usum scripturae facit et imprimis tempore pentecostes, i. e. a paschate usque ad pentecosten, aliquos libros scripturae ex magna parte legit. Aliquae liturgiae orientales plures pericopas quotidie in missa habent, ita ut praeter lectionem novi testamenti habeatur quaedam ex veteri testamento aut praeter Paulum adhuc lectio ex catholicis epistolis. Ita ritus Syriacus et Copticus, quamvis in praxi catholici in ordinariis missis istam multiplicitatem lectionum omittant. Praeter usum autem directum scripturarum omnia fere alia, quae canuntur et dicuntur in liturgiis orientalibus, sunt inspirata a scripturis sacris, imbuta spiritu bibliae, repleta testimoniis scripturalibus. Sunt illae liturgiae conceptae ab hominibus, quibus scripturae in succum et sanguinem transierant, qui completam illarum cognitionem possidebant et tamquam naturaliter semper cum verbis scripturalibus loquebantur. Multiplex adhibetur sensus accommodatitius scripturarum. In officiis sanctorum saepe saepius verba scripturalia ad illos referuntur. Inveniuntur nonnumquam applicationes omnino novae et inconsuetae scripturarum. Ut ergo aliquis bene omnes illas allusiones scripturales cognoscat et bene liturgias orientales intelligat, necessaria est accurata et profunda cognitio scripturarum.

De lectionibus scripturalibus.

De multiplici adhibitione scripturarum.

d) De earum valore patristico.

Simili modo liturgiae orientales redundant *operibus sanctorum patrum* ecclesiae, ita ut ex duplici elemento, ex scripturali et patristico, constent. Leguntur, saltem in liturgia Graeca, sermones sanctorum patrum, saltem quibusdam diebus, simili modo sicut in breviario Romano. Apud multos orientales etiam in missa homiliae leguntur. Sed deinde ipsae liturgiae a patribus ecclesiasticis compositae sunt. Orationes saepe patribus ecclesiae adscribuntur. Deinde officia in versibus, hymni ecclesiastici, a diversis patribus illarum ecclesiarum composita sunt.

De homiliis patrum lectis.

De officiis compositis a patribus ecclesiae.

e) De earum valore poetico.

Cum hoc momento patristico cohaeret alius valor harum liturgiarum, *nempe valor poeticus.* Jam ipsae preces in ipsis liturgiis contentae, quamvis in forma prosae compositae, tamen valde poeticae sunt et expressionibus poeticis abundant; sed alioquin maxima pars officiorum in versibus et strophis composita est. Ita eximia pars harum liturgiarum poetica est. In liturgia Romana invenitur quidem elementum hymnologicum, sed multo angustiorem campum obtinet, imprimis hodierna die. Hic autem illud elementum praedominans est. Inter istas partes poeticas liturgiarum orientalium inveniuntur vere opera eximii valoris, verae margaritae poesiae, sed certe non omnia eundem valorem possident. Quaedam in liturgia Graeca antiqua de tempore vere grandiosa et magnifica sunt et fere ad maxima poemata totius humanitatis pertinent, ut poemata sti. Romani Melodi, sti. Theodori Studitae. Simili modo in liturgia Syriaca occurrunt multi cantus sublimissimi sti. Ephraem.

De hymnis poeticis.

f) De varietate, quae in illis regnat, de earum splendore et popularitate.

Alia praerogativa liturgiae orientalium sita est in *multitudine idearum saepe novarum,* quae ea continentur, et in *delectabili varietate,* quae ibi regnat. Officia omni die diversissima inveniuntur. Communia sanctorum raro adhibentur, sed multi sancti suum proprium officium habent, saltem in liturgia Graeca, sed etiam in ritu Syriaco.

De varietate regnante in orientalibus liturgiis.

Excellunt deinde liturgiae orientales per *splendorem caeremoniarum,* per *pompam exteriorem* cultus.

De pompa cultus.

Denique liturgiae orientales hoc pro se habent, quod in illis omnibus *participatio populi in cultu activa et vivifica sit.* Antiquitus saltem debebat populus ad omnia respondere. Adhuc secundum hodiernas rubricas debet populus symbolum et precationem dominicam in missa recitare, quod autem videtur revera vix amplius fieri. Cognitio rerum liturgicarum apud laicos orientales multum divulgata est. In cordibus hominum regnat verus amor liturgiae ecclesiasticae.

De vivida participatione populi in eis.

9. De defectibus liturgiarum orientalium.

a) De stilo saepe nimis florido.

Postquam autem excellentiae harum liturgiarum consideratae sunt, oportet etiam agamus de qualitatibus deterioribus, de infirmitatibus, de defectibus earundem. Isti defectus non adeo rari vel pauci sunt. Primus defectus, qui maxime sub oculos cadit, est illa superabundantia poesiae, quae nonnumquam in exaggerationes, in res artificiales et mali gustus degenerat. Sunt illae liturgiae nonnumquam superoneratae imaginibus et figuris et comparationibus audacibus.

De stilo poetico adhibito ab orientalibus.

Istud autem rursum dijudicari debet ex ingenio orientali. Omnis orientalis est homo phantasiae maxime vivae et, quando rem simplicissimam explicare vult, multis figuris utitur. Illa ergo, quae nobis tamquam exaggerata et nimia apparent, sunt orientali homini omnino naturalis modus loquendi. Illo stilo florido utuntur etiam in rebus quotidianis. Exemplum orientalis stili est v. g. epistola scripta a. 1247 a vicario patriarchae Nestoriani ad papam Innocentium IV. Ibi papam sic alloquitur: «Patri patrum, gloriae pastorum, misericordiae vitae, fonti pietatis et indulgentiae, illi, qui intercedit pro populo Domini, qui est perfectus in rebus divinis, excellens in rebus spiritualibus, soli justitiae, cujus lumen oritur super quatuor partes mundi, qui lucet et resplendet in sanctis ecclesiis catholicis, cherubim corporali, seraphim incarnato, tenenti sedem sti. Petri, domino meo sanctissimo, papae urbis Romae et omnis partis mundi.» In alia epistola 1552 ad Julium III papam Nestoriani, petendo sibi patriarcham, ita papam alloquuntur: «Tu es fons, cujus aquae indeficientes, et omnis, qui sitim habet, ibi aquas vivas invenit, ut sitim suam extinguat. Tu es lampas inextinguibilis, illuminans omnes homines, sicut lumen super candelabrum. In te lumen videt respublica christiana, hoc est omnes filii sanctae ecclesiae» etc. Tales locutiones, quae nobis adulatoriae apparent et fere risu dignae, orientalibus familiares sunt. Ita etiam talia in liturgiis inveniuntur. In liturgia Graeca, quae adhuc comparative moderatam mensuram tenet in illis rebus, tamen invenitur v. g. frequens comparatio beatae Mariae virginis cum forcipe, quo seraphim carbonem de altari tulit. Christus semper tamquam carbo vivens repraesentatur, et haec est pulcherrima idea. Beatam autem virginem forcipem nominare nobis inusitatum esset. Et si quis tale quid publice proponeret, magis offenderet quam aedificaret. Orientalis gustus in illa comparatione nihil offendens, sed magis aedificationem ibi invenit. In liturgia Mesopotamiae comparantur cherubim et seraphim portantes gloriam Dei cum jumentis onera portantibus et inde spirituales elephantes, equi et muli vocantur. In liturgia Armenica vocantur sti. Joachim et Anna oves, ex quibus vellus divinum, sc. deipara, praeparatum est. Eodem modo apparet in liturgia Graeca saepe nimia artificiositas in requirendis ludis elegantibus verborum. In festis sanctorum specialis tendentia hujus liturgiae est, tali modo ludere cum nomine illius sancti. Ex illis etiam nonnumquam provenit, quod aliquae partes harum liturgiarum solum multitudinem verborum contineant, phrases bombasticas coacervent, quoad sensum autem et cogitationes pauperrimae sint. Sunt illis locis velut aes sonans et cymbalum tinniens. Deest saepe illud solidum, energicum, praecisum, profundum, sobrium, quod adest in nostra liturgia. Ideae in largum distrahuntur. Eadem idea sub mille novis imaginibus repraesentatur, ut ita sub novo quodam lumine consideretur. Quoad haec etiam considerandum est, quod liturgiae orientales ex diversis periodis historiae ecclesiasticae proveniunt. Quaedam sunt aurea ex aureo tempore provenientia; alia sunt argentea ex argenteo tempore et incipientis decadentiae provenientia, quaedam sunt minus quam argentea. Magni doctores ecclesiae Graecae, divi Chrysostomus, Basilius et Gregorius, numquam talem stilum floridum, ornatum et superoneratum adhibuerunt, sed magis simplicitati et pro-

funditati sensus studuerunt. Posteriores autem patres ecclesiae Graecae, imo etiam sancti, stilum Byzantinum in proferendis homiliis et sermonibus adoptati sunt. Ita tota posterior ferme homiletica ars Graecorum in flosculis et rebus artificiosis consistit sine profunditate sensus. Tales sunt v. g. illae homiliae patrum Graecorum, quas hodierno die in breviario Romano positas habemus pro octava immaculatae conceptionis. Quando aliquis talis auctor beatam virginem laudare intendit, nihil aliud facit nisi per mille vices repeti: salve! et semper novas locutiones quaerere pro illa extollenda, v. g. salve, levis nubes! salve, thronus! salve, currus igneus! etc. Neque ulla cogitatio serior vel profundior datur, neque quoad moralia aliquid postulatur ab auditore. Eodem tempore illi contionatores, quia consuetudinem habent omnia ita in longum et latum describendi, etiam minimas circumstantias sexuales tangentes deiparam adamussim describunt. Multa talia etiam in liturgiis inveniuntur, quae animas multum delicatas offendere possunt. Simili modo faciunt recentiores Graeci, si alios sanctos laudant. Incipit talis panegyrista ita quasi loqui: Ille sanctus organum fuit Dei Patris, sonus fuit Dei Filii in omni terrarum orbe auditus, lyra fuit et tibia Spiritus Sancti, piscator fuit qui homines tamquam rationabiles pisces ex oceano incredulitatis piscatus est, rete fuit pisces comprehendens etc. Sicut autem in aliis rebus liturgiae fidelissimum speculum patrologiae illorum temporum sunt, ita etiam in hoc, et idem stilus et eaedem glorificationes sanctorum in illas intraverunt. Ita liturgiae Graeca, Syriaca et Chaldaica multipliciter tales salutationes litaniario modo coacervatas ad deiparam virginem et sanctos continent. Attamen in liturgia facilius talia tolerari possunt quam in sermonibus. In precibus ad Deum directis tales glorificationes poeticae bene sonant. Sed etiam in illis operibus minoris gustus non raro adhuc res pulchrae et ideae sublimes inveniuntur. Verum est nonnumquam illas partes aliquantulum fatigantes esse; attamen per haec aliquis non perdere debet sensum pro pulchritudinibus orientalium liturgiarum neque gaudium de illis.

b) De defectu sanae criticae.

Alius defectus, qui aliquando invenitur in liturgiis orientalibus, est *defectus sanae criticae*, est nimia *facilitas* in *recipiendis rebus apocryphis* vel *dubiis*. Imo scripturae apocryphae nonnumquam in liturgia Graeca adhibitae sunt. Ita v. g. in prophetis veteris testamenti deberent sufficere illae laudes, quas verae scripturae illis tribuunt. Sed praeter haec synaxaria etiam apocryphas et fabulosas narrationes de vita prophetarum simul indicant. Imo quoad vitam divini Salvatoris in perpaucis rebus evangelia apocrypha adhibita sunt, v. g. in illa narratione, secundum quam in occisione infantium Bethlehemiticorum etiam stus. Joannes Baptista persecutus fuerit et a matre sua salvatus, vel in illa alia, secundum quam Zacharias, pater praecursoris, occisus sit propter annuntiatum adventum Salvatoris. Similia ex apocryphis etiam quoad vitam beatae virginis apud orientales inveniuntur, v. g. illa narratio, secundum quam beata virgo in sancto sanctorum vixerit sine cibo humano,

miraculoso modo nutrita ab archangelo Gabriele, vel illa alia, quae etiam in Armenica liturgia apparet, secundum quam idem archangelus virgini mortem praenuntiasset, vel illa, quam refert Nestoriana liturgia, secundum quam pharisaei voluissent intra sepulturam virginis ejusdem corpus comburi, flamma autem ex corpore egrediens illos devorasset. Simili modo de cognatis Salvatoris liturgia Graeca quaedam falsa offert. Illos, quos evangelium fratres Domini nominat, semper repraesentat tamquam filios sti. Joseph ex alteris nuptiis. Quoad alias personas evangelicas non concordant Graeci cum Latinis, v. g. stam. Mariam Magdalenam non considerant ut illam peccatricem ex evangelio sti. Lucae, sed mere ut aliquam piam feminam, unguenta ad sepulcrum portantem. Stum. Jacobum, fratrem Domini, non ut apostolum, sed ut tertium quendam considerant, quem ut discipulum et episcopum Hierosolymorum designant. Sed illae res Graecis vitio haberi non possunt, cum sint ex evangelio ambigua. Etiam non certo dici potest omnes res, imo ex apocryphis desumptas, esse falsas, v. g. illud de Zacharia, patre Baptistae, multum pro se habet, si comparatur cum evangelio sti. Matthaei, ubi describitur aliquis Zacharias a Judaeis occisus inter templum et altare. Etiam quoad sanctorum vitas res non satis certae, imo certo falsae, receptae sunt. Lugendum est v. g., quod adhuc extet in ecclesiis Graeca et Armenica commemoratio septem dormientium Ephesinorum. Sed etiam hic esse potest, ut illi dormientes veri martyres fuerint, et solum legenda de somno 300 annorum postea addita sit. Certo breviarium Romanum magis criticum est in dandis vitis sanctorum quam breviarium Graecum. In officiis sanctorum Maroniticis etiam adhibentur narrationes fabulosae, imprimis in illo Georgii martyris. Etiam textus in breviario festivo Maronitarum non absque multis erroribus et mendis est.

c) De tendentia ad conservandas consuetudines veteris testamenti.

Tertius defectus, si vere defectus vocari possit, est tendentia in liturgiis orientalibus ad conservandas consuetudines veteris testamenti, est quoddam studium quasi Judaisticum. Etiam hoc omnino naturale est. Orientales cum Hebraeis multas relationes habuerunt. Occidens numquam fere Judaeos christianos habuit. In oriente econtra elementum Judaico-christianum per longum tempus elementum praedominans in ecclesia fuit. Inde explicatur illud imprimis, quod apud omnes orientales praeter dominicam adhuc sabbatum characterem festivum vel saltem medio-festivum retinuerit. In liturgia Graeca invenitur immunditia puerperae per 40 dies secundum legem Mosaicam, deinde ejus introductio in templum. In liturgia Nestoriana fiunt adhuc oblationes agnorum in coemeteriis, qui deinde immolantur, ut remissio pro defunctis imploretur. Etiam quaedam reminiscentiae aliarum immunditiarum legalium veteris testamenti inveniuntur. Ita in liturgia Graeca fit benedictio purificatoria super puteum, in quem aliquid immundi cecidit, super vas coinquinatum, et similia. Apud Nestorianos immunditia ex contactu mortuorum invenitur. Qui cadaver alicujus Mahometani vel infidelis tetigerit, immundus censetur et per aliquod tempus a sanctuario arcetur. Coptitae imo ex ad-

ulatione erga Mahometanos invasores et oppressores circumcisionem praeter baptisma acceperunt. Apud catholicos orientales illae caeremoniae hebraizantes conservantur, quae nihil superstitiosi et falsi continent et etiam christianum sensum accipere possunt.

d) De nimia diuturnitate officiorum.

Quartus defectus, quod ad practicam executionem attinet, est saltem pro hodierno die nimia diuturnitas officiorum orientalium. Missae orientales multo longiores sunt quam nostrae et per se solum pro solemni celebratione ordinatae, quamvis hodierna die omnes catholici sibi formam privatam celebrandi creaverint. Officia autem divina multa ter aut quater diuturnitatem Romanorum officiorum habent. Officia etiam sacramentorum et sacramentalium maxime diuturna sunt, imprimis officia sepulturae. Haec diuturnitas officiorum pro orientalibus tentatio est ad omittenda officia. Ideo saltem schismatici raro missam celebrant. Imo in multis monasteriis, ubi tamen major zelus est, solum saepe unica missa in sabbato et in dominica celebratur et intra hebdomadem nulla. Quoad officia autem divina non ita certum est, imo apud catholicos, utrum vere obligatae sint personae cleri saecularis ad recitandum officium annon. Nuperrime synodus Leopolitana (Lemberg) a. 1891 pro Ruthenis austriacis obligationem sub gravi ad officium divinum, etiam extra chorum, recitandum, statuit. Idem constituit pro Syriacis Antiochenis catholicis synodus Sharphiensis (in monte Libano) a. 1888. Etiam synodus Coptitarum catholicorum, Cairi habita a. 1898, videtur eandem obligationem pro presbyteris et diaconis praesupponere, ponendo inter quaestiones in visitationibus ad clerum dirigendas: an quotidie recitent officium divinum? Ex alia parte ex illa diuturnitate tentatio creatur ad officia celerrimo modo perficienda. Quoad haec fatendum est, multos orientales summam dexteritatem in accelerandis divinis officiis habere. Sciunt psalmos recitare vere in ictu oculi. Ita per longissima sua officia tamen non ita longum tempus absumunt.

Diuturnitas officiorum orientalium.

10. De modo recitandi et canendi officia apud orientales.

Haec nos conducunt ad loquendum de exteriore modo, quo illae liturgiae a personis liturgicis perficiuntur. Iste modus non semper dignissimus est. Admirabile videtur et aenigmatis instar, quomodo fieri possit, ut populi, qui tam pulcherrimum cultum habent, qui tam sublimes orationes ad Deum dirigunt, ita discrepantes in vita sua a pulchritudine suorum rituum sint, ut tam ipsi quam sacerdotes sint tam corrupti, tam avari, tam mendaces, tam rapaces, ut revera saepe sunt. Et imo illud non semper solum inter schismaticos, sed etiam inter catholicos et unitos ita est. Hoc autem facile explicatur, si modus attenditur, quo illae liturgiae exercentur. Ex una parte sunt saepe ignorantes, etiam sacerdotes, proferentes preces quas forsitan non intelligunt, facientes

Modus exsequendi officia.

actiones quae ipsis incompertae sunt. Ideo etiam forsitan saepe saepius non cognoscunt pulchritudines suorum rituum. Ex altera autem parte, si etiam non semper scientia deest, tamen saepe pietas, ita ut sit mera oratio externa, merus cultus labiorum sine sincera pietate, actio ex consuetudine procedens, quae mechanico quodam modo fit. Catholici tamen ubique et in omnibus meliores sunt schismaticis. Injustum tamen esset, generalem hic regulam statuere. Inveniuntur multi orientales, qui dignissimo modo suas functiones perficiunt. Diversi catholici, quos ego celebrare vidi, omnes digno modo suas functiones perfecerunt. Quoad functiones autem schismaticorum vidi officia divina modo negligenti recitari, missam autem digno modo celebrari. Episcopi functiones suas ordinarie lente et cum majestate faciunt.

Cum modo executionis divinorum officiorum etiam modus canendi verba divina cohaeret. Quoad modum autem canendi orientalium difficile est, certum et bonum conspectum dare. Videtur inter diversos canendi modos orientalium magna similitudo adesse et eorum modus canendi rursum modo Hebraico similis esse. Melodiae pro cantu orientali nullatenus malae sunt, imo bonae et pulchrae, melodiae Graecae v. g. et Armenicae per se pulcherrimae sunt.

Modus canendi.

Tamen modus pronuntiandi melodias, qui apud omnes fere orientales idem est, omnino diversus est a nostro Europaeo modo canendi et nostris auribus totaliter inconsuetus. Neque nos intelligimus illorum modum canendi neque illi nostrum. Si aliquis Europaeo modo melodias orientales pronuntiat, ipsi vix recognoscent suos cantus. Omnes orientales, praeter Armenos, modo susurrante et tono nasali et monotono cantus proferunt. Itaque pro nostro gustu apparet, quasi totus cultus dehonestetur et deturpetur per illum canendi modum. Sed haec valent de orientalibus in sensu stricto, non autem de aliis populis Slavicis vel Rumanicis habentibus liturgiam Graecam. Russici econtra pulcherrimos choros et pulcherrimos cantus in ecclesiis habent. Ipsi totaliter fere sese emancipaverunt a regulis Graecis cantus et proprias melodias condiderunt. Idem faciunt Rutheni catholici.

Si ex his omnibus dictis summam facimus, invenitur quod, etiamsi aliqui defectus quoque in illis operibus inveniuntur, tamen liturgiae orientales sint maximus et pretiosissimus thesaurus. Est etiam fere solus et ultimus thesaurus, quem divina providentia illis populis, in quantum schismatici sunt,

Recapitulatio brevis rerum dictarum de qualitatibus orientalium liturgiarum.

reliquit. Omnia fere caetera perdiderunt. Tota eorum religio in deplorabili statu est. Litteratura eorum hodierna non magnum valorem possidet. Ecclesia eorum summopere corrupta est et in profundam decadentiam delapsa, ita ut illis quam maxime illud verbum psalmistae applicari possit: pauperes facti sumus nimis. Sed etiam haec magis de orientalibus Turcicum imperium occupantibus quam de populis Slavicis et aliis valent. Quae omnia ex magna parte ex diro schismate, ex separatione ab arbore ecclesiae provenerunt. Hoc unum, quod ex tempore catholico retinuerunt, illorum liturgia, debet esse illorum salvatio. Si tunc ecclesiae uniti erunt, potest etiam nova vita in illos intrare et illos quasi a mortuis resuscitare.

11. De liturgiis orientalibus comparatis cum liturgia occidentali.

Ultima res, quae nobis in hac parte generali tractanda remanet, est 1. comparatio inter liturgias orientales et occidentales, ita ut statuatur, quaenam res eodem modo in liturgiis illorum atque in nostra inveniantur; 2. comparatio liturgiarum orientalium inter se, ut statuatur, quaenam res eodem modo in omnibus liturgiis orientalibus inveniantur.

In rebus essentialibus et majoris momenti omnes liturgiae inter se consentiunt. Consentiunt ergo liturgiae orientales et occidentales quoad aedificia ecclesiae et altarium, saltem in rebus principalibus, eodem modo quoad vasa sacra, quoad vestes sacras. Quoad missam tam in liturgiis orientalibus quam occidentalibus invenitur missa catechumenorum cum epistola et evangelio. In utraque liturgia habetur solemnis praefatio, quae introducitur verbis «Sursum corda, Gratias agamus et Vere dignum et justum est» et terminatur solemni trisagio, quod apud omnes fere eisdem verbis constat; duplex consecratio introducta narratione de ultima coena et de institutione sacramenti eodem modo apud orientales et occidentales invenitur; anamnesis immediate consecrationem subsequens, in qua pronuntiatur, quod memores simus mortis, resurrectionis et ascensionis Christi, in omnibus liturgiis aequali modo invenitur. Solemnes precationes pro tota ecclesia, pro episcopis et clero, pro viventibus, deinde solemnis commemoratio pro mortuis communis est omnibus liturgiis, etsi non eodem loco fiat. Commemoratio solemnis deiparae virginis et diversorum sanctorum communis est orienti et occidenti; simili modo recitatio orationis dominicae inter consecrationem et communionem introducta quibusdam verbis praecedentibus communis est omnibus liturgiis; simili modo fractio hostiae aliquo modo facta et commixtio ante communionem, simili modo quaedam preces praeparatoriae ad communionem, celebratio communionis, quaedam orationes gratiarum actionis et quaedam benedictio finalis sacerdotis. Quoad officia divina Romanum breviarium concordat cum omnibus breviariis orientalibus hoc, quod psalterium fundamentum totius officii constituat, etiam in hoc, quod quidam psalmi cum quadam praedilectione adhibeantur, ut ps. 118, 90 etc., etiam adhibitio diversorum canticorum, ut Magnificat, communis est orienti et occidenti, quamquam non eodem loco adhibeantur. Alioquin breviaria diversissima sunt. Quoad annum ecclesiasticum oriens et occidens conveniunt praeter Armenos in distinctione proprii de tempore et proprii sanctorum, etsi non eodem nomine designantur apud utrosque. Festa ergo majora ex ambabus partibus Domini nostri et sanctorum aequali modo apud utrosque inveniuntur. Exceptionem constituunt Armeni schismatici, qui nondum nativitatem dominicam celebrant. Jejunium praeparativum ad pascha invenitur simili modo apud utrosque, etiam tempus quinquagesimae post pascha solemni modo celebratum. Festa nativitatis, annuntiationis et assumptionis deiparae ubique inveniuntur, simili modo festum sti. Joannis Baptistae, festa apostolorum Petri et Pauli et

Comparatio liturgiarum orientalium cum liturgia Latina quoad missam.

Quoad officium horarum.

Quoad annum ecclesiasticum.

sanctae crucis. Divisio autem dominicarum circa festa majora diversissima est. Quoad administrationem sacramentorum ritus essentiales eidem sunt Latinis et orientalibus, ita in baptismate unctio, insufflatio, abrenuntiatio, in confirmatione eodem modo unctio, simili modo in extrema unctione, ubi tamen alioquin ritus diversissimus est. Ordinationes orientales et occidentales diversissimae sunt et solum in re essentialissima, in manuum impositione, conveniunt. Etiam sacramentalia, quia ex indigentia vitae humanae proveniunt, eadem inveniuntur in oriente et occidente, solum quod ritus diversissimus sit. Ita tam in oriente quam in occidente consecrantur altaria, ecclesiae, benedicuntur res ad cultum divinum servientes necnon multa objecta pro privato commercio vitae humanae; fiunt etiam diversae benedictiones personarum.

Quoad sacramenta et sacramentalia.

Haec magna conformitas diversarum liturgiarum in regionibus diversissimis circa tam multas res probat magnam et intimam conjunctionem et vinculum mutuae caritatis, quod in antiquitate christiana diversas partes ecclesiae uniebat.

12. De diversis liturgiis orientalibus comparatis inter se.

In multo pluribus rebus diversae liturgiae orientales inter se conveniunt. Probatur ex hoc, quod adsit quaedam communis disciplina ecclesiae orientalis. Quoad missam omnes liturgiae orientales in hoc conveniunt, quod adsit ad latus celebrantis unicus diaconus, qui multas actiones facit, multas orationes recitat et quasi tantas actiones facit sicut ipse celebrans. Commune est eodem modo omnibus liturgiis orientalibus, quod missa solum composita est pro solemni modo celebrationis et quod privata celebratio exceptionem praeter regulam constituit, quod autem tunc minister missae privatae vice diaconi etiam multas res perficiendas habet. Omnes liturgiae orientales habent officium quoddam praeparatorium ad missam, quod Graeci proscomidiam vocant, in quo materia pro sacrificio praeparatur, et quod quasi quoddam offertorium missae constituit. Communis est deinde diversis liturgiis orientalibus primus ingressus evangelii ad altare, ubi regulariter primum trisagion Constantinopolitanum ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρος, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλεῆσον ἡμᾶς canitur, deinde diversae preces publicae in principio missae. Deinde communis consuetudo omnium orientalium ponit osculum pacis in principio offertorii et recitationem solemnem symboli Nicaeni faciendam a populo ante praefationem (ritus tamen Armenicus recepit consuetudinem Romanam post evangelium illud recitandi). Commune est deinde omnibus orientalibus, quod adest unica quaedam praefatio, quae semper in eadem anaphora eadem remanet, quod autem diversae anaphorae, i. e. canones missae, incipientes a praefatione, existunt pro diversis diebus anni. Armeni autem unicam anaphoram habent. Eodem modo communis ritus omnium orientalium est, quod consecratio sacramenti immediate procedit ex secundo trisagio, sc. post Sanctus fit quaedam brevissima paraphrasis illius hymni; dicitur primum: Vere sanctus es, Deus Pater, deinde: vere sanctus es

Diversae liturgiae orientales inter se comparatae: quoad missam.

etiam tu, Fili, Verbum Dei. Inde sequitur brevis quaedam narratio vitae Christi, ita ferme: incarnatus est ex Maria semper virgine et per triginta tres annos inter homines conversatus omnem oeconomiam salutis implevit. Tum in fine vitae Christi narratur institutio sacramenti et fit consecratio. Commune quoque est omnibus liturgiis orientalibus, quod nulla elevatio sacramenti in actu consecrationis fit; commune est omnibus, quod post consecrationem solemnis epiclesis subsequitur, quae regulariter immediate post anamnesin fit (liturgia Mesopotamica quasdam preces adhuc interponit ante epiclesin). Post epiclesin sequuntur regulariter apud orientales solemnes precationes pro vivis et defunctis et commemoratio sanctorum, quae non in duas partes dividitur sicut in missa Romana (liturgia Aegyptiaca tamen partem quandam harum precum jam in praefationem intercalatur). Post illas preces sequitur apud omnes orientales recitatio precationis dominicae facienda a populo. Communis ritus orientalium deinde habet in fractione elevationem sacramenti pro communione cum illa antiquissima formula: Sancta sanctis, ad quae populus quasi hunc honorem declinando respondet: Unus sanctus, unus Dominus, Jesus Christus. Communis est quoque omnibus orientalibus distributio eucharistiae sub utraque specie; attamen non apud omnes species separatae, sed saepe etiam species mixtae distribuuntur. Quoad annum ecclesiasticum satis magnae differentiae inter diversos ritus orientales adsunt. Consuetudo omnium orientalium est, quod sabbatum in unaquaque hebdomade characterem medio-festivum conservavit, quod sabbatum ante palmas est magna festivitas resurrectionis Lazari, et quod quadragesima sese per integras 7 hebdomades extendit in oppositione ad Latinos, qui illam antiquitus 6, nunc $6\,^1/_2$ hebdomades celebrant, quodque inde tempus antequadragesimale unam hebdomadem ante dominicam Romanam septuagesimae incipiat. Communis quaedam disciplina orientalis est illa, secundum quam praeter quadragesimam paschatis etiam alia tempora jejunii celebrantur, imprimis apud omnes fere orientales jejunium solemne deiparae ante festum assumptionis, apud multos etiam jejunium nativitatis dominicae. Praeter illud adsunt quidam sancti orientales, qui apud nationes orientales in praecipuo honore habentur. Quoad annum ecclesiasticum.

Quoad breviarium commune est omnibus orientalibus, quod officia divina sunt dispersa per multitudinem diversorum librorum, et etiam illud, quod jam memoratum est, quod maxima pars breviariorum poetica est. Quoad administrationem sacramentorum maxime elucet communis disciplina orientalis. In baptismate communis ritus est omnium orientalium, quod benedictio aquae baptismalis conjungitur cum operatione baptismi, et quod deinde baptismus fit per trinam immersionem. Quoad confirmationem omnes orientales secundum antiquum ritum sacramentum chrismatis conjungunt cum baptismate. In sacramento extremae unctionis intelligitur imprimis, quomodo omnes orientales secuti sint in illa re consuetudines ecclesiae Graecae. Apud omnes fit unctio per septem sacerdotes, canuntur septem epistolae et septem evangelia, accenduntur septem lucernae. Catholici hodierna die non semper septenarium numerum sacerdotum observant. Quoad ordinem communis disciplina apparet in eo, quod apud omnes orientales eidem gradus ordinum habentur (solum Armeni omnes et singnlos gradns ordiunm Romanos receperunt)

Quoad officium horarum.

Quoad sacramenta et sacramentalia.

Postremo communis disciplina orientalium est, quod sacrum unguentum, quod chrismati correspondet, exclusive a patriarchis et non ab aliis episcopis consecratur in die coenae Domini, quod autem reliqua olea solum a presbyteris pro usu benedicuntur. Etiam istae res non ab omnibus catholicis orientalibus adhuc ita stricte observantur. Jus tamen exclusivum patriarcharum ad conficiendum unguentum statuitur per novissimas synodos pro Syriacis Antiochenis et Coptitis. Episcopi imprimis per receptionem chrismatis ab ipsis benedicti communionem ecclesiasticam cum illis profitentur.

II. De ritu Graecorum et Slavorum.

Post hanc generalem introductionem nobis agendum est speciatim de liturgia Graecorum. Liturgia Graeca primo loco venit, quia non solum in sua origine prima et antiquissima est, sed etiam in multis rebus exemplar et typus aliarum. Tantopere ecclesia Graeca in oriente praevalet, ut noster modus loquendi consuetudinem secum ferat, totam ecclesiam orientalem sub nomine ecclesiae Graecae opponendi ecclesiae occidentali, designatae sub nomine ecclesiae Latinae. Etiam in eis territoriis, in quibus posterioribus temporibus aliae ecclesiae regnaverunt, ecclesia Graeca primitus adfuit. In Aegypto ante ecclesiam Copticam dominationem habuit ecclesia Graeca. Sanctus Athanasius, sanctus Cyrillus Alexandrinus fuerunt patres ecclesiae Graecae.

Liturgia Graeca principalis in oriente.

Primum agamus de apparatu cultus Graecorum et speciatim quidem de aedificio ecclesiastico.

1. Apparatus cultus Graecorum.

a) Aedificium cultus.

Antiquissimis temporibus ecclesia orientalis vel Graeca eodem modo aedificia cultus constituebat sicut ecclesia occidentalis. Specialis modus vel stilus Graecus aedificandi ex posterioribus temporibus provenit. Constantinus Magnus, quando residentiam imperii Byzantium transtulit, hanc novam residentiam eodem modo pulcherrimis et celeberrimis basilicis exornavit ac antiquam Romam. Est satis bonus numerus ecclesiarum Constantinopolitanarum, quae dicuntur primitus fundatae esse a Constantino: Ecclesiae sancti Acathii in Carya, sancti Agathonici, crucis, deiparae ἀχειροποιήτου, deiparae in Ῥαβδόν et in Sigmate, sanctae Dynameos, sanctae Euphemiae in hippodromo, sancti Joannis, sanctae Irenae (jam sub Constantino combusta), sancti Mennae, sancti Metrophanis (primi episcopi Constantinopolitani), sancti Michaelis in Promontorio, sancti Mocii, sancti Romani, sancti Stephani, sanctae Theclae (primitus deiparae virginis), sancti Theodori. Celeberrimum quoque templum sanctorum apostolorum Constantinus fundavit, in quo voluit sepeliri, et in quo posterioribus temporibus habebantur sepulturae imperatorum et patriarcharum. Reaedificata

Ecclesiae Graecae sub Constantino et temporibus subsequentibus.

est haec ecclesia per Justinianum. Eodem modo Constantinus per suam matrem, sanctam Helenam, loca sacra Palaestinae pulcherrimis templis exornavit. Ita imprimis erexit super sepulcrum divini Salvatoris basilicam τῆς ἁγίας ἀναστάσεως, i. e. sanctae resurrectionis, quae basilica per annos saepe saepius de novo reaedificata est usque in hodiernum diem. Eodem modo basilicam ascensionis in monte olivarum aedificavit et Bethlehem basilicam dominicae nativitatis, cujus residua magnificentissima adhuc in vestibulo hodiernae basilicae inveniuntur, quod tamen vestibulum nulli amplius usui, quod dolendum est, servit. Temporibus Constantini etiam Tyri pulcherrima et celeberrima basilica fundata est. Urbs Thessalonicensis in Macedonia imprimis decorata est jam antiquis temporibus celeberrimis ecclesiis: sancti Demetrii, sanctorum apostolorum, sancti Bardiae, sancti Eliae. Constantinopolis deinde subsequentibus temporibus novas ecclesias recepit. Sancta Pulcheria, imperatrix virgo, dicitur fundasse celeberrimum et maximum templum deiparae, quod Blachernarum vocatur (unde hoc nomen proveniat, non adeo clarum est), quod templum per totam historiam Constantinopolis maximi momenti fuit. Ecclesia sancti Polyeucti incepit aedificari per Eudoxiam.

Sub Justiniano autem imperatore ars orientalis in aedificandis ecclesiis summum culmen adepta est. Aedificavit Justinianus Constantinopoli templum sanctorum Sergii et Bacchi. Sub ejus auspiciis aedificata est in monte Sina ecclesia transfigurationis, sed opus suum principale creavit in reaedificatione ecclesiae sanctae Sophiae. Istud templum, divinae Sapientiae dedicatum, jam antiquitus aedificatum, sed pluribus vicibus destructum est. Anno 532 sub Justiniano combustum est, et ita Justinianus intra quinque annos illud ab architectis Anthemio Trallensi et Isidoro Milevitano erigendum curavit. Anno 537 illius dedicationem celebravit. Quadam justa superbia repletus exclamavit: vici te, o Salomon! Denuo autem templo partim destructo Justinianus illud pro secunda vice annis 558—563 aedificari iussit. Pro reditibus illius ecclesiae assignavit 365 possessiones circa Constantinopolim, ad eius servitium destinavit non minus quam 1000 clericos, et in aedificatione illius 10,000 operarii adhibiti sunt. Ad aedificationem illius ecclesiae pulcherrimas et pretiosissimas materias adhibuit. Redundabat auro, argento lapidibusque pretiosis. Erat revera illud templum magnificentissimum monumentum, miraculum totius mundi. In illo aedificio unitus erat antiquus stilus basilicarum cum modo aedificandi centrali. In medio totius aedificii est spatium quadratum, super quod elevatur immensa cupola formae rotundae. Adhuc hodierna die, quamvis illud templum in moscheam transformatum est, tamen aedificium remanet et quidem grandiosum. Celeberrimam basilicam deiparae virginis Justinianus aedificavit Hierosolymis in monte templi, quae hodierna die in moscheam el Axa transformata est. Usque ad illud tempus regnabat stilus basilicarum et solum forsitan quendam characterem localem orientalem accipiebat. Ex imitatione sanctae Sophiae tunc stilus basilicarum transformatus est in illum modum aedificandi, quem nos stilum Byzantinum vocamus, et qui apud Graecos remansit. Quia ecclesiam sanctae Sophiae tamquam summum culmen architecturae considerabant, in omnibus suis ecclesiis illam imitari studebant. Aliqui jam ab ipso tempore

A tempore incipiente cum Justiniano.

Justinianeo numerant stilum Byzantinum, alii solum a tempore Heraclii imperatoris. Incipienti medio aevo ars Byzantina maximum quendam florem vidit. Imprimis monachi montis Athonis, dicti montis sancti Graecorum, artibus studuerunt. In illo monte diversa monasteria cum diversis ecclesiis aedificata sunt. Constantinopolis erat medio aevo, imprimis ante illius occupationem per Latinos, civitas maxima artium christianarum et ecclesiis et monasteriis repleta, sicut nulla fere alia civitas in mundo. Habemus adhuc quasdam antiquas descriptiones urbis Constantinopolitanae, ex quibus ingens numerus ecclesiarum videri potest. Apud Georgium Codinum de originibus Constantinopolitanis tales ecclesiae enumerantur: templum *sti. Agathonici*, primum sub Anastasio aedificatum, deinde a Justino Magno renovatum. Templa *sti. Mocii* et *sti. Mennae*, aedificata ex antiquis fanis idolorum, ecclesiae *stae. Irenae, sti. Agathonici, sti. Acathii, cognominatae cum septem gradibus*, a Constantino Magno aedificatae, *monasterium Bethlehem* vel *Gastria* vocatum, a sta. Helena fundatum (eo quod ibi flores in vasis plantavit, qui inventi fuerant apud crucem dominicam), *ecclesia sti. Theodori, cognominata Claudii*, a sta. Helena fundata, templum *sti. Juliani* ab Urbicio fundatum, templum *stae. Euphemiae* in hippodromo, conditum a Constantino Magno, aedificatum et pretiosa materia exornatum, deinde a Constantino Copronymo profanatum, projectis in mare reliquiis stae. Euphemiae, reaedificatum ab Irene Atheniensi imperatrice, reinventis apud Lemnum insulam reliquiis ejusdem sanctae, templa *sti. Philemonis* et *sti. Eudoxii* (aedificata ab Eudoxio patricio, praefecto magni Constantini), ecclesia *sti. Procopii* in Chelone, condita a Constantino Magno, in loco nuncupato Eugenio, *templum deiparae virginis* (domus Eugenii patricii, temporibus Theodosii Magni transformata in ecclesiam), *templum deiparae vocatum Urbicii* (ab Urbicio patricio tempore Anastasii Dicori fundatum), in loco Protasii *templum deiparae*, fundatum a Justino imperatore, nepote Justiniani Magni, *templum archangelorum*, vocatum sterile, denominatum a quadam patricia sterili, quae postea prolem accepit. Antea in loco oratorium erat, deinde Justinianus Magnus templum ibi aedificavit, quod postea terrae motu subversum Basilius imperator reaedificavit, ecclesia *sti. Joannis*, vocata Arcadiana (ab Arcadio fundata), celeberrimum *templum deiparae, nomine* ὁδηγήτριας, sc. viae ductricis, a Michaele Methysta aedificatum, nomen inde, quia caeci per beatam virginem lumen receperunt. Inde sub hoc titulo ὁδηγήτριας beatissima virgo summopere apud Graecos colitur et imago hodigitriae erat venerata quasi palladium Constantinopolis. Dicebatur esse depicta illa imago sicut tam multae aliae, a s. Luca evangelista. Templum *sanctissimae deiparae vocatum Karabitzin* sive navicella (ab eodem Michaele constructum, vocatur inde, quia in loco erat antiquitus domus cujusdam viduae, quae navem triremem possidebat, quam ipsi vi eripuit Nicephorus praepositus, domesticus imperatoris Theophili, qui postea in poenam combustus est), *novum templum sanctissimae deiparae in palatio* (a Michaele conditum, a Photio consecratum); *templum deiparae in foro* (ab eodem Michaele conditum), *templum sti. Diomedis* (ab eodem), ecclesia *sti. Theodori, vocata Sphoracii* (condita a Sphoracio patricio temporibus Arcadii et Theodori, partim combusta et reaedificata sub Mauritio imperatore), *tem-*

plum sanctissimi praecursoris in Colchae (ab eodem Sphoracio conditum), *oratorium sti. Georgii* (aedificatum a Mauritio imperatore), *templum celeberrimum deiparae virginis, in Chalchopatriis* vocatum (in illo loco Judaei antiquitus artem ferrariorum exercebant, inde nomen templi; Theodosius junior Judaeos expulit et templum aedificavit. Illud terrae motu dejectum Justinianus imperator reaedificavit et possessionibus ditavit), *templum stae. Theclae, cognominatum ad Contaria* (primum deiparae, dedicatum a Constantino Magno (v. supra), deinde a Justino amplificatum et exornatum et stae. Theclae nominatum), *templum sti. Michaelis archangeli cognominatum Adae* (fundatum a Justino, nomen ab Ada magistro, cuius ibi domus erat), *templum sti. Platonis* (conditum ab Anastasio Dicoro incipienti saeculo VII, in quod imperator decem columnas ex Thessalonica transtulit), *templum stae. Annae, vocatum Diegestea* (ibi Theodora imperatrix gravida equitans vidit bis equum suum cespitare ante narthicem ecclesiae ibi existentis; ex revelatione illi in somno facta deinde templum stae. Annae ibi erexit), *templum sanctissimae resurrectionis* (a Marciano imperatore fundatum. Locum emit Marcianus duobus milibus nummorum, eo quod commentaria sti. Gregorii Nazianzeni inventa erant, quae hoc loco aedificationem magnificentioris ecclesiae praedicebant. Hanc ecclesiam primitus minorem Basilius Macedo auro cooperuit), *ecclesia stae. Irenae* ad trajectum (ab eodem Marciano condita), *ecclesia sti. Theodori ad Carbonaria* (ab Hilarione patricio tempore Leonis Macellae condita), *ecclesia sanctorum 40 martyrum* (a Tiberio Thrace coepta, a Mauritio ejus genero completa), *ecclesia sanctae deiparae vocata Carpiani* (a Carpiano patricio aedificata tempore Constantini Pogonati), *ecclesia ejusdem deiparae Bassi* (aedificata a Basso patricio sub Justiniano Magno, qui ibi suam domum habebat, qui suffocatus est deinde jussu Theodorae, uxoris Justiniani, cujus inimicitias incurrerat), *templum sti. Arthemii* (ab Anastasio Dicoro primum sub titulo sti. Joannis Baptistae erectum, deinde, postquam eo reliquiae sti. Arthemii translatae sunt, illius sancti cognominatum), *ecclesia sti. Juliani* (ab eodem Anastasio condita), *ecclesia sti. Procopii, cognominata Condulium, ecclesia sti. Joannis praecursoris, cognominata Cintelia, ecclesia sanctorum 40 martyrum* apud thermas Constantianas (ab Anastasio condita), ecclesia sti. Stephani protomartyris (ab eodem condita, ibi martyris reliquiae), *templum sti. Polyeucti* (a Juliana, sorore uxoris Theodosii Magni, conditum), *ecclesia sanctissimae deiparae, vocata ponolytria* (i. e. solutrix dolorum, quia ibi magnae sanationes fiebant), *ecclesia sanctissimae deiparae, vocata Areobindi* (a Petro magistro et curopalata, fratre Mauritii imperatoris, fundata, vocata a domo Areobindi, quae illo loco erat), *ecclesia stae. Euphemiae, vocata Olybrii* (ab Eudoxia incepta, ab Olybrio, magistro Romano, completa, qui ibi domum habuit, ditata marmore, possessionibus et vasis pretiosis), *templum sanctorum anargyrorum*, sc. Cosmae et Damiani, in Zeugmate (aedificatum a sancto Proclo, Constantinopolitano patriarcha, temporibus Theodosii junioris), *ecclesia sti. Eliae vocata Petrion* (erecta, quando Zenon imperator ex Perside revertebatur et multa dona ab exercitu fiebant), *ecclesia stae. Euphemiae, cognominata Petra* (ab Anastasio Dicoro et Ariadne aedificata), *ecclesia sti. Juliani, nominata perdix* (ibi monachi sancti, qui Con-

stantino Copronymo consentire nolebant, simul cum templo combusti sunt, ita ut plumbum templi liquefactum usque ad litus Sophianum defluxerit, nomen perdix a quadam perdice aenea ibi constituta a Constantino Magno), templa *sti. Isaiae* et *sti. Laurentii* (a Marciano et sta. Pulcheria aedificata, quando corpus Isaiae prophetae Hierosolymis eo allatum est), in loco Dexiokratis *templum et gerocomium* (loco domus Dexiokratis patricii), *templum et gerocomium cognominata Cariana* (a Mauritio imperatore condita in loco, quo antea domus erat Cariani patricii), *magna ecclesia Blachernarum*, variis et pretiosis marmoribus exornata, *ecclesia sanctissimae deiparae, nuncupata conditorium* sacrum (extructa a Leone Macella, ubi sacra arca collocata erat, in qua vestis deiparae conservabatur. Illa ecclesia multas possessiones, vasa aurea et argentea et similia accepit, antea extra portas sita, postea ab Heraclio muro circumdata est eo, quod ibi multa miracula et sanationes fiebant), *templum sti. Michaelis archangeli et templum sti. Pantaleonis* (a Nicolao patricio erecta et Chrysobalandon vocatum. Domus ibi antea erat Nicolai patricii. Ille ira repletus uxorem suam moechantem simul cum socio criminis membratim dissecuerat. Poenitentia ductus duas has ecclesias aedificavit. Quando autem pecunia non amplius ad aedificationem sufficiebat, Michael archangelus illi in somnis apparuit dicens: perge in locum vicinum cisternae Asparis et invenies crumenam, centum auri libras continentem. Invenit ille, sicut dictum fuerat, et aedificavit ecclesiam), *monasterium stae. Euphrosynae cognominatum Libadia* (ab Irene Atheniensi erectum, a quadam monacha pia Euphrosyna vocatum, post ingressum Theodorae imperatricis a Michaele ejus filio ampliatum et ditatum), *templum stae. Annae* in loco Deuteron appellato (a Justiniano Rinothmeto erectum, eo quod ejus uxor gravida ad erigendum hoc templum a sta. Anna per visum monita fuerat), *templum sti. Gregorii,* vocatum Xerocepium (a quodam patricio sub Theodosio majore aedificatum), *ecclesia sti. Romani* (a sta. Helena fundata, prope quam ipsa reliquias prophetae Danielis, martyris Nicetae et aliorum prophetarum deposuerat, quas ipsa Hierosolymis attulerat), *monasterium sanctorum Carpi et Babylae* (a sta. Helena ad imitationem sepulcri Christi ex marmore erectum et aliquibus possessionibus ditatum), *templum sti. Tryphonis,* prope Eubuli (a Justiniano Magno aedificatum), *aliud templum sti. Tryphonis loco Basilisci* (a Justino et Sophia conditum), *templum sti. Diomedis* (primum a Constantino Magno aedificatum, deinde a Basilio Macedone ampliatum, ornatum et ditatum), *monasterium Studii,* celeberrimum inter omnia monasteria Constantinopolitana, conditum a Studio patricio temporibus Leonis Macellae (qui illud multis possessionibus ditavit et monachos mille ibi instituit), *templum sti. Aemiliani* (primum parvum oratorium, deinde autem, quia ibi Constantinus Magnus virgam Moysis receperat, in magnum templum erectum), *templum maximum deiparae* (a Constantino erectum ad conservandam ibi virgam Moysis (v. supra), quae tamen postea in palatium translata est), *ecclesia sti. Pantaleonis* (a Theodora, uxore Justini Magni, extructa loco, quo illa primo pauperrime et lanificio victum quaerens vixerat), *templum sanctorum Probi, Tarachi et Andronici* (a Narsete patricio aedificatum), *templum sti. Thomae, dictum Amantii* (a quodam Amantio vocatum

qui ibi domum suam in ecclesiam transformavit, temporibus Dicori, quam ecclesiam deinde combustam ejus filius Basilius reaedificavit), *monasterium Martinacis* (conditum a Martinace patricio, sub imperatoribus Michaele Methysta et Basilio Macedone aedificatum), *templum sti. Joannis praecursoris, Probi cognominatum* (a Probo patricio erectum), *templum Curatoris* (a Verena, uxore Leonis Macellae, in similitudinem sepulcri dominici aedificatum. Curator quidam, domesticus ejus, aedificationi praefuit), *templum diaconissae* (conditum a Cyriaco patriarcha temporibus Mauritii imperatoris, cognominatum inde, quod ille patriarcha, adhuc diaconus, cum sorore sua, quae diaconissa erat, ibi habitavit), *ecclesia stae. Anastasiae Pharmacolythae* (ab Anastasio Dicoro aedificata, quo loco domus Pharmaci fuerat), *templum transformatum e domo Anthemii* magistri, tempore Marciani imperatoris, *monasterium festinationis* (ab Anna imperatrice, uxore Leonis Isaurici, aedificatum, quo loco imperatrix praeter expectationem in via acceleratum partum habuit), *monasterium Annae* (ab eadem imperatrice aedificatum), *ecclesia sanctissimae deiparae cognominata Cyri* (a Cyro patricio tempore Theodosii minoris condita, qui postea metropolita Smyrnensis factus est), *ecclesia sti. Acathii, dicta Carya* (a fratre Narsetis patricii aedificata temporibus Justini et Procopiae), *templum sti. Procopii vocatum Vigilantiae,* situm in Tauro (a Justiniano aedificatum nomine suae sororis Vigilantiae, ecclesia postea destructa reaedificata est ab Antonia, uxore Belisarii), *monasterium Pharelei, antea Myrodonis vocatum* (nomen Pharelei per lusum a Constantino Copronymo datum est), ecclesia *sti. Andreae apostoli,* a Justiniano Magno extructa (a Constantino Copronymo in foenile mutata), *ecclesia sanctissimae deiparae, cognominata ad fontem* (a Justiniano Magno condita. Ipse in Thraciam ad venationem proficiscens vidit magnam populi multitudinem ex parvo oratorio, quod illo loco erat, procedentem. Interrogans, quid hoc esset, responsum accepit ibi esse fontem quendam sanitatis. Inde Justinianus ibi ex superflua materia magni templi splendidam ecclesiam excitavit, quam deinde terrae motu collapsam Irene Atheniensis reaedificavit), *templum imaginis non manufactae* et *templum sti. Joannis theologi,* a Constantino Magno fundata (v. supra), *ecclesia sti. Joannis Baptistae Strongylostegos,* a Theodosio Magno fundata, per Rufinum magistrum aedificata (postquam caput praecursoris in urbem allatum et in templo sti. Joannis evangelistae depositum est), *monasterium Paulini* (a Paulino magistro conditum, tempore Theodosii junioris), *templum sacri conditorii* in Chalcopratiis (a Justino et Sophia conditum, ubi depositae sunt zona et vestis deiparae), *templum sti. Jacobi,* ab eodem imperatore conditum (ubi asservabantur reliquiae sanctorum Innocentium, Simeonis theodochi, prophetae Zachariae, Jacobi, fratris Christi, corpora mulierum unguentiferarum et comae praecursoris), *monasterium Romae* (a patricio Romano tempore Leonis Macellae fundatum), *monasterium Procopiae* (a Procopia, uxore Michaelis Rangabis imperatoris, aedificatum), *ecclesia sti. Eustachii* (ab Irene Atheniensi aedificata), *monasterium ad armamenta, sive Pantaleonis* (primum ut armamentarium extructum, deinde in monasterium transformatum a Theodora, uxore Theophili imperatoris), *duo templa beati Michaelis archangeli in Anaplo* et *in Sosthenio,* a Constantino Magno aedi-

ficata (v. supra), *templum sti. Mamantis*, a Leone Macella aedificatum, *monasterium sti. Tharasii* (ubi sanctus Tharasius sepultus est), *monasterium Damiani* (a Damiano tempore Theophili aedificatum), *ecclesia sti. Phocae* trans fretum, a Basilio Macedone aedificata, *ecclesia dicta Chrysokeramos* (a Justino et Sophia condita), *monasterium dictum Pelanidae*, erectum a Theophilo philosopho, tempore Constantini Porphyrogeneti, *templum beati Michaelis archangeli vocatum Abacos*, fundatum a Leone Macella (nomen inde, quia ibi abaci magnitudinis admirandae inventi fuerant), *ecclesia sanctissimae deiparae ad glaciem* (nomen inde, quia Leo Macella ibi equitans a glacie delapsa afflictus est), in loco dicto Herio erat *ecclesia sti. Georgii*, a Constantino Magno fundata, *ecclesia sanctissimae* Dei genitricis, vocata Sigma (v. supra), a Constantino Magno fundata, a Justiniano restaurata, sub Basilio Macedone terrae motu collapsa, in quo omnes, qui in ecclesia aderant, oppressi sunt (unde nomen), *ecclesia minor nova sti. Michaelis archangeli* (a Zenone et Ariadne fundata), *monasterium Procopiae feminarum* (a patruo Justiniani Magni cum sua uxore fundatum), *monasterium Chorae* (prius oratorium, deinde a Prisco praefecto, qui ibi in exilio erat, in pulcherrimum monasterium ampliatum et possessionibus ditatum), *templum sti. Mamantis* (conditum a sorore Mauritii imperatoris, quae ibi corpora occisi Mauritii et filiorum ejus sepelivit), *monasterium stae. Euphemiae* (a Basilio Macedone conditum), *ecclesia sti. Zotici* prope cisternam Mocii (a Marciano aedificata, qui ibi etiam sepultus est), *templum sanctorum notariorum* (a Theodosio fundatum et multis possessionibus ditatum), *ecclesia sanctorum Manuel, Sabuel et Ismael* (in loco supplicii eorum a Theodosio Magno aedificata), *ecclesia sti. Eleutherii* (a Basilio, temporibus Arcadii aedificata), *monasterium stae. Domninae, cognominatum Alexandri*, et *monasterium stae. Maurae* (sub Theodosio Magno ab istis sanctis feminis fundata, quarum nomina portant, quae Roma eo venientes locum precibus ab imperatore obtinuerunt), *monasterium sti. Dii* (eodem modo a sancto hujus nominis sub eodem imperatore fundatum), *monasterium vocatum Myrokeraton*, sc. cornu olei (temporibus Marciani fundatum, ubi dicebatur asservari cornu Samuelis prophetae), *monasterium Xylinitae* (temporibus Leonis Syrogenis a Niceta magistro fundatum, qui postea decollatus est. Nomen inde, quia monachae ibi lignea calceamenta portabant), *monasterium Icasiae* (ab Icasia monacha sanctissima et poeta aedificatum sub Theophilo imperatore, eadem quae vocatur etiam nonnumquam Cassia vel Cassiana), *monasterium Smaragdi* (a Smaragdo patricio tempore Tiberii Thracis fundatum), *ecclesia sti. Marci* prope Taurum (primum sub Theodosio Magno fundata, deinde terrae motu collapsa, a Romano Lacapeno reaedificata), *ecclesia sanctissimae deiparae, cognominata Patriciae* (ibi imperatores et imperatrices stationem faciebant in processione ad sanctam Sophiam, et patricii et praepositi cingebant imperatorem et matronae imperatricem), *templum sti. Nicolai, cognomento Basilicae* (antiquitus domus Basilicae patricii, quaestoris Justiniani Magni), *monasterium celeberrimum Dalmatae* (a Dalmata patricio conditum), *templum sti. Georgii, cognomento Chalcidae* (a Sergio patriarcha haeretico erectum, qui ibi etiam sepultus est), *templum sti. Stephani prope Sigma* (v. supra, a Constantino Magno aedificatum, a Leone philosopho

ad minorem formam redactum, qui thesauros hujus ecclesiae in illam omnium sanctorum transtulit), ecclesia sti. Metrophanis a Constantino erecta (v. supra), ecclesia sanctorum apostolorum (v. supra, primitus sanctissimae Trinitatis), ecclesia sancti praecursoris cognomento Illi (ubi dicitur fuisse draco, qui a sancto Hypatio, Gangrensi episcopo, occisus sit), *ecclesia stae. Theophano* (a Constantino Porphyrogeneto erecta), *templum sanctissimi Salvatoris* in Chalce (a Romano seniore aedificatum, a Joanne Tzimisce ampliatum, ibi erat imago Christi Beryto allata), *monasterium sti. Lazari* (a Leone philosopho aedificatum et monachis eunuchis traditum, ubi dicuntur reliquiae Mariae unguentiferae et Lazari fuisse), *monasterium Tzautzae,* conditum a magistro Tzautza, *monasterium Libis,* a Libe patricio temporibus Romani senioris et Constantini Porphyrogeneti fundatum.

Principales ecclesiae Byzantinae.

Quae ecclesiae a Georgio Codino enumeratae jam cum monasteriis plus quam centum sunt et tamen sunt solum insigniores. Praeter illas adhuc multae aliae inveniuntur. Ecclesiae illae Constantinopolitanae in liturgia Graecorum magni momenti sunt. Principalissimae autem sunt: stae. Sophiae, vocata semper magna Christi ecclesia, storum. apostolorum, stae. Irenae, deiparae Blachernarum, deiparae in Chalcopratiis, deiparae ad fontem et storum. Sergii et Bacchi. Tota civitas Constantinopolitana aedificata est ab incunabulis tamquam civitas christiana et ita etiam tota historia politica civitatis conjuncta erat cum ecclesiis et sanctuariis, a fortiore ipse cultus. Pro diversis sanctorum festivitatibus saepe saepius in synaxariis vel kalendariis Graecis assignatur aliqua ecclesia Constantinopolitana, ubi celebranda sit synaxis, sc. missa solemnis, cultus principalis. Imprimis pro particularibus festivitatibus saepe annuntiatur ecclesia illa, ubi festum celebratur. V. g. pro 1. maii, pro festivitate Jeremiae prophetae, continet synaxarium: Celebratur autem synaxis ejus in templo sti. apostoli Petri, quod invenitur in vicinitate magnae ecclesiae (sc. stae. Sophiae). Eodem die continent synaxaria: «Celebrantur encaenia novae ecclesiae (sc. illius in palatio a Photio consecratae) et ingreditur patriarcha in palatium et inde progreditur cum litaniis in novam ecclesiam, ubi liturgiam facit.» Eodem die pro quibusdam schismaticis novis «martyribus» continetur: «Celebratur ipsorum synaxis in venerando ipsorum martyrio, quod est apud scetim venerandi praecursoris.» Sunt ergo illae indicationes ecclesiarum, ubi synaxis peragitur, omnino similes stationibus missalis Romani. Ibi etiam indicatur, in qua ecclesia solemnis vel principalis cultus diei fiat.

Quid significet synaxis annuntiata in diversis ecclesiis.

Hodierno die remanentes ecclesiae Byzantinae.

Haec monumenta artis ex magna parte deperdita sunt per conquisitionem Turcicam Constantinopoleos. Templum stae. Sophiae transformatum est in moscheam. Diversa minaretta circa illud aedificata sunt, internum ecclesiae ex magna parte devastatum est, inquantum ornamenta ablata sunt, imagines destructae et inscriptiones mahometicae ingentibus clypeis ad muros appensae. Templum sanctorum Sergii et Bacchi transformatum est in moscheam minorem Sophianam, templum Blachernarum jam paulo ante destructum fuerat. Nulla antiquarum ecclesiarum in usu christiano remansit. Templum stae. Irenae existit tamquam arsenale, monasteria Studiorum et Chorae remanent, transformata in moscheas. In vicinitate ad locum antiquum Blachernarum parvum

nunc sacellum Graecum erectum est et loco ecclesiae deiparae ad fontem nova ecclesia illius satis pulchra existit. Tamen porta murata remansit in templo stae. Sophiae, quam ipsi Turcae denuo apertum iri dicunt, quando dominium Turcicum finem acceperit.

Ecclesiae Russicae.

Specialem formam accepit ars Byzantina in stilo Russico aedificandi ecclesias. Russici a sede Constantinopolitana evangelium receperunt. Sanctus Wladimirus, magnus dux Russiae, qui incipiente saeculo XI mortuus est, cum suo populo baptizatus est. Primitus Russici ecclesias ligneas aedificaverunt, deinde Byzantini illos docuerunt artem ecclesias lapideas aedificandi. Sed mox aemulatores facti sunt Russici gloriae Constantinopolitanae numero et splendore ecclesiarum. Civitas Kiowiensis, antiqua metropolitana civitas et capitalis Russiae, mox dicitur 300 ecclesias habuisse secundum traditionem vix probabilem. Ibi fuerunt sanctuaria celeberrima, imprimis monasterium cryptae, a sancto Antonio fundatum, et sedes multorum sanctorum, ubi adhuc hodierna die multi sancti sepulti sunt et multae peregrinationes habentur. Praeter illud celeberrimum ibi est monasterium sti. Michaelis archangeli cum argenteo sepulcro stae. Barbarae, ecclesia stae. Sophiae, mater omnium ecclesiarum Russiae, ecclesia cathedralis assumptae virginis, ab architectis Constantinopolitanis aedificata, ecclesia nativitatis beatae Mariae Virginis, ecclesia sti. apostoli Andreae. Stilus Russicus excrevit deinde non solum sub influxu Byzantino, sed etiam sub influxu Asiatico. Inde quaedam formae Asiaticae adoptatae sunt. Ut naturale fuit tali populo pro dimidia parte solum culturato, non quaesiverunt elegantiam formae, sed multitudinem divitiarum in auro. Characteristicum stili Russici est multitudo turrium, quae formas extraordinarias et omnino bizarras habent et auro coopertae sunt. Etiam civitas Moscovitana, principalis postea metropolis imperii, cooperta est ecclesiis. Hodierna die quasi 400 habet. Ecclesia celeberrima assumptae virginis intra Kreml, in qua fit coronatio imperatorum, aedificata est ab architectis Italianis sub metropolita Gerontio (1473—1489). Aliae celeberrimae ecclesiae hujus civitatis in eodem Kreml sunt illa annuntiatae virginis et ecclesia sti. Michaelis archangeli. Antiquae ecclesiae Moscovitanae characterem totaliter Asiaticum habent. Modernis temporibus Russici etiam aliquas ecclesias in stilo moderno splendidissimas et elegantes condiderunt.

Jam interiorem partem ecclesiarum Graecarum consideremus. Characteristicum est ecclesiis Graecis, quod stricta separatio est inter locum cleri vel presbyterium et locum populi. Canones enim ecclesiae Graecae omnino laicis ingressum in sanctuarium prohibebant. Exceptio statuta erat Constantinopoli pro Byzantino imperatore, et eadem adest in Russia pro monarcha illius imperii. Propter conjunctionem intimam inter sacerdotium et imperium reges apud Graecos tamquam aliqua dignitate sacerdotali praediti considerabantur, sicut econtra sacerdotes quaedam insignia imperii accipiebant. Propter hanc strictam separationem pro aliis personis laicis existentem ortus est quidam murus, qui ambas partes ecclesiae ab invicem separabat, qui murus ligneus dividens presbyterium a nave ecclesiae aliquantum similis est cancellis, quae in cathedralibus medii aevi saepe inveniuntur *in occidente* et «jubée» vel «Lettner»

Ikonostasis in ecclesiis Graecis.

vocantur. Super istum parietem ligneum depictae sunt decorationis causa diversae imagines, unde vocatus est ikonostasis sive paries imaginum. Post victam ikonoclasim et restitutam orthodoxiam deinde ista ikonostasis tamquam tropaeum orthodoxiae considerabatur. Itaque ad asserendum cultum imaginum illa magni momenti in cultu Graeco facta est. Imperatores Byzantini debuerunt semper, quando in ecclesiam intrabant, illas imagines primum deosculari. Simili modo adhuc hodierno die in initio cultus istae imagines osculo honorantur. In omnibus ecclesiis Graecis et Russicis debet haec ikonostasis adesse. In medio ikonostasis habetur porta, quae vocatur regia, quia Christus, rex regum, in speciebus consecrandis, per illam ingressum facit. Ideo solum ministris majorum ordinum ibi ingredi licet, et regulariter extra missam illa porta omnino clausa remanet. Ad latus septentrionale et ad latus meridionale ikonostaseos inveniuntur duae aliae portae, quae minoribus ecclesiae ministris ingressum praebent vel etiam celebranti et diacono in aliis functionibus. Super alas vel postes portae regiae regulariter depicta est annuntiatio deiparae virginis, super unam alam archangelus Gabriel, super aliam beata virgo, quo ostendatur Christum, regem regum, ingressum suum in mundum celebrasse per annuntiationem deiparae. Ad latera portae regiae debent semper inveniri duae imagines maxime insignes. Prima est imago Christi, quae vocatur τοῦ Παντοκράτορος, sc. omnipotentis, et regulariter hanc inscriptionem portat: Ὁ Παντοκράτωρ et invenitur ad latus dexterum ex parte navis ecclesiae consideratum, ergo loco insigniore. Ad latus sinistrum invenitur imago deiparae virginis. Ambabus imaginibus speciales honores in cultu tribuuntur. Apparet etiam saepe imago patroni vel tituli ecclesiae. Imagines saepe in diversis tabulaturis ordinatae sunt, ita ut super tres portas secunda tabulatura imaginum et super illam adhuc tertia vel etiam quarta et numerus talium imaginum usque ad triginta et plures adsit. In secunda tabulatura cum praedilectione repraesentantur 12 festa principalia anni, ita ut in medio habeatur imago ultimae coenae, in tertia tabulatura 12 apostoli cum Christo ut rege et propheta in medio, in quarta tabulatura prophetae et in medio eorum beatissima virgo cum divino Infante, tamquam objectum vaticiniorum eorundem. Pulcherrima ikonostasis fuit in templo stae. Sophiae Constantinopoli, quae hodierna die non amplius existit. Pulcherrimam et pretiosissimam ikonostasim continet ecclesia sanctissimi sepulcri Hierosolymitana. Est ista inscriptionibus sapientissimis ornata et in summa opus vere sublime. Quando deinde intratur in sanctuarium, videtur primum altare ipsum post tergum ikonostaseos. Habetur

Velum sanctuarii.

adhuc speciale velum, quo saepe altare aspectibus populi intra mysteria occultatur, quando porta aperta est. Ibi repraesentatus est Michael archangelus cum flammeo gladio, ut laicos ab ingressu sanctuarii arceat. Simili modo cherubim introitum paradisi custodivit. Sacrum altare vocatur bima, i. e.

Altare.

tribunal vel regius thronus Christi. Altare in ecclesia Graeca regulariter sola mensa lignea est, quae quatuor pedes habet et nonnumquam super aliquos gradus posita est. Super mensam autem altaris nonnumquam aliquod aedificium vel baldachinum elevatur, simile antiquis ciboriis in basilicis, quatuor columnis portatum, quod imago coeli est. Pretiosissimum altare fuit rursum

in sta. Sophia, quod nunc temporis ablatum est. Usus ecclesiae Graecae agnoscit unicum altare, quod propter significationem mysticam ita servatur. Vocatur μονογενὲς βῆμα, unigenitum altare. Dantur tamen etiam exceptiones ab hac regula. Unitis permittitur pluralitas altarium. In Russia etiam apud schismaticos in multis ecclesiis plura sunt altaria, quia Russici saepe in una ecclesia plura in die sacra faciunt, et non licet super uno altari pluries in die celebrare. Mensa altaris deinde tribus linteamentis cooperitur. Primum extenditur Katasarka vel linteum sepulcrale ex lino confectum, deinde venit secundum linteamen, endytion vocatum, tertium linteamen ex serico, iliton vocatum, quod sanctum sudarium Christi significat. In illud iliton involvitur antiminsion vel altare portatile. Istud est velum sericum, in quo imago sepulturae Christi invenitur et in ipso conservantur involutae reliquiae sanctorum. Ubi ergo antiminsion invenitur, ibi missam celebrare licet. Est illud speciali modo ab episcopo consecratum. Tamen etiam ipsa sacra mensa in consecratione ecclesiae ab episcopo consecratur. Antiminsia inde proveniunt, quia episcopi antiquitus, quando non potuerunt personaliter ecclesias consecrare, consueverunt talia linteamina ab ipsis benedicta eo mittere, ut liceat interea ibi celebrare. Supra sacram mensam ponuntur diversa objecta, quae semper ibidem remanent. Ibi inveniuntur crux jacens (non erecta) sine imagine crucifixi et liber evangeliorum, crux ad similitudinem virgae Moysis et liber evangeliorum ad similitudinem tabularum legis, quae ambo in arca testamenti inveniebantur. Praeter illud regulariter etiam vas eucharisticum ibi ponitur cum eucharistia asservata ad similitudinem vasis aurei cum manna in eadem arca testamenti. Nonnumquam tamen sacramentum etiam in columba aurea vel argentea inclusum dependet a ciborio altaris vel etiam invenitur post tergum altaris. Pro unitis omnino postulatur, ut eucharistiae sacramentum modo honesto et dignissimo asservetur. Ita synodus Zamoscensis pro Ruthenis a. 1720 statuit: «Statuit praeterea sancta synodus ad augendum cultum erga venerabile corpus Christi, ut parvula cochlearia et pyxides, ubi argenteae esse non possunt, stanneae saltem esse omnino debeant atque ut retineantur clausae in ciborio magni altaris, e cujus conspectu in ecclesiis, quae sufficientibus proventibus instructae sunt, lampades perpetuo ardeant, in pauperioribus vero saltem diebus festis et dominicis a principio usque ad finem missae.» Apud schismaticos econtra non magna decentia in asservanda eucharistia adhibetur. Consuescunt una vice per annum eucharistiam pro infirmis renovare. Interea panem consecratum in formam pulveris redigunt, cum guttis sacri sanguinis madefaciunt, ut saltem pro forma dualitas specierum habeatur, et ideo illud in quadam capsa lignea super altare conservant. Vidi Patrae in Achaia quendam presbyterum Graecum, qui suam ecclesiam visitatoribus demonstravit et ideo etiam eucharistiam tamquam curiositatem demonstravit. Aperuit simpliciter capsam et panem consecratum demonstravit et fere digitis tetigit absque ullo reverentiae vel honoris signo. Ex illa negligentia schismaticorum circa cultum eucharisticum extra missam protestantes voluerunt concludere illos non habere fidem catholicam de transsubstantiatione et de reali praesentia. Tamen non ita est. Graeci forsitan illas species conservatas non amplius ut eucharistiam considerant, quia

Linteamina altaris.

Antiminsion.

Asservatio eucharistiae.

in pulverem redactae, deinde etiam per speciem vini decompositae sunt et ideo non jam realem praesentiam ut existentem supponunt, sed mere rem ut quandam reliquiam apud se conservant. Post tergum altaris invenitur imago crucifixi et nonnumquam etiam candelae. Secundum modernam synodum Leopoliensem Ruthenorum ponenda est talis crux cum candelis in ipso altari, ubi etiam tabernaculum ss^{mi} sacramenti, secundum morem fere Latinum. In medio apsidis post tergum altaris habetur secundum antiquissimam consuetudinem

Thronus episcopi et sedilia presbyterorum.

thronus episcopalis, ita ut episcopus celebrans tam altare quam populum in conspectu habeat. Circa thronum episcopi videntur in rotunditate apsidis circumposita sedilia minora presbyterorum. Super sedes episcopi et presbyterorum appinguntur *in medio Christus, tamquam rex et sacerdos, eucharistiam instituens, circa eum apostoli, deinde* sancti illorum ordinum, i. e. sancti episcopi

Prothesis.

et presbyteri. In parte boreali sanctuarii invenitur deinde *prothesis,* sc. mensa praeparationis ad missam, ubi materia missae praeparatur et in quadragesima etiam eucharistia consecrata pro missa praesanctificatorum conservatur. In parte australi sanctuarii est diakonikon, antiquus locus diaconorum, ubi diversa scrinia armentarii inveniuntur. Etiam ibi appinguntur diversi sancti ordinis diaconorum, ut sanctus Stephanus protomartyr et similes. Alia pars templi servit populo. Simeon Thessalonicensis in suo opere de templo et missa comparat duas partes templi cum duabus naturis Christi: presbyterium invisibile designat divinitatem, navis visibilis humanitatem Christi. Eodem modo illas

Navis ecclesiae.

considerat ut imagines humanae naturae — navis visibilis est corpus, sanctuarium invisibile anima — vel etiam creaturae visibilis mundanae et invisibilis angelicae. Quia autem in multis ecclesiis Graecis secundum antiquam consuetudinem etiam narthex vel atrium ecclesiae invenitur, inde etiam templum Graecum tripartitum invenitur secundum formam veteris testamenti. In ista triplicitate videt Simeon Thessalonicensis imaginem divinae Trinitatis necnon trium partium ecclesiae: in atrio templi sunt poenitentes, in nave fideles, in sanctuario clerici; ita in ecclesia viventi habentur peccatores, animae justae et homines perfecti, vel secundum nostrum modum sentiendi viderentur in atrio ecclesia poenitens et patiens, in nave ecclesia militans, in sanctuario

Solea.

ecclesia triumphans. Post ikonostasim invenitur immediate *solea,* locus elevatus ad distribuendam laicis eucharisticam communionem. Secundum probabilem interpretationem istud verbum designat thronum. Ambo ergo loca sacramenti tamquam throni repraesentantur. Sacra mensa, in qua consecratur eucharistia, vocatur tribunal Christi et alius locus, in quo distribuitur eucharistia, thronus Christi. In vicinitate soleae etiam cantores locum suum habent. Ad latus boreale et australe soleae inveniuntur imagines portativae, sc. vexilla ecclesiae, quae adhibentur, quando cultus extra templum fit. Templum aut una nave aut tribus navibus constat. Immediate post soleam venit locus chori, i. e. sedilia, in quibus sedent illi, qui perficiunt officia divina, similia nostris (stallis) chori in presbyteriis. In ecclesiis monachorum, ubi vix populus ad cultum intervenit, nonnumquam chorus totam longitudinem navis occupat. In sedibus chori sedetur secundum ordinem dignitatis, ita ut dignissimus sedem suam in latere epistolae in maxima vicinitate ad soleam habeat. Si ergo est ecclesia

episcopalis, episcopus illo loco secundum thronum habet, in quo sedens assistit divinis officiis. Ista sedes rursum insignata est per imaginem desuper depictam. Alioquin sedet ibi praepositus monasterii vel alius eminens sacerdos ecclesiae. Deinde venit navis ecclesiae, in qua adsunt laici, et quidem secundum antiquam consuetudinem omnino mulieres a viris separatae sunt. In aliquibus ecclesiis invenitur navis mulierum tamquam navis lateralis; in ecclesiis autem cum una nave pars anterior, orientalis, spectat ad viros, pars posterior, occidentalis, ad mulieres. Tali modo antiquitus imo contactus virorum et mulierum vitatur, ut ne communem quidem ingressum ambo sexus habeant. Mulieres per specialem portam intrant in sanctuarium. Locus mulierum ex antiqua consuetudine vocatur γυναικᾶιον, quae autem regulae hodierna die vix observantur. In media nave vel alio loco invenitur ambo sc. locus elevatus, sicut antiquitus etiam in ecclesiis occidentalibus aderat, ad inde legendum evangelium vel etiam proferendam vel legendam homiliam. Accessus ad ambonem antiquitus solum presbyteris et diaconis licebat, posterius etiam cantoribus, psaltis concessus est. Etiam Byzantinus imperator posterioribus temporibus per exceptionem jus recepit ad ascendendum ambonem. A scriptoribus liturgicis ambo designatur tamquam figura illius lapidis, in quo sedens angelus dominicam resurrectionem annuntiavit. Pulcherrimus et pretiosissimus, ex lapidibus pretiosis et gemmis, fuit ambo ecclesiae stae. Sophiae. Justinianus pro illius constructione proventus annuos totius Aegypti adhibuit. Parietes navis ornantur deinde variis picturis, sicut multitudo picturarum prima ornamenta ecclesiae Graecae constituit. Si quis crederet antiquitus semper adfuisse eundem modum pingendi Byzantinum sicut hodierno die, in longum aberraret. Antiquitus major ars adfuerat in creandis imaginibus. Hodiernus modus pingendi solum ortus est post decadentiam artis Byzantinae. Ex isto tempore omnes fere picturae characterem quendam stereotypum et uniformem acceperunt. Adest quidam liber pictorum montis Athonis, qui universalem canonem pro picturis ecclesiasticis Graecorum constituit. Quamvis ergo per se bonum sit et quasi naturale, ut in cultu divino ars sequatur quasdam formas typicas et sacratas, tamen Graeci in hac re per nimium conservatismum excelluerunt. Hodiernae picturae Graecae demonstrant in figuris repraesentatis rigiditatem et quietem sine ullo fere motu membrorum. Praeterea istae picturae auro redundant. Figurae Christi et sanctorum immensis aureolis circumdantur, vestimenta ipsa ex magna parte aurea sunt, fundus picturae aureus est et perpauci colores adhibentur. In magnis ecclesiis, ubi istae picturae bene factae sunt, impressionem dignissimam et majestuosam producunt. Econtra in parvis ecclesiis, ubi aliqui monachi rudes picturas fecerunt, illae quasi horridam impressionem faciunt. Major libertas in pingendis imaginibus est apud Russicos, ubi nonnumquam pulcherrimae imagines in ecclesiis videntur. Figurae non sunt adeo rigidae et sine motu, sicut figurae Byzantinae. Etiam in Rumania vidi pulchras imagines modernas religiosas. Intra navem ecclesiae ponuntur deinde saepe mensae ligneae, tetrapodia cum imagine desuper, quae ab intrantibus deosculantur. Secundum synodum Leopoliensem Ruthenorum debet in unaquaque ecclesia adesse unum cum imagine crucifixi a dextris et tituli ecclesiae a sinistris. In Russia saepissime

Ambo.

Imagines in ecclesiis.

aspicitur tetrapodium cum minaeo depicto desuper. Habentur scilicet in ecclesiis duodecim imagines, quarum unaquaeque unum mensem repraesentat et sanctos in unoquoque die illius mensis in officiis Graecis celebratos oculis proponit. Ponitur deinde ex illis duodecim imago mensis actualiter currentis super tetrapodion, ut simul sancti et mysteria a populo osculo honorentur et populus circa festa cultus instruatur. Navis ecclesiae per portam occidentalem separatur a narthice. Porta ibi in media constituta vocatur ὡραῖα πύλη. Ab aliquibus ista denominatio ita explicatur, quasi proveniat ab «hora» in sensu temporis. Probabilior videtur illa explicatio, secundum quam designet portam speciosam, imprimis cum eadem verba in scripturis adhibeantur ad aliquam portam Hierosolymitani templi designandam (act. 3, 2). Narthex rursum distinguitur apud monachos in endonarthicem sive narthicem interiorem, qui in parte anteriore, orientali, situs est, et in esonarthicem sive exteriorem narthicem, qui in posteriore, in occidentali parte atrii situs est. In interiore narthice invenitur colymbitra, i. e. baptisterium. In exteriore narthice conservantur τὰ ἅγια ξύλα, i. e sancta ligna, quae signum pro initio cultus dant. Graeci, sub Saracenorum jugo gementes, non potuerunt campanis sonare, et ideo ista sacra ligna adhibuerunt. Hierosolymis in ecclesia sanctissimi sepulcri adhuc omni nocte ingens strepitus sacrorum lignorum audiri potest, quando monachi Graeci ad matutinam convocantur. Russici et alii populi non inter Turcas existentes campanas sonant ad cultum. Divisio narthicis probabiliter cum diversis gradibus antiquorum poenitentium cohaeret. Atrium servit imprimis pro officiis monachorum. Vice antiquorum poenitentium ibi monachi constituti sunt. Monachi Graeci totam vitam suam ut poenitentiam continuatam considerant, et ideo semper coram Deo tamquam in humili gradu constituti et poenitentes apparent. Solum officia solemniora et gaudiosiora, ut missae, laudum et vesperarum, in ecclesia faciunt. Caetera omnia in narthice fiunt, et imprimis diebus poenitentialibus, eodem modo officia super corpus mortui. Narthex exterior habet in occidentali parte portam primam ingressus totius ecclesiae, quae porta magna sive argentea vocatur. Ante ecclesiam habetur in monasteriis saepe in occidente ex antiqua consuetudine magnum atrium sub divo cum cantharo in medio, in quo illi, qui templum ingredi volunt, manus suas lavant. Inter omnes res ecclesiae Graeci maximum honorem altari deferunt. Inde vocat Simeon Thessalonicensis altare: sanctum sanctorum, cathedram, locum Dei, requiem, locum propitiationis, officinam magni sacrificii, monumentum Christi et tabernaculum gloriae ipsius. Tactus altaris inde apud Graecos solum presbyteris permissus est. Praeter altare in ecclesia monasteria etiam apud schismaticos Graecos alia altaria possident, quae tamen non intra ambitum ecclesiae inveniuntur. Intra septa monasterii habentur parva sacella separata, in quibus rursum unicum altare invenitur, sed sine ikonostasi. In istis parvis sacellis imprimis diebus profestivis officia votiva fiunt in honorem deiparae virginis, sanctorum angelorum, sancti praecursoris et pro defunctis. Ecclesiae dividuntur in ecclesias monachorum et in ecclesias vocatas catholicas, i. e. saeculares, quo totus populus ingressum habet.

Narthex.

a) Vasa cultus.

Inter sacra vasa primum locum occupat *calix*, qui apud Graecos ποτήριον vocatur, i. e. vas ad bibendum, et eandem fere formam habet sicut calix Romanus. Graeci nonnumquam magnam pretiositatem et magnam artem ad calices adhibent. Ita v. g. aeraria ecclesiae sanctissimi sepulcri ingentes thesauros quoad vasa sacra continent. In Russia inveniuntur quibusdam locis celebribus thesauri eximii et stupendi quoad calices sicut quoad reliquam supellectilem cultus. Secundum vas est δίσκος, *discus*, i. e. vas cibi, quod nostrae patenae correspondet. Quia autem longe major materia consecratur in ritu Graeco, ita discus multo largior et amplior est quam nostra patena. Constat ex metallo, in medio profunditatem habet et pedem subtus, quo sustentatur. In significatione symbolica discus consideratur tamquam imago praesepis Salvatoris. Pro disco cooperiendo servit *asteriscus*, sc. *stella*, instrumentum constitutum ex duabus laminis metalleis, quae cruciformiter super invicem positae sunt et ita formam stellae dant. Asteriscus ponitur super discum, ne materia consecranda, quae ibi in certo quodam ordine disposita est, in disordinem veniat, et significat stellam magorum, stantem super praesepio, ut etiam verba significant, quae in proscomidia dicuntur, quando asteriscus super discum imponitur. Pro disco et calice velandis serviunt deinde *tria vela*, eodem modo, sicut altare tribus mappis cooperitur. Primum velum δισκοκάλλυμα vocatum servit pro cooperiendo disco et secundum sanctum Germanum sindonem Christi significat. Secundum velum est pro calice involvendo. Tertium quoddam velum majus νεφέλη, nubes sive *aer* vocatum, servit ad ambas res simul, discum et calicem, involvendas. Consuetudo et forma illius majoris veli provenit ab ecclesia Hierosolymitana et deinde divulgata est apud omnes Graecos. Secundum sanctum Germanum rursum aer significat lapidem super sepulcrum Christi. Pro eucharistia consecranda servit deinde sacra *lancea*, speciale instrumentum liturgiae Graecae in forma lanceae, qua sacerdos in proscomidia diversas sectiones panis facit, quando dicitur: immolatur agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Ista lancea repraesentare debet lanceam militis apud crucem Salvatoris. Pro purificandis sacris vasis et auferendis particulis sanctae eucharistiae servit Graecis *spongia*, quae rursum spongiam passionis Christi in mentem vocare debet. Pro Ruthenis unitis synodus Zamoscensis abstulit usum spongiae et vice hujus modum Latinum purificationis introduxit. Pro distribuenda synaxi servit λαβίς, i. e. *sacrum cochlear*, in quo Graeci panem consecratum intinctum sacro sanguine fidelibus porrigunt. Istud cochlear tamquam imago forcipis consideratur, quo seraphim carbonem tulit de altari. Divina eucharistia apud orientales carbo ardens nominatur. Pro protegendis sacris serviunt *flabella*, ῥιπίδια vocata, quae ex antiquissima consuetudine ecclesiae a diaconis ab offertorio super species ventilantur. Ista rhipidia constant ex baculo ligneo cum rotunditate in fine, in qua imago seraphim sex alas habentis repraesentata est. Significant ergo rhipidia coelestes spiritus, qui continuo alas suas movent super eucharistiam et mysterium contemplan-

Calix.

Discus.

Stella.

Vela.

Lancea.

Spongia.

Cochlear.

Rhipidia.

tur et adorant. Hodierna die adhibentur adhuc in liturgia pontificali. Super prothesim inveniuntur *disci* provisorii, *prosphorae* vocati, quibus panis sacer imponitur, antequam in discum missae imponatur. Primus talis discus continet «agnum», principalem partem materiae consecrandae, et ideo invenitur in illo repraesentatio crucis. Alius discus continet materiam offeréndam in honorem deiparae virginis, unde in illo ejusdem imago conspicitur. Alia objecta cultui inservientia sunt cereus, *primikir* vocatus, qui correspondet bugiae liturgiae Romanae et semper ante episcopum portatur ad designandum bonum exemplum, quod ille dare debet, vel ejusdem fidem. Alia duo candelabra, quae servitio pontificali serviunt, vocantur *dikir* et *trikir*. Candelabrum, vocatum dikir, duos cereos habet ad designandam dualitatem naturarum in Christo. Candelabrum, quod trikir vocatur, tres cereos habet ad significandam trinitatem personarum divinarum. Cum istis dikir et trikir episcopus intra missam saepissime benedictionem tribuit, modo solo dikir, modo solo trikir, modo ambobus simul, brachia extensa gerens.

Cerei adhibiti in cultu.

Alia candelabra sunt *candelabrum cum septem brachiis*, quod post tergum sacrae mensae constituitur ad imaginem templi antiquae legis et septem dona Spiritus sancti designat, deinde magna *candelabra*, quae ponuntur ante imagines ikonostaseos cum quatuor cereis, uno magno in medio ad designandam unitatem divinitatis et tribus minoribus circa eum ad designandam rursum trinitatem personarum. *Polykandilon* vocatur candelabrum cum septem aut duodecim cereis — septem rursum ad designanda dona Spiritus, duodecim propter apostolos. *Pankandilon* vocatur candelabrum cum pluribus quam duodecim cereis. *Chorus* est instrumentum rotundum cum multis candelis, quod nos «lustre» vocamus, quod antiquitus ex cupola templi dependebat et firmamentum coeli secundum Simeonem Thessalonicensem designabat. Ante imagines sanctorum intra navem ecclesiae appenduntur lampades. In processionibus adhibentur *laternae*, quae ante crucem et imagines sanctorum portantur. Aliud vas est illud ad benedicendam aquam baptismalem, quod tres cereos habet et formam magni calicis repraesentat. Habentur deinde vasa ad olea sacra asservanda. Pro benedictione panum, quae fit in longis officiis nocturnis, adest discus quidam magnus, in quem ponuntur quinque panes et ad latus vasa olei et vini et opposite vas pro fumento. *Thymiamateria* parva adsunt in ritu Graeco. Ad vasa sacra denique pertinet *amphora aquae* cum manili ad lavandas manus episcopi.

Candelabra et alia objecta cultus.

c) Vestimenta sacra.

Pro gradibus inferiorum ordinum, sc. pro lectoribus et cantoribus, videtur adesse parva vestis, super humeros posita, quae phaelonion vocatur. Imprimis autem consideranda sunt vestimenta diaconi, presbyteri et episcopi. Vestimentum primum diaconi est *sticharion*, i. e. longa camisia alba et splendescens cum largis manicis, quae vicem nostrae albae gerit. Symbolice illa consideratur ut imago vestimentorum alborum, in quibus angeli resurrectionem et ascensionem Domini annuntiaverunt. Praeter sticharion diaconus per se solum gerit *orarion*, i. e. stolam diaconalem. Isto orario diaconus populo

Sticharion.

Orarion.

signa dat. Ideo illud mere libere et mobiliter ab humero dependens gerit. Diaconus a Graecis, quia mysteriis sacris inservit, semper tamquam figura angeli consideratur. Itaque illud orarion omnino tamquam alas angelorum mobile gerit, ut expeditus sit sicut angeli ad discurrendum intra ecclesiam et faciendum ministerium suum. Quam ob rem saepissime in orario verba seraphim inscripta inveniuntur: sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth! Quando autem diaconus communionem recepturus est, non jam orarium dependens gerit, sed illud in crucis formam ligat ante pectus, ut ita eucharistia tamquam memoria passionis Christi repraesentetur. Modernioribus temporibus videtur etiam diaconis concessus fuisse usus epimanikiorum, qui per se exclusive spectat ad presbyteros et episcopos. Sticharion sacerdotis.

Vestimenta sacerdotalia sunt *primum sticharion*, quod eandem formam sicut illud diaconorum habet, solum quod manicae sint angustae et usque ad manus protensae. Symbolice sticharion sacerdotis tamquam gratiam sacerdotalem designans consideratur. Continetur sticharion sacerdotale *cingulo*, quod eandem significationem habet quam apud nos. Sacerdotes et episcopi portant deinde super manicas brachiorum in vicinitate manuum *epimanikia*, omnino idem, quod nos «manchettes» vocamus, quae strictim adnectuntur ad sticharion. Ista epimanikia debent designare fortitudinem vel potentiam Dei, quae ministros sacros roborat ad ministerium sacrum, vel etiam vincula manuum Christi. Distinctio inter epimanikia sacerdotis et illa episcopi in hoc sita est, quod epimanikia episcopalia insignata sunt imagine Christi ibi repraesentata, quae apud presbyteros deest. Videtur antiquitus fideles consuevisse epimanikia episcoporum deosculari. Ut istud osculum nunc sensum religiosum acciperet, episcopi imaginem Salvatoris adhibuerunt, ut deosculatio illi imagini infigeretur. Cingulum. Epimanikia. Epitrachilion.

Sequens indumentum est *epitrachilion*, stola sacerdotalis, quae ante pectus dependet. Eandem significationem habet quam apud nos et in omni officio vere sacerdotali adhibenda est. Ultimum indumentum sacerdotale est *phaelonion*, sc. casula, idem ornamentum quod nostra planeta. Phaelonion sine manicis est, brachia et manus totaliter cooperit et aequali modo dependet a parte anteriore corporis quam a parte posteriore, ita ut totum fere corpus illo tamquam campana circumtegatur. In ingressu ad altare sacerdos casulam omnino demissam gerit, ut ita ingressus Christi in mundum, carne vestiti, designetur. Intra officia deinde partem anteriorem casulae aliquantulum elevat, ut faciliore modo operari possit. Russici econtra ambas partes casulae non aequales habent, sed partem anteriorem breviorem. Phaelonion.

Specialia episcopi vestimenta sunt: primum *sticharion* episcopi, quod inde diversum est a sticharion sacerdotis, quod non est unius coloris, sed quod habet lineas candidas et rubras ab humeris ad pedes descendentes, quae flumina vocantur. Ista autem flumina designant doctrinam episcopi, secundum illud verbum evangelii: Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquae vivae (Jo. 7, 38). Sticharion episcopi.

Secundum: *epigonation*, objectum quoddam quadratum in similitudinem bursae, cruce vel imagine Christi insignitum, quod ad latus genuum pendet, Epigonation.

inde nomen. Etiam presbyteri, qui specialem dignitatem inter caeteros habent, nonnumquam per privilegium epigonation portant, non autem ita decoratum sicut illud episcoporum. Epigonation forsitan antiquitus simpliciter insigne saeculare fuit, quod deinde episcopis tributum est. In sensu symbolico designat gladium spiritualem secundum verba psalmistae: accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime (ps. 44, 4).

Omophorion. Tertium vestimentum episcopi est *omophorion*, sc. pallium, ora satis larga ex lana, quae circa collum et super humeros fertur et tam ante pectus quam post tergum in longum dependet. Lana designat ovem errantem, quae a bono pastore super humeros portatur, ergo officium pastorale. Intra officia episcopus modo illud gerit, nonnumquam deponit. Apud Graecos, quod diversum est a Latinis, omnes etiam simplices episcopi pallio distincti sunt. Deinde illud non ex concessione papali, sed vi sui officii portant.

Phaelonion cum multis crucibus. Vice phaelonii ordinarii episcopus semper quartum *phaelonion* πολυσταυρικόν portat, quod multitudine infinita crucium insignitum est, ut eucharistia magis tamquam sacrificii crucis repraesentatio designetur. Talia phaelonia πολυσταυρικά primo imperatores pro distinctione diversis episcopis dono miserunt, deinde illorum usus communis evasit. Loco phaelonii cum multis crucibus portant episcopi insigniores, ut patriarchae, nullam casulam, sed vestimentum speciale, vocatum σάκκος. Istud est omnino simile dalmaticae Romani diaconi et manicas habet. Etiam istud primum ab imperatoribus tamquam privilegium concessum est. Antiquitus σάκκος fuit quaedam vestis, quae solum ab imperatoribus et a quibusdam officialibus status portabatur. In benedicendis ecclesiis episcopus *sindonem*, camisiam quandam, gerit, quae sindonem Christi sepulturae repraesentare debet, ut ea re totus ritus consecrationis ecclesiae tamquam imitatio sepulturae dominicae designetur.

Saccos.

Sindon.

Panhagia. Quintum ornamentum episcopi est *panhagia*, sc. imago beatissimae virginis cum divino Infante, quae a catena dependens ante pectus portatur. Episcopi Russici praeter panhagiam etiam crucem pectoralem ad morem episcoporum Latinorum gerunt et ipsi etiam imagines alias religiosas praeter illam deiparae tamquam panhagias adhibent; crucem pectoralem portant apud ipsos etiam praepositi monasteriorum.

Paterissa. Sextum ornamentum episcopi est *paterissa*, i. e. baculus pastoralis. Ethymologice hoc verbum a πατερίζειν derivatur. Designat ergo paterissa curam vel sollicitudinem paternam episcopi. Paterissa autem longe alia est atque baculus curvus Romanus. Est lignea et saepe non majorem altitudinem habet quam ordinarius baculus ad ambulandum. In capite paterissae saepe serpens habetur.

Corona. Septimum ornamentum est *corona*, quae super caput portata regale sacerdotium designat. Byzantinus patriarcha imperiale diadema portat. Presbyteri nullum ornamentum capitis habent. In monte Calvariae etiam patriarcha Graecus, quando celebrat, numquam coronam gerit, sed nudum caput, propter coronam spineam Salvatoris.

Aquilae. Octavum ornamentum episcopi Graeci sunt *aquilae*, i. e. parva tapeta, quae pedibus ejus substernuntur, cum figura aquilae in eis. Quibus debet

designari victoria religionis crucis super aquilas imperii Romani, vel etiam ipsi episcopo in mentem vocari, quod debet sicut aquila ad coelestia et divina tendere.

Quod ad *colores* paramentorum attinet, illi in ritu Graeco non magni momenti sunt. Habentur saepe paramenta aurea. In ordinariis casulis videtur color non ideo expressus vel distinctus esse. In summa agnoscunt Graeci solum duos colores tamquam liturgicos: *album* et *rubrum*. Colorem album tamquam festivum considerant, colorem rubrum tamquam luctuosum propter sanguinem et passionem dominicam. Itaque color ruber adhibetur diebus quadragesimae et in officiis mortuorum. Quoad artem in conficiendis paramentis antiquitus Byzantini maximam artem texendi exercebant. Etiam hodierno die magnae ecclesiae, ut illa sanctissimi sepulcri Hierosolymorum, ingentes thesauros et pretiosissimas res quoad indumenta sacra possident. In Russia conspiciuntur etiam ornamenta valoris immensi, sicut nullibi in occidente videntur, cooperta quasi totaliter gemmis pretiosissimis. Colores paramentorum.

Hisce de paramentis sacris dictis addere velim quaedam de *vestimentis monachorum*, quia vestitio monachorum etiam religiosa actio in ritu Graeco est. Monachi Graeci distinguuntur in tres classes: primum archarii, i. e. novitii, monachi incipientes; secundum mikroschimi, i. e. monachi professi, parvo habitu monachorum insigniti; tertium megaloschimi, i. e. monachi perfecti, qui habitum dictum magnum et angelicum portant. Novitius portat duo vestimenta: primum *rhasam*, vestem quandam omnino rudem et poenitentialem sine cingulo; secundum *kamilauchion*, i. e. pileolum quendam in capite, forsitan ex pilis camelorum confectum. Monachi secundi gradus portant super caput *perikephaleon*, quod galeam salutis significat et etiam collum protegit, secundum *mantiam* sive pallium monachorum sine manicis. Monachi tertii gradus recipiunt *kukullum*, caputium quoddam, quod majus est perikephaleo, ex ambabus partibus humeros circumtegit et quinque crucibus insignitum est. Istum kukullum monachi perfecti per dies septem post vestitionem quotidie intra cultum portare debent. Deinde illis kukullus aufertur, et possunt vice hujus minorem portare. Secundum indumentum est *analabion*, res quadrata similis scapulari occidentali, quae super tergum dependet, ante pectus cruciformiter alligatur et fidem in Christum designare debet. Praeter illud portant monachi etiam cingula et sandalia. Vestimenta monachorum.

d) De libris liturgicis.

Primus liber liturgicus Graecus est *euchologion* τὸ μέγα, i. e. liber precum, continens principaliter: tres liturgias missae necnon officia sacramentorum et sacramentalium. Secundus liber est *apostolos*, qui continet epistolas pro missis totius anni, primum pro missis de tempore, deinde etiam pro missis festivitatum. Tertius liber est *evangeliarium*, quod simili modo evangelia pro toto anno continet. Liturgiam pontificalem continet *archieraticon*, sc. liber pontificalis, qui autem non liber officialis ecclesiae est. Quintus liber est *horologion*, quod partes invariabiles officii divini continet, quae per totum annum eaedem re- Euchologion. Apostolos. Evangeliarium.

Psaltirion. manent. Sextus est *psaltirion,* continens divisionem psalterii, prout diversis
Triodion. diebus psallitur. Septimus liber est *triodion,* continens officia temporis omnia a dominica pharisaei et publicani, i. e. a tempore antequadragesimali, usque ad sabbatum sanctum. Nomen inde provenit, quia multi hymni eo tempore canuntur, qui in oppositione ad canones novem odarum alioquin consuetos ex tribus odis constant. Istud officium quadragesimale pulcherrimum librum
Pentekostarion. totius fere liturgiae Graecae constituit. Octavus liber est *pentekostarion,* continens officia temporis omnia a die paschatis usque ad octavam pentecostes,
Oktoichos. ad dominicam omnium sanctorum. Nonus liber est *oktoichos* sive *paraklitiki,* continens officia dominicarum et dierum hebdomadis, quae imprimis adhibentur tempore ab octava pentecostes usque ad dominicam pharisaei et publicani. Ponuntur illa officia ordinata secundum octo tonos cantus Graeci, ita ut unusquisque tonus habeat unam hebdomadem. Itaque post circulum octo hebdomadum idem officium pro dominicis et diebus hebdomadis revertitur. Etiam in aliis partibus anni oktoichos subsidiario modo adhibetur. Toni sunt 1, 2, 3, 4, tonus plagialis 1 et 2, tonus gravis et tonus plagialis 4. Qui tres libri memorati: triodion, pentekostarion et oktoichos, constituunt officia de tempore
Minaea. pro toto anno. Propria de sanctis continentur libro decimo, in *minaeis.* Nomen provenit a μήν, mensis. Continent ista minaea, incipiendo a primo septembris pro unoquoque die totius anni, officia Domini vel sanctorum, quae secundum diem kalendarii ponuntur, non mobilia sunt, ergo etiam nativitatem dominicam et epiphaniam. Pro unoquoque die habentur: cantus pro vesperis, canon pro laudibus et etiam synaxaria, quae nomina et breves vitas sanctorum illius diei continent. Habentur autem etiam editiones minaeorum, quae mere officia praebent sine synaxariis. Pro aliquibus diebus plures canones sunt. Dividuntur minaea in editione Venetiana in 12 tomos secundum menses anni, in Romana editione econtra unus tomus duos menses complectitur. *Minaeon commune,* quod additur ad minaea mensium, est officium commune pro diversis categoriis sanctorum. Istud adhibetur pro sanctis localibus, qui celebrantur, si pro illis speciale officium non adest. Attamen Graeci et Russici satis fertiles sunt in producendis novis officiis, quae extra minaea officialia vagantur. Talia officia localia cum quadam difficultate acquiruntur. Existunt illa, si Graeca sunt, saepe in foliis separatis. Slavica videntur partim fuisse collecta in libris typis impressis. Possideo v. g. officia localia Slavica monasterii cryptae Kio-
Typikon. wiensis in uno tomo pulcherrime congregata. Undecimus liber est *typikon,* liber rubricarum, quasi aliquod directorium, quod regulas constituit, secundum quas preces ordinandae sunt in concurrentia diversorum officiorum. Duodecimus liber sunt multa *synaxaria,* quae etiam divisa a minaeis existunt. In fine habemus *officium parvum b. Mariae virginis,* a s. Joanne Damasceno compositum, «oktoichos parvus» deiparae vocatum et secundum idem systema ordinatum quam magnus oktoichos. Istud autem non continetur in editionibus officialibus. Tamen habetur in editione Ruthenica. Ex diversis libris liturgicis rursum quaedam partes nonnumquam speciatim publicantur. Ita habentur v. g. *anthologia,* continens partes quasdam minaeorum, *heortologia,* continens aliquos cantus festorum et triodii et pentecostarii pro commodiore

usu in unum compositos, *oktoichi,* continentes solum officia dominicarum. Pro officio ergo chori faciendo et etiam pro missa celebranda semper multitudo librorum necessaria est. Libri evangeliorum pro missa apud Graecos summa arte decorantur; ornantur ex una parte imagine resurrectionis Christi et quatuor evangelistis in cornibus, ex altera parte imagine missionis Spiritus sancti vel crucifixionis Christi. In Russia rursum inveniuntur quoad haec ingentes thesauri. Liber evangeliorum nonnumquam ponitur super pulpito elevato, «analogion» vocato.

e) De personis liturgicis.

Ministri minores in ecclesia Graeca sicut in aliis ecclesiis orientalibus sunt: primum *lector* et *cantor,* qui eundem gradum occupant: primus legit, alter canit. Secundum *hypodiaconi,* qui autem nullatenus similes sunt subdiaconis occidentalibus, ut quis putare posset, sed sunt et ipsi ministri inferiores: antiquitus similes ostiariis Romanis, nunc temporis fundunt aquam super manus episcopi. Inter diaconos specialem locum et honorem occupant *archidiaconi.* Inter presbyteros specialem locum habent *archipresbyteri.* Praepositi ordinarii monasteriorum sunt *higumeni.* Praepositi majores monachorum sunt *archimandritae.* Gradus ordinum.

In officiis pontificalibus saepe multitudo diversorum graduum ministrorum adest. Imprimis patriarchae Constantinopolitani ad similitudinem aulae imperatoriae sibi multitudinem officiorum creaverunt. Secundum antiquos ordines ecclesiae stae. Sophiae ministri patriarchae pro functionibus solemnibus in duos choros dividuntur: in chorum dextrum et chorum sinistrum. Qui ministri ex una parte officia liturgica habebant, ex altera parte etiam extra ecclesiam officiales patriarchae in aliis rebus fuerunt. Chorus dexter dividitur in tres pentades, i. e. in tres turmas quinorum ministrorum. Ad primam pentadem pertinent: 1. *Magnus oeconomus,* administrator bonorum temporalium ecclesiae. In missa ipse portat sticharion et stat a dextris sacrae mensae, portans sacrum rhipidion, praesentat etiam illum, qui ordinandus est presbyter. In sedis vacantia ipse gubernat ecclesiam. 2. *Magnus sacellarius,* visitator monasteriorum virorum. In missa fert sticharion et orarion et stat a sinistra parte sacrae mensae, portans etiam sacrum rhipidion. 3. *Magnus scevophylax,* i. e. sacrista, custos vasorum ecclesiae. In missa ipse stat ante scevophylacium et porrigit res, quae necessariae sint ad ministerium, sive vas sive librum. Sacristae magnarum ecclesiarum in oriente semper magnae personae fuerunt et postea saepe ipsi ad patriarchalem thronum ascenderunt. 4. *Chartophylax,* custos documentorum, quasi cancellarius episcopi. Ipse stat in missa in vicinitate ad sanctas portas et presbyteros appellat ad communionem, dicendo: sacerdotes, accedite! Idem constitutus est super functiones nuptiarum et scribit ea, quae attingunt sacerdotem, qui benedicturus est eas. 5. *Sacellus* sive *sacellarius minor* est visitator monasteriorum feminarum. Ad secundam pentadem pertinent: 1. *Protonotarius,* qui quasi secretarius patriarchae est. Intra missam aquam dat illi ad lavandum. 2. *Kanstrinsius* vestit pontificem, portat thymiaterium et in offertorio velum, aerem dictum. Inter trinitarium hym- Ministri episcopi.

num (sanctus Deus etc.) ipse aspergit aqua lustrali populum et portat etiam arcam cum aromatibus. 3. *Referendarius* est legatus patriarchae ad principes. 4. *Logothetis* est custos sigilli patriarchae et portat discum cum sancto antidoro in ecclesia. 5. *Hypomnimatographus* est species quaedam scribae. Ad tertiam pentadem pertinent: 1. *Protekdikus*, principalis judex patriarchae. 2. *Hieromnimon*, qui custodit codicem ecclesiae. In absentia episcopi ordinat lectores et consecrat ecclesias. 3. *Minister ad genua*, qui pulvinar pedibus episcopi substernit et etiam discum cum antidoro portat. 4. *Hypomimniskon* notat memorias ecclesiae. 5. *Didaskalus*, sc. magister, est quasi praedicator episcopi, qui in missa pontificiali evangelium explicat, nonnumquam etiam psalterium et extra ecclesiam scholam patriarchae dirigit. Ex maximis officialibus patriarchae unusquisque evangelium intra hebdomadem sanctam legendum habet: protonotarius die palmarum, hieromnimon feria II, kastrinsius feria III, sacellarius feria IV, chartophylax feria V, scenophylax sabbato sancto, magnus oeconomus die sacratissimo paschatis. In choro sinistro non distinguuntur pentades. Ad illum chorum pertinent: 1. *Protopapas*, primus presbyterorum, qui primariam dignitatem in ecclesia occupat, patriarchae sacram communionem praebet et ipse synaxim ab illo recipit. Absente patriarcha ejus locum gerit. 2. *Devterevon*, sc. secundarius sacerdos, qui absente protopapa illius locum tenet. 3. *Archon ecclesiarum* describit documenta de consecratione antiminsiorum et stauropigiorum (sc. crucis defixionum in ponendis primis lapidibus ecclesiarum). 4. *Exarchus*, qui inspectionem judiciorum ecclesiae habet. 5. *Katecheta* instruit populum et illos, qui ad fidem venire vel baptizari volunt. 6. *Periodevtis* circumambulat et conducit illos, qui veniunt ad fidem. 7. Duo *ekdiki* sunt socii protekdiki. 8. *Butistes*, i. e. baptizator, qui, postquam patriarcha preces pro baptismate protulit, infantem suscipit et baptizat. 9. *Duo domestiki* stant in duobus choris et psallunt cum protopsalta. 10. *Duo laosynaktae* conducunt principes et populum ad ecclesiam. 11. *Duo primikirii* stant super hypodiaconos et psallunt cum protopsalta. 12. *Protopsaltes*, dux psaltarum, sicut Asaph in vetere testamento, stat in medio ecclesiae et incipit cum psalmodia. Cum ipso sunt domestiki et primikirii. 13. *Proximus* signa dat in ecclesia. 14. *Deputatus* conducit principes ad patriarcham et populum arcet a via. 15. *Theorii* vigilant, ut principes intra ecclesiam recto ordine sedeant et stent. 16. Illi, qui *super ordinem constituti* sunt, debent curare ut candelae bene mundatae sint. 17. *Categoriaris* annuntiat populo festivitates celebres, quae feriantur. 18. *Decanus* vocat sacerdotes et oblationes eorum in judicio. 19. *Cubucles* portat sceptrum judiciale patriarchae, quando ille deambulat. 20. *Lampadarii* purificant lampades ecclesiae. 21. *Periserchomenus* portat ignem in ecclesiam. 22. *Bastagarius* portat imaginem sancti, cui ecclesia dedicata est, in litaniis et in festivitatibus solemnibus. 23. *Myrodotis* asservat sacrum oleum. Haec munera vocantur archontikia. Praeter ea habentur alia, quae vocantur offikia, quae sunt: archidiaconus, qui in missa patriarchali evangelium canit, et secundarius diaconorum, qui vicem primi supplet. Quae omnia officia Constantinopolitana vetustissima sunt. Quantum fieri poterat, caeteri episcopi Graeci imitati sunt patriarcham Constantinopoli-

tanum et ideo similia munera sibi creaverunt. Apud omnem episcopum Graecum debet ex praescripto juris canonici adesse magnus oekonomus. Apud multos deinde invenitur magnus sakellarius, etiam minor sakellarius, protonotarius et protopapas. Numerus autem officiorum in diversis territoriis liturgiae Graecae diversus est.

2. Annus ecclesiasticus Graecorum et Slavorum.

1. *Leo Allatius,* De dominicis et hebdomadibus Graecorum. 2. Συναξαρίστης τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὑπὸ Νικοδήμου Ἁγιορείτου, τόμοι 2. 3. Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano etc., Bruxellis 1902, propylaeum ad acta sanctorum novembris. 4. Annus ecclesiasticus Graeco-Slavicus a *Joanne Martinow* S. J., acta sanctorum octobris, tomus 11, Bruxellis 1864, pag. 1—384, cum monito praemisso I—VII. 5. Kalendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis a *Nilles* S. J., tomi 2, Oeniponte 1896 (opus excellentissimum et pretiosissimum). 6. *Maltzew,* Menologion, Berolini, I pars 1900, II pars 1901 (Germanice et Russice). Invenitur etiam annus ecclesiasticus Graecorum apud *Daniel,* Codex liturgicus in tomo 4. Explicationes ex anno liturgico dantur apud *Murawieff,* Epistolae de servitio ecclesiae orthodoxae orientis.

a) Diversitas kalendarii.

Kalendaria diversa.

Quoad annum liturgicum primo attendendum est ad illud, quod multa territoria liturgiae Graecae sequantur *kalendarium Julianum.* Quando Gregorius XIII reformationem kalendarii antiqui perfecit, Graeci ex nimio illo conservatismo kalendarium in antiqua forma retinuerunt, quamvis videre deberent illud non esse liberum ab erroribus. Differentia inter duo kalendaria in hoc consistit, quod kalendarium Gregorianum in quatuor saeculis tres annos bissextiles omittat, quod kalendarium Julianum non facit. Quando kalendarium Gregorianum ordinatum est, Julianum kalendarium jam decem dies deviabat a vero cursu solis. Cum unoquoque fere saeculo iam differentia crescit per unum diem, et ita nunc temporis Graeci 13 dies nobis posteriores sunt. Graeci Melchitae orientis receperunt a. 1857 kalendarium Gregorianum. Italo-Graeci, quia ita conjuncti sunt cum Latinis, et ipsi kalendarium Gregorianum adhibent. Slavi autem ritus Graeci in Austria, etiam uniti, omnes nationes statuum Balkanicorum, omnes Graeci schismatici orientis et tota Russia sequuntur adhuc kalendarium Julianum. Imo Latini in Rumania in dioecesi Jassy et in Russia sequuntur kalendarium Julianum.

Celebratio paschatis.

Praeter diversitatem circa dies kalendarii adest adhuc in territoriis kalendarii Julianii *diversitas* in constituendo *termino paschatis.* Antiquitus ea in re conformitas inter orientem et occidentem aderat. Ecclesia Alexandrina debuit semper calculationem paschalem facere et ecclesiae Romanae diem paschatis notificare. Terminus paschalis calculatur ex epactis et ex aureo numero. Systema autem epactarum in Juliano et Gregoriano kalendario non est idem. Itaque quibusdam annis dies kalendarii idem est pro paschate Latino et Graeco, aliis diversus est. Anno 1904 eadem die, 3 aprilis, fuit pascha Latinum et Graecum. Eodem modo anno 1906, ubi utraque ecclesia die

15. aprilis pascha celebravit. Annis 1903 et 1905 diversus fuit dies. Editio Romana horologii Graeci affert tabellas paschales ab anno 1877—1930; ibi dantur pro unoquoque anno: indictae, cyclus solis, cyclus lunae, epactae, dies kreophagiae, dies quo incipit triodion, dies quo incipiunt evangelia matutina dominicarum, dies in quem cadit dominica apokreo, dies magnae parasceves, dies paschatis legalis (i. e. Hebraeorum), dies paschatis Latinorum, dies paschatis Graecorum, dies ascensionis, dies pentecostes, dies dominicae omnium sanctorum, jejunium apostolorum, festivitas apostolorum, vigilia nativitatis dominicae. Tendentiae pro unificando termino paschali in universa christianitate adsunt nunc temporis etiam inter schismaticos orientis, et patriarcha Constantinopolitanus Graeco-schismaticus videtur esse illis favorabilis. Solum Russia tenaci modo pugnat pro conservatione termini Juliani.

b) Sanctificatio hebdomadis.

Primo loco nobis consideranda est *sanctificatio hebdomadis* in officiis Graecis. Dies dominica vocatur κυριακή. In ipsa celebrantur per magnos canones mysteria sanctissimae Trinitatis et dominicae resurrectionis. Praeterea habetur ille dies quasi virgini deiparae sacer, cujus canon etiam ibi canitur. Character dominicae in officiis multum exprimitur, neque umquam habetur illud, quod officium dominicae quasi destruatur vel auferatur per aliquem sanctum supervenientem. Etiamsi summa quaedam festivitas in dominicam cadit, tamen celebratio Trinitatis et resurrectionis propter hoc non omittitur, nisi sit festum Domini primi ordinis, ut nativitas, epiphania, quia tunc mysterium diei tamquam dominicum jam aequivalet mysteriis alioquin in diebus dominicis celebratis. In summa haec est regula pro universo anno liturgico Graecorum, quod raro unum mysterium aliud mysterium pellat, sed quod plura mysteria in eadem die insimul celebrentur. Ita dies hebdomadales per totum annum suum characterem in officio partim saltem conservant. Hoc officia longa facit. Celebratio dierum hebdomadis incipit semper a vesperis diei praecedentis et terminatur nona diei currentis. Cantus ergo trinitarii et resurrectionis incipiunt a vesperis sabbati, sed in vesperis dominicae nihil amplius de illis invenitur.

Celebratio dominicae.

Feriae hebdomadis usque ad sextam vocantur eodem modo a Graecis sicut a Latinis: δευτέρα = feria secunda, τρίτη = feria tertia, τετάρτη = feria quarta, πέμπτη = feria quinta. Feria autem sexta apud Graecos semper *parasceve* vocatur, apud nos solus ipse dies crucifixionis Domini. Feria secunda habet characterem poenitentialem, forsitan quia primus dies laboris est et ideo nobis lapsum in peccatum et onus laboris tamquam poenam injunctam repraesentat. Ex altera vero parte ille dies, ut primus post glorificationem Trinitatis, dedicatus est τοῖς ἁγίοις ἀσωμάτοις, sanctis sine corpore, i. e. coelestibus spiritibus, qui aeternaliter Trinitatem glorificant. Ideo duplex canon canitur: primus κατανυκτικός, poenitentialis, alter sanctorum angelorum. Feria tertia adhuc conservat eundem characterem poenitentialem, praeterea autem dedicata est honori sancti Joannis Baptistae, qui apud Graecos celeberrimus

Dierum hebd. feriae II.

est. Ergo unus canon κατανυκτικός, poenitentialis, alter sancti praecursoris canitur. Feria quarta speciali modo dedicata est memoriae sanctissimae pas- Feriae III.
sionis et crucis dominicae, quia, ut dicunt sancti patres ecclesiae Graecae et referunt etiam constitutiones apostolicae, illa die factus est contractus pessimus venditionis Christi inter Judam et pontifices Hebraeorum, qui deinde feria V ad effectum deductus est. Ideo Graeci ex canone 69 apostolorum, Feriae IV.
sicut omnes alii orientales, in omni hebdomade ferias IV et VI tamquam dies stricti jejunii et abstinentiae observant, quod pro omnibus: clero, monachis et laicis, regula obligans est. Deberent secundum regulam strictam his diebus semper observare xirophagiam, i. e. abstinentiam, quae solum admittit manducationem rerum siccarum, ut salis et panis, et quae prohibet etiam pisces, vinum et oleum. Pro Italo-Graecis Benedictus XIV dispensationem de rigore jejunii dedit, ita ut possint illi lacticiniis et piscibus uti. Pro orientalibus autem Graecis antiqua lex jejunandi in toto suo rigore conservata est [1]. Aliquibus autem festivitatibus, si cadunt in ferias quartam vel sextam, dispensatio aut partialis aut totalis a lege jejunii adest, quae notatur in horologio per illa verba: καταλύσις. Minoribus festivitatibus habetur καταλύσις οἴνου καὶ ἐλαίου, i. e. dispensatio ad adhibendum vinum et oleum, aliis καταλύσις ἰχθύος, i. e. permissio ad manducandos pisces, in maximis autem solemnitatibus καταλύσις εἰς πάντα, i. e. permissio ad omnia, etiam carnes, manducanda, dispensatio totalis. Haec autem dispensatio accipienda est secundum statum uniuscujusque: pro saecularibus licentiam ad manducationem carnis concedit, pro monachis autem, quibus numquam usus carnis licitus est, meram permissionem ad edendos pisces continet. Praeter illam memoriam passionis feria IV etiam dies specialiter sacratus deiparae virginis est, ita ut duo canones, unus staurosimus, i. e. crucis, alter beatae virginis canantur. Feria V Feriae V.
dedicata est memoriae sancti Nicolai Myrensis, myroblytae et episcopi celeberrimi, et sanctorum apostolorum, ita ut rursum duo canones habeantur, unus sancti, alter apostolorum. Feria autem VI rursum contemplationi passionis Parasceves.
et mortis Christi dedicata est. Praeterea etiam deiparae sacra est, cujus eo die etiam speciali modo, sicut etiam feria IV, dolores venerantur, ita ut cantus in honorem virginis perdolentis, qui vocantur staurotheotokia, i. e. cantus in honorem crucis et deiparae virginis, plures habeantur. Unus ergo est canon crucis et alter deiparae virginis. Sanctus Theodorus Studita jejunia feriarum IV et VI ita explicat, tamquam fiant ad honorandas duas naturas in Christo necnon etiam deiparam virginem, unde utraque die canon deiparae. Sabbatum in ecclesia Graeca semper specialem characterem festivum habuit. Antiquitus imo labores serviles illo die non fiebant. Deinde quaedam synodi statuerunt operarios christianos non debere duos dies feriari, sed sabbatis laborare, et solum cultum illo die esse celebrandum et frequentandum. Ita sabbatum semper eundem characterem medio-festivum retinuit. Sabba- Sabbati.
tum et dominica celebrabantur, antequam caeteri hebdomadis dies missam re-

---

[1] Hodierno die Graeci Melchitae orientis solam abstinentiam et non jejunium servant, Rutheni jejunium et abstinentiam!

ceperunt. Inde explicatur v. g., quare pericopae pro dominicis et sabbatis alium ordinem habeant ac illae pro quatuor primis hebdomadis diebus. Istud Herzogii encyclopaedia theologiae protestanticae nullatenus intellexit et systema pericoparum Graecarum tamquam tohu vabohu vel plenum disordinem designavit. Propter hunc characterem festivum sabbatis ecclesia Graeca illa die etiam intra quadragesimam non jejunat, sed tantum abstinentiam facit et solum sabbatum sanctum ut diem stricti jejunii servat. Ideo etiam sabbatis quadragesimae commemorationes festivae habentur et missa celebratur. Qua re explicatur ille horror ecclesiae Graecae contra consuetudinem antiquissimam Latinorum jejunandi die sabbati. Intra diversas materias controversiae inter Graecos et Latinos ista una ex capitalibus fuit. Tamquam blasphemiam considerant Graeci die sancto a Deo instituto jejunare. Quia sabbatum requiem Dei designat, ideo ex una parte omnibus sanctis dedicatus est, qui jam in illam requiem Dei ingressi sunt; ex altera parte servit ad faciendam memoriam fidelium defunctorum, ut illis imploretur ingressus in illam aeternam requiem. Quamobrem rursum officia sabbatorum duos canones continent: unum prophetarum et martyrum, alterum νεκρώσιμον, i. e. fidelium defunctorum. Praeter illa mysteria illis diebus celebrata habentur unoquoque hebdomadis die cantus dicti martyrika in honorem omnium sanctorum martyrum. Hoc forsitan inde, quia sancti martyres in laboribus et in tribulationibus vitae humanae speciali modo participaverunt. Ex eadem ratione intra tempus quadragesimae propter characterem poenitentialem plurimi cantus in honorem sanctorum martyrum inveniuntur.

c) Divisio festorum.

α) Secundum dignitatem.

Antequam annus ecclesiasticus consideretur, in singularibus partibus primum ordo et dignitas et divisio festorum apud Graecos consideranda sunt. Graeci consueverunt jam ex antiquis temporibus 12 festivitates numerare tamquam maximas totius anni. Antiquus versus Nicephori Callisti Xanthopuli ita complectitur illas festivitates:

12 festivitates principales.

Τὸ Χαῖρε, Γέννα, Συμεὼν καὶ Ἰορδάνης,
Θαβώριον, Λάζαρος, Βάϊα, ξύλον,
Ἔγερσις, ἄρσις, Πνεῦμα καὶ κόρης μόρος.

Χαῖρε = annuntiatio deiparae, Γέννα = nativitas Domini, Symeon = praesentatio in templo, Jordanis = epiphania, baptismus in Jordane, Thaborion = transfiguratio Domini, Lazarus = sabbatum quadragesimae, Βάϊα = dominica palmarum, ξύλον sc. lignum crucis = feria VI parasceves et festivitas exaltatae crucis, ἔγερσις = pascha, ἄρσις = ascensio, Πνεῦμα sc. Spiritus = pentecostes, κόρης μόρος = dormitio deiparae. Hodierno autem die non eodem modo festivitates centrales numerantur. Festivitas paschatis non ad 12 principales pertinet, sed tamquam festivitas eximia consideratur, quae super omnes alias elevata est. Ideo vocatur ἡ ἑορτή, i. e. festivitas per excellentiam, festi-

vitas omnium festivitatum. Post pascha veniunt ergo 12 festivitates principales, quae hodierno die ita numerantur: 1. nativitas Domini, 2. epiphania Domini, 3. occursus Domini in templo, sc. praesentatio, 4. annuntiatio deiparae, 5. festivitas palmarum (cui aequiparatur omnino dies praecedens dictus sabbatum Lazari, cum eo unam festivitatem constituens), 6. ascensio, 7. pentecostes, 8. transfiguratio Domini, 9. dormitio deiparae virginis, 10. nativitas deiparae virginis, 11. exaltata crux, 12. ingressus deiparae in templum vel ejusdem praesentatio. Duodecim festivitates principales eo insignitae sunt, quod habent proheortia, i. e. diem aut tempus profestivum ante festivitatem, et apodosim, i. e octavam subsequentem. Dies ante festum, qui vocatur proheortia, sub aliquo respectu correspondet vigiliis ritus Romani. Alioquin ab eis diversissimus est. Ritus Romanus in vigiliis praeparat jejunio et poenitentia ad festum subsequens, et in officio omnia fiunt de feria. In officio Graeco econtra proheortia habent characterem festivum: incipit jam celebratio ipsius solemnitatis. In proheortiis deiparae v. g. canunt Graeci similia ut: «accipe, o virgo, hymnum profestivum a tuis famulis! Accipe tamquam coronas flores nostrorum hymnorum profestivorum!» In nonnullis ex his maximis festivitatibus, ut in nativitate dominica, in epiphania et in occursu in templo, praemittuntur cantus profestivi jam per multos dies praecedentes. Apodosis post festum correspondet aliquantulum nostris octavis, nullatenus tamen totaliter. Nonnumquam Graecae apodoses breviores sunt quam octo dies, nonnumquam longiores. Ita v. g. octava nativitatis deiparae terminatur jam 12 septembris, propter subsequens festum sanctae Crucis. Octava epiphaniae econtra durat plus quam octo dies. Post 12 festivitates centrales veniunt 4 festivitates, quae adhuc inter maximas accensentur et vocantur ἀδωδέκαται, quia non inter illas 12 inveniuntur. Istae 4 sunt: 1. circumcisio Domini nostri Jesu Christi; 2. nativitas sancti Joannis baptistae; 3. festivitas sanctorum apostolorum Petri et Pauli; 4. decollatio sancti Joannis baptistae. Istae autem regulariter non habent neque profestivitatem neque octavam. Illae 12 maximae cum 4 ἀδωδεκάταις correspondent nostris festivitatibus I classis. Veniunt secundo festivitates mediae, quae correspondent quasi nostris II classis. Quae festivitates mediae rursum partim majores sunt, quae praeter canonem festi canonem deiparae virginis habent. Istae sunt v. g.: festivitas communis trium doctorum ecclesiae Graecae, sti. Georgi martyris, sti. Joannis evangelistae, imaginis Christi Edessenae, dormitionis sti. Joannis evangelistae, sti. Sabbae sanctificati, sti. Nicolai Myrensis. Minores inter medias solemnitates sunt, quae in laudibus canunt polyeleos, sc. ordinarie psalmos 134 et 135. Tales sunt: sanctus Antonius eremita, 40 martyres, sancti Constantinus et Helena, sanctus Elias propheta, sanctus Demetrius megalomartyr, sancti Cosmas et Damianus, synaxis archangelorum, sanctus Andreas apostolus. In fine inveniuntur ut tertia classis festivitates minores, quae rursum dividuntur in δοξολογούμεναι, quae doxologiam magnam, sc. solemnem modum glorificandi Deum in fine laudum habent et non δοξολογούμεναι, quae illum omittunt. Tamen tales festivitates minimae omnium dierum non vero nomine characterem festivum habent, sed solum latiore quodam sensu festa vocari possunt.

4 festivitates ἀδωδέκαται.

Festivitates habentes canonem deiparae.

Festivitates habentes polyeleos.

Festivitates habentes doxologiam magnam.

β) Secundum objecta.

Objecta festorum.

Alia est divisio festorum secundum objecta. Secundum hoc distinguuntur festa despotica, sc. Domini nostri (nonnumquam autem etiam ita vocantur mere festivitates maximae, quibus ergo quaedam festa deiparae accensentur), festa theomitorica, sc. deiparae virginis et, festa sanctorum, quibus etiam festa τῶν ἀσωμάτων, sc. spirituum sine corpore, accedunt.

γ) Secundum solemnitatem pro populo.

Festivitates de praecepto antiquitus servatae.

Alia distinctio festorum est secundum hoc, prout a populo feriantur, vel non. Ecclesia Graeca habuit maximum numerum festorum ex obligatione servandorum. Ne ergo numerus nimius sit, jus canonicum Graecorum distinctionem introduxit inter festivitates τελείως ἀπράκτους, sc. in quibus totaliter cessatur a laboribus et commerciis, et festivitates ἐκ μέρους ἀπράκτους, sc. tales, in quibus populus quidem obligatus est ad assistendum cultui et judicia cessare debent usque ad finem horae cultus, per reliquum autem diem homines omnibus commerciis vitae civilis vacare possunt. Festivitatum ordinem quoad haec constituit Manuel Comnenus, imperator Byzantinus, initio XII saeculi per novellam constitutionem. Secundum illam sunt dies totaliter feriandi mense septembris: nativitas deiparae, exaltata crux, sanctus Joannes evangelista; mense octobris: sanctus Thomas apostolus, sanctus Jacobus Alphaei apostolus, sanctus Lucas evangelista; mense novembris: sanctus Chrysostomus, sanctus Philippus apostolus, sanctus Matthaeus apostolus, ingressus deiparae in templum, sanctus Andreas apostolus; mense decembris: conceptio deiparae, pro nativitate Domini et epiphania feriandi sunt omnes dies a 20 decembris usque ad 6 januarii; mense januarii: festivitas communis sanctorum Athanasii et Cyrilli Alexandrinorum, sanctus Gregorius Nazianzenus; mense februarii: occursus in templo, memoria justi Simeonis; mense martii: annuntiatio deiparae; mense aprilis: sanctus Marcus evangelista, sanctus Jacobus, frater sti. Joannis evangelistae; mense maii: sanctus Joannes evangelista, sanctus Simeon zelotes, festivitas communis sanctorum Constantini et Helenae, sanctus Judas apostolus; mense junii: sanctus Bartholomaeus apostolus, festivitas communis sanctorum Judae Thaddaei et Jacobi, nativitas sti. Joannis baptistae, festivitas sanctorum apostolorum Petri et Pauli, synaxis 12 apostolorum; mense julii: sta. Anna, mater deiparae; mense augusti: transfiguratio Domini, sanctus Matthias apostolus, dormitio deiparae, sanctus Thaddaeus apostolus, sanctus Bartholomaeus, decollatio sti. Joannis baptistae. Ex proprio de tempore feriantur medietas quadragesimae et pentecostes. Pro paschate observantur omnes dies a sabbato Lazari usque ad octavam paschatis. Ascensio etiam Domini feriatur. Dies deinde pro medietate feriandi sunt: miraculum sti. Michaelis archangeli, sanctus Jacobus, frater domini, sanctus Demetrius megalomartyr, sancti Cosmas et Damianus, synaxis archangelorum, sanctus Stephanus junior martyr, sancta Barbara virgo et martyr, sanctus Nicolaus Myrensis, sanctus Gregorius Nyssenus, catenae sti. Petri, translatio sti. Joannis Chrysostomi, sanctus Theodorus strathelates, sanctus Theodorus tyro, 40 martyres, sanctus Georgius martyr, sanctus Athanasius, secunda memoria sti. Theodori strathelatis, sanc-

tus Cyrillus Alexandrinus, sanctus Sampson presbyter, sancti anargyri, depositio vestis deiparae, sanctus Procopius megalomartyr, sancta Euphemia, sanctus Elias propheta, sanctus Pantaleon martyr, depositio zonae deiparae. Protestans Daniel adhuc numerat dies feriatos Graecorum 91. Quoad Graecos Catholicos pro Ruthenis synodus Zamoscena festivitates feriandas constituit, quae fuerunt: circumcisio Domini, epiphania, festivitas trium doctorum Graecorum, occursus Domini in templo, annuntiatio deiparae, sanctus Georgius martyr, sanctus Joannes apostolus, translatio sti. Nicolai (festivitas particularis Ruthenorum et Russicorum), nativitas sti. Joannis baptistae, festivitas sanctorum Petri et Pauli, sancti Eliae prophetae, sanctae Annae, transfiguratio Domini, dormitio beatae Mariae virginis, decollatio sancti Joannis baptistae, nativitas deiparae, exaltatio crucis, beatus (nunc sanctus) Josaphat martyr (festivitas localis Ruthenorum), sanctus Joannes evangelista secundo, protectio beatae Mariae semper virginis (festivitas particularis Ruthenorum et Russicorum), sanctus Michael archangelus, ingressus deiparae in templum, sanctus Nicolaus, conceptio deiparae, nativitas Domini, sanctus Joseph, sanctus Stephanus protomartyr. Ex proprio de tempore feriantur praeter pascha et pentecosten: ascensio Domini, sanctissima Trinitas, corpus Christi, festum virginis perdolentis (quae tres ultimae festivitates ecclesiae Graecae antiquitus incognitae sunt, ultima est particularis Ruthenorum). Tamquam festivitates locales intra ritum Ruthenum habebantur adhuc sanctus Pantaleon martyr in Volhynia, sanctus Romanus in Lithuania et sanctus David in Lithuania. Pro Ruthenis Austriacis statuit synodus Leopoliensis a. 1891 festivitates sequentes de praecepto observandas, quae sunt a) immobiles: nativitas deiparae, exaltata crux, migratio sancti Joannis (transferenda in dominicam), protectio deiparae (transferenda in dominicam), sanctus Demetrius martyr, sanctus Josaphat martyr (transferendus in dominicam), sanctus Michael archangelus, praesentatio deiparae, sanctus Nicolaus, immaculata conceptio deiparae, nativitas Domini, synaxis deiparae, sanctus Stephanus protomartyr, circumcisio Domini, epiphania, tres doctores Graeci (30 jan.), occursus in templo, annuntiatio deiparae, sanctus Georgius martyr (transferendus in dominicam), festum principale sancti Joannis evangelistae (transferendum in dominicam), nativitas praecursoris, sancti apostoli Petrus et Paulus, sanctus Elias propheta (transferendus in dominicam), transfiguratio Domini, dormitio deiparae, decollatio praecursoris (transferenda in dominicam); b) immobiles: dominica palmarum, dies parasceves, tres dies paschatis, dominica Thomae, ascensio Domini, pentecoste, festum Trinitatis, festum corporis Christi (aliquae dominicae a synodo accensentur ad festa propter earum characterem speciali modo festivum et solemnem). Praeter illas debet unaquaeque ecclesia suum festum titulare solemniter celebrare (quod tamen ex consuetudine locali potest transferri in dominicam). Pro Graecis orientalibus praescriptae sunt tamquam festivitates plene feriandae: nativitas deiparae, exaltata crux, sanctus Demetrius megalomartyr, synaxis archangelorum, ingressus deiparae in templum, sanctus Nicolaus Myrensis, immaculata conceptio deiparae, nativitas Domini, synaxis deiparae, sanctus Stephanus protomartyr, circumcisio Domini, epiphania Domini, tres doctores Graeci, occursus in templo, annuntiatio deiparae, sanctus Georgius

Festivitates de praecepto observatae a Ruthenis.

Festivitates de praecepto observatae a Graecis orientalibus.

martyr, nativitas sancti Joannis baptistae, sancti Petrus et Paulus apostoli, sanctus Elias propheta, transfiguratio Domini, dormitio deiparae, decollatio sancti Joannis baptistae, feriae II paschatis et pentecostes, corpus Christi, patronus ecclesiae parochialis. Dies pro medietate feriandi sunt eisdem: translatio sancti Joannis evangelistae, sanctus Thomas apostolus, sanctus Lucas evangelista, sanctus Jacobus apostolus, sanctus Chrysostomus, sanctus Philippus apostolus, sanctus Matthaeus apostolus, sancta Catharina martyr, sanctus Andreas apostolus, sancti Innocentes martyres, sanctus Antonius eremita, festivitas sanctorum Athanasii et Cyrilli, sanctus Euthymius magnus, translatio sancti Chrysostomi, sanctus Theodorus strathelates, sanctus Theodorus tyro, prima et secunda inventio capitis sancti Joannis baptistae (unica festivitas), 40 martyres, sanctus Marcus evangelista, sanctus Jacobus apostolus, sanctus Athanasius, sanctus Joannes evangelista, sancti Constantinus et Helena, tertia inventio capitis sancti Joannis baptistae, synaxis 12 apostolorum, sancta Maria Magdalena, sancta Anna, sanctus Pantaleon martyr, sanctus Matthias apostolus. Praeter dies feriandos adhuc designantur tamquam dies insigniores, ἐπίσημοι: sanctus Demetrius megalomartyr, sanctus Spiridion episcopus, sanctus Ignatius Theophorus episcopus et martyr, sanctus Gregorius Nazianzenus, sanctus Blasius martyr, sanctus Bartholomaeus apostolus, sta. Marina megalomartyr, sta. Parasceve martyr.

Dies insigniores non feriandi.

d) Proprium de tempore.

Transimus nunc ad *celebrationem anni Graeci* et primum quidem ad illud, quod nos dicimus *proprium de tempore*. Apud nos proprium de tempore in tres partes dividitur: in cyclum nativitatis, qui adventum et festivitates nativitatem subsequentes complectitur, in cyclum paschatis et in cyclum pentecostes. Annus autem Graecus complectitur solum duas partes: unam festivam, quae celebrat mysterium redemptionis, tempus paschale cum sua praeparatione et suis festis subsequentibus a dominica pharisaei et publicani usque ad pentecosten, aliam non festivam, nullam specialem significationem habentem, a pentecoste usque ad dominicam pharisaei et publicani. Nativitas domini et epiphania non intrant in hanc partem officiorum.

Duae partes proprii de tempore.

α) Pars eiusdem festiva.

Prima pars proprii de tempore rursum in duas partes dividitur, in partem praeparativam ad pascha quae in triodio continetur, et in festivitates paschatis quae habentur in pentecostario.

Pars festiva dividitur in partes triodii et pentecostarii.

αα) Pars triodii.

Tempus praeparationis ad pascha vel tempus triodii remotiore modo incipit a *dominica* dicta *pharisaei et publicani*, quae praecedit una hebdomade dominicam Romanam Septuagesimae, et extendit se per tres hebdomades, sicut etiam olim Romanum tempus correspondens. Ista autem dominica quasi duplicem characterem gerit: ex una parte spectat quoddammodo adhuc ad dominicas praecedentes, quae vocantur Lucae, ubi sti. Lucae evangelium legitur, ex altera parte respicit ad mysterium paschale et ideo invenitur jam in libro

Dominica pharisaei et publicani.

triodii. In ista ergo dominica legitur evangelium Lucae de publicano et pharisaeo et officium meditationem vel paraphrasim de eodem evangelio praebet. Est ergo in hoc remota praeparatio ad pascha, inquantum cum publicano evangelii poenitentiam agimus et divinam misericordiam imploramus. Est hoc evangelium propositum tamquam speculum verae poenitentiae.

Hebdomas προφονήσιμος.

Hebdomas, quae sequitur hanc dominicam, vocatur προφονήσιμος, i. e. provocans, invitans ad poenitentiam. Hebdomades in officiis Graecis de tempore non incipiunt a dominica, sed a feria II, ita ut dies intra hebdomadem non ad dominicam praecedentem, sed ad dominicam subsequentem spectent. Eodem modo sicut tubis bellum annuntiatur, ita hac hebdomade futurum tempus poenitentiae praenuntiari debet. Vocatur etiam haec hebdomas τοῦ ἀρτζιβουρίου propter jejunium Armenorum ita vocatum. Graeci autem intra hanc hebdomadem nullum jejunium faciunt, sed econtra multum comedunt, et imo in feriis IV et VI plenariam dispensationem ab omnibus observant. Hoc inde provenit, quia Armeni et cum eis etiam Syri et Nestoriani ex antiquo tempore ista hebdomade jejunium, vocatum Ninivitarum, observarunt. Graeci autem Armenos semper summo odio prosequebantur ut haereticos et ideo etiam istud jejunium, quod nihil mali in se habebat, tamquam summam spurcitiam et magnam blasphemiam considerabant. Imo tantus vir, ut sanctus Theodorus Studita, dicit: «Similiter etiam inter hebdomadem prophonisimam, in qua praelegitur sacrum evangelium pharisaei et publicani, facimus dissolutionem in omnem speciem cibi, sicut illud accepimus a nostris sanctis patribus, qui fuerunt ante nos, ut ideo dissolvatur istud atheum dogma illius omni modo maculati Petri, episcopi Armenorum.» Ut optime notat Nilles S. J.: «ita gloriabatur magna ecclesia Constantinopolitana sese comedendo evertere haereticos.» Ista hebdomas nulla officia specialia habet, sed psalluntur omnia ex oktoicho. Incipiunt tamen praelectiones ex catechesibus sti. Theodori Studitae, quae deinde continuantur per totam quadragesimam. Intra hanc hebdomadem leguntur in fine laudum stantibus omnibus fratribus, postea hora prima. Dominica subsequens vocatur κυριακὴ τοῦ ἀσώτου, i. e. dominica filii prodigi. Evangelium legitur Lucae de filio prodigo, et totum officium commentarium facit de eodem evangelio. Duae hebdomades subsequentes vocantur hebdomas apokreo et hebdomas tyrinis prima est hebdomas ante carnes deponendas, secunda ante lacticinia deponenda.

Dominica filii prodigi.

Hebdomade apokreo nullum adhuc jejunium fit, tamen feriae IV et VI regulari modo observantur. Officia duarum hebdomadum apokreo et tyrinis jam quandam similitudinem cum officio quadragesimali habent, inquantum feriis IV et VI jam psalluntur cantus magni allelujatici. Similiter etiam unum cathisma, i. e. divisio psalterii, a laudibus aufertur et cum vesperis conjungitur. Sabbatis et dominicis jam non psalluntur canones sanctorum illorum dierum, sed illi praeponuntur in completoriis dierum praecedentium. Sabbato hebdomadis apokreo fit solemnis commemoratio omnium fidelium defunctorum, quae introducta est, quia multi inopinato moriuntur calamitatibus omnis generis. Ut ergo etiam isti participes fiant suffragiorum ecclesiae, talis universalis dies mortuorum agitur. Inde canones illius diei semper commemorant illos, qui in montibus et in mari, bello, bestiis, fulgure et fame perierunt.

Hebdomas apokreo.

Sabbatum mortuorum.

Nocte sabbati fit in narthice ecclesiae vigilia totius noctis pro defunctis. In missa praeter epistolam et evangelium diei canuntur epistola et evangelium mortuorum. Ex altera vero parte commemoratio mortuorum cohaeret cum subsequenti die, quo fit memoria judicii et secundi adventus D. n. Jesu Christi.

Dominica apokreo.

Ista est dominica apokreo, qua legitur evangelium de judicio ultimo, et canon grandiosissimus sancti Theodori Studitae de eodem judicio psallitur. Istud officium quasi ad pulcherrimos cantus ecclesiae Graecae pertinet. Sicut ergo dominica praecedenti misericordia divina peccatoribus proponebatur in parabola de filio prodigo, ne desperent, ita hac dominica illis justitia et severitas Dei proponitur, ne praesumant. Cohaeret illud probabiliter cum consuetudine Graecorum, eodem modo sicut occidentales, illos dies ante quadragesimam summa laetitia, bacchanalibus et voluptatibus hujus vitae transigendi. Itaque sanctus Theodorus Studita in catechesi illius diei dicit: «lex est universalis hodierno die mundanos esu carnis defungi, magnumque in eis voracitatis ac bibacitatis certamen videas agitari.» Proposito ultimo judicio studet monachos deterrere a participatione hujusmodi festivitatum: «quin oculis in evangelio, quod hodie sit audiendum, defixis, de quo et cantatus canon est, magnum et illustrem D. n. Jesu Christi adventus diem cogitamus (canon vocatur officium poeticum alicuius diei vel sancti, de quo fusius agetur in tertio tomo).»

Hebdomas tyrinis.

Hebdomade tyrinis deinde non amplius manducantur carnes, sed tamen sumuntur adhuc lacticinia. Nomen tyrinis significat hebdomadem butyris vel casei. Alioquin Graeci intra hanc hebdomadem nondum vero nomine jejunant[1]. Ratio, quare haec hebdomas medii jejunii praemittatur verae quadragesimae, est illa partim, quod Graeci alioquin non haberent integros quadraginta dies ad jejunandum. Intra quadragesimam nempe dominicis et sabbatis (praeter sabbatum sanctum) non strictum jejunium servant, et ideo, quia in omni hebdomade quinque dies stricti jejunii et in hebdomade sancta sex habentur, sunt solum 36 dies veri et perfecti jejunii. Ideo praemittitur una hebdomas cum abstinentia leviore. Alia autem ratio hujus abstinentiae est, ut Graeci stomachum lente ad difficultates et labores stricti jejunii assuescant. Tertium etiam dicitur, quod Heraclius imperator longum certamen ducens cum Chosroa rege Persarum votum fecerit, si Deus ipsi victoriam tribuisset, unam hebdomadem jejunio universaliter additum iri. Feriis autem IV et VI hujus hebdomadis post vesperas fit dimissio ad lacticinia secundum canonem sancti Nicephori, patriarchae Constantinopolitani, quae dispensatio fit, ut rubrica notat et sanctus Theodorus Studita commemorat, contra Jacobitas et Tetraditas haereticos. Intra hebdomadem tyrinis jam omnis dies suum proprium officium habet sicut intra quadragesimam, et ideo jam incipiunt canones exhortantes ad poenitentiam, luctum et jejunium. Leguntur etiam praeter catecheses Studitae plures homiliae sanctorum patrum: dominica apokreo sanctus Gregorius Nazianzenus de amore erga paupertatem, feria III sanctus Basilius de gratiarum actione, feria IV sanctus Basilius de jejunio, feria V sanctus Anastasius higumenus montis Sinai,

[1] Graeci Melchitae orientis hac hebdomade feriis IV et VI jejunant. Caeteris diebus non videntur abstinentiam servare. Rutheni feriis II, IV et VI ejusdem jejunium et abstinentiam servant, permissis tamen ovis et lacticiniis. Caeteris diebus nihil faciunt.

feria VI in laudibus alia homilia sancti Basilii de jejunio, ad mensam sanctus Dorotheus de jejunio. Monachi Palaestinenses feriis IV et VI hujus hebdomadis nullam liturgiam faciunt: neque sacrificium neque missam praesanctificatorum. Feria VI hujus hebdomadis, sicut postea omnibus feriis VI quadragesimae, sub vespere in completorio super coemeterium psallitur canon defunctorum pro sabbato. Sabbato tyrinis habetur festiva commemoratio omnium sanctorum monachorum et ascetarum cum pulcherrimo canone in eorum honorem, a sancto Theodoro Studita composito. Ratio est illa, ut immediate ante initium quadragesimae illi tamquam speculum et exemplar poenitentiae et ascesis repraesententur. Celebrantur tam viri quam mulieres ascesi fulgentes, incipiendo a primis patribus Paulo et Antonio. Canon continet nomina fere 100 vel plurium sanctorum. Omnes videri possunt relati apud *Nilles*, Kalendarium manuale utriusque ecclesiae. Duobus ultimis sabbatis temporis antequadragesimalis ergo maxime praelucet character ordinarius sabbatorum: sabbato apokreo apparet sabbatum tamquam dies commemorationis mortuorum, sabbato tyrinis vel ascetarum tamquam dies celebrationis sanctorum. Sequitur dominica tyrinis, qua fit commemoratio lapsus primi hominis in peccatum. Ratio est, ut hominibus ante oculos ponatur, quomodo intemperantia in cibo et jejunium violatum causa fuerint omnium malorum in mundo, et ut inde homines magis excitentur ad jejunium strictum servandum. Officium illius diei continet imprimis pulcherrimum cantum sancti Romani Melodae planctum Adami exclusi a paradiso. In missa legitur idem evangelium, quod apud nos feria IV cinerum: «cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritae tristes.» Ab isto die incipit lectio hexaemeri sancti Basilii Magni. Die praecedenti necnon subsequenti legitur sanctus Ephraem Syrus.

Sabbatum ascetarum.

Dominica tyrinis.

A vesperis ergo illius dominicae incipit officium quadragesimale. Istud tempus vocatur a Graecis sancta et magna quadragesima. Distinguitur illud solemnissimo ritu et multis specialibus caeremoniis. Character illius temporis valde definitus est in liturgia Graeca. Jejunium ipsum rigidissimum observatur, imprimis Graeci quinque primos dies hebdomadis tam xirophagiam quam monophagiam servant[1]. In quo consistat xirophagia, jam descriptum est; monophagia autem consistit in unica refectione post occasum solis. Sabbatis et dominicis omittitur monophagia; servatur tamen xirophagia, exceptis vino et oleo, quae permittuntur[2]. Sabbato autem Lazari et subsequenti dominica palmarum permittuntur etiam pisces, partim quia Christus post resurrectionem Lazari coenavit, partim quia iste dies ad maximas festivitates pertinet. Dies annuntiationis deiparae ex antiquissima consuetudine ecclesiae Graecae, in quem-

Magna quadragesima.

Leges jejunandi.

---

[1] Rutheni solum feriis II, IV et VI abstinentiam insimul cum jejunio servant, permissis tamen, secundum synodum Leopoliensem, lacticiniis. Pro reliquis hebdomadis diebus eadem synodus permittit imo usum carnis. Pro prima autem hebdomade quadragesimae et pro hebdomade passionis eadem praescribit pro omni die abstinentiam a carne, permittit tamen feriis III, V et sabbatis lacticinia.

[1] Canon 55 Trullanus condemnat ex praescripto canonis 67 apostolorum jejunantes sabbatis et dominicis quadragesimae, canon 56 ejusdem manducantes ova et caseum illis diebus.

cumque fere diem cadit, dispensationem a jejunio inducit et manducationem piscium permittit. Vigor jejunii monachorum Graecorum potest v. g. videri ex regula Studitarum. Continetur ibi: «in magna et sancta quadragesima unicam refectionem facimus, exceptis sabbatis et dominicis. Manducamus autem in prima et media hebdomade simpliciter aut fabas coctas et salsamenta sine oleo et quinque ficus et, si adsunt, etiam castanas et pira cocta et damascenica. In II, III, IV, V et VI hebdomade ita manducamus: prunas coctas et salsamentum in scutellis et ferculi loco legumen cum nuce fracta, poma tamen et ficus his hebdomadibus non manducamus. Per totam autem sanctam quadragesimam potum mixtum bibimus, exceptis infirmis et senibus. Mixtum autem constat ex mixtione piperis et cymini et anisii calidi. Feriis autem II, III, IV, V et VI sanctae et magnae hebdomadis sumimus nutrimenta primae hebdomadis. Sancta autem feria V manducamus unum ferculum, legumen sc. cum nuce fracta et coctas fabas. Bibimus autem etiam ad mixtionem.» Praeter jejunia fiunt multa exercitia ascetica et pietatis. In officiis divinis multiplicantur metaniae, i. e. reverentiae et prostrationes poenitentiales. Secundum regulam Studitarum fiunt in vesperis 30 prostrationes, in completorio 100, in laudibus 80. Secundum editionem Romanam triodii Graeci nychtimeron, officium nocturno-diurnum, continet 300 prostrationes. In fine completorii omnes genibus sese prosternunt et veniam ab invicem postulant. Ipsa officia longissima sunt. Secundum regulam Studitarum et etiam in aliis monasteriis unusquisque monachus praeter officia ecclesiae integrum psalterium quotidie privatim recitare debet, a quo officio solum kalligraphae excipiuntur. Instructiones multo uberiores fiunt quam aliis temporibus. Post lectionem catechesium sti. Theodori secundum regulam Studitarum etiam ipse praepositus sermocinationem facere debet in officio nocturno, et secundum eandem regulam omni vespere in completorio instructio ascetica fieri debet. Aliquis senex monasterii quotidie circumire debet per officinas monasterii, ibi prostrationes facere et dicere: «Fratres et patres, attendamus nobismetipsis, quoniam ecce intermorimur, quoniam ecce intermorimur, quoniam ecce intermorimur; memores etiam simus illius coelestis regni!» Lectiones etiam multo uberiores fiunt quam aliis temporibus anni. Habetur lectio quasi ad omnes horas diei. Leguntur lectiones scripturales in vesperis et quidem plures et longae, simili modo ad tertiam cum sexta. Homiliae patrum leguntur in laudibus, deinde etiam in horis diei, in illis diei imprimis opusculum asceticum, intitulatum κλίμαξ, i. e. scala coeli, sti. Joannis Climacis. In officio nocturno conjunguntur semper laudes cum prima. Tertia et sexta insimul dicuntur, nona separatim. In completoriis longi canones praeter canones laudum canuntur, et totum officium non in forma ordinaria, sed in forma «magni completorii» fit, quod quasi triplicem aut quadruplicem longitudinem in comparatione ad consuetum completorium habet. Secunda res characteristica quadragesimae in officiis Graecis est omissio missae, jam praecepta saeculo IV, canone 49 concilii Laodiceni. Ecclesia Graeca celebrationem missae tamquam rem festivam et gaudiosam considerat, quae cum jejunio non conjungi debet. Sacrificium ergo sabbatis et dominicis celebratur et quidem 5 primis dominicis

Exercitia pietatis.

Omissio missae.

quadragesimae liturgia sti. Basilii, 6 primis sabbatis et dominica palmarum liturgia sti. Chrysostomi. Sabbatum sanctum sub vesperas habet solemnem missam sti. Basilii, feria V coenae Domini ob recordationem institutionis sacramenti etiam missam sti. Basilii sub vespere. Feriis IV et VI primarum 6 hebdomadum et tribus primis diebus majoris hebdomadis celebratur liturgia cum speciebus praesanctificatis, quae dominica antecedenti intra missam sti. Basilii consecratae sunt. Illa liturgia praesanctificatorum inseritur in vesperas, ita ut lectiones vesperarum serviant pro missa catechumenorum, et deinde ad offertorium solemnis ingressus cum donis praesanctificatis habeatur. Ergo feriae II, III et V sex primarum hebdomadum nullam eucharisticam liturgiam habent. Ita est saltem, si ritus in antiquo rigore servatur. Pro catholicis admittuntur exceptiones (vide supra). Si quis moritur intra hebdomadem quadragesimae, ejus officia funebria transmittuntur ad sabbatum sequens, quo proxime missa licita est. Nocte a feria VI ad sabbatum celebrantur ejus vigiliae, officium defunctorum et sabbato missa sepulturae. Festum annuntiationis deiparae virginis habet missam sti. Chrysostomi sub vespere ex antiquo praescripto synodi Trullanae can. 52. Hoc remanet, in quemcumque diem illud festum incidat, etiam feria VI parasceves. Ita saltem antiquitus fuit. Hodierno die monachi, saltem schismatici, antiquam consuetudinem servant, pro ecclesiis autem oppidorum et ruralibus praescribitur translatio festivitatis in diem sanctum paschatis. Cum hac omissione missae cohaeret illud, quod praeter sabbata et dominicas intra totam quadragesimam quasi nihil de novo testamento legitur, sed omnia de antiquo. Libri, qui leguntur, sunt: Genesis, Proverbia, Job, Prophetae, imprimis Isaias. Characteristica est etiam omissio festivitatum, quae celebrantur, praeter solam annuntiationem deiparae. Graeci illud ut contradictionem considerant: festa celebrare et insimul jejunare[1]. Tamen per hoc, quod festivitates veri nominis non celebrantur, non excluditur, quod officia sanctorum canantur. De minaeis sanctorum intra quadragesimam nihil omittitur. Character festivus apud Graecos non in decanendo officio constat, sed in majore solemnitate, probabiliter imprimis in missa cantata illius sancti. Characterem medio-festivum accipiunt etiam intra quadragesimam: inventio capitis sanctissimi praecursoris et memoria 40 martyrum, necnon stus. Charalampes martyr. Memoria 40 martyrum propter quadragenarium numerum semper cum quadam praedilectione in connexum jungitur cum mysterio jejunii 40 dierum. Character medio-festivus in hoc apparet, quod, si illi sancti cadunt in diem cum liturgia praesanctificatorum, ista liturgia accipit solemnem ingressum evangelii et canuntur epistola et evangelium de festo et potest haberi illis diebus missa praesanctificatorum, etiamsi non cadunt in feriam IV aut VI.

Prima hebdomas quadragesimae.

Prima quadragesimae hebdomade canuntur pulcherrimi hymni poenitentiales. Beatissima virgo imploratur tamquam porta poenitentiae, ut felix tempus poenitentiae imploret. Primis quatuor diebus canitur in completoriis magnus canon poenitentialis sti. Andreae Cretensis, in quatuor partes divisus. In isto

[1] Jam synodus Laodicena, saec. IV, canone 57 praescribit: non oportet in quadragesima martyrum natale perficere, sed sanctorum memoriam facere sabbatis et dominicis.

canone fit modo valde lyrico et subjectivo accusatio peccatorum. Ut mos est Graecis, fortissimis verbis culpa hominis notatur. Comparat sese peccator cum omnibus peccatoribus et criminosis, qui in scripturis inveniuntur, et semper invenit se adhuc majora peccata commisisse quam illos; invenit se sceleratiorem quam Manassen regem, majorem peccatorem quam David et omnes, qui umquam peccaverunt. Totus cantus non sine pulchritudine et energia est, quamvis aliqui passus in eo etiam non sint secundum occidentalem gustum. Feria VI rursum ex more decantatur canon mortuorum in completoriis. Sabbatum primum quadragesimae consecratum est per festivam memoriam sti. Theodori Tyronis, martyris. Consuetudo communis est diversorum orientalium, ut sabbatis aut dominicis quadragesimae habeantur quaedam festa mobilia; sed isti sancti celebrati istis diebus apud Graecos non vero nomine characterem festi habent, quia omnium illorum festivitas vel memoria celebratur praeter quadragesimam aliquo assignato kalendarii die. Proponuntur ergo illi sancti illis jejunii diebus magis tamquam exemplaria poenitentiae jejunantibus. Ratio autem, cur hoc primo sabbato memoria sti. Theodori celebretur, est miraculum quoddam per ipsum factum initio quadragesimae. Duo sti. Theodori, milites et martyres, Theodorus Stratelathes, i. e. officialis, dux exercitus, et Theodorus Tyro, i. e. novitius miles, summis in honoribus apud Graecos habentur. Factum autem illud de Theodoro Tyrone jam stus. Nectarius Constantinopolitanus patriarcha saeculo IV in sua homilia ad illum diem describit. Julianus apostata, ut narrat stus. Nectarius, videns se non posse omnes christianos occidere, voluit aliis mediis illos destruere. Ita aliquo die initio quadragesimae jussit Constantinopoli omnes cibos, qui in foro vendebantur, aspergi sanguine idolothytorum, ut ita christiani aut religionem denegarent, si vellent emere de illis cibis, aut, si hoc nollent, fame perirent. Apparuit ergo stus. Theodorus Tyro episcopo Constantinopolitano et prohibuit, quominus christiani cibos in foro publico emerent. Cum objiceret episcopus pauperes tunc perituros fame, qui nullas provisiones ciborum haberent, respondit martyr: «facite vobis kolyba et ex illis distribuite populo.» Episcopus respondit se nullatenus intelligere, quidnam essent kolyba. Martyr respondit illa esse frumentum coctum; debere ergo frumenta coqui et ita populo distribui. Ita factum est, et christiani nihil de cibis in foro venditis sumpserunt. Julianus videns se scopum suum non attigisse, ordinarios cibos in foro proposuit. Christiani sabbato incipientis quadragesimae viderunt se esse liberatos, celebritatem gaudiosam fecerunt et memoriam illius omni anno recoluerunt. Ita docet stus. Nectarius: «quando sabbatum supervenit, et christiani compererunt machinationes illius insani hostis esse destructas, hymnum gratiarum actionis illi optimo victori martyri Theodoro decantaverunt et laetam festivitatem et splendidam perfecerunt. Frumenta autem sumpserunt et pauperibus distribuerunt et ita salutem suam omnibus notam fecerunt, quapropter omni tempore usque ad hodiernum diem reliquerunt fidelibus consuetudinem piissimo modo celebrandi memoriam miraculi illius martyris Theodori. Hoc est illud, quod apud nos perficitur et celebratur, illa tanta calidissima protectio martyris super nos et illa totalis destructio impiissimae machinationis impii hostis!» Die praecedenti post liturgiam prae-

Sabbatum I quadragesimae: memoria sti. Theodori Tyronis.

sanctificatorum canitur canon in honorem sti. Theodori martyris, adscriptus sto. Joanni Damasceno. Post officium missae praesanctificatorum fit benedictio kolyborum, in qua autem non solum kolyba in stricto sensu, sed omnis generis res artis pistoriae benedicuntur. Deinde antiquitus in coena propter honorem sancti vinum et oleum sumebantur. Ita ferebant consuetudines laurae sti. Sabbae in Palaestina et coenobii sti. Euthymii. Ipsa die inter laudes praelegitur martyrium sti. Theodori, et ad coenam legitur panegyricus sermo sti. Gregorii Nysseni in eundem. In missa canuntur duplex epistola et duplex evangelium: sancti et diei. Sequitur jam prima dominica quadragesimae, quae antiquitus nullam specialem significationem habebat. Saeculo autem IX introductum est pro illa festum orthodoxiae. Pro prima vice orthodoxia post ikonoklasim restituta est in synodo II Nicaena sub Irene imperatrice. Pro secunda vice orta ikonoklasi restituta est orthodoxia a. 842 per Theodoram imperatricem, quae etiam quodammodo apud Graecos ut sancta veneratur. Fuit illa vidua Theophili impiissimi imperatoris, crudelissimi et acerrimi ikonoclastae. Vivente ejus marito servaverat imagines sub lecto occultatas. Post mortem mariti facta est pro filio suo regens imperii. Quia fractio ikonoklastarum adhuc potentissima erat, cum restitutione orthodoxiae lente et prudenter egit et plures annos expectavit. Deinde insimul cum sto. Methodio patriarcha cultum imaginum restituit et festum perpetuo celebrandum instituit. Graeci monent, quomodo aptissimum sit, illud festum imaginum intra quadragesimam celebrare, cum Redemptor passione sua imaginem Dei peccato foedatam restituerit. Tractu temporis facta est ex illa celebrata victoria imaginum celebratio generalis victoriae rectae fidei super diversissimas haereses. Cantus illius diei celebrant enthusiastico modo sacras imagines. Insimul celebratur hac die memoria Moysis et Aaron, qui etiam 40 dierum jejunium celebraverunt. Ideo in missa leguntur ex epistola ad Hebraeos verba tractantia de Moyse et de aliquibus patribus veteris testamenti. In fine laudum et ante missam fit solemnis processio cum sancta cruce et cum venerandis imaginibus ad locum ad id destinatum, ubi synodicum legitur. In via ad illum locum cantatur triumphalis canon orthodoxiae, qui sancto Theodoro Studitae adscribitur, quamvis non vere ab ipso possit esse, cum ipse mortuus sit ante restitutionem orthodoxiae († 826). Iste canon valde poeticus ita sonat: Oda 1: «1. Hymnum gratiarum actionis canamus Deo, benefactori omnium rerum, fideles, quia erexit nobis cornu salutis (Luc 1, 69) regnum forte, propugnans orthodoxiam! 2. Apparuit in veritate divina gratia (Tit 2, 15) orbi terrarum, gloria et honor nunc revelatur, jubilat ecclesia, recipiens vestem, quae cooperit nuditatem ipsius! 3. Vestem Christi discissam ab illo Joanne, deceptore et mixtore veneni, divini patres retexerunt sapienter et ecclesiae dederunt. 4. Domini figuram suscepit ecclesia, gaudet et tripudiat cum filiis suis, quia tropaea victoriae ab ipso suscepit, mysteria orthodoxiae! 5. Erubescant de caetero et convertantur retrorsum illi insani, Lizix crudelis et Antonius cum Joanne et Theodoro, ambobus simul, illi abnegatores fidei! 6. Jannes et Jambres, qui restiterunt olim Moysi legislatori (2 Tim 3, 8; Ex 7, 11) confusi sunt! Nunc autem tamquam deceptor Joannes in veritate insimul cum Antonio demonstratur. 7. Tu dissolvisti, Christe,

Dominica I quadragesimae orthodoxiae.

coetum hominum contra Deum pugnantium et vestimentum reddidisti tuae ecclesiae, pro qua tamquam bonus tuum sanguinem effudisti! Cantus trinitarius: Te, o Trinitas, theologice annuntio et adoro tuam divinam potentiam! salva me ex variis tentationibus! In te enim credo: Patrem et Filium et Spiritum sanctissimum! Theotokion: Regale indumentum ex te, o virgo, Deus portavit et visus est mortalibus in hominis forma, duplex secundum essentiam, cujus imaginem figurae in adoratione habemus! Oda 3: 1. Jubilate, omnes chori patrum et apostolorum, videntes adorationem imaginum, quam ipsi manifeste tamquam doctrinam tradidistis! 2. «Pulchritudinem meam recepi, vestimentum meum indui»! exclamat immaculata ecclesia, cui vestimenta Joannes abstulerat. 3. Erubescite, homines illegales, oblatrantes contra Dominum! caro enim factus est et apparuit in imagine, quam relativo modo osculamur. 4. Dogmata maculata et doctrinas illegales Joannis illius insani, quis explicet et quis interpretetur illius modos Delphicos? 5. Anathema sit Lizixi et Joanni cum Antonio et Theodoro atheo et blasphemo, insimul cum Theodoto insano! 6. Sanguines clamant ad coelum (Gn 4, 10), qui effusi sunt propter divinam imaginem Dominatoris carnem portantis, quos Joannes effudit! 7. Expulit Dominus coetum alienorum et reddidit propria propriis! Gloria sit ipsius bonitati! Triadikum: Illam voluntatem sine principio et potentiam et regnum Trinitatis adoremus in recta fide, semper Arium ad terram dejicientes! Theotokion: Recto nomine te tamquam reginam confitemur, quae Deum peperisti, non oboedientes dictis Nestorii, sed dogmatibus patrum. Oda 4: 1. Exulta, ecclesia, et omnis urbs et terra! In exultationibus nunc aperiantur portae monasteriorum et ornentur habitationes virginum! Reliquiae et imagines martyrum condigno modo adorentur! 2. Christus nos convocat in unum! Ergo congregamini cum fortitudine, divini patres, et visum ipsius incarnationis apostolico modo describite et miracula et passiones ipsius, sicut scriptum est in divino evangelio. 3. Convenite in unum exultantes, coetus monachorum, cum omni fiducia! Si enim antea male regnaverunt illi miseri, nunc rursum vincuntur, et quodnam semper consilium illi tales consiliati sunt, illud dissipabit Dominus (Is 8, 10). 4. Flagella patrum et sanguines fluentes ex eorum livoribus cessaverunt in veritate! Exilia continuata cessaverunt, et pax omnibus administratur! Non amplius regnat drama magicae artis! Deus enim nobiscum est (Is 8, 10)! 5. Vitis malitiae produxit palmites impietatis et botrum amarum tamquam florem germinare fecit et fel draconum vinum eorum (Deut 32, 32 33), ex quo populum Domini in veritate potaverunt cum illa terribili mala cogitatione! 6. Polluerunt templum tuum (Ps 78; Hebr. 79, 1) illegalibus impositionibus manuum, quae per pecuniam venditae erant (sc. per ordinationes simoniacas), et ideo secundum canones expelluntur et a divina gloria exciderunt: Simon magus et cum ipso Joannes et crudelis Antonius! 7. Illis bestiis (Tit 1, 12) et contra Deum pugnantibus Antonio maculato et Joanni apostatae, qui sapit secundum satanam (allusio ad 2 Thess 2, 9) et qui ecclesiae destructor est, tamquam lupis rapacibus (Act 20, 29) convenientes in unum ter exclamemus anathema, o fideles! Triadikum: O increata monarchia, Pater et Fili et Spiritus, te adoramus, quam cherubim cum multis oculis et

seraphim cum sex alis canunt, clamantes: sanctus, sanctus, sanctus es, o Omnipotens, Altissime. Theotokion: Sanctis sanctior et omnibus creaturis altior sola ostensa es, mater et virgo, tamquam quae ipsum peperit Creatorem suum, quapropter tuam sanctam imaginem, o Dei genitrix, in adoratione habemus! Oda 5: 1. Christus vicit! Exulta, terra! (Ps 95; Hebr. 96, 1.) Cessat perturbatio! Cessat etiam planctus servorum Domini! Fides autem ubique mundo demonstrata est! 2. In imagine videntes crucifixionem venerantes amamus, osculantes Christum et ipsius signa, et adoramus ea, non autem honorantes illa tamquam deos! 3. Spiritus multum loquens et blasphemans Lizixis nunc obmutescit, qui loquebatur semper, diem per diem, contra divinas imagines Christi et sanctorum! (Apoc 13, 5 6). 4. Quapropter, infelix, odisti imaginem immaculatae incarnationis Christi et omnium sanctorum? Non enim nos fideles adoramus idola muta! (1 Cor 12, 2). 5. Organa impietatis consecuti congregaverunt synodum sacerdotum impiorum contra Deum altissimum, sicut Judaei olim, Annas et Caiphas![1] 6. In die judicii, o totaliter infelix, stabunt redarguentes tuam animam atheam populus patrum, quorum carnes nudasti plagis sine numero! 7. Omnes ecclesiae clamant et alte clamant, a te privatae imagine Domini et sanctis repraesentationibus sanctorum ejus! Triadikum: Unitas in tribus personis, quae omnia contines per potentiam tuam, gloria sit tibi: Pater, Fili et Spiritus! In te confidentes erue ex variis damnis! Theotokion: Tamquam lucernam auro ornatam te, regina, honoramus, quae lumen spirituale mundo genuisti et tenebrosam nebulam expulisti, o virgo! Oda 6: 1. Exclamaverunt vigiles, custodes ecclesiae Christi (Cant 3, 3) ad ipsum, poscentes donari pacem, et ipse exaudivit et attendit (Ps 39; Hebr. 40,2) precibus eorum! 2. Redarguuntur artes deceptoris per doctrinas patrum, et Deus cernitur in carne figuratus, qui incircumscriptus secundum divinitatem existit! 3. Vos, qui cooperatores estis erroris, erubescite! Et intereant simul cum Antonio Theodotus et Lizix et Theodorus ille, qui in profunditate perditionis est! 4. Os tuum aperuisti, o infelix, non in canticis spiritualibus, sed in blasphemiis contra tuum Dominatorem (Apoc 13, 6), abjiciens venerabilem fabricationem imaginum! 5. Evertisti patrum dogmata et apostolorum doctrinas, secundum aliam sententiam scribens, secundum tuum cultum, illum illegalem, o Joannes, qui pugnas contra Christum! 6. Fumus tuus lacrymis implevit oculos pie sentientium[2], sed per ventum doctrinarum divinarum dissipatur, o vana cogitans Joannes! 7. Tu stolam divinam diripuisti, sicut olim Arius Christi vestem (allusio ad apparitionem Christi ad stum. Petrum Alexandrinum martyrem), quapropter longe ab ecclesia ejiceris, foras pulsus tamquam canis! (Apoc 22, 15). Triadikum: Unam dominationem glorifico deitatis in tribus personis! Unus enim

---

[1] Synodus Constantinopolitana ikonoklastarum in prima ikonoklasi a. 754, quae illegitime semetipsam ut septimam oecumenicam repraesentavit. Comparationem illius cum conventu Annae et Caiphae proposuit Joannes diaconus in II concilio Nicaeno.

[2] Verbum desumptum a concilio oecumenico II Nicaeno, ubi dicit Joannes diaconus in actione 6 contra doctrinam conciliabuli ikonoklastae: ὄντως καπνὸς ἀχλύος πλήρης, σκοτίζων ὀφθαλμοὺς ἀφρόνων, ὁ λόγος αὐτῶν: vere fumus nebula plenus, obtenebrans oculos insipientium, est verbum eorum.

Deus est: Pater et Filius et Spiritus, quamvis distinguatur secundum characteres et personas! Theotokion: Prophetice, casta, a Deo glorificata, civitas ostensa es Dei (Ps 86; Hebr. 87, 3), ex qua natus est Creator tuus, post partum te sicut ante partum custodiens. Oda 7: 1. Focum haereseos nunc extinguit divina gratia, comburens Chaldaeos spirituales et rore afficiens Trinitatis famulos (Dan 3, 49 50), illum focum, qui per quattuor hebdomades annorum regnaverat (allusio ad Dan 9, 24. Sc. ikonoclasis II per 28 annos imperium occupaverat). 2. Coloratur, vestimentis circumdatur, pulchritudine ornatur ecclesia, imaginem Dominatoris omnium rerum, incarnationis et passionum ipsius et mysteria illius ferens usque ad finem, secundum divinas leges. 3. Festa celebra! (Nah 1, 15) gaudiosos conventus age, a Christo vocate populе Domini, videns ecclesiam de novo lucentem in pulchritudine divinae imaginis, quam, Deus existens, portavit ut homo, ut salvet nos! 4. Pauper effectus est (2 Cor 9, 9) et famem sustinuit et sitim in carne Verbum! Illae sunt proprietates humanae naturae, in quibus circumscriptus est! Idem autem secundum divinitatem simplex est et incircumscriptus! 5. Redarguuntur falsa miracula et falsa vaticinia illius contra Christum pugnantis! Aequalis enim antiquis Hellenis ostendebatur (sc. paganis), jactans se illorum scriptis, quae omnia juste eliminaverunt totaliter justorum voces! 6. Illas occultas et omni modo maculatas et ad perniciem animarum conducentes doctrinas qualis lingua enarrabit? aut praedictionem tuae ventriloquae pythonissae, o Joannes, falso nomine ita vocatus et praecursor antichristi satan? 7. Non debuisti, o homo illegalis, per talem appellationem denominari, sed magis Pythagoras aut Kronos aut Apollo aut sicut alius quis paganorum deorum, quorum vitam imitatus es, gaudium habens de spurcitiis eorum. Triadikum: Aeternam, omnipotentem, incomprehensibilem, fideles, Trinitatem omnes: Patrem et Filium et Spiritum, adoremus et theologice annuntiemus sine confusione, exclamantes: Sanctus, sanctus, sanctus es, o Deus. Theotokion: Ab omnibus cantata, multiformiter glorificata, mater virgo, Dei genitrix, libera ex gravibus periculis illos, qui honorant tuum immaculatum partum! Non enim aliud auxilium possidemus extra te, o Dei sponsa! Oda 8: 1. Secundum prophetam exultemus et jubilemus, fideles omnes, mystice! Haec est enim dies (Ps 117; Hebr. 118, 24), qua Christus Verbum propriam stolam reddidit ecclesiae! 2. Polemico modo insurrexerunt adversus Christi imaginem cum uno furore Lizix et Joannes, duas Beliaris, cum securi malitiae abscindentes ecclesiam! 3. Quis non lacrimabit de illa magna audacia, videns divinam imaginem, illam, quae in aenea porta palatii erat, ab hominibus illegalibus lapidibus impetitam, secundum doctrinam Joannis? 4. Quomodo non intellexisti (Ps 81; Hebr. 82, 5), o caece et omnimodo infelix, secundum mentem obtenebrate, totum orbem terrarum, qui sub coelo est, videns ornatum per Christi characterem? Sed tu solus habuisti modum sentiendi Judaeorum! 5. Tu totaliter te destructurum putasti ex divinis ecclesiis imaginem Domini in carne lucentem et omnium sanctorum! Sed divina gratia destruxit tuam tyrannidem! 6. Sacras reliquias sanctorum et imagines ipsorum Lizix crudelis simul cum Joanne dixerunt illegaliter nullo modo esse adorandas, illi abnegatores pietatis! Triadikum: Divinam dominationem omnia operantem hono-

rantes in tribus characteribus omnes in pietate: Patrem sine principio, Verbum similiter sine principio et Spiritum simul elucentem glorificemus in saecula! Theotokion: Christianorum pons securus, glorificatio fidelium et refugium ipsorum, regina deipara, ipsa subsistis sola, omnibus auxilium ferens et omnes salvans ex periculis! Oda 9: 1. Populi, plaudite manibus! (Ps 46; Hebr. 47, 2) chori patrum, festinate! Ascetae autem et qui in montibus vivitis (Hebr. 11, 38), convenite in unum! Venite vos, qui olim persecuti fuistis ab illo deceptore et impio Joanne, ad terram dejicere (Luc 19, 44) illius magias et falsas prophetias. 2. Jubila, desertum (Is 42, 11) et totus orbis terrarum! Omnes montes, stillate dulcedinem! Colles, exultate (Am 3, 18); Christus Verbum pacem dedit illis, qui in terra sunt, et divinis ecclesiis unitatem fidei! 3. Deus ultionum Dominus nunc appropinquavit! (Ps 93; Hebr. 94, 1.) Christus praesens est, confortans hodie divinos discipulos, ut cum fiducia annuntient condescensionem ipsius et incarnationem ejus expressivo modo in imagine describant! 4. Longanimis Domine, quam admirabilia sunt opera tua! Quis enumerabit tuum amorem erga homines, quod videns occisos propter tuam imaginem sacerdotes tuos et ascetas, non combussisti deceptores, sed supportasti illos, quamvis injuriatus? 5. Qui fundasti inconcussibilem tuam ecclesiam, Domine — et portae inferi non praevaluerunt adversus eam (Matth 16, 18) —, tu ipse pacem tuam dona (Eccli 50, 23) populo tuo, ut te omnes cum diligentia in una glorificatione adoremus et laudemus! 6. Anathema sint, qui non honorant, Dominator, imaginem tuae incarnationis! ante omnes Joannes simul cum Antonio et Theodoro impio, Theodoto et cum aliis desertoribus fidei![1] 7. Qui donasti fidem tuam apostolis, Dominator, ipse etiam nunc tribue tranquillitatem omnibus, congregans tua manu illos, qui dispersi sunt (Ps 146, 2), et tamquam rationabiles oves annumera illos gregi tuae sanctae ecclesiae! Triadikum! Glorifico divinitatem Patris et Filii et Spiritus, unam naturam in tribus personis, essentiam indivisibilem, distinctam personis, simul regnantem, omnia operantem, ad omnia

---

[1] Joannes, contra quem in hoc canone speciali modo polemizatur, est ultimus patriarcha ikonoklasta Byzantinus, qui a s. Theodora in restitutione orthodoxiae depositus est. De illo narratur, quod ex pelvi quadam vaticinaverit. Pythonissa, de qua hic agitur, est quaedam mulier spiritum pythonem habens, quam Theophilus imperator ikonoklasta ex bellis cum Saracenis ut praedam reduxerat, et quae imperatori et aliis annuntiationes rerum futurarum dixit. Antonius et Theodotus sunt duo alii patriarchae ikonoklastae eius praedecessores et Theodorus est Krithinus, qui omnes postea inter anathematismata inveniuntur. Quisnam autem sit ille Lizix pluries memoratus, vix statui potest. Secundum coniecturam Migne esset Leontius, qui corrupto nomine ita vocatur. Leontius fuit quidam monachus apostata, de quo s. Theodorus Studita in suis epistolis pluries conqueritur, qui sub Theophilo acriter persecutus est monachos orthodoxos. Quae autem coniectura vix probabilis apparet, cum ille Leontius postea poenitentiam egerit. Inde ecclesia non talia fulmina contra illum trajiceret, sicut fit in hoc canone. Debet certo esse quaedam persona secundae ikonoklasis et contemporanea Joanni patriarchae. Estne forsitan Theophilus ipse imperator, qui tecto nomine ita vocatur? Tamen etiam hoc difficultates movet, cum nullus ikonoklastarum imperatorum anathemate submittatur, imo Theophilus ad preces Theodorae in restitutione orthodoxiae ab anathemate exemptus sit. Extitit olim sedes episcopalis Lizicum vel Lizicus vocata. Estne forsitan aliquis episcopus illius dioecesis?

habilem, perfectam dominationem, omnia continentem! Theotokion: Omnium auxiliatrix et protectio et refugium, Dei genitrix, ostende quod potens sis exorare pro omnibus, qui ad te confugiunt, et quod expellas impios per potentiam Filii tui! Tamquam mater enim omnia potes!» Quando autem processio ad locum destinatum pervenit, canitur troparion, stropha: «Immaculatam imaginem tuam adoramus o bone, precantes veniam pro nostris peccatis, Christe, Deus noster! Voluntarie enim dignatus es ascendere crucem, ut salves, quos plasmasti ex servitute inimici, quapropter gratanter tibi exclamamus: Gaudio omnia implevisti, o Salvator noster, qui advenisti, ut salves mundum!»[1] Deinde gloria Patri et cantus: «Chorus prophetarum cum Moyse et Aarone in exultatione exultat hodie, quia ad impletionem prophetias adducens fulget crux, in qua nos salvasti! Ipsorum supplicationibus, Christe, Deus noster, salva animas nostras!» Deinde praelegitur synodicum. Istud constat ex decisionibus II concilii Nicaeni contra ikonoklastas, quibus alia addita sunt. Ad unamquamque praelectionem totus chorus ter aut aeternam memoriam aut ter anathema proclamat, quod fit ad imitationem ingressus Hebraeorum in terram sanctam inter montes Hebal et Garizim, ubi maledictiones contra transgressores divinae legis ponebantur super montem Hebal, et benedictiones super adimplentes legem divinam super Garizim, ubi sacerdotes praecinebant et totus populus respondebat. Primo dicitur: «Quis Deus magnus sicut Deus noster? Tu es Deus noster, qui facis mirabilia solus! Illos obtrectatores gloriae tuae destruxisti, illos, qui audaces et impudentes fuerunt contra tuam imaginem, timorosos et fugientes ostendisti!» Post hanc gratiarum actionem erga Deum proclamatur: «Illis, qui adventum in carne Dei Verbi aut verbo aut ore aut corde aut mente aut in scriptis aut in imaginibus confitentur, ter aeterna memoria! Illis, qui sciunt in una et identica persona Christi distinctiones quoad naturas, qui ergo sciunt distinguere in illo, quod creatum est et quod est increatum, quod est visibile et quod invisibile, quod passibile et quod impassibile, quod circumscriptum et quod incircumscriptum, et qui ergo divinae essentiae adscribunt, quod increatum est et similes qualitates, humanae autem naturae esse alias qualitates et quod circumscriptum est, confitentur, tam in verbis quam in imaginibus, ter aeterna memoria! Illis, qui credunt et annuntiant et evangelizantur verba per litteras et facta per imagines, et quod ambo impleantur ad unam utilitatem, tam annuntiationes per verba, quam confirmatio veritatis per imagines, ter aeterna memoria! Illis, qui propheticas visiones, sicut ipsum divinum lumen illas depinxit et figuravit, sciunt et suscipiunt et credunt, quaecumque prophetarum chorus videntes enarraverunt, et qui traditionem aut scriptam aut non scriptam, quae per apostolos et prophetas ad nos pervenit, retinent et propter eam imagines faciunt rerum sanctarum et illas honorant, ter aeterna memoria! Prophetae

---

[1] Hoc celeberrimum troparion fecit s. Theodorus Studita initio secundae ikonoklasis triumphaliter decantari a monachis sui monasterii processionaliter cum imaginibus circumeuntibus in signum protestationis contra haeresim, propter quam audaciam exilio mulctatus est.

sicut viderunt, apostoli sicut docuerunt, ecclesia sicut accepit, magistri sicut dogmatizaverunt, orbis terrarum sicut universaliter sensit, gratia sicut eluxit, veritas sicut demonstrata est, mendacium sicut fugatum est, sapientia sicut fortificata est, Christus sicut tropaeum victoriae reportavit, ita cogitamus, ita loquimur, ita praedicamus, Christum veracem Deum nostrum et sanctos ipsius honorantes in verbis, in scriptis, in cogitationibus, in sacrificiis, in templis, in imaginibus, unum quidem tamquam Deum et Dominatorem adorantes et honorantes, illos autem propter communem Dominatorem tamquam ipsius nobiles famulos honorantes et illam relativam adorationem tribuentes! Haec est fides apostolorum! Haec est fides patrum! Haec fides confirmavit orbem terrarum!»[1] Post hanc generalem laudationem orthodoxiae sequitur nunc singularis laudatio personarum orthodoxarum. «Post haec illos praecones pietatis cum fraterno amore et cum desiderio sicut erga patres in gloriam et honorem pietatis, pro qua luctati sunt, benedicimus et exclamamus: Germano, Tharasio, Nicephoro et Methodio, qui in veritate fuerunt magni sacerdotes Dei et orthodoxiae propugnatores et magistri, ter aeterna memoria!» (Isti quattuor sancti, patriarchae Constantinopolitani, fuerunt maximi propugnatores cultus imaginum.) «Stephano, monacho, martyri et confessori, juniori, ter aeterna memoria! Ignatio, Joanni, Nicolao et Georgio[2], ter felicibus confessoribus et archiepiscopis et omnibus illis consentientibus episcopis, ter aeterna memoria! Theodoro sanctissimo abbati Studiorum, ter aeterna memoria! Simeoni sanctissimo Stylitae, ter aeterna memoria! Theophani sanctissimo abbati magni Agri, ter aeterna memoria![3] Omnibus praeconibus veritatis, ter aeterna memoria! Istae benedictiones, tamquam benedictiones patrum, ab ipsis in nos, filios ipsorum, pietatem illorum zelo imitantes, derivantur. Simili modo etiam maledictiones illos parricidas et contemptores dominicorum mandatorum comprehendunt. Quapropter communiter omnes, tamquam pietatis coetus, ipsis maledictionem, cui ipsi semetipsos subjecerunt, inferamus!» Tum sequuntur eodem modo anathematismata generalia: «Illis, qui in verbo quidem incarnatam oeconomiam Dei Verbi suscipiunt, ipsam autem videre in imaginibus non sustinent et eapropter verbis quidem illam suscipere parati sunt, facto autem salutem nostram denegant, ter anathema! Illis, qui verbo «incircumscripti» male adhaerent et eapropter non volunt in imagine depingi illum, qui vicino nobis carne et sanguine communicavit, Christum, veracem Deum nostrum, et qui inde tamquam phantasiastae

---

[1] Haec omnia, incipiendo a verbis: illis, qui adventum etc., desumpta sunt ex epistola concilii Nicaeni ad ecclesiam Alexandrinam (cuius autem magna pars posteriore tempore addita est). Ultima verba: haec est fides apostolorum etc., sunt exclamationes communes totius concilii Nicaeni in fine actionis 7.

[2] S. Ignatius, Constantinopolitanus patriarcha 846—ca. 877. Tres caeteri Joannes, Nicolaus et Georgius nominantur et eisdem verbis introducuntur in illa jam memorata epistola ad ecclesiam Alexandrinam. Quinam ergo sint, non ita claro apparet.

[3] Haec omnia, incipiendo a verbis: post haec illos praecones etc., rursum desumpta sunt ex illa epistola concilii ad ecclesiam Alexandrinam, praeter laudationem s. Stephani, quae ibi deest. S. Simeon Stylita probabiliter hic laudatur, quia citatus est in concilii Nicaeni II actione 4 tamquam propugnator cultus imaginum.

demonstrantur, ter anathema![1] Illis, qui sacrificium, quod omni die offertur ab illis, qui ministerium divinorum mysteriorum a Christo acceperunt, non suscipiunt sanctae Trinitati offerri, tamquam contradicentibus in hac re sanctis et divinis patribus, Basilio et illi viro aureae loquelae, quibus concordant etiam reliqui deiferi patres in propriis verbis et scriptis, ter anathema! Illis, qui audent dicere imaginem esse antitypicam corporis et sanguinis Domini illud sacrificium incruentum, quod per sacerdotem offertur, et non ipsam propriam carnem et proprium sanguinem Salvatoris nostri Jesu Christi, tamquam evacuantibus mysterium terribilis et divini ministerii et tamquam docentibus illud sacrificium esse aliud praeter illud ab initio a Salvatore perfectum, quando divinus pater noster Joannes aureae loquelae clare annuntiat illud sacrificium tamquam immutabile et illud docet unum et identicum esse, in multis explicationibus sancti evangelii et dictorum magni Pauli, ter anathema![2] Illi synodo, quae rabiose invecta est contra venerandas imagines, ter anathema! Illis, qui suscipiunt impia verba haeresis ipsorum, ter anathema! Illis, qui applicant dicta divinae scripturae contra idola ad venerandas imagines, ter anathema! Illis, qui non osculantur et non adorant sanctas et venerabiles imagines, ter anathema! Illis, qui blasphemantur et denominant sanctas imagines idola, ter anathema! Illis, qui dicunt, quod tamquam ad deos christiani ad imagines accedant, ter anathema! Omnibus accusatoribus christianorum sive ikonoklastis, ter anathema! Illis, qui dicunt, quod praeter Christum Deum nostrum alius nos salvavit de errore idolorum, ter anathema![3] Illis, qui audent dicere catholicam ecclesiam umquam idola suscepisse, tamquam totum mysterium evertentibus et christianorum fidem ludibrio habentibus, ter anathema! Si quis Christum Deum nostrum non circumscriptum confitetur secundum humanam naturam et illum in imagine non adorat, sit ter anathema! Si quis evangelicas narrationes, prout per calamum pictorum repraesentantur, non admittit, sit ter anathema! Si quis non honorat et non osculatur illas, quae in nomine Domini sunt et sanctorum ejus, sit ter anathema! Si quis totam traditionem ecclesiasticam, sive scriptam sive non scriptam, recusat, sit ter anathema![4] Theodosio illi falso vocato episcopo, Sisinio Pastillae et Basilio malae famae et trikakabo (vox Graeca maledictionis, quae difficulter in aliam linguam transferri potest), ter anathema! Trinitas

[1] Omnia haec, incipiendo a verbis: istae benedictiones etc., rursum desumpta sunt ex illa epistola ad ecclesiam Alexandrinam.

[2] Haec de eucharistia posita sunt propter synodum ikonoklasticam, quae, ut videri potest ex 6 actione concilii Nicaeni, docuerat eucharistiam esse antitypum seu imaginem corporis et sanguinis Domini. Ita docuerunt ikonoklastae, ut possent hoc argumento denegare utilitatem imaginum, dicentes: eucharistia est imago Christi, quare ergo alia eius imagine indigemus? Quocontra docet synodus orthodoxa species sacramentales esse ante consecrationem antitypum seu imaginem Christi, post consecrationem autem ipsum Christum adesse.

[3] Synodus ikonoklastica celebraverat imperatores ikonoklastas, Leonem Isauricum et Constantinum Copronymum, adulatorio modo tamquam liberatores ab idololatria.

[4] Ista anathematismata generalia, incipientia a verbis: illi synodo, quae rabiose etc., inveniuntur ex magna parte in illa epistola ad ecclesiam Alexandrinam, deinde in conclusione actionis 6 concilii et in actione 1 in confessione fidei facta a Basilio episcopo Ancyrae.

horum trium dogmata destruxit![1] Theodoto, Antonio et Joanni[2], sicut Manenti, Apollinario et Eutychi, tamquam phantastis et doketis, ter anathema! Theodoro, episcopo Syracusae in Sicilia, cognominato Krithino[3], et sociis ejus apostatibus, ter anathema! Anastasio, Constantino et Nicetae[4], qui apud Isauricos inceperunt haereses, tamquam non sanctis et ductoribus ad perditionem, ter anathema! Joanni Nicomediae et Constantino Nacoliae[5], haeresiarchis, ter anathema! Deposuerunt imaginem Domini et sanctorum ejus! Deposuit illos Dominus! ter anathema! Omnibus haereticis ter anathema! Omnibus impiis ipsorum verbis et scriptis, ter anathema![6] Ario, primo pugnatori contra Deum et archiduci haeresum, ter anathema! Aetio, Eunomio, Eudoxio, Demophilo et illis, qui post ipsos jure vocantur Anomoei et Semiariani, et omni maculato coetui ipsorum, ter anathema! Macedonio, pneumatomacho cum Deo, odibili Apollinario et illis, qui eadem sentiunt, ter anathema! Nestorio, adoratori hominis cum duade, quae circa eum est, Diodoro et Theodoro, et omnibus, qui illorum miraculorum narrationem honorant, ter anathema! Eutychi, Dioscoro et omni coetui ipsorum sine capite simul cum Severo infelici et illegali Juliano Halicarnassi, ter anathema! Origini, Evagrio et Didymo cum Theodoro Mopsvesteno et ipsorum blasphemis doctrinis, ter anathema! Cyro, Sergio, Pyrrho et Paulo et sociis ipsorum, ter anathema! Petro, qui vocatur Knapheus, insano, qui dicit: sanctus immortalis, qui crucifixus est pro nobis, ter anathema! Petro, qui cognominatur Petrus lupus, Eutychio et Sabello, male sentientibus, ter anathema! Omnibus Eutychianis et monotheletis et Jacobitis, ter anathema! Et ut uno verbo dicatur, omnibus haereticis, ter anathema! Constantino et Irenae, matri ipsius, et omnibus piis et orthodoxis regibus nostris, qui pro

---

[1] Anathematizatio horum trium exprimitur verbotenus ita a concilio in conclusione actionis 6. Locutio: Trinitas horum trium dogmata destruxit, opposita est concilio ikonoklastae, quod eadem ferme verba contra tres orthodoxos: Germanum Constantinopolitanum, Georgium Cyprium et Mansur s. Joannem Damascenum (qui Arabico nomine ita vocabatur) adhibuerat. Theodosius episcopus Ephesi et Pastillas Pergae episcopus fuerunt principales personae in synodo ikonoklastica.

[2] Theodotus, ikonoklasticus patriarcha Constantinopolitanus in secunda ikonoklasi, qui in synodo concilium Nicaenum II condemnavit († 821). Antonius est eiusdem ikonoklasticus successor in sede Constantinopolitana († ca 833), et Joannes Grammaticus, successor Antonii, ultimus patriarcha ikonoklasticus ante definitivam restitutionem orthodoxiae. Sicut ergo tres primi anathematizati pertinent ad primam ikonoklasim, ita tres secundi ad secundam. Tres ultimi comparantur cum tribus antiquis haereticis sibi succedentibus: Manente, Apollinare et Eutychete.

[3] Episcopus ikonoklasta sub Theophilo imperatore in secunda ikonoklasi.

[4] Anastasius constitutus a Leone Isaurico in prima ikonoklasi patriarcha Byzantinus, expulso s. Germano († 753). Constantinus II, creatus patriarcha 754 a conciliabulo ikonoklasta, decollatus 766. Nicetas, eius immediatus successor († 780). Designantur isti tres tamquam apud Isauricos incipientes haeresim, quia in prima ikonoklasi, incepta per Leonem Isauricum, facti sunt primi patriarchae ikonoklastae.

[5] Joannes II, Nicomediensis episcopus, fuit aliquis principalis dux haeresis in synodo ikonoklastica. Constantinus Nacoliae consideratur ut primus ikonoklasta et instigator Leonis Isaurici ad pugnam contra imagines, cui s. Germanus adhortando scripsit.

[6] Hucusque anathemata contra ikonoklastas pergunt, reliqua sunt directa contra praecedentes haereticos.

terreno regno coeleste commutaverunt, ter aeterna memoria! (Isti sunt restitutores orthodoxiae post primam ikonoklasim). Theodorae, felicissimae et maxime Deum amanti reginae nostrae, quae orthodoxiam et adorationem venerandarum imaginum cum virili fortitudine de novo erexit, ter aeterna memoria! Eudociae et Theophano, Theodorae et Helenae, Annae, Euphrosynae, Mariae, quae in monachali habitu vocatur Xena, et Irenae, quae in angelico habitu cognominata est Eugenia, et omnibus piissimis et illustribus imperatricibus, ter aeterna memoria![1] Omnibus in orthodoxia fulgentibus et pro ipsa in operibus et verbis, in doctrinis et scriptis pugnantibus et ecclesiae Christi nobiliter praesidentibus et athletis, deiferis patribus, magistris, confessoribus et magnis sacerdotibus, ter aeterna memoria! Sancta Trinitas ipsos glorificavit! Ipsorum usque ad mortem pro pietate pugnis et dimicationibus et doctrinis nos suppliciter Deum rogamus, ut instruamur et confortemur, et petimus intensissimo modo, ut imitatores ipsorum divini modi vivendi usque ad finem ostendamur et digni reddamur accipiendi precata, per miserationem et gratiam magni et primi archisacerdotis Christi, veracis Dei nostri, per intercessiones supergloriosae reginae nostrae Dei genitricis et semper virginis, Deo similium angelorum et omnium sanctorum. Amen!»[2] In Russia adduntur ad synodicum aliae exclamationes, imprimis anathemata contra revolutionarios vel denegantes autocraticam potentiam imperatoriam. Olim etiam quaedam personae ut Mazeppa nominatim anathematizabantur, quod non amplius fit. Olim Constantinopoli festivitas orthodoxiae cum splendore peragebatur. Patriarcha cum suo clero vigiliam nocturnam in templo Blachernarum faciebat. Deinde ipsa die ab illo processionaliter egrediebatur. Imperator deinde processionaliter ad templum sanctae Sophiae veniebat, primum vestibus aliis indutus, deinde ibi splendidas vestes induebat, et fiebat solemnissima liturgia patriarchalis. Adhuc hodierno die typicum Constantinopolitanum notat, ut patriarcha cum comitantibus archiepiscopis solemnem liturgiam faciat.

Secunda hebdomas quadragesimae.

Deinde venit secunda hebdomas quadragesimae. Quattuor primis diebus canuntur in completoriis diversi canones minaeorum et ante illos canones deiparae virginis. Sabbatum illius hebdomadis nullam specialem significationem habet. Etiam dominica II quadragesimae pro catholicis nullam specialem

---

[1] Euphrosyna est uxor Michaelis Balbi, ikonoklastae, quae jam antea monacha fuerat et deinde ut vidua sub Theophilo monasterium Gastriae ingressa est et filias Theophili et Theodorae in orthodoxa fide et cultu imaginum instruxit; Theophano probabiliter uxor Leonis sapientis, Helena pia conjux Constantini Porphyrogeneti, filii Leonis sapientis, Theodora et Anna, filiae Constantini Porphyrogeneti et Helenae, quae sub Romano imperatore fratre in monasterium detrusae sunt. Eudocia forsitan illa, quae uxor erat Michaelis Methystae, filii Theodorae, Maria probabiliter uxor Constantini Porphyrogeneti, quae postea monasterium ingressa est, Irene forsitan soror s. Theodorae imperatricis. Sicut ergo inter patriarchas Byzantinos primo loco restitutores vel propugnatores orthodoxiae nominantur, deinde alii, qui immediate post ikonoklasim vixerunt, ita hic primum imperatores restitutores orthodoxiae beati proclamantur, deinde alia membra orthodoxa familiae imperatorum ex temporibus mox subsequentibus commemorantur.

[2] Haec formula conclusionis rursum desumpta est ex illa epistola ad ecclesiam Alexandrinam.

significationem habet. Canitur canon de filio prodigo, fere sicut in dominica τοῦ ἀσώτου. Schismatici posterioribus temporibus introduxerunt festivam commemorationem Gregorii Palamae haeretici. Iste fuit monachus, qui falsam ascesim docebat et cohaerebat cum secta omphalopsycharum, i. e. illorum monachorum, qui putaverunt se per continuatam intuitionem sui umbilici ventris posse ad perfectam quietem in Deo et quodammodo jam visionem divinam super terram contingere. Cum hoc cohaerebat etiam illa disputatio de transfiguratione Domini, utrum lux in Taborio monte apparens fuerit creata vel increata. Evangelia sabbatorum et dominicarum quadragesimae sumuntur ex sancto Marco, qui per illud tempus regnat, sicut antea Matthaeus et Lucas. Sabbatis secundum editionem Romanam praeter evangelium diei canitur evangelium mortuorum. Dominica II quadragesimae.

Tertia hebdomas nihil speciale offert. Continuantur cantus de filio prodigo. In illis hebdomadibus etiam in triodio saepe sancti honorantur, quibus dies hebdomadis consecrantur, ita ut imprimis feriis V sancti apostoli summis laudibus celebrentur. Sabbato illius hebdomadis habetur in canone magna glorificatio martyrum. Tertia hebdomas quadragesimae.

Tertia dominica quadragesimae est illa stavroproskyniseos, adorationis crucis. Ista adoratio fit, quia illi dies sunt medium temporis quadragesimae. Inde, ut jejunantibus consolatio detur, sacra crux exponitur et triumphalibus cantibus honoratur. Sicut rex, antequam veniat ipse, sceptrum suum regale ante se ferri jubet, ut monet synaxarium Graecum, ita Christus ante suam passionem crucem tamquam suum regale sceptrum anteferri facit. Sicut loco deserto, Mara vocato, Judaei lignum invenerunt, quod aquam dulcem fecit, ita in medio temporis luctuosi quadragesimae dulcedo habetur per lignum crucis. Sicut in medio paradisi terrestris plantatum fuit lignum vitae, ita in medio quadragesimae sacra crux erecta est. Ista adoratio crucis antiquissima est pro hac die, et extant pro illa etiam antiquissimorum patrum, ut Chrysostomi, homiliae. Pulcherrima quaedam homilia pro illa die sancti Theodori Studitae est. Incipit officium crucis a parvis vesperis sabbati. In fine harum transportatur crux de skevophylakio ad sanctam mensam, ubi illa exponitur et candela ante illam accenditur per totam noctem. Deinde fit vigilia in ecclesia. Antiquitus Constantinopoli archidiaconus transportabat crucem in ecclesiam a palatio imperiali et per exceptionem hac die phaelonion sacerdotale portabat. Etiam imperator solemniter apparebat ad adorandam crucem. In laudibus canitur canon sancti Theodori Studitae in honorem crucis. In fine deinde laudum sacerdos solemniter in templo crucem exponit. Saepe crux pro hac expositione floribus ornatur et circumdatur. Secundum ritum, prout describitur in editione Romana triodii, sacerdos mutat vestes, sumit thuribulum et incensat mensam et crucem. Deinde crucem insimul cum disco super caput suum ponit et ita progreditur ex sinistra parte altaris praecedentibus duabus lampadibus et incenso. In regalibus portis sacerdos stat et exclamat, sicut in annuntiatione evangelii: Sapientia, recti! Ad id chorus ter canit troparium: «Salvum fac populum, Domine, et benedic hereditati tuae!» Deinde sacerdos fert sacram crucem ante sacras portas et reponit illam ibi super analogion Dominica III quadragesimae, adorationis crucis.

cum quattuor pedibus. Deinde chorus canit ter troparion: «Crucem tuam adoramus, Dominator, et sanctam resurrectionem tuam glorificamus!» Videtur omnino Romanus ritus adorationis crucis die parasceves desumptus esse ex illa Graeca celebritate, itaque verba illius troparii litteraliter revertuntur in illa caeremonia Latina parasceves. Sacerdos tum incipit adorationem crucis, faciendo tres prostrationes et deosculando crucem. Deinde omnes ex choro bini et bini veniunt et venerationem crucis perficiunt. Inter adorationem crucis chorus canit strophas Leonis sapientis, imperatoris Byzantini, in honorem crucis: «Venite, fideles, lignum vivificans adoremus, in quo Christus, rex gloriae, voluntarie manus extendit et ita nos ad priorem felicitatem elevavit, quos prius inimicus per voluptatem captivans exules Dei effecit. Venite, fideles, lignum adoremus, per quod digni redditi sumus, invisibilium hostium conterendi capita! Venite, omnes patriae gentium, crucem Domini in hymnis adoremus! Salve, crux, cadentis Adam perfecta redemptio! In te fidelissimi reges nostri gloriantur, tamquam per tuam virtutem Ismaeliticum populum in potentia subjicientes! (Tales invocationes contra Arabum incursiones in liturgia Graeca continuo inveniuntur.) Te nunc cum timore christiani osculantes, Deum in te affixum glorificamus, dicentes: 1. Domine, qui in ipsa affixus es, miserere nostri, tamquam bonus et amator hominum! 2. Hodie Dominator creaturae et Dominus gloriae cruci affigitur et latus ejus perforatur; felle et aceto potatur ille, qui dulcedo est ecclesiae! Corona ex spinis circumcingitur ille, qui coelum contegit nubibus! 4. Vestimento ludibrii induitur et a manu lutea percutitur ille, qui manu plasmavit hominem! Tergum ejus flagellatur, illius, qui coelum operit nubibus! Sputa et flagella suscipit, ludibria et alapas! et omnia sustinet propter me condemnatum, Redemptor meus et Deus meus, ut salvet mundum ex errore, tamquam miserator! Deinde sequitur stavrotheotokion in honorem virginis perdolentis. 3. Hodie, qui inaccessibilis est per essentiam, mihi accessibilis fit et sustinet passiones, liberans me ex passionibus! Qui lumen praebuit caecis, conspuitur a labiis illegalibus et tergum suum tradit pro captivis ad flagella! Ipsum illa casta, virgo et mater, in cruce conspiciens, lacrimoso modo exclamavit: Vae mihi, fili mi! Quare hoc fecisti? qui speciosus es pulchritudine ante omnes mortales, sine spiritu et sine forma appares, non habens neque speciem neque decorem! Vae mihi, mea lux! Non sustineo, te obdormientem videre! Viscera mea torquentur, et crudelis romphaea cor meum pervadit. Cano tamen tuas passiones, adoro tuam misericordiam! Longanimis Domine, gloria sit tibi! 4. Hodie propheticum impletur verbum! ecce enim adoramus in loco, ubi steterunt pedes tui, Domine, et lignum salutis gustamus et libertatem adipiscimur ex passionibus peccati, per intercessiones deiparae, o sole amator hominum!» Aliquantulum alio modo describitur idem ritus in typico Constantinopolitano. Ibi progreditur sacerdos directe usque ad medium ecclesiae, ubi trinum circuitum circa analogion facit. Deinde respiciens ad orientem, exclamat: Sapientia etc., reponit crucem super analogion, incensat cruciformiter et psallit semel: Salvum fac etc., quod a choro semel repetitur. Deinde patriarcha accedit, ter signum crucis facit et adorat crucem psallendo: Crucem tuam adoramus, Dominator, etc.,

quod a choro semel repetitur. Deinde benedicit populum et ascendit thronum suum. Chorus interea canit: «Ad multos annos!» Deinde clerus accedit et accipit flores a patriarcha. In missa habentur epistola et evangelium, sese referentes ad crucem dominicam.

Quarta hebdomas quadragesimae.

Expositio crucis sub eodem ritu fit feriis II, IV et VI subsequentis hebdomadis. Feria VI terminatur solemnitas adorationis crucis. Omnibus diebus usque ad feriam VI cantus agunt de sacra cruce. Feria IV vocatur etiam serpentis aenei, quia iste serpens erectus figura crucis dominicae fuit. Sabbatum subsequens nullam specialem significationem continet. Celebrantur glorioso modo sancti martyres. Dominica IV quadragesimae recentioribus temporibus dedicata est memoriae sti. Joannis Climacis, celeberrimi abbatis illius Sinaitici, quia ejusdem opusculum quotidie in quadragesima legebatur. Proponitur ille tamquam magister ascesis ut exemplum imitationis. Praeter canonem sti. Joannis canitur canon de evangelio Samaritani, ubi homo dicit se per peccatum lapsum esse inter latrones. In missa secundum editionem Romanam triodii duplex epistola et duplex evangelium, dominicae et sancti, canuntur.

Dominica IV quadragesimae.

Hebdomas quinta quadragesimae.

Feria V magni canonis.

Quinta hebdomas quadragesimae usque ad feriam V nihil speciale continet. Continuantur cantus de evangelio Samaritani. Feria V est illa vocata magni canonis, maximus dies poenitentialis totius quadragesimae. Hac nocte, quia est versus finem quadragesimae, totus et integer canon poenitentialis sti. Andreae Cretensis canitur, qui antea habebatur in quattuor partes divisus. Ne autem nimis fatigans sit, intermiscetur adhuc aliis canonibus. Deinde strophae intercalantur in honorem stae. Mariae Aegyptiacae, quae ut maximum exemplar poenitentiae consideratur, et in honorem ejusdem sti. Andreae, compositoris hymni. Canon totus debet dici, ut rubrica praescribit, lente et cum corde fracto et voce fracta. Ad unamquamque stropham debent fieri tres metaniae, i. e. prostrationes poenitentiales, ita ut hac nocte fiant plus quam 1000 prostrationes. Ante canonem poenitentialem adhuc praelegitur vita stae. Mariae Aegyptiacae, a sto. Sophronio Hierosolymitano composita, in duas partes divisa. Illa nox magni canonis pertinebat olim ad paucas illas, quibus in palatio imperatoris solemnes vigiliae habebantur. Sabbato subsequenti est maximus dies festivae commemorationis deiparae virginis, vocatus sabbatum akathisti, quia hymnus, dictus akathistus, hac nocte solemniter cantatur. Akathistus autem significat sine sessione, quia iste hymnus in honorem virginis a populo per totam noctem stante canebatur. Antiquitus diversae explicationes de hoc nomine dabantur. Ita v. g. quidam auctor Junius hanc explicationem ridiculosam dedit: «Virginis iter facientis et parturientis et quasi dicas ejus, quae non sedet aut quiescit, sed iter facit praegnans, puta cum beata virgo a Josepho deduceretur Bethlehemum ex edicto Augusti caesaris proxime ante diem natalem Christi.» Celebratur haec festivitas in gratiarum actionem pro trina liberatione urbis Constantinopolitanae per suam potentissimam protectricem et propugnatricem. Prima liberatio fuit a. 626 sub Heraclio imperatore, quo tempore hymnus akathistus secundum traditionem compositus est a Sergio patriarcha. Fuit tunc temporis urbs Constantinopolitana in maxime critica condicione, quia inimici a duabus partibus, ex oriente et occidente, illam eodem tempore oppugnabant.

Sabbatum akathisti.

Heraclius imperator erat foras in bello contra regem Persarum, et aliquis dux exercitus Persarum interea insimul cum Bulgaris obsedit urbem. In hoc maximo periculo jussit Sergius patriarcha imagines deiparae virginis et vestem eiusdem circumferri circa murum urbis. Modo inexpectato urbs liberata est et maxima clades hostium facta ad litus Blachernianum, ubi templum celeberrimum erat deiparae (vide supra p. 56 et 59). Inde illi victoria adscripta est, et populus per totam noctem, in ecclesia congregatus, hymnum gratiarum actionis stando virgini cantavit. Secunda liberatio facta est eodem saeculo sub Constantino Pogonato, quando Agareni, Saraceni pro prima vice Constantinopolim obsederunt per 7 annos. Liberata est urbs imprimis per ignem dictum Graecum, et victoria de novo deiparae virgini attributa. Tertia liberatio erat saeculo VIII sub Leone Isaurico, quando Agareni denuo classe ingenti 1800 navium urbem oppugnabant et omnis spes salutis abscissa esse videbatur. Quo tempore imago deiparae virginis, hodigitria vocata (vide supra pag. 57), circa moenia ferebatur. Tunc supervenit terribilis tempestas, quae magnam partem classis Saracenae destruxit. Fugientes Saraceni adhuc reliquas naves perdiderunt et terribilem cladem acceperunt. Hymnus akathistus ad celeberrima poemata totius Graecitatis pertinet. Incipit cum illis verbis: «Illi conductrici bellorum et propugnatrici, liberata per te a malis, hymnum gratiarum actionis tibi dedico, tua urbs, o Dei genitrix! Sed quia habes potentiam inexpugnabilem, ex variis periculis libera me, ut exclamen tibi: «Salve, sponsa innupta!» Simili modo, sicut canon poenitentialis (vide supra pag. 103) ita etiam istud ingens poema, ne cantus nimis fatigans sit, in partes dividitur et alii cantus intermiscentur. Synaxarium illius diei terminat illis verbis: Per intercessiones propugnatricis et invincibilis tuae matris, Christe Deus noster, salva etiam nos ab imminentibus calamitatibus et miserere nostri, tamquam bonus et amator hominum!» In missa secundum rubricam triodii Romani duplex epistola et duplex evangelium canuntur, unum de die, alterum deiparae virginis, et diversi cantus intra missam fiunt in honorem deiparae virginis. Antiquitus etiam ista nox ad vigilias imperatorias pertinebat. Constantinopoli ipse patriarcha incipit officium in completorio feriae VI et legit primam stasim vel seriem ikorum[1] deiparae. Deinde secunda stasis legitur ab archiepiscopo Caesareae, tertia ab archiepiscopo Ephesi, quarta ab archiepiscopo Heracleae. Unicuique horum episcoporum exclamatur post lectionem: «ad multos annos.» Deinde chorus diversas partes canonis Dei genitricis canit. Dies akathisti ad illas solemnitates pertinet, ubi patriarcha thronum sti. Joannis Chrysostomi, dictum oecumenicum, ascendit, sed solum sub vesperas ad hymnum akathistum. In missa stat in parathronio. Dominica subsequens, quinta quadragesimae, recentioribus temporibus dedicata est memoriae stae. Mariae Aegyptiacae. Ratio est illa, quia est ultimum tempus quadragesimae, et timetur, ne multi remissiores fiant quoad poenitentiam et jejunium. Inde per exemplum hujus maximae poenitentis debent excitari ad fervorem poenitentiae. Ipsa autem Maria Aegyptiaca etiam cum deipara Maria arcte cohaeret, quia ipsa in templo sanctissimi

Dominica V quadragesimae.

[1] Iki vocantur quaedam magnae strophae poeticae.

sepulcri Hierosolymis ab imagine deiparae virginis vocata erat ad poenitentiam, unde etiam istud factum cantibus illius diei celebratur. Praeter canones stae. Mariae Aegyptiacae cantatur alius de Lazaro paupere et de divite. In missa rursum secundum Romanum triodion duplex epistola et duplex evangelium habentur, unum de die, aliud de sancta.

Nunc incipit sexta hebdomas quadragesimae, qua secundum Graecos liturgicum tempus quadragesimae finem accipit, dum apud nos jam cum dominica passionis tempus liturgicum, dictum quadragesimae, terminatur. Quae ultima hebdomas vocatur ante palmas et cohaeret immediate cum illa dominica et praecedenti sabbato Lazari, ita ut plurimi cantus praeparent tam ad ingressum Domini in Hierosolymas, quam ad resurrectionem Lazari. Est totum officium nihil nisi vigilia dominicae palmarum. Jam in vesperis dominicae v. g. cantatur: «Sextam hebdomadem venerabilium jejuniorum cum fortitudine incipiamus et Domino hymnum profestivum palmarum proferamus, fideles, illi, qui venturus est in gloria in potentia divinitatis ad Hierosolymam, occidere mortem, quapropter praeparemus in pietate tropaea victoriae, ramos virtutum, hosanna exclamantes illi Creatori omnium rerum!» Respectu ad resurrectionem Lazari canitur v. g. in laudibus feriae II: «Aperitur antiporta resurrectionis Lazari! Christus enim venit, tamquam ex somno suscitare mortuum, interimens mortem, vita existens! Magna est gloria tua, o Bethania! quia Creatorem hospitare dignaberis, exclamans: Benedicite, omnia opera Domini, Domino.» Praeterea habentur alii cantus adhuc de evangelio Lazari et divitis. Sabbato subsequenti est gloriosissima festivitas resurrectionis Lazari, sabbatum dictum Lazari. Iste dies ad maximas festivitates totius anni, dictas despoticas, pertinet. In ritu Latino saltem etiam in vicinitate ad tempus passionis evangelium de resurrectione Lazari praelegitur. Ista celebratio, communis diversis ritibus, inde provenit, quia ingressus triumphalis in urbem Hierosolymitanam directe factus est a populo propter resurrectionem Lazari, et quia etiam istud miraculum causa mortis dominicae fuit. Festivitas incipit a vesperis feriae VI, cum in completorio psallitur canon sti. Andreae Cretensis de resurrectione Lazari. In laudibus canuntur canones sti. Theophanis et sti. Cosmae monachi. Evangelium non legitur in laudibus, nisi in templo sti. Lazari. Duo sermones pro illa festivitate super evangelium sti. Joannis praeleguntur. Post canones canuntur tetraodia sti. Cosmae monachi et Joannis monachi. In missa evangelium Joannis de resurrectione Lazari cantatur. Constantinopoli maxima solemnitas diei fuit in monasterio sti. Lazari, quo etiam imperator adveniebat. Intra hanc hebdomadem fiebant maximae eleemosynae, et tam imperatores quam patriarchae populo dona distribuebant.

Hebdomas sexta quadragesimae, ante palmas.

Sabbatum Lazari.

Pro officiis hebdomadis stae. Graeci fere omnia, quae per totum annum in honorem Dei dicuntur et canuntur, quasi in unum compendium redegerunt, ita ut officia illorum dierum grandiosissima et pulcherrima sint. Inde officia a dominica palmarum usque ad sabbatum sanctum magnam partem totius triodii occupant. Murawieff, auctor Russicus, quando vult describere cultum hebdomadis sanctae, ita incipit: «Si ego nunc transire volo ad descriptionem divini servitii hebdomadis passionis, quasi naturaliter moram facio, sublimitate

Hebdomas passionis.

objecti, quod ego forsitan incaute tetigi, timore perculsus. Haec magna hebdomas ita ab ecclesia per cantus sublimes et caerimonias multum significantes, sicut etiam per sapientem divisionem lectionum propheticarum et evangelicarum, speciali modo distincta est, ut etiam aliquis christianus alioquin distractus per devotiones hujus unicae hebdomadis sese ad paschatis festum praeparare possit, ut dies Domini illum non inveniat impraeparatum, sicut fur in nocte. Omnis dies hujus hebdomadis passionis est velut unus passus in aeternitatem et correspondet uni diei ex ultimis diebus vitae terrestris Christi. Quam terribile echo eventuum! Quanta cum attentione debemus esse repleti in illis diebus redemptionis, qui vocati sumus Christum sequi in suis viis terrestribus et coelestibus.» In vesperis sabbati jam habentur tres propheticae lectiones, quae respiciunt ad mysterium diei, ad ingressum Domini Hierosolymitanum. In officio leguntur duo sermones pro festivitate super Joannis evangelium, deinde annuntiatur evangelium Matthaei de ingressu Domini Hierosolymitano.

Dominica palmarum.

Deinde perficitur benedictio palmarum et illarum distributio per praepositum. Benedictio fit duabus orationibus, quae omnino similes sunt precibus missalis Romani ad benedicendas palmas. Constantinopoli secundum typicum intra officium nocturnum archidiaconus vestit patriarcham epitrachilio et omophorio. Deinde legit patriarcha orationem benedictionis palmarum, tum ipse deosculatur sanctam imaginem palmarum, benedicit populum et ascendit in thronum. Magnus archimandrita illi affert ad thronum ramum palmarum. Deinde etiam archiepiscopi circumstantes patriarcham imaginem deosculantur et palmas a patriarcha accipiunt, similiter etiam officiales. Tum fiebat saltem antiquis temporibus processio cum palmis, quamvis hodiernum typicum Constantinopolitanum nihil amplius de illa notat. Principalis autem persona in illa processione est diaconus librum evangeliorum gerens, quo libro Christus rex triumphaliter ingrediens ostenditur. Praecedit lampadarius cum face accensa, deinde ille diaconus evangelium portans, cui omnes reverentiam exhibent, post eum pontifex, tum sacerdotes, sacras imagines gestantes, postremo populus. Decantatur troparion, quod dicitur compositum esse ab impiissimo imperatore Theophilo ikonoklasta: «Egredimini, gentes, egredimini etiam populi, contemplamini coelorum Regem! in figuram enim Christi evangelium procedit!» Residuum officii nocturni post hanc processionem perficitur, dum tenentur palmae in manibus. Decantatur deinde canon sti. Cosmae et praelegitur intra illum sermo sti. Andreae Cretensis. In missa legitur evangelium ex Joanne: ante sex dies paschatis. Tum fit liturgia sti. Chrysostomi. In completorio hujus et trium sequentium dierum canitur triodion sti. Andreae Cretensis. Olim Constantinopoli imperator in vesperis ante palmas sese contulit in templum sti. Demetrii et ibi senatoribus palmas et alia dona distribuebat. Deinde vesperis assistebat in ecclesia deiparae, vocata τοῦ φάρου. Die ipso palmarum imperator solemnissimam processionem cum crucibus faciebat et missae in eadem ecclesia deiparae assistebat.

Tres primi dies post palmas magnopere sibi similes sunt, sicut etiam tres ultimi dies inter se specialem characterem habent. Tribus primis diebus multa ex scripturis leguntur pro praeparatione ad mysteria redemptionis. Ita psalte-

rium in illis totaliter decantatur. Laudibus adjunguntur tria kathismata, horae tertiae cum sexta conjunctae duo. Feria V cessat psalterium. Horis minoribus legitur tetraevangelium, i. e. integra quattuor evangelia usque ad historiam passionis. Ut ille laudatus Murawieff optime explicat: «Sicut Moyses, antequam Josue ex divina jussione populum in terram repromissionis introduxit, integram legem in Deuteronomio populo inculcavit, ita, antequam verus Josue, Salvator, per mysteria redemptionis nos introducat in terram promissionis, totum evangelium, tamquam codex legis novi testamenti, praelegitur.» In liturgia praesanctificatorum tres dies pro solemnitate habent ingressum evangelii. Feria II cantatur: «Sedente Jesu in monte Olivarum.» Feria III: «De die illa et hora nemo scit», feria IV de unctione Domini ad sepulturam. Feria II dedicata est speciali modo memoriae patriarchae Joseph Aegyptiaci ut imaginis Salvatoris patientis, et memoriae ficus arefactae, qui eventus illo die contigit. Feria III dedicata est memoriae parabolae decem virginum, quae illo die prolata est, feria IV memoriae peccatricis, quae Dominum ad sepulturam unxit. Feriae II, III et IV hebdomadis passionis.

Dies coenae vocatur sancta et magna feria V. Graeci celebrant illo die: 1. institutionem sacramenti, 2. νιπτῆρα, i. e. lotionem pedum, 3. orationem Domini in monte, 4. traditionem ipsius. Nocte legitur evangelium Lucae: «Appropinquavit festivitas azymorum.» Deinde cantatur canon sancti Cosmae de mysterio diei. Preces quae λιταί vocantur in narthice post primam cessant ab hac die usque ad octavam paschatis. Solemnitas diei perficitur sub vespere. Ante illas fit primum ablutio altaris, quod forsitan cohaeret cum lotione pedum. Etiam nos consuetudinem habemus purificandi illis diebus vasa sacra. Patriarcha descendit in ecclesiam, procedit ex dextera parte ad sanctum altare et stat coram illo. Chartophylax egreditur cum hypomnimatographo et hieromnimone praecedentibus notariis et vocat metropolitas et archiepiscopos. Illi, phaeloniis induti, ad altare procedunt, patriarcham salutant et circumstant sanctam mensam cum presbyteris et diaconis. Patriarcha incensat primum altare et cruce signat. Deinde pronuntiat orationem denudationis altaris: «Domine Deus noster, qui per tuam vivificantem passionem mortem occidisti et nos ex passionibus peccati resurgere fecisti: tu ipse etiam nunc nos, qui circumstamus imaginem tui salutiferi sepulcri (sc. altare) et per debitum sanctum ministerium desiderium cordis consecramus, suscipe secundum multitudinem tuarum miserationum et dignare nos suscipere tamquam convivas tuae mysticae coenae et etiam participes nos redde tui coelestis regni et fruitionis bonorum et immortalis gloriae! Quia apud te est fons vitae, et tibi gloriam sursum mittimus cum tuo sine initio existente Patre et tuo sanctissimo et bono et vivificante Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum.» Respondetur «Amen». Et patriarcha assistentibus metropolitis, archiepiscopis, presbyteris et diaconis denudat altare recitando psalmos 50 (Hebr. 51), 25 (Hebr. 26), 83 (Hebr. 84). Deinde skevophylax affert spongias et diskos, chartularius autem urceolum cum aqua calida, dicens ad patriarcham: «benedic, dominator!» Ille aquam calidam infundit super sacram mensam, et distribuit metropolitis, archiepiscopis et presbyteris mappulas lineas, quibus extergunt sanctam mensam. Feria V coenae Domini. Lotio altaris.

Deinde illam perfundit aqua rosacea, et illi spongiis illam extergunt. Tum altare de novo vestitur, et patriarcha hanc secundam orationem pronuntiat: «Miserator et misericors Deus, qui per tuam ineffabilem bonitatem ad mysterium tui sanctissimi et immaculati altaris nostram inutilitatem suscepisti, tu ipse etiam nunc respice in nos in multitudine tuarum miserationum et dignare facere, ut acceptabile fiat ministerium nostrum, inutilium servorum, quod super sanctam mensam tuam hodie perficimus, cum timore et tremore astantes ipsi, ministerium immaculatae ablutionis, et purifica ab omni inquinamento carnis et spiritus sordidi peccati nostros sensus et praesenta nos immaculatos et sine ruga ad ministerium tremendum et divinum tui vivificantis sanguinis et tui corporis, quod pro nostra incorruptione in sepulcro conditum est et cum gloria resurrexit tertia die et fontem inexhauribilem vitae et incorruptionis tuum sanctissimum sepulcrum nobis perfecit. In ipso enim (sc. sepulcro) mors conculcata est, et evacuatus est stimulus peccati, et per tuam divinam potentiam et virtutem simul tecum vivificati sumus et simul tecum resurreximus, glorificantes te, primitias nostrae resurrectionis, qui pro nobis crucifixus es et sepultus es et resurrexisti. Tu es enim Deus noster et resurrectio et salvatio, et tibi gloriam sursum mittimus simul cum tuo Patre sine initio exsistenti et tuo sanctissimo et bono et vivificanti Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.» Deinde patriarcha incensat gyro sanctam mensam et spongias populo in recordationem distribuit. Ante portas regias mensa cum quattuor pedibus statuitur, lineo cooperta, in qua sacrum evangelium et candelabra. Deinde incipiunt vesperae cum missa. Leguntur tres lectiones ex vetere testamento, deinde epistola ad Corinthios de institutione sacramenti, deinde evangelium Matthaei: «Scitis, quia post biduum pascha fiet.» Tum sequitur missa sancti Basilii. In missa patriarchali fit consecratio unguenti sacri μύρον vocati, quod nostro chrismati correspondet. Praeparatio hujus unguenti, quod ex multis rebus odoriferis constat, factum est per totam quadragesimam. A feria secunda hebdomadis ante palmas species coeptae sunt tundi et cribrari. Sabbato Lazari deportatae sunt in locum, ubi coquendae erant. Feria II majoris hebdomadis patriarcha praeliminariam benedictionem super illa pronuntiavit. Feriis II, III et IV coctae sunt. Ad offertorium feriae V, quando dona consecranda super altare deferuntur, portat archipresbyter vas alabastri unguenti obvelatum velo calicis ante panem et vinum. Diaconi super illud flabella movent praecedentibus domestico et aliis diaconis cum lampadibus. Patriarcha occurrit sacro unguento ante sanctas portas, sumit illud in manus et deponit super sinistram partem sancti altaris. Tum discooperit vas, duas orationes consecrationis super oleum pronuntiat et postremo illud cruce signat. In fine missae, quando sacra auferri debent, patriarcha rursum archipresbytero unguentum tradit ante sanctas portas. Ita reportatur unguentum eodem ordine, quo venerat, et flabella rursum super illud moventur. Illo ergo die sacrum unguentum plus honoratur quam dona nondum consecrata, ut notat Simeon Thessalonicensis, quia unguentum jam benedictiones patriarchae suscepit. Unguentum autem primo consecratur, quia prius unguento ungimur et postea communionem recipimus, sicut etiam altare primum unguento con-

Missa cum unguenti consecratione.

secratur, deinde sacrificium sanctae missae super illud offertur. In ritu Romano simili modo hac die sacra olea ingenti honore afficiuntur. Pro communione repetitur multis vicibus cantus: «Coenae tuae mysticae hodie, Fili Dei, participem me suscipe, non enim tuis inimicis mysterium dicam! non tibi osculum praebebo, sicut Judas, sed sicut latro confiteor tibi: memento, mei, Domine, quando veneris in regno tuo!» In fine missae post orationem ὀπισθάμβωνος, quae correspondet nostrae postcommunioni, fit officium τοῦ νιπτῆρος, sc. lavipedium, quod perficitur a proposito monasterii vel etiam episcopo. Olim etiam Byzantinus imperator lotionem pedum fecit. Adsunt 12 fratres, quibus pedes lavantur. Officium simillimum est Romano officio mandati pro hac die, solum quod Graecum officium valde dramaticum est et totam actionem ad formam antiquorum dramatum religiosorum praebet. Sacerdos ergo, adhuc paramentis indutus, progreditur cum lampadibus et incenso extra magnas portas ecclesiae, ubi lavacrum praeparatum est et 12 fratres adsunt. Omnes fideles simul cum sacerdote exeunt, cantantes Psalmum 50 (Hebr. 51). Inter lavandos debet esse unus ostiarius, qui figuram Judae gerit, alius oeconomus, qui Petrum repraesentat. Quia ideo nemo voluit facere officium ostiarii hac die, persona pro illo officio per sortes designata est. Econtra patriarcha illos, quos honore afficere intendebat, ad officium ostiarii pro hac die destinabat, ut, postquam a populo ludibrio habiti sunt, inde majore honore insignirentur. Canuntur strophae ex canone diei: 1. «Per vinculum caritatis connexi apostoli, Dominatori omnium rerum Christo semetipsos consecrantes, speciosos pedes protulerunt, evangelizaturi omnibus pacem! 2. Illa sapientia Dei, quae fluxam et sublimem aquam in aethere continet, quae abyssos freno circumdat, quae maria intra terminos cohibet, aquam fundit in lavacrum et pedes lavat servorum, ipse Dominator! 3. Discipulis ostendit Dominator exemplum humilitatis! Ille, qui nubibus coelum circumcingit, praecingitur linteo et procumbit in genua, servorum lavare pedes, in cujus manu est spiritus omnium viventium! Deinde psalluntur idiomela lavipedii: 1. «Qui linteo praecinctus es et lavasti pedes discipulorum tuorum, Christe Deus noster, ablue etiam nobis sordem animae et circumcinge nos vinculo spirituali ad facienda mandata tuae bonitatis. 2. Magna beneficentia fruituri, fideles, pie ad pretiosum lavipedium accedamus, non carnis sordem abluentes, sed animas mystice sanctificantes! Christus enim, Salvator noster, qui respicit terram et facit eam tremere, inclinavit semetipsum et pedes pulvereos apprehendit, securum aditum praebens contra omnem adversariam potestatem! Ipsi cum actione gratiarum exclamemus: Qui optimam viam nobis ad exaltationem ostendisti humilitatem, salva nos, o bone, tamquam amator hominum! 3. Petrus timorem habuit, ne laventur pedes ejus ab illis immaculatis manibus, a quibus formatus erat Adam! Audivit autem verbum: Nisi lavero te, non habebis partem mecum! et ita multo timore repletus exclamavit: Domine, non tantum pedes meos lava, sed et manus meas et caput! O maximorum Dominatoris donorum! Participes facit gratiae suos proprios discipulos et partem habituros cum ipso illis promittit in illa inenarrabili gloria, sicut etiam in tradendo mystico calice dicit novum se illud bibiturum cum ipsis in regno coelorum! Cujus regni etiam nos participes redde, tamquam

Lotio pedum.

bonus et amator hominum! 4. Hodie ille, qui inaccessibilis est per essentiam, opus servi suscepit! Linteo praecinctus est ille, qui circumtegit coelum nubibus! Aquam misit in pelvim ille, qui mare rubrum divisit; curvavit genua et incepit lavare pedes discipulorum et extergere linteo, quo erat praecinctus! Postquam ergo lavit pedes discipulorum, dixit illis: «Vos mundi estis, sed non omnes», significans illum, qui tradidit ipsum. Triodion Romanum adhuc duas strophas continet: 1. Utile tibi fuisset, Juda, si non conceptus fuisses in visceribus matris tuae! Utile tibi fuisset, proditor, si non natus fuisses, qui alienatus es a Filio Dei! Per te dissolutus est chorus discipulorum Christi, et veracem vitem depastus est latro crucifixus! Per te murus destructus est, et templum non manu factum dissolvunt homines contra legem agentes! Esto quod unguentum peccatricis timuisti tamquam nimis pretiosum! Sed quomodo non verebaris justi sanguinem tradere manibus illegalium? Utile tibi fuisset, proditor, si natus non fuisses, alienatus a Filio Dei. 2. Sopore diabolico Judas constrictus dormivit in mortem! Tempus vigilandi et tempus dormiendi! Gemat cor nostrum, lacrimentur oculi! In psalmis vigilemus! Magna est enim potentia crucis! Christus est ante portas! Pascha immolatum procedit! Gloria sit tibi, Christe, Deus noster! Gloria sit tibi!» Deinde sequitur litania diaconi, inter quam intercalantur invocationes: «ut pelvis haec benedicatur et sanctificetur per virtutem et potentiam sancti Spiritus, Dominum precemur! Ut fiat in ablutionem peccatorum nostrorum, Dominum precemur!» Sacerdos deinde pronuntiat orationem alta voce: «Dominum precemur! Domine Deus, plus quam bone, qui inaccessibilis es secundum divinitatem, qui etiam in forma servi figuram ministri suscepisti et in exemplum salutiferae humilitatis pedes discipulorum immaculatis manibus abluisti et linteo extersisti, respice etiam super nos, indignos servos tuos, qui imitamur sublimitatem tuae condescensionis et dignare nos ab omnibus sordibus carnis ablui et etiam a maculis animae, per contactum hujus aquae! Tribue nobis invisibilem obumbrationem tui sanctissimi Spiritus! Securas redde animas nostras et corpora a serpente doloso, qui calcaneum elevat, ut puri effecti tibi serviamus modo tibi complacenti et calcemus super serpentes et scorpiones et super omnem potentiam inimici! Quia te decet omnis honor et adoratio: Patrem et Filium et sanctum Spiritum nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.» Deinde: «Pax omnibus.» Diaconus: «Capita vestra Domino inclinate.» Sacerdos: «Dominum precemur! Domine Deus noster, qui ostendisti nobis mensuras humilitatis in hac propria et altissima condescensione et qui novissimum primum renuntiasti secundum tuam voluntatem, gratiam nobis tribue in illo ministerio erga nos invicem, eleva nos per divinam humilitatem, protege nos a sordibus, ut lavemur semper lacrimis et purificemur per illuminationem gratiae tuae purificantis, ut coram te sincere omni tempore procidentes, inveniamus misericordiam et miserationem in tuo terribili tribunali, quia misericors Deus et hominum amator existis etc. Deinde sacerdos legit evangelium Joannis: «Sciens Jesus, quia omnia dedit ei Pater in manus». Interea praepositus stat et lavandi sedent super scamna. Ad diversa verba evangelii praepositus semper actiones correspondentes facit. Quando dicitur: «deposuit vestimenta», tunc

ipse deponit mandyam; quando dicitur: «linteo praecinxit se», correspondentem actionem facit; quando dicitur: «misit aquam in pelvim», infundit aquam; quando dicitur: «coepit lavare», singulorum pedes lavat, extergit et osculatur. Quando deinde venit ad oeconomum, dialogum inter Christum et Petrum cum illo facit. Deinde praepositus rursum linteum deponit et mandyam induit. Celebrans exclamat: «Et ut digni reddamur audiendi sanctum evangelium!» et annuntiat evangelium: «postquam lavit Jesus pedes discipulorum suorum.» Deinde sacerdos pronuntiat collectam: «Dominum precemur! Domine Deus noster, qui secundum magnam misericordiam tuam temetipsum exinanivisti et formam servi accepisti et secundum tempus salutiferae et vivificantis et voluntariae passionis tuae cum tuis sanctis discipulis et apostolis coenare dignatus es et post hoc linteo temetipsum praecinxisti et lavasti pedes sanctorum discipulorum tuorum, exemplum humilitatis et mutui amoris dans eis et dicens: «Sicut feci vobis, ita et vos facite invicem», tu ipse etiam nunc, Dominator, in medio praesens factus tuorum indignorum servorum, qui tuum exemplum sequuntur, absterge omnem maculam et sordem ab animabus nostris, ut abluti a pulvere, qui nobis adhaeret ex peccatis, et linteo amoris praecincti possimus tibi complacere omnes dies vitae nostrae et gratiam invenire coram te, quia tu es, qui benedicis et sanctificas omnia, Christe Deus noster, et tibi gloriam sursum mittimus» etc. Deinde unguntur adstantibus manus et facies. In ingressu templi canuntur troparia: 1. «Loti pedes et purificati per participationem divini tui mysterii, Christe, tui famuli ex Sion ad magnum montem olivarum processerunt, te hymnis canentes, o amator hominum. 2. «Videte», dixisti, «amici, ne turbemini! Nunc enim appropinquavit hora, ut ego apprehendar et occidar manibus illegalium! Omnes enim dispergemini, me derelinquentes, quos congregabo iterum, ut me praedicetis amatorem hominum!» Deinde dividitur buccella panis et fit dimissio. Postea sumitur coena, in qua secundum rubricam triodii Romani vinum et oleum sumuntur, ad confortationem pro vigilia nocturna. Completorium deinde in cellis psallitur. Imperator olim Constantinopoli in coena Domini hospitalia senum visitabat et eleemosynas distribuebat. Missae rursum in ecclesia deiparae τοῦ φάρου assistebat.

Feria VI crucifixionis.

Feria VI sanctae et magnae parasceves celebrant Graeci, ut notat triodion, «sanctas et salvatrices et tremendas passiones Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quas propter nos voluntarie suscepit, sputa, alapas, colaphas, ludibria, irrisiones, purpureum vestimentum, baculum, spongiam, fel, clavos, lanceam et ante omnia crucem et mortem, quae omnia in hac parasceve peracta sunt, simul etiam istam salutiferam confessionem illius bene sentientis latronis, qui concrucifixus est cum eo. Tua supernaturali et super nos immensa misericordia, Christe Deus noster, miserere nostri! Amen.» In nocte fit acoluthia vel ἀγρυπνία τοῦ πάθους, i. e. vigilia sacratissimae passionis. Accenduntur candelae et leguntur 12 evangelia, in quae narratio quattuor evangelistarum de passione dominica divisa est. Inter evangelicas lectiones intercalantur cantus de passione, quae quasi meditationem de audita passione instituunt. Constantinopoli patriarcha primum evangelium legit, archiepiscopi reliqua, archidiaconus duodecimum. Secundum rubricam typici Constantinopolitani gerit archimandrita

Vigilia passionis.

Horae imperiales.

hac nocte aureum phaelonion. Intercalatur etiam triodion Cosmae monachi. Prima non conjungitur cum officio nocturno. Horae minores vocantur basilikae, sc. regales vel imperiales, quia olim imperator Byzantinus, sicut in vigilia nativitatis, illis solemnissimo modo assistebat. Imperator primum intrabat in magnam ecclesiam Blachernarum, ubi altare incensabat, deinde in vicinam ecclesiam τοῦ σοροῦ, ubi idem faciebat. Hac die etiam venerabatur lanceam. Istae horae hoc distinctae sunt, quod in unaquaque tres psalmi specialiter pro mysterio diei electi psallantur, v. g. Psalmus 21 (Hebr. 22). Deinde sequuntur lectiones: ex prophetis, ex apostolis et ex evangelio. Dispositio illarum horarum provenit a sto. Cyrillo Alexandrino, unde inscribuntur: «poema sti. Cyrilli.» Patriarcha antiquitus illa die in templo stae. Irenae catechesim ad baptizandos habebat. Liturgia nulla, ne praesanctificatorum quidem, celebratur, quae consuetudo dicitur provenisse ex Palaestina. Multi Graecorum illa die nihil omnino manducant. Senibus et infirmis conceditur usus panis et aquae. In vesperis habentur quattuor lectiones et evangelium. Postea fit solemnis functio sepulturae Christi. Sex sacerdotes progrediuntur ex sanctuario in vestibus sacerdotalibus portantes cum reverentia super caput epitaphion, linteum sepulcrale cum imagine Christi, inter quos archimandrita portans dextra sanctum evangeliorum librum. Praecedunt psaltae et primikirius et diaconi cum flabellis, lampadibus et incenso usque ad praeparatum in ecclesia sepulcrum. Deinde fit trinus circuitus cum epitaphio, incensando circa sepulcrum, dum psaltae in ordine illud circumstantes canunt strophas sepulturae Christi. Deinde ponitur epitaphion intra sepulcrum, et sternuntur ab ecclesiarcha flores odoriferi super illud. Accedit deinde patriarcha et deosculatur librum evangeliorum et sepulcrum, benedicit populum et ascendit in thronum, choris canentibus: ad multos annos. Portaris affert illi flores bene olentes. Accedunt deinde 12 archiepiscopi, bini et bini, deosculantes eodem modo evangelium et sepulcrum, et flores accipiunt a patriarcha, similiter etiam officiales ecclesiae. Patriarcha hodie tam ad 12 evangelia noctis quam ad horas et vesperas oecumenicum thronum occupat, sicut die praecedenti in missa.

Sepultura Christi.

Sabbatum sanctum.

Sabbatum vocatur rursum magnum et sanctum sabbatum. Officium diei usque ad vesperas omnino lugubre et triste est, omnia fere de morte et sepultura Christi. Primum in nocte psallitur Psalmus 118 sicut alioquin, in tres stases divisus, sed ita ut inter unumquemque versum Psalmi aliquis cantus de sepultura Christi intercaletur, qui cantus vocantur enkomia, i. e. laudes, et ita voces ex vetere et ex novo testamento sibi semper respondeant. Ita v. g. incipit prima stasis: «Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini! O vita! quomodo in sepulcro positus es, Christe! et angelorum exercitus timore replebantur, tamen glorificantes tuam condescensionem! Beati, qui scrutantur testimonia ejus! O vita! quomodo moreris? Quomodo in sepulcro habitas? Mortis tamen solvis regnum et ex inferno mortuos resuscitas!» etc. Inter primam et secundam stasim et inter secundam et tertiam incensatur repetendo primum troparion ejusdem stasis, v. g. in prima stasi: «O vita! quomodo in sepulcro» etc. Constantinopoli patriarcha huic officio super thronum assistit. Ibi praemittitur canon huic psalmo. Post tertiam odam egrediuntur diaconi ex altari, vestiti ornamentis,

Laudes sepulcrales.

et stant ex ambabus partibus throni patriarchalis tenentes dikirotrikir. Ad quartam odam ingreditur patriarcha ad altare et vestitur toto patriarchali ornatu cum 12 archiepiscopis. A nona oda egreditur patriarcha ex sanctuario cum archiepiscopis et incipit psallere primum troparion primae stasis: «O vita, quomodo», etc., incensando sepulcrum et totum populum. Archiepiscopi psallunt secundum ordinem enkomia stasium. Intra tertiam stasim secundum modernum typicum Constantinopolitanum aspergit patriarcha sepulcrum aqua rosacea. Post stases sequuntur diversi cantus etc. Deinde patriarcha facit adorationem sepulcri, benedicit et ascendit thronum; tum archiepiscopi, bini et bini, adorant sepulcrum. Ad doxologiam magnam in fine laudum fit processio cum epitaphio extra ecclesiam, praecedentibus sacerdotibus et psaltis, sequentibus patriarcha et archiepiscopis, qui illud portant. In hac processione secundum Allatium populus sibi cum ardore flores sepulcri colligit, ex quorum possessione multa bona expectat. Post reditum in ecclesiam patriarcha ingreditur ad altare et postea illud in gyro incensat, praecedenti epitaphio. Deinde imponitur epitaphion super altare, fiunt lectiones, et patriarcha annuntiat ipse evangelium ante portas. Postea dicitur: «ad multos annos». Patriarcha exuit ornatum et ascendit cum mandya et paterissa thronum, et fit dimissio. De hac processione Romanum triodion nihil continet. Secundum illud post stases habentur diversi cantus, deinde evangelium ex Matthaeo: «Altera die, quae est post parasceven», tum canon, qui dicitur esse opus partim Marci Hidruntis, partim Cosmae Hagiopolitae, in hirmis[1] autem mulieris cuiusdam Cassiae, quae est eadem ac Cassiana monacha. In fine induitur celebrans omnibus paramentis sacerdotalibus et facit ingressum evangelii. Leguntur propheta, apostolus et idem evangelium quod antea. Hora prima sabbati sancti psallitur in narthice. Vesperae sunt functio solemnissima, quae autem hodie jam tempore antimeridiano perficitur. In illis fit ingressus evangelii et leguntur 15 magnae lectiones ex scripturis veteris testamenti, quae pertinent ad antiquum officium baptismatis, quod in nocte paschali locum habuit. Plures ex illis lectionibus eaedem sunt quae nostrae prophetiae Romanae sabbati sancti. Quod autem non subsequatur benedictio aquae baptismalis, eo explicatur, quod in Graeco ritu sacerdos semper in functione baptismatis aquam benedicit. Deinde legitur pro missa epistola ad Romanos, ad baptismum sese referens. Ab hoc momento officium incipit esse gaudiosum. Videtur imo apud quosdam usus esse, ut usque ad illud momentum portentur paramenta nigra et ab illo habeantur alba et splendida. Ita describit Murawieff: «Cum lectione apostoli finem accipit sabbatum sepulturae et incipit celebratio paschatis. Sicut in natura radii solis nondum orti primo illuminant cacumina montium, ita etiam ecclesia a priori ab illo orituro sole justitiae illuminatur. Primus ejus radius cadit super sublimem locum sanctuarii, et ista lux mysteriosa, quae est sicut pretiosum balsamum, quod a capite Aaron defluxit in barbam et super oram vestimenti ejus secundum psalmistam, primum sese diffundit super vestimentum supremi sacerdotis, deinde super illi comministrantes presbyteros et diaconos, quorum

Vesperae et missa.

[1] Ita vocantur primae strophae odarum alicujus canonis.

vestimenta subito ex nigris alba fiunt, insimul cum velamentis sacri altaris et mensae propositionis, deinde super choros. Quattuor hypodiaconi in vestimentis albis veniunt tamquam angeli, ut locum nigrae custodiae circa epitaphion suppleant et mulieres unguentiferas expectent. Tres pueri canunt ante epitaphion dicentes: Surge, Deus, judica terram, tu enim hereditabis in omnibus gentibus. Quando deinde diaconus ex sanctuario procedit, omnia in ecclesia ita clara et amoena sunt, quasi ipse resurgens staret in medio eorum cum salutatione: Pax vobis! Ita omnia subito permutata sunt, et gloria de coelo effulget in terris.» Evangelium annuntiatur ex Matthaeo. Deinde fit missa sti. Basilii cum pulcherrimo cantu communionis. Post missam benedicuntur panis et vinum. Remanent nunc omnes totam noctem paschatis in ecclesia. Ex antiquissima consuetudine christiana ista nox omnino vigil ducitur. Primum infertur monachis aliqua refectio cibi, ad quam etiam fit partialis dispensatio. Deinde praeleguntur usque ad officium noctis actus apostolorum, ad quod candelae templi accenduntur. Tum leguntur sermones patrum: sti. Epiphanii vel etiam sti. Chrysostomi super finem evangelii secundum Matthaeum, vel etiam sermones resurrectionales super evangelium sti. Joannis. Deinde repetitur canon magni sabbati. In Russia videtur etiam consuetudo adfuisse, ut laici praelectiones nocturnas in ecclesia faciant; nam sacerdotes usque ad mediam noctem non apparebant. Pulpitum cum sacra scriptura erectum erat in medio ecclesiae, et simplices homines ex populo, qui saltem legere poterant, vel etiam milites accedebant et legebant caeteris audientibus.

Nox paschalis.

α β) Tempus pentekostarii.

Incipit nunc dies paschalis. Quando hora officii nocturni venit, omnia signa in ecclesia percutiuntur. Ecclesiarchus distribuit fratribus cereos, sacerdos cum diacono vestiuntur splendido ornatu. Sacerdos portat evangelium, diaconus incensum, et ita procedunt omnes in narthicem ecclesiae cum cereis extinctis, canentes: «Resurrectionem tuam, Christe Salvator, canunt angeli in coelo, et etiam nos super terram dignos redde, ut cum puro corde te glorificemus!» Secundum Murawieff, auctorem Russicum, fit primum circuitus in obscuritate circa ecclesiam. Ita describit ille initium officii paschalis: «Nunc tandem vicinum est mane illud gaudii et per longum tempus desideratum, et quomodo illud incipiunt fideles? Cum lectione actuum apostolorum, quasi repleti sint desiderio praeveniendi mulieres unguentiferas et simul cum angelis revolvendi lapidem ab ostio monumenti datoris vitae. Pulsat media nox, et ultimus hymnus dedicatus est sabbato. Adhuc pro una vice auditur ejus canon mysteriosus. Cum canone terminatur sabbatum et incipit pascha. Cantus: «Resurrectionem tuam, Christe Salvator, canunt angeli in coelo», primum auditur in sanctuario, quod adhuc clausum remanet, quia magnae revelationes Dei prius in coelo cognoscuntur, quam in terra. Deinde clerici procedunt cum cruce et vexillis circumcirca ecclesiam et canunt in obscuritate noctis verba: «Et etiam nos, qui super terram sumus, dignos redde, ut cum puro corde te glorificemus.» Deinde sistunt se ad portam occidentalem clausam ecclesiae. Ecclesia autem vacua est, quia populus secutus est chorum. Ibi canitur ante portam: «Christus

Matutinum paschale.

resurrexit a mortuis» etc. Portae non subito aperiuntur, ut designetur apostolos non subito resurrectionem Domini credidisse. Sequitur deinde psalmus propheticus: «Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus», intermixtus cum cantu: «Christus resurrexit» etc. Primus clericus crucem in unam, incensum in alteram manum sumit, crucis signum facit ante portam, qua aperta fit ingressus ex tenebris exterioribus in ecclesiam omnino illuminatam, ut ascensus Christi cum suis redemptis ex profunditate terrae ad altitudines coeli designetur. Immediate procedunt omnes ad sanctuarium, quod nunc per totam hebdomadem apertum est. Ecclesia autem subito splendore cereorum illuminatur.» Graeci ergo consueverunt semper cum magno apparatu luminum noctem paschalem celebrare, quo significetur, quomodo Christus ex sepulcro tamquam vera lux resurrexerit. In ecclesia sanctissimi sepulcri Hierosolymis secundum valde antiquam traditionem ecclesiae Graecae aliqua vice miraculose lumen accensum est intra sepulcrum Domini hac nocte. Exinde provenit consuetudo Graecorum adhuc hodierno die lucem e sancto sepulcro hac nocte efferendi, quasi illud adhuc e coelo ortum habeat. Quamvis ergo per se huic consuetudini idea pulcherrima subjaceat, tamen ista res magna scandala creavit, in quantum populi et etiam Mahometani acrem disceptationem circa hunc ignem instituunt, quae nonnumquam usque ad sanguinis effusionem et occisiones progreditur. Secundum pentekostarion Romanum legit sacerdos in narthice evangelium matutinum de resurrectione, portis sanctuarii omnino clausis. Deinde incensat, dicendo: «Gloria sit sanctae et consubstantiali et vivificanti et indivisibili Trinitati, in omni tempore, nunc et semper et in saecula saeculorum.» Chorus respondet: «Amen.» Sacerdos deinde intonat alta voce troparion paschale: «Christus resurrexit a mortuis, morte mortem conculcans et illis, qui in monumentis sunt, resurrectionem elargiens!» quod ter ab eo canitur et ter a choro repetitur. Qui cantus Graecis idem est, quod nobis alleluja paschale. Per totum enim tempus paschale quasi semper et per omnes horas repetitur. Deinde sacerdos aut diaconus dicit stichos ex Psalmo 67 (Hebr 68), et chorus respondet semper cum troparío: «Christus resurrexit» etc. Tum sacerdos exclamat adhuc elevatiore voce: «Christus resurrexit a mortuis, morte mortem conculcans.» Chorus respondet: «et illis, qui in monumentis sunt, vitam elargiens». Postea apertis portis sacerdos et diaconus ingrediuntur praecedentibus lampadibus. Psallitur deinde grandiosus canon sti. Joannis Damasceni de resurrectione, inter quem intercalatur praelectio ex sto. Gregorio Nazianzeno. In fine laudum canitur ter: «Christus resurrexit a mortuis» etc. Deinde fit solemne osculum paschale. Celebrans, sanctum evangelium tenens, stat ante portas sanctuarii. Praepositus primus venit et osculatur evangelium et sacerdotem, sumit deinde evangelium ex manibus ipsius et stat a dextris celebrantis. Deinde omnes fratres per odinem accedunt et deosculantur primum evangelium, deinde celebrantem, tum praepositum, postremo se invicem. Quod osculum paschatis in signum communionis inter christianos hac festivissima die etiam extra ecclesiam in universali usu est. Ubicumque homines sibi occurrunt, se invicem osculantur etiam in plateis. Unus dicit: «Christus resurrexit», alter respondet: «Vere resurrexit!» Post osculum legitur stantibus omnibus fratribus sermo pro hac

Osculum paschale.

Homilia paschalis s. Chrysostomi.

festivitate adscriptus sto. Joanni Chrysostomo. Inscribitur: «Sancti patris nostri Joannis, archiepiscopi Constantinopoleos, Chrysostomi, sermo catecheticus in hanc sanctam et lucem ferentem diem, gloriosae et salvatricis resurrectionis Christi, Dei nostri. Benedic, Dominator! Si quis est pius et Deum amans, fruatur hac pulchra et splendida festivitate! Si quis est servus fidelis, ingrediatur laetus in gaudium Domini sui! Si quis sese fatigavit jejunando, nunc perfruatur denario! Si quis a prima hora laboravit, suscipiat hodie debitum justum! Si quis post tertiam horam venit, gratanter festum agat! Si quis post sextam pervenit, nequaquam ambigat: in nullo enim detrimentum patietur! Si quis distulit usque ad nonam, accedat nihil timens! Si quis imo ad solam undecimam pervenit, non timeat propter suam lentitatem! Quia enim longanimis est Dominator, suscipit ultimum sicut etiam primum! Requiem tribuit illi qui ab undecima, sicut illi qui a prima hora laboravit! Et ultimi miseretur et primum sanat! Et illi dat et huic gratias communicat! Et opera accipit et mentem sinceram agnoscit! Et actionem honorat et intentionem laudat! Ergo ingredimini omnes in gaudium Domini nostri! Et primi et secundi mercede fruimini! Et divites et pauperes chorum insimul ducite! Et continentes et leves hunc diem honorate! Jejunantes et non jejunantes, jubilate hodie! Mensa redundat! omnes ex ea epulamini! Vitulus saginatus est, nemo exeat esuriens! Omnes fruimini convivio fidei! Omnes fruimini divitiis longanimitatis! Nemo lacrimis ploret suam paupertatem! Apparuit enim commune regnum! Nemo plangat suos lapsus! Remissio enim peccatorum ex sepulcro orta est! (Tales laxas doctrinas vix tam gravis doctor sicut sanctus Chrysostomus pronuntiavit.) Nemo timeat mortem! Liberavit enim nos Salvator noster! Extinxit eam, ab ipsa constrictus! Spoliavit infernum ille, qui descendit in infernum! Amarum reddidit illum, qui gustare voluit de carne ipsius! Etiam hoc praevidens Isaias exclamavit: «Infernus», dicit, «amarus factus est, tibi occurrens desubtus!» Amarus factus est, redargutus est enim! Amarus factus est, illusus est enim! Amarus factus est, occisus est enim! Amarus factus est, ablatus est enim! Amarus factus est, victus est enim! Corpus suscepit et Deo occurrit! Suscepit terram et invenit coelum! Suscepit illud, quod videtur, et cecidit in illud, quod non videtur! Ubi est, o mors, stimulus tuus? Ubi est, o inferne, victoria tua? Resurrexit Christus, et tu dejiceris! Resurrexit Christus, et ceciderunt daemones! Resurrexit Christus, et laetantur angeli! Resurrexit Christus, et vita tribuitur! Resurrexit Christus, et nemo adhuc mortuus in monumento! Christus enim resurgens ex mortuis primitiae dormientium factus est! Ipsi sit gloria et potentia in saecula saeculorum. Amen.» Sequitur deinde troparion in honorem sti. Chrysostomi. In missa epistola annuntiatur ex actibus apostolorum, initium illorum, qui actus deinde continuatim per tempus paschale leguntur. Inde ab hac die incipiunt in officio legi interpretationes sti. Chrysostomi de eisdem actibus apostolorum. Evangelium autem cantatur «In principio erat Verbum», quia per totum tempus paschale legitur evangelium sti. Joannis. In liturgia Russica videtur adesse in missa episcopali hujus diei consuetudo, ut evangelium illud legatur in multis linguis, ut designetur, quomodo haec praedicatio apostolorum in omnem terram

exierit. Episcopus, secundum Murawieff, primum illud legit Slavonice in sancta mensa. Deinde comministrantes presbyteri legunt illud Hebraice, Graece et Latine, in tribus linguis inscriptionis crucis. Tum adhuc annuntiatur in quibusdam modernis linguis. Extra septa sanctuarii stant quattuor diaconi facies vertentes unusquisque versus unam ex quattuor partibus mundi et annuntiant evangelium Slavonice, concludendo illis verbis: «Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est.» Epitaphion, linteum sepulcrale, remanet super altare usque ad diem ascensionis. Specialis ritus diei paschatis est deinde ut benedicantur carnes agni paschalis, necnon oves, caseus et lacticinia. Cibi in hunc finem benedicuntur, ut salubri modo post abstinentiam quadragesimae gustari possint. In coena paschatis et per totam octavam fit specialis ritus cum panhagia, cum illo pane, qui quotidie elevatur in honorem deiparae virginis ejusdemque assumptionis. Ille frater, qui offert hunc panem, suscipit illum in manibus et elevat aliquantulum, pronuntians: »Christus resurrexit.» Omnes respondent: «In veritate resurrexit!» Deinde facit signum crucis cum pane, dicens: «Adoramus illius tertia die factam resurrectionem!» Deinde canitur hypakoe et kontakion, cantus officii, et psallitur cantus: «Christus resurrexit.» Tum osculantur panem. Non autem manducatur ille panis, sed servatur usque ad sabbatum sequens et solum tunc comeditur. Vesperae paschatis rursum solemnissimo modo aguntur. Sacerdos jam a principio omnia paramenta portat. In fine fit ingressus evangelii, et annuntiatur evangelium Joannis: «Cum sero esset die illo una sabbatorum». Constantinopoli, secundum typikon, patriarcha illas vesperas cum patriarchali vestimento et cum 12 archiepiscopis perficit. Patriarcha ipse evangelium legit, post eum idem archiepiscopi in diversis dialectis. Antiquitus etiam imperator Byzantinus in templo stae. Sophiae illis cum solemnissima pompa assistebat, et speciatim hac die cum tota sua aula incensabatur.

Diversi ritus diei paschatis.

A die ergo paschatis incipit tempus pentecostes, quod est quasi continuata festivitas. Solemnitas resurrectionis celebratur usque ad diem pervigilium ascensionis cum continuatis cantibus paschalibus. Per totum tempus pentecostes secundum antiquissimam consuetudinem christianam semper statur, neque umquam flectuntur genua. Omnibus dominicis hujus temporis canones minaeorum psalluntur in completorio; canones mortuorum in completoriis feriarum VI peraguntur. Hebdomas pascha subsequens vocatur «diakenisimos», sc. hebdomas renovationis, per quam officium idem ferme remanet sicut ipso die paschatis. Per totam hanc hebdomadem servatur καταλύσις εἰς πάντα, totalis dispensatio. Ut sanctus Theodorus Studita notat: «in gloriam vivificantis nos Filii Dei! Si quis non manducat per illam sine timore, sed illam Judaico modo cum moerore transigit, anathemati succumbat sanctorum patrum!» Si quis moritur intra hanc hebdomadem, non perficitur super illum liturgia mortuorum sed liturgia resurrectionis. Secundum canonem 66 Trullanum debent christiani semper in ecclesiis esse, canentes psalmos, hymnos et cantica spiritualia, laetantes in Christo et festum ducentes et attendentes lectioni scripturarum, neque fieri debet aut equorum cursus aut publicum spectaculum. Tres dies primi solemnissimi habentur sicut apud nos. Ideo notantur inter illos, quibus

Hebdomas renovationis.

patriarcha Byzantinus oecumenicum thronum occupat. Feria II paschatis olim imperator cum solemnissima pompa missae assistebat in ecclesia apostolorum et communionem ex manibus patriarchae recipiebat. Simili modo faciebat feria III in ecclesia sti. Sergii. Patriarcha autem hac die cum litaniis in ecclesiam Blachernarum procedebat. Feria V hujus hebdomadis imperator et patriarcha cultum celebrabant in ecclesia deiparae τοῦ Φάρου. Inter dies hebdomadis paschalis solum feria VI apud schismaticos specialem significationem habet, in quantum illi celebrant ibi festivam commemorationem deiparae virginis cum officio ejusdem, sub titulo τῆς ζωοδόχου πηγῆς, sc. fontis vitam suscipientis. Istud officium cohaeret cum ecclesia deiparae ad fontem, de qua jam agebatur (vide supra p. 50). Celebratur ergo in hoc officio mater Dei tamquam fons miraculorum et sanationum. Catholici autem numquam illud officium acceperunt, sive quia illud recentius erat, quamvis adhuc ex medio aevo proveniens, sive quia officium paschale disturbare noluerunt.

Feria VI hebdomadis renovationis, deiparae ad fontem.

Dominica Thomae.

Dominica prima post pascha vocatur antipascha sive sancti apostoli Thomae, quia idem evangelium annuntiatur de dubitatione Thomae, sicut apud nos in dominica Quasimodo. Olim Constantinopoli ab imperatore etiam ille dies celeberrimus habebatur. In vesperis ante hanc dominicam fit benedictio panum. Ab hac die incipiunt post primam catecheses sancti Theodori Studitae legi de novo et psalli ante eam λιταί in narthice. Per totam hebdomadem sequentem continuantur cantus de evangelio Thomae.

Dominica unguentiferarum.

Secunda dominica post pascha est illa τῶν ἁγίων μυροφόρων καὶ Ἰωσὴφ τοῦ δικαίου, sc. mulierum unguentiferarum et Joseph justi, sc. ab Arimathaea. Celebratur etiam memoria Nicodemi simul cum Josepho Christum sepelientis. Inde hac die legitur per exceptionem in missa evangelium ex Marco: «Venit Joseph ab Arimathaea.» Canon mulierum unguentiferarum est sancti Andreae Cretensis. Cantus de iisdem continuantur per totam hebdomadem sequentem.

Dominica paralytici.

Tertia dominica est τοῦ παραλύτου, quia hac die venit evangelium ex Joanne de paralytico sanato apud probaticam piscinam. Cantus hujus dominicae et duorum subsequentium dierum versantur circa idem evangelium. Feria IV hujus hebdomadis, dictae quartae post pascha (hebdomades praecedentes vocabantur hebdomas post Thomam et hebdomas post mulieres unguentiferas), est celeberrima festivitas mesopentecostes. Sicut Graeci mediatatem quadragesimae celebrabant per adorationem crucis, ita celebrant mediatatem pentecostes per splendidam festivitatem, quae per integram hebdomadem continuatur usque ad feriam IV hebdomadis subsequentis. Vesperae ante diem mesopentecostes habent tres lectiones scripturales. In laudibus canitur canon Theophanis. In missa annuntiatur evangelium: «Die festo mediante ascendit Jesus in templum», et omnes cantus mesopentecostes versantur circa idem evangelium. Imperator olim hac die splendido modo cum patriarcha cultui aderat in templo sancti Mozii.

Mesopentecoste.

Dominica Samaritanae.

Quarta dominica post pascha vocatur dominica Samaritanae, quia illa venit evangelium ex Joanne de puteo Jacob et de Samaritana muliere. Cantus dominicae dividuntur inter mesopentecosten et evangelium Samaritanae. Cantus de Samaritana continuantur rursum per totam hebdomadem subsequentem,

quae vocatur hebdomas post Samaritanam. Feria IV. repetitur pro claudenda festivitate mesopentecostes totum illius officium praeter lectiones.

Dominica quinta post pascha vocatur τοῦ τυφλοῦ et duo dies subsequentes dies post τυφλόν, quia habetur evangelium Joannis de caeco nato, quod commentantur cantus illorum dierum. Feria IV vocatur πρὸ τῆς ἀναλήψεως, ante ascensionem. Cantus sunt partim paschatis, partim adhuc caeci nati, partim profestivi ascensionis. Hac die ἀποδίδοται, sc. redditur festivitas sanctae et vivificantis resurrectionis Christi. Quia est dies festivus, ideo fit ad coenam dispensatio ad pisces. Dominica caeci. Vigilia ascensionis.

Solemnitas ascensionis vocatur ἀναλῆψις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, sc. assumptio Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. In vesperis habentur tres lectiones propheticae, in laudibus unus canon Joannis, probabiliter sancti Damasceni, alter Josephi Thessalonicensis. In missa habetur eadem epistola atque apud nos, evangelium autem ex Luca. Solemnis cultus illo die Constantinopoli in ecclesia deiparae ad fontem habebatur. Festivitas ascensionis celebratur usque ad feriam VI hebdomadis futurae. Feria VI et sabbatum immediate subsequentes vocantur aut «post ascensionem» aut «hebdomadis sextae». Solemnitas ascensionis.

Dominica post ascensionem est «sanctorum 318 Deum ferentium patrum in Nicaea». Quae ergo dominica memoriae patrum Nicaenorum dedicata est. Ascensione dominica mysteria Redemptoris adimpleta sunt. In ascensione tam suam divinitatem Christus quam etiam humanitatem revelavit. Ideo celebratur nunc illud concilium, quod rectam doctrinam de persona Christi statuit. In vesperis praecedentibus habentur rursum tres lectiones scripturales. Canon patrum concilii est a Theophane, praeter illum habetur canon ascensionis. Dies subsequentis hebdomadis vocantur aut post patres aut septimae hebdomadis. Feria VI ἀποδίδοται, sc. redditur festivitas ascensionis, cuius totum officium praeter lectiones et perpauca repetitur. Canones minaeorum psalluntur in completorio. Sabbatum subsequens vocatur ante pentecosten vel potius psycho-sabbatum, sc. sabbatum animarum, quia fit illo secunda et solemnissima commemoratio omnium fidelium defunctorum. Celebratur pannychis, sc. integra vigilia nocturna pro defunctis, intra quam sacerdos pluries commemorationem mortuorum facit. In missa habentur duplex evangelium et duplex epistola secundum pentekostarion Romanum. In vesperis et deinde pluries in officio nocturno secundum typikon Constantinopolitanum fit benedictio kolyborum pro defunctis. Super illa ponuntur omnes generis dulcedines, ut dicunt Graeci, ut per illas designentur virtutes mortuorum. Ista kolyba distribuuntur pauperibus et ministris ecclesiae, ut in gratitudinem orent pro defunctis cognatis. Imo pauperiores, ne eorum cognati defuncti suffragiis priventur, offerunt transeuntibus panem, vino intinctum. Accipientes dicunt: «Deus illos beatos reddat!» (sc. defunctos). Ideo talis panis vocatur ψυχόπιττα, sc. placenta animarum. Dominica patrum Nicaenorum. Sabbatum animarum.

Sequitur deinde sacratissimus pentecostes dies. In magnis vesperis habentur tres lectiones ex vetere testamento. Canon festivitatis est sancti Cosmae unus et alter Joannis Arklae sc. Damasceni jambicus. In missa habetur eadem epistola sicut apud nos. Evangelium legitur ex Joanne: «Ultimo die festivitatis Dominica pentecostes.

stabat Jesus et clamabat» (propter verba: «hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum», et etiam, ut designetur, quomodo haec dies sit revera ultima huius magnae festivitatis sese extendentis a paschate usque ad pentecosten (cf. cum evangelio mesopentecostes supra pag. 118). Imperator olim hac die ad splendidissimam liturgiam procedebat in templum sancti Mozii. Osculum pacis imprimis solemnissimum erat, quod imperator viris et imperatrix mulieribus insignibus tribuebat. In vesperis diei pentecostes incipit officium genuflexionis, quod adscribitur sancto Basilio magno. Postquam solemnitas diei peracta est, nunc modo supplici et poenitentiali Spiritus sanctus ex altis imploratur. Probabiliter fit in hunc finem, ut deleantur peccata, quae per nimium gaudium in tempore paschali commissa fuerunt. (Etiam ecclesia Romana consuescit jejunare intra octavam pentecostes.) Ad istas vesperas officii genuflexionis olim imperator in templo sanctae Sophiae assistebat, si patriarcha aderat. Ad istud ergo officium omnes genuflectunt. Sacerdos ascendit ambonem et inde orationes longas et flebiles pronuntiat, quibus Spiritus sanctus imploratur.

Hebdomas pentecostes.

Hebdomas post pentecosten est I Matthaei, quia incipit legi Matthaeus evangelista. Eodem tempore habetur ut festiva ad imitationem hebdomadis paschalis, et mysterium pentecostes per omnes cantus celebratur. Per totam hebdomadem datur dispensatio totalis. Secunda die celebratur speciali modo persona et dignitas Spiritus sancti paraclyti, quod provenit ex generali consuetudine Graecorum, semper die post aliquod mysterium celebratum principalem personam ejusdem mysterii honorandi. Ita post dominicam nativitatem immediate celebrant synaxim deiparae, post baptismum Christi immediate synaxim sancti Joannis praecursoris, post praesentationem in templo immediate justum Simeonem cum Anna, post annuntiationem deiparae Gabrielem archangelum, post nativitatem deiparae sanctos Joachim et Annam, parentes eius. Rutheni ex imitatione ecclesiae Romanae celebrant festum sanctissimae Trinitatis hac II feria pentecostes. Sabbato subsequenti redditur festivitas pentecostes. Dominica post pentecosten est festivitas omnium sanctorum vel etiam vocata dominica prima Matthaei. Haec festivitas Graeca omnium sanctorum antiquior est multo Latina festivitate omnium sanctorum. Eodem autem modo sicut festivitas Romana fuit et haec primitus festivitas martyrum et solum subsequenti tempore ad omnes sanctos Dei extensa est. Quam antiquissima sit, ex hoc patet, quod jam sanctus Chrysostomus pro illa sermonem protulerit. Post terminatam ergo solemnitatem Spiritus sancti paraclyti celebrantur illi, qui fructus et effectus operationum Spiritus sancti sunt. In vesperis praecedentibus fiunt tres lectiones scripturales, benedicuntur panes et fit praelectio. Intra noctem decantatur canon Theophanis in honorem sanctorum.

Feria II Spiritus sancti.

Dominica omnium sanctorum.

β) Pars non festiva vel tempus oktoichi.

Hoc tempus, a dominica omnium sanctorum incipiens, sine festis est. Ideo mere dominicae et pericopae nobis considerandae sunt. Dividitur totum hoc tempus in periodum Matthaei et in periodum Lucae evangelistae.

Hebdomades Matthaei.

Usque ad dominicam post exaltatam crucem legitur semper Matthaeus evangelista. Si ergo pentecoste mature cadit, sunt 17 hebdomades Matthaei.

Usque ad hebdomadem 12 etiam diebus ferialibus semper legitur Matthaeus evangelista, a 12 autem hebdomade usque ad ultimam hebdomadem Matthaei inclusive legitur 5 ferialibus diebus hebdomadis evangelium Marci, et solum sabbatis et dominicis annuntiatur Matthaeus. Ultimae dominicae hujus temporis vocantur dominicae ante et post exaltatam crucem. Alioquin nonnumquam dominicae a pericopis evangelicis lectis nomen accipiunt, ita ut designentur II dominica Matthaei: de doctrina Christi, III: lucerna corporis tui est oculus tuus, IV: de centurione, V: de duobus daemoniacis, VI: de paralytico, VII: de duobus caecis, VIII: de 5 panibus et de 2 piscibus, IX: de deambulatione in mari, X: de lunatico, XI: de parabola regis, XII: de divite interrogante Jesum, XIII: de parabola vineae, XIV: de vocatis ad nuptias, XV: de legis perito (interrogante, quidnam sit magnum mandatum, necnon de Messia, cujus filius sit), XVI: de illis, qui talenta acceperunt (parabola de quinque, duobus et uno talento). XVII dominica Matthaei vocatur dominica Chananaeae propter evangelium mulieris Chananaeae, si pascha celebratum est 22 martii. Alioquin legitur illud evangelium saepe dominica ante illum pharisaei et publicani.

Deinde veniunt dominica ante exaltatam crucem cum evangelio ex Joanne et dominica post exaltatam crucem cum evangelio ex Marco (ambo respicientes ad crucem dominicam). Feria II immediate sequenti hanc dominicam incipit tempus Lucae, quod continuatur usque ad triodion. A 12 hebdomade illius temporis legitur rursum eodem modo 5 diebus ferialibus hebdomadum evangelium Marci, ut inde defectus lectionum ex hoc evangelio suppleantur. Interruptionem constituunt dominica vocata ante nativitatem Domini vel sanctorum patrum et dominica post nativitatem, quibus legitur evangelium ex Matthaeo. Dominica II ante nativitatem vocatur quidem dominica propatrum, numeratur autem intra Lucae dominicas. Dominicae ante et post Epiphaniam vocantur ante et post lumina, et habent prima evangelium secundum Marcum, altera secundum Matthaeum (ambo respicientia festum). Secundum pericopas evangelicas appellantur Lucae dominicae I: de captura piscium, II: de caritate erga inimicos, III: de filio viduae (sc. de juvene Naimitico resuscitato), IV: de parabola seminis, V: de divite et Lazaro, VI: de habente legionem, VII: de filia archisynagogae et de muliere haemorrhoissa, VIII: de legis perito interrogante Jesum, IX: de eo, quod uberes fructus tulit terra divitis (de parabola divitis, qui sibi horrea creavit), X: de muliere habente spiritum infirmitatis, XI: de vocatis ad coenam, XII: de decem leprosis, XIII: de divite interrogante Jesum, XIV: de caeco. Dominica XV Lucae est: de Zachaeo. Dominicae pharisaei et publicani et filii prodigi adhuc quodam sensu ad has dominicas tamquam XVI et XVII et XVIII pertinent. Si inter dominicam XV Lucae et tempus triodii adhuc intervallum habetur, intercalantur dominicae Matthaei.

Quoad epistolas incipit immediate post pentecosten legi continuatim epistola ad Romanos, et ita leguntur successive epistolae Pauli. Tempore immediate ante triodion leguntur epistolae Catholicae.

Antiquitus ergo ritus Graecus nullam festivitatem ex proprio de tempore hac periodo admittit. Attamen uniti Graeco-Melchitae, Rutheni necnon Italo-Graeci susceperunt pro feria V post dominicam omnium sanctorum festivi-

tatem solemnissimam corporis Christi. Italo-Graeci susceperunt etiam festivitatem τῆς τιμιωτάτης καρδίας τοῦ Ἰησοῦ, sc. pretiosissimi cordis Jesu, quae in eorum kalendario pro dominica circa kalendas augusti adnotatur. Rutheni celebrant ad imitationem ecclesiae Latinae festum 7 dolorum deiparae virginis et quidem in feria VI decimae hebdomadis post pascha, i. e. post pentecosten eadem die, qua nos celebramus festum sacratissimi cordis Jesu.

e) Proprium de sanctis.

α) Mensis septembris.

Incipit proprium sanctorum apud Graecos a mense septembri, quia iste mensis pro eis constituit initium anni civilis.

1. Septembri. Hic dies characterem festivum habet, quo celebrant Graeci indictionem, sc. initium novi anni. Apud nos quidem annus civilis in officiis divinis non exprimitur. Apud Graecos econtra fiunt cantus, quibus imploratur divina benedictio super novum annum, et imprimis verbum psalmistae adhibetur: Benedices coronae anni benignitatis tuae. Celebratur istis canticis novi anni ingressus Domini in synagogam Nazarethanam, ubi praedicavit annum acceptabilem Domino et diem salutis, de quo etiam in missa festivitatis evangelium annuntiatur. In vesperis habentur 3 lectiones scripturales, quarum duae primae sese referunt ad novum annum. Antiquitus fiebat Constantinopoli hac die processio solemnis ad columnam porphyream, ad quam etiam imperator procedebat et officio assistebat. Inducit haec festivitas dispensationem pro vino et oleo. Praeter initium anni celebratur festivo modo sanctus Simeon Stylita senior, ille in oriente celeberrimus anachoreta, qui specialem canonem et tertiam lectionem in vesperis habet. In missa secundum minaea Romana duplex epistola et duplex evangelium annuntiatur: novi anni et sancti Simeonis. Etiam sancta Martha, mater Simeonis Stylitae, commemoratur in synaxariis illius diei, sed canonem non habet. Praeter initium anni et sanctum Simeonem celebrantur tertium cum canone 40 mulieres martyres cum Ammun diacono, earum duce (quae fuerunt ex Adrianopoli et deportatae sunt Heracleam, ubi diverso mortis genere interemptae sunt: aliae igni traditae, aliae gladio necatae). Praeterea annuntiant synaxaria synaxim deiparae Miasenorum, quae, ut videtur, in Chalcopratiis Constantinopoli celebrabatur (imago quaedam deiparae virginis, quae tempore ikonoklasis in vicinitate ad monasterium Miasenorum in lacum Zaguru in Armenia conjecta est. Tempore Theodorae imperatricis incolumis rursum apparuit. Ideo annuntiant versus jambici: automatico modo ascendit quaedam admirabilis praeda ex profunditate lacus: imago omnimodo venerabilis virginis). Hac die etiam recolitur memoria Josuae ductoris Israelis. In horologio Ruthenorum catholicorum notantur sancti martyres Callistus, Evodius et Hermogenes. Praeter sanctos, qui canonem habent, omni die numerus aliorum sanctorum indicantur cum brevi conspectu vitae ipsorum, qui deinde possunt localiter tamquam festa celebrari. In templo patriarchali Graecorum schismaticorum Constantinopoli modernis temporibus celebratur alia specialis festivitas deiparae sub titulo τῆς παμμακαρίστου, sc. felicissimae.

2. Septembri. Haec dies nullo modo festiva est. Continet autem duos canones: unum sancti martyris Mamantis, alterum sancti Joannis jejunatoris, patriarchae Constantinopolitani. (Sanctus Mamas fuit ex Gangra in Paphlagonia; parentes ejus christiani propter Christum in custodia mortui sunt, ipse in carcere natus a muliere christiana, Ammia nomine, nutritus est. Quia hanc matrem adoptivam semper mamam appellavit, nomen Mamantis accepit. 15 annos natus sub diversissimis et crudelissimis tormentis propter Christum occisus est. Ejus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in Sigmate. Sanctus Joannes est ille contemporaneus sancti Gregorii magni, qui propter duras poenitentias et austeritatem vitae hoc cognomen accepit. Habuit quidem cum Gregorio magno acrem controversiam circa titulum oecumenici patriarchae. Tamen ejusdem memoria ut sancti relicta est. Ideo etiam pro Graecis catholicis officium illius intactum remansit. Videtur ejus synaxis fuisse in ecclesia sanctae Sophiae. In Russia annuntiatur festivitas imaginis beatae Mariae virginis Kalugensis.

3. Septembri. Haec dies rursum characterem aliquantulum festivum habet. Celebrantur per canones duo sancti: sanctus Anthimus episcopus Nicomediae et martyr, cujus synaxis perficiebatur in ipsius ecclesia (sub Maximiano vel Diocletiano imperatore post varia tormenta decollatus), et sanctus Theoktistus asceta (fuit ille synasceta in Palaestina sancti Euthymii magni, cui maxima amicitia conjunctus fuit, in laura Pharan, 6 milibus a Jerusalem. Postea factus est praepositus alicujus coenobii, in cujus vicinitate Euthymius lauram habuit. Ad eum missus est ab Euthymio sanctus Sabbas, qui vita ascetica instrueretur. Profunda senectute mortuus a sancto Euthymio et ab Anastasio, patriarcha Hierosolymorum, sepultus est). Sancta martyr Basilissa celebrabatur cum synaxi in monasterio Mariae vicino ad murum Blachernarum. Constantinus junior imperator habebat memoriam in ecclesia apostolorum. In Russia habetur inventio Zosimi Solovecensis, quae tamen solum in monasterio ab ipso instituto celebratur. In Serbia celebratur festivitas Ioannicii, primi patriarchae Serbiae, cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno (posterioribus medii aevi temporibus usque ad saeculum XVIII habuerunt Serbi patriarchatum proprium independentem a patriarchatu Constantinopolitano).

4. Septembri. Qui dies rursum nullum characterem festivum habet. Celebrantur per unum canonem sanctus Babylas, episcopus Antiochiae et martyr, cujus synaxis habebatur antiquitus in locis Sallustii et in monasterio Chorae, postea in monasterio Studiorum, ubi sepultus fuit (simul cum tribus pueris gladio decollatus, quia, ut refert synaxarium, Numerianum imperatorem ex ecclesia expulit propter occisionem filii regis Persarum; hic sanctus a sancto Chrysostomo specialiter laudatus est), per alium canonem sanctus Moyses, legislator et propheta ex vetere testamento. Horologium Ruthenorum conservat pro hac die memoriam alterius sti. Babylae, sacerdotis et martyris Nicomediensis. Sancta Hermione, filia Philippi diaconi, celebrabatur olim cum synaxi in martyrio ipsius in vicinitate ad sanctum Romanum. Horologium Ruthenorum notat praeter illam etiam Eutychiam martyrem, sororem ejus. In Russia habetur festum imaginis deiparae, dictae rubus incombustus, in conjunctione cum memoria Moysis.

5. Septembri. Hac die, quae rursum aliquantulum festiva est, celebratur per canonem sanctus Zacharias, pater praecursoris, qui insimul ut martyr colitur

(versus jambici dicunt: Propter divinum Agnum Dei Zacharias tamquam agnus immolatur in medio templi).

6. Septembri. Hac die celebratur festivo et aliquantulum altiore modo miraculum sancti Michaelis archangeli in Colossis aut Choniis. (Impii homines voluerunt flumen dirigere contra templum archangeli in Colossis et ita illud destruere. Archangelus apparens cum virga percussit petram et ita illi flumini novum aditum creavit, ut illud aliam directionem acciperet.) In missa habetur epistola ad Hebraeos: Si sermo per angelos dictus firmus est etc.; evangelium secundum Lucam: «Qui vos audit» etc. Congregatio fiebat in templo sancti Michaelis in Anaplo. Antiquitus etiam hac die celebrabatur cum canone, qui psallebatur in completorio, sanctus Eudoxius martyr. (Qui cum 1104 militibus sub Trajano cingulum militiae solvit et per ensem occisus est. Post mortem uxori suae apparuit et cuidam Macario martyrium praedixit, qui deinde decollatus est.) Celebrabantur etiam simul cum illo sancti martyres Romylus, Zenon et Macarius cum synaxi in martyrio sancti Procopii intra templum sancti Mennae. Constantinopoli hac die celebrabantur in loco Deuteron encaenia templi sanctissimae deiparae in domo sanctae Irenae. Horologium Ruthenorum notat adhuc memoriam sti. Archippae (sacristae illius supra memorati templi sti. Michaelis archangeli, ad cujus preces miraculum celebratum locum habuit).

7. Septembri. Hac die celebratur profestivitas nativitatis deiparae cum canone. Alius canon celebrat sanctum Sozontem martyrem, cujus synaxis habebatur in ipsius templo. (Iste fuit ex Lycaonia, primum pastor ovium, deinde baptizatus. In templum paganum ingressus voluit ex auro alicujus idoli ditari pauperes. Itaque cum dux loci multos puniret propter suspicionem facti, ipse semetipsum denuntiavit et crudeli modo occisus est.) In Russia festive colitur Joannes, archiepiscopus Nowgorodiae († 1185 monachus).

8. Septembri. Celebratur festivissimo modo «nativitas supersanctae reginae nostrae deiparae». Apud Graecos haec festivitas antiquissima est. In magnis vesperis habentur 3 lectiones scripturales, prima ex Genesi: narratio de scala Jacob, quae ut typus virginis consideratur, secunda de porta Ezechielis clausa, tertia ex Proverbiis: Sapientia aedificavit sibi domum. In officio nocturno annuntiatur evangelium matutinum de visitatione deiparae. Duo canones festivitatis sunt sancti Joannis Damasceni et sancti Andreae Cretensis, duorum maximorum inter Graecos veneratorum virginis. In missa annuntiatur epistola ad Philippenses: Christus semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (propter mysterium ineffabile incarnationis Filii Dei operatum in virgine); evangelium annuntiatur: Intrabat Jesus in quoddam castellum, et mulier quaedam Martha nomine suscepit illum in domum suam (eodem modo apud nos evangelium de Martha et Maria accommodatur ad deiparam virginem in festivitate assumptionis). Synaxis hujus diei Constantinopoli erat in templo deiparae in Chalcopratiis. Festivitas inducit dispensationem etiam pro piscibus. Imperator olim hac die procedebat ad monasterium Libis. Kiowiae insimul celebratur festivitas celeberrimae imaginis deiparae ibi inventae. Inde ibi festivitas etiam vocatur Sophia, sc. divina Sapientia, propter divinum Infantem, qui in illa imagine in ulnis deiparae portatur. Etiam multae aliae imagines deiparae in Russia hac die suam

festivitatem habent. Sequentibus tribus diebus canitur praeter canonem sancti canon nativitatis deiparae.

9. Septembri. Memoria sanctorum et justorum Dei proparentum Joachim et Annae habet characterem festi et inducit dispensationem pro vino et oleo. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Fratres habuit et primum tabernaculum; evangelium secundum Lucam: Nemo lucernam accendit. Praeter canonem sanctorum Joachim et Annae cantatur canon sancti Severiani martyris. (Iste fuit Sebastae in Armenia sub Licinio imperatore et cohaeret cum celeberrimis 40 martyribus. Lapide ad pedes appenso suspensus est.) Sanctus martyr Chariton celebrabatur cum synaxi in Deutero.

10. Septembri. Iste dies non habet characterem festivum. Celebrantur per canonem sanctae virgines et martyres Menodora, Metrodora et Nymphodora (sorores germanae, habitantes in vicinitate ad thermas Pythias, acriter flagellatae spiritum Deo reddiderunt). In Russia colitur Josephus Vologdensis (fundator alicujus monasterii, qui scripsit contra sectam judaizantium librum intitulatum: Illuminator, † 1515).

11. Septembri. Sancta Theodora, poenitens Alexandrina, cujus memoria characterem festivum non habet, tamen per canonem honoratur. (Illa fuit mulier matrimonio conjuncta, quae incaute delapsa est in adulterium. Facti poenitens, monachalem habitum induit et usque ad mortem tamquam monachus vir sub nomine Theodoro vixit. Demum in morte ejus sexus femininus cognitus est.) Eadem die psallitur in completorio canon sancti Autonomi martyris anticipando, cujus memoria esset per se die subsequenti, ut iste dies liber remaneat pro claudenda festivitate deiparae. (Qui sanctus martyr, sub Diocletiano Italiam relinquens, in Bithyniam pervenit, ubi multos Christi fidem docuit. Ab idololatris, ut dicitur, inter celebrationem sacrificii, lignis et lapidibus occisus est.) In Russia commemoratur inventio ossium Sergii et Germani, thaumaturgorum, quae etiam in kalendario regni Serbiae inscripta est.

12. Septembri. Apodosis nativitatis deiparae, dies festivus, quo repetitur integrum officium diei, exceptis lectionibus et perpaucis rebus. Pro hac die synaxarium minaeorum Venetianorum annuntiat etiam adorationem venerandorum lignorum crucis. Antiquitus ecclesia Constantinopolitana triduum praemittebat exaltationi crucis cum quotidiana publica expositione et veneratione illius.

13. Septembri. Hac die celebratur festivo modo dedicatio templi sanctissimi sepulcri vel dominicae resurrectionis Hierosolymorum. Quae dedicatio facta est 13 septembri a. 335 et intime cohaeret cum subsequenti festivitate sanctae crucis. Postquam hac die convenientibus episcopis ex omnibus locis multitudine sermonum haec dedicatio celebrata est, sanctus Macarius, episcopus Hierosolymorum, die sequenti publice elevavit crucem paucos ante annos inventam. In vesperis tres lectiones scripturales fiunt, quae ad mysterium dedicationis templi spectant (prima de dedicatione templi Salomonici). In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Fratres sancti coelestis vocationis participes, et evangelium ex Matthaeo: Venit Jesus in partes Caesareae Philippi (sc. ecclesia, domus Dei, fundata est super petram firmam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam). Dies inducit dispensationem pro vino et oleo.

Praeterea celebratur profestivitas sanctae crucis cum canone. Tertium colitur sanctus Cornelius centurio cum canone. (Ille in actibus apostolorum a sancto Petro cum omni domo sua baptizatus, secundum Graecos postea fuit episcopus civitatis Scepsis, ubi ducem Demetrium ad Christum convertit. Martyrologium Romanum illum episcopum Caesareensem denominat.) Apud Iberos celebratur Ketewane, regina Kachetiae et martyr († 1624, catholica, tamen a schismaticis Georgiis honorata).

14. Septembri. Festivitas elevationis crucis versus omnes partes mundi. Quamvis sit maxima festivitas, tamen Graeci in illa jejunium observant, quia illam omni modo diei parasceves aequiparant. Rubrica typici Constantinopolitani dicit: «Haec festivitas elevationis versus totum mundum pretiosae crucis mixta est ex gaudio et moerore: ex gaudio quidem propter inventionem salvatricem imaginis vivificantis crucis, ex moerore autem propter memoriam nostrorum peccatorum, propter quae passus est Salvator mundi vivificantem passionem, in carne cruci affixus, quapropter etiam justum est omnes orthodoxos jejunare illa die ubique venerabili. Jura enim habet diei passionis sanctae et magnae parasceves.» Ordinariis hebdomadis diebus servatur in hac festivitate xirofagia; sabbatis autem et dominicis sumuntur quidem vinum et oleum, non tamen lacticinia et pisces [1]. Antiquitus etiam videtur huic festivitati jejunium praeparatorium plurium dierum praemissum esse, quod jejunium crucis numquam lex aut officialis institutio ecclesiae Graecae fuit. Istum duplicem characterem festivum et luctuosum explicat Murawieff Russicus ita, ut character gaudiosus proveniat ex prima et mere triumphali exaltatione crucis sub Constantino, character autem luctuosus ex secunda exaltatione sub Heraclio, quae mixta fuit cum humiliatione. In vesperis annuntiantur tres lectiones scripturales, ad crucem sese referentes, quarum prima de ligno, quo Moyses aquam dulcem reddidit. Nocte canitur canon crucis sancti Cosmae. Monasterium Cryptoferratense in Italia praeter illum etiam alium canonem sancti Andreae Cretensis habet. In fine laudum fit solemnis expositio et adoratio crucis, tamen ritu longe alio ac illa dominica quadragesimae. Haec expositio debet esse imitatio accurata actionis, quam dicitur perfecisse sanctus Macarius in illa prima solemnitate. Ille sacratissimam crucem dominicam, ut videtur, versus omnes partes mundi, populum benedicendo, direxit, quamvis ejus manus seniles vix onus ferre potuerint. Interea populus continuo clamabat: Kyrie eleeson! Secundum ritum, prout describitur in rubricis minaeorum Romanorum, a quibus aliquantulum discrepant editio Venetiana et typikon Constantinopolitanum, sacerdos, omni indumento sacerdotali indutus, primum eodem modo exponit crucem quo dominica adorationis crucis. Deinde crucem in manus sumit et stat coram analogio, in quo reponenda est, et exclamat, respiciens versus orientem: «Miserere nostri, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, precamur te, exaudi et miserere!» Chorus per 100 vices Kyrie eleeson respondet. Sacerdos principio facit tria signa crucis cruce, deinde facit profundam reverentiam coram cruce, ita ut ejus facies fere terram tangat, tum erigit se et stat usque ad finem cantus. Secundum Murawieff istud signi-

[1] Apud Graecos Melchitas orientis catholicos videtur dies merae abstinentiae et non jejunii esse.

ficat humiliationes ecclesiae per tempus persecutionis et posteriorem triumphum ejus. Ad ultimum Kyrie eleeson rursum sacerdos tria signa crucis cruce facit. Deinde procedit ad australem partem analogii respiciens versus septentrionem et dicit: «Adhuc precamur pro nostris piis et a Deo custoditis regibus!» Chorus rursum 100 Kyrie eleeson canit, et sacerdos sub eodem ritu secundam elevationem crucis facit. Deinde procedit ad orientalem partem analogii respiciens ad occidentem et ibi dicit: «Adhuc precamur pro archiepiscopo nostro et pro omni in Christo fraternitate nostra!» Chorus rursum canit 100 Kyrie eleeson, et sacerdos tertiam elevationem crucis sub eodem ritu perficit. Deinde procedit ad latus boreale analogii respiciens ad austrum et exclamat: «Adhuc precamur pro omni anima orthodoxorum christianorum, pro sanitate, salute et remissione peccatorum eorum!» Chorus canit rursum 100 Kyrie eleeson, et sacerdos quartam elevationem crucis sub eodem ritu perficit. In fine sacerdos revertitur ad priorem locum et dicit versus orientem: «Adhuc precamur pro omnibus, qui ministrant aut ministraverunt in hoc sancto monasterio vel in hac sancta ecclesia, pro sanitate, salute et remissione peccatorum eorum!» Chorus rursum canit 100 Kyrie eleeson, et sacerdos perficit quintam elevationem crucis. Quas quinque elevationes Murawieff ita explicat, ut significent 5 patriarchatus, e quibus ecclesia catholica constat, 4 orientales et 1 Romanum; ut autem naivo modo addit: vicem patriarchatus Romani nunc Russica ecclesia accepit. Tum sacerdos crucem elevat cantans: «Qui voluntarie elevatus es in cruce, per tuum celebrem novum modum vivendi tuas miserationes tribue, Christe Deus noster, laetifica per tuam potentiam nostros reges fideles, victoriam illis tribuens contra inimicos, auxilium in bello habeant tua arma pacis, inexpugnabile tropaeum!» Deinde sacerdos canit: «Crucem tuam adoramus» etc., sicut illa dominica quadragesimae, quod chorus etiam repetit. Tum fit adoratio crucis, intra quam canuntur prima stropha Leonis sapientis, eadem sicut illa dominica, deinde sequentes aliae strophae: 1. «Venite, populi, illud miraculum admirabile videntes, crucis potentiam adoremus, quia lignum quidem in paradiso mortem germinavit, istud autem vitam florescere facit, in se portans per clavos affixum Dominum, peccati expertem, ex quo omnes populi incorruptione fruentes exclamamus: Qui per crucem mortem evacuasti et nos liberasti, gloria sit tibi!» 2. Vox prophetarum tuorum Isaiae et Davidis adimpletur, o Deus, quae dicit: «Venient omnes gentes, Domine, et adorabunt coram te!» Ecce enim populus, qui tua gratia, o bone, repletur, praesens est in tuis atriis, o Jerusalem! Qui crucem sustinuisti pro nobis et per resurrectionem nos vivificas, custodi nos et salva nos! 3. Hodie plantatio vitae ex penetralibus terrae resurgens testificatur resurrectionem Christi in ipsa affixi, et elevata per manus sacerdotales ipsius ad coelos elevationem annuntiat, per quam nostrum fermentum ex lapsu in terram usque ad coelos perducitur! Quapropter gratanter exclamemus: Domine, qui elevatus es in illa et per illam simul nos elevasti, coelestis gaudii participes redde illos, qui te canunt! 4. Mundus secundum quattuor fines constitutus hodie sanctificatur, quando elevatur quadripartita crux, Christe Deus noster, et cornu elevatur simul fidelium regum nostrorum, qui in ipsa conterunt cornua inimi-

corum! Magnus es, Domine, et admirabilis in operibus tuis! Gloria sit tibi! 5. Prophetarum voces lignum sanctum praenuntiaverunt, per quod ab antiqua maledictione mortis liberatus est Adam! Creatura hodie, quando illud elevatur, simul elevat vocem suam, a Deo postulans divitem miserationem! Sed qui solus in misericordia immensurabilis es, Dominator, propitius fias nobis et salva animas nostras! Gloria Patri, etc. 6. «Vox prophetae tui Moysis, o Deus, adimpletur, quae dixit: ‚Videbitis vitam vestram pendentem ante oculos vestros!' Hodie crux elevata est, mundus ex errore liberatur! Hodie Christi resurrectio renovatur! Et fines terrae exultant, in cymbalis Davidicis hymnum tibi proferentes et dicentes: Operatus es salutem in medio terrae, Christe Deus noster, crucem et resurrectionem, per quae nos salvasti, tamquam bonus et amator hominum! Omnipotens Domine, gloria sit tibi!» In missa annuntiatur epistola ad Corinthos: «Verbum crucis pereuntibus stultitia est»; evangelium ex Matthaeo: «Consilium fecerunt pontifices et seniores Judaeorum contra Jesum», quod magnam partem historiae passionis continet. Antiquitus Constantinopoli imperator veniebat hac die ad sanctam Sophiam. Hodierno die patriarcha adhuc adorationi crucis assistit et tam in exaltatione crucis quam in nativitate deiparae thronum oecumenicum occupat. Vidi in templo patriarchali Constantinopolitano adhiberi pro hoc ritu crucem omnino exiguam, vix 10 cm. altam, quae tamen probabiliter particulam verae crucis continet, sed multos flores, qui deinde singulis distribuuntur a patriarcha. Hac die mortuus est sanctus Joannes Chrysostomus, cujus autem festivitas propter altitudinem festi dominici celebratur demum 13 Novembri.

15. Septembri. Sanctus megalomartyr Nicetas habet characterem quodammodo festivum. Ejus synaxis celebrabatur in martyrio ipsius in vicinitate ad stum. Romanum et in domo sti. Romani, ubi etiam ejus corpus jacebat. (Natus sub Constantino Magno, nutritus in terra Gothorum, sub Athanarico in ignem conjectus est. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat.) Epistola est 2 ad Timotheum (ex capite 2): Confortare, fili Timothee; evangelium Matthaei: «Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos». Gerasimus, fundator monasterii sanctissimae Trinitatis cognominati Surbia, in vicinitate ad Makrinitzam in Zagora, habet in hoc monasterio officium.

16. Septembri. Memoria celeberrimae megalomartyris Euphemiae habet characterem festivum. Synaxis fiebat in ipsius templo. (Etiam apud nos eadem die colitur.) Epistola 2 ad Corinthios: Fratres, hortamur vos, ne in vacuum Dei gratiam recipiatis; evangelium Lucae: Interrogavit aliquis Pharisaeorum Jesum. Annuntiatur etiam hac die memoria sti. Martini papae et martyris, cujus synaxis celebranda erat in templo stae. Aquilinae in vicinitate ad forum. Rutheni hodie antiquitus festivissimo modo celebrant, nunc adhuc commemorant stum. Josaphat, episcopum Poloscensem et martyrem.

17. Septembri. Memoria stae. Sophiae cum tribus ejus filiabus: Pisti, Elpide et Agape, nullum characterem festivum, sed solum canonem habet. (Latine vocantur tres filiae: Fides, Spes et Charitas. Fuerunt omnes ex Italia sub Diocletiano. Pistis prima cruciata est et decollata, deinde Elpis et Agape post diversa tormenta decollatae. Mater Sophia tertia die postea mortua est

apud sepulcrum filiarum.) Commemorantur praeterea martyres Charalampes et Pantoleon cum sociis, quorum synaxis celebranda erat in martyrio ipsorum in loco vocato Deuteron.

18. Septembri. Per canonem celebratur sanctus Eumenius, episcopus Gortynae. (Asceta a juventute, factus est episcopus Gortynae, Romam profectus est, ubi multa miracula patravit, deinde in Thebaidem. Corpus ejus Raxos in insula Creta delatum est. Martyrologium Romanum illum eadem die habet.) Commemorantur etiam sanctus martyr Castor et sancta Theodora, quorum synaxis erat prope pontem Justiniani.

19. Septembri. Sancti martyres Throphimus, Sabbatius et Dorymedon celebrantur per canonem sine charactere festivo. Synaxis fiebat in apostolico templo sti. Pauli in orphanotrophio. (Sabbatius mortuus est Antiochiae post varia tormenta, Throphimus et Dorymedon decollati sunt. Martyrologium Romanum illos eadem die celebrat.) Praeterea habetur memoria sanctae martyris Susannae, cujus synaxis celebranda erat in monasterio feminineo ipsi dedicato. (Ipsa, tamquam vir sub nomine Joannis in monasterium virorum ingressa in Palaestina, facta est archimandrita. In fine propter fidem occisa est.) Hodie etiam habebatur Constantinopoli dedicatio templi sti. Thomae apostoli in locis Amantii. In Russia hodie celebratur Theodorus, dux Jaroslaviae, cum filiis Davide et Constantino, pro quibus speciale solemne officium cum duplici canone existit, et qui etiam in kalendario Serbico notantur. (Fuit iste ab infantia fidelis amator Christi et deiparae virginis et vere pater pauperum. Templum sti. Michaelis archangeli et multa alia templa erexit. Senectute monachus factus est et † 1299 in monasterio transfigurationis.)

20. Septembri. Sti. Eustachius et socii martyres celebrantur per canonem, quorum synaxis celebranda erat in ipsorum martyrio loco Deuteron. Habent aliquantulum characterem festivum, et fit dispensatio pro vino et oleo. (Iidem martyres celeberrimi apud nos eadem die celebrantur.) Sanctus Martinus papa et martyr rursum hodie nominatur. In Russia celebratur Michael, dux Tsernigoviae et martyr (?), qui officium valde solemne cum lectionibus scripturalibus in vesperis et duplici canone habet et etiam in regno Serbiae colitur. (Pietate distinctus necnon mansuetudine et charitate erga pauperes debuit ad chanum Mongolorum migrare, ubi voluerunt Mongoli illum compellere ad rejiciendam christianam fidem. Quod cum facere renuisset, caesus est et pedibus conculcatus, in fine decollatus, corpore in partes divulso, a. 1246. Simul cum eo mortuus est Theodorus aulicus ejus, qui insimul celebratur.)

21. Septembri. Iste dies servatur liber a sanctorum officiis, quia clauditur festivitas exaltatae crucis. Diebus praecedentibus semper canebatur canon crucis ante canonem diei. Eodem die habebatur dedicatio celeberrimi templi sancti Mennae Constantinopolitani. In Russia et etiam in kalendario regni Serbiae celebratur inventio Demetrii, metropolitae Rostoviensis (quae a. 1752 locum habuit).

In monasterio Kiewo-Cryptensi celebratur sabbato primo post terminatam solemnitatem crucis festiva memoria omnium ut sanctorum consideratorum requiescentium in crypta sti. Antonii cum lectionibus scripturalibus in vesperis, evangelio nocturno et epistola et evangelio assignatis pro missa.

22. Septembri. Celebratur sanctus Phocas, thaumaturgus et martyr, per canonem sine charactere festivo, cujus synaxis peragitur in templo sti. Joannis

evangelistae. (Ex Sinope in Ponto, operatus est multa miracula. Columba super ejus caput resedit, illi coronam porrexit et voce humana annuntiavit illum bibiturum esse calicem martyrii. Sub Trajano deinde igni et ense occisus est, adhuc in morte miraculis glorificatus.) Ex die praecedenti additur hodie canon sancti Quadrati «apostoli» (illius celeberrimi episcopi Athenarum et apologetae christianismi. Dicitur martyrio esse coronatus). Antiquitus canebantur etiam ex die praecedenti canon sti. Jonae prophetae et sti. Jonae Sabbaitae (ille pater fuit sti. Theodori et sti. Theophanis poetae. Postea in celeberrimam lauram sti. Sabbae ingressus est, ubi senex obdormivit). Eadem die habebatur synaxis deiparae in Chrysopoli.

23. Septembri. Celebratur antiquissima festivitas conceptionis sti. Joannis praecursoris, quae tamen hodierno die ritum non multo elevatum habet. Synaxis erat in prophetico templo praecursoris prope Sphorakion. Canon est poema sti. Joannis Damasceni. Celebratur imprimis annuntiatio in templo per angelum nativitatis praecursoris. Ex hac forsitan ratione observatur istud festum plus quam novem menses ante nativitatem, quia conceptio aliquot diebus post annuntiationem locum habuit, cum Zacharias post dies ministerii sui reversus est domum et cognovit uxorem suam. Datur dispensatio pro vino et oleo.

24. Septembri. Memoria stae. Theclae, megalomartyris, characterem festivum habet. (Apud nos eadem die celebratur.) Synaxis habebatur in martyrio ipsius stae. Theclae in Krithopoliis, quo populus processionaliter procedebat. Secundum typikum Constantinopolitanum celebratur etiam festivitas miraculi deiparae in insula Kytherorum. Quia ista festivitas alioquin neque in kalendariis neque in synaxariis invenitur, videtur omnino modernior esse. Tamen praesupponitur, quod solemni modo peragatur, quia secundum rubricam debent poni pro illa lectiones scripturales in vesperis. Officium illius speciale existit in folio separato extra minaea. In Serbia hodie celebratur sanctus Stephanus aut Simon Nemania, primocoronatus, solemnissimo officio cum canone Dei genitricis et duplici canone sancti. (Regnavit a. 1195—1228 et recognovit solemniter auctoritatem Innocentii papae III. Posteriore tempore ab Honorio III papa coronam regiam accepit, unde nomen primocoronati habuit. Corona illi a sancto Sabba archiepiscopo, ejus fratre, imposita est. Quando mori debuit, ejus frater sanctus appellatus est, ut illum sacramentis muniret, qui autem demum interventa jam morte advenit. Deinde sanctus Sabbas illum a mortuis suscitavit, habitu monachali induit et illi corpus Domini porrexit, et ita in brachiis fratris sui rex mortuus est.) In Russia hodie observatur festivitas imaginis deiparae de Miroza. (Quae imago apparuit a. 1198 et conservata est in monasterio Redemptoris apud flumen Mirozam prope urbem Pskoviam, quae urbs a. 1567 dicitur hac imagine a pestilentia liberata esse, ex qua circumstantia festivitas provenit). Commemoratur etiam in Russia et Serbia Nicandrus jejunator, Pskoviensis thaumaturgus.

25. Septembri. Celebratur per canonem sta. Euphrosyna monacha, cujus memoria aliquantulum characterem festivum habet. (Alexandrina, vixit tamquam vir sub religioso habitu, prout saepe apud antiquas sanctas Graecas accidit.) Eadem die observatur memoria maximi terrae motus Constantinopolitani, qui locum habuit sub sancto Proclo patriarcha a. 446. Canon istius memoriae vere grandiosus est et sublime poema; describitur enim potentia et ira Dei, qui respicit terram et facit eam tremere. Ex illo terrae motu provenit rectus modus canendi trisagion Constantinopolitanum. Ut traditio nar-

rat, puer quidam in aera coram populo sublatus est et ibi audivit, quomodo cantandum esset trisagion. Interdum populus semper clamabat: Kyrie eleeson. Hac die fiebat processio in campum in locum Septimum vocatum, quia eo patriarcha cum populo tempore terrae motus aufugerat. Congregatio fiebat primum in ecclesia stae. Sophiae, deinde progrediebatur populus cum litaniis ad forum et inde ad campum, ubi preces perficiebantur. Tum missa celebrabatur in templo sti. Joannis apostoli. In Russia celebratur memoria Sergii Radonizensis (qui quasi pater vitae monasticae in Russia septentrionali est, eodem tempore fundator celeberrimi monasterii ss. Trinitatis prope Moscoviam, † 1392) ad celeberrimas et maxime populares personas Russiae pertinens, qui officium solemnissimum cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, canone deiparae et duplici canone ipsius, cujus fit memoria, habet. Etiam kalendarium regni Serbiae illum eadem die celebrat.

26. Septembri. Haec dies festiva est per *metastasin*, i. e. *migrationem sti. Joannis evangelistae*, qui vocatur a Graecis theologus, ἐπιστήθιος, i. e. discipulus super pectus recumbens, virgo. Quae festivitas antiquitus cohaerebat cum legendis, secundum quas hic sanctus apostolus mortuus non sit, sed miraculoso quodam modo e vita in aeternitatem translatus. Nunc temporis accipienda est magis tamquam festivitas mortis ejus. In vesperis annuntiantur tres lectiones de epistola 1 sti. Joannis. Istae lectiones privilegium habent, ut omnes tres eodem modo annuntientur quo epistola in missa, cum introductione: Sapientia! attendamus! Nocte canuntur duo canones theologi, unus sti. Theophanis, alius Josephi, praeter illos canon deiparae virginis. Synaxis erat in apostolico templo ipsius sti. Joannis. Epistola rursum est ex eadem 1 epistola sti. Joannis, evangelium ex Joanne: Stabat juxta crucem Jesu mater ejus, intermixtum quibusdam aliis versibus. Habetur dispensatio pro vino et oleo. In monasterio Cryptoferratensi hac die celebratur solemnissimo modo sanctus Nilus junior, ejus fundator († 1005).

27. Septembri. Omnes ultimi dies septembris regulariter pro Graecis nullum characterem festivum habent. Celebratur hac die per canonem sanctus Callistratus, miles et martyr, cujus synaxis habebatur in monasterio stae. Epicharidis, ubi ejus caput asservabatur (ex Roma sub Diocletiano in sacco inclusus, in mare projectus et incolumis servatus est, quapropter 45 milites ad Christum conversi sunt. Ipse cum illis oratione idola destruxit, quapropter de novo 184 milites conversi sunt. In fine omnes decollati sunt. Martyrologium Romanum illos eadem die celebrat, sed solum 49 socios enumerat). Commemoratur etiam sine canone sancta martyr Epicharis, cujus synaxis habebatur in martyrio ipsius (Romae sub Diocletiano haec sancta post multa tormenta decollata est.) In Russia et etiam in kalendario regni Serbiae hodie celebratur Sabbatius, insulae Solovescenae, † 1435, qui etiam solemne officium cum canone deiparae habet.

28. Septembri. Celebratur per canonem sanctus Chariton eremita. (Ex Ikonio sub Decio, percussus et igne tortus, deinde liber dimissus est. Postea a latronibus captus, aliquod tempus in spelunca latronum deguit. Serpens deinde vinum latronum veneno replevit, ut omnes mortui sint. Sanctus iam transformavit speluncam in ecclesiam et monasterium et aquam de petra pro-

duxit, qua multos sanavit. Tempore Constantini Magni lauras, monasteria in Palaestina fundavit. Celeberrima laura sti. Charitonis illius adhuc nomen portat.) Celebrantur deinde sine canone sancti martyres Marcus pastor, tres fratres: Alexander, Alphaeus et Zosimus, et sancti martyres Nicon, Neon et Heliodorus, qui synaxim habebant in martyrio ipsorum prope stum. Cyprianum. (Marcus, pastor in Pisidia, sub Diocletiano detentus est tamquam christianus. Tres fratres supradicti, fabri, vocati sunt, ut illi catenas facerent. Ferrum autem sub eorum manibus defluxit quasi aqua et manus eorum emarcuerunt, quapropter christiani facti sunt. Marcus post diversa tormenta decollatus est, tres fratres occisi sunt, deinde Nicon, Neon et Heliodorus cum multis juvenibus et virginibus decollati sunt.) Sancti martyres Callinicus et Eustachius Romanus (qui ultimus decollatus est) celebrantur sine canone. Synaxis illorum erat in locis Promoti.

29. Septembri. Per canonem celebratur sanctus Cyriacus anachoreta (sub Theodosio Magno ex Corintho, filius Joannis presbyteri, lector, natus 18 annos Hierosolyma peregrinatus est, factus monachus et praepositus laurae sti. Charitonis mortuus est profunda senectute. Fuit adversarius Origenismi et thaumaturgus). Sancti martyres Tryphon, Throphimus et Dorymedon celebrantur sine canone. Synaxis illorum erat apud sanctam Annam in loco vocato Deuteron. Italo-Graeci Basiliani monachi hac die cum ecclesia Romana festivissimo ritu stum. Michaelem archangelum celebrant, tamquam protectorem ordinis illorum.

30. Septembri. Per canonem celebratur sanctus Gregorius illuminator, celeberrimus apostolus gentis Armenorum, quem etiam martyrologium Romanum eadem die habet. Synaxis illius fuit antiquitus apud stum. Theodorum, nunc temporis apud stum. Aberkium in patriarchio, ubi ejus caput requiescit. In Russia celebrantur hodie sanctus Michael I, metropolita Kiowiensis, vir vere gloriosus et apostolicus, † 992, qui in monasterio Cryptensi speciale officium cum evangelio nocturno habet, deinde Gregorius Vologdensis († 1441), qui in minaeis Moscovitanis speciale solemne officium etiam cum evangelio nocturno habet. Duo isti Russici etiam in kalendario regni Serbiae inscripti sunt.

β) Mensis Octobris.

Iste mensis apud Graecos perpaucos dies vero nomine festivos continet.

1. Octobri. Unus canon celebrat stum. Ananiam, apostolum et martyrem. (Qui est ille discipulus ex actibus apostolorum, qui stum. Paulum apostolum baptizavit. Damasci vivens dicitur extra civitatem fuisse lapidatus.) Alius canon laudat sanctum Romanum melodum, celeberrimum quasi poetam christianum Graecorum. (Vixit circa saeculum VI. Secundum traditionem obdormivit per noctem in templo deiparae Cyri. Beata virgo illi apparens, eodem modo sicut in vetere lege Deus cum propheta Ezechiel fecit, librum cantuum ecclesiasticorum devorandum tradidit, e quo tempore coepit poemata religiosa facere. E somno enim evigilans immediate ambonem conscendit et incepit psallere celeberrimum suum hymnum natalitiorum Domini: ἡ παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει.) Apud omnes Russicos, tam apud schismaticos quam apud Ruthenos unitos, celebratur hodie festivissimo modo patrocinium sanctissimae

dominae nostrae Dei genitricis et semper virginis Mariae (introductum saeculo XII propter visionem deiparae adimpletam saeculo X Constantinopoli in templo Blachernico). Idem festum observant etiam Bulgari et Serbi solemniter cum eodem officio speciali Slavico sicut Russici. In regno Rumaniae cantatur quidem hac eadem die officium Slavicum deiparae in versione Rumanica, sed non fit solemnis festivitas pro populo. Est ibi sola festivitas chori, sicut nos dicere solemus. In principatu Montenegro et ab omnibus Slavicis Austriae separatis ab ecclesia catholica sine dubio etiam solemniter observatur, sicut a Russicis, Bulgaris et Serbis, quamvis specialia illorum kalendaria non ad manum habeam. Commemoratur sine canone hodie sanctus Domninus martyr, cujus synaxis erat in templo sti. Michaelis archangeli in Lithostrato. In Russia celebratur etiam cum officio Sabbas de Vyssera, stylita, saeculo XV vivens, qui in minaeis Moscovitanis speciale solemne officium cum lectionibus scripturalibus in vesperis et evangelio nocturno habet et etiam in kalendario regni Serbiae notatur.

2. *Octobri.* Celebrantur per canonem celeberrimi martyres Cyprianus et Justina, qui etiam apud nos in officiis commemorantur, quorum synaxis habebatur in martyrio ipsorum in locis Salomonis. Apud Iberos celebrantur sti. David et Constantinus fratres, martyres, † 777. In horologio Ruthenorum et apud Russicos et in kalendario regni Serbiae colitur adhuc stus. Andreas, propter Christum stultus, in minaeis Moscovitanis speciale officium habens (Slavus, Constantinopoli natus, qui ibi saeculo X visionem deiparae habuit, die praecedenti solemniter celebratam).

3. *Octobri.* Celebratur per canonem sanctus Dionysius Areopagita, episcopus et martyr, cujus synaxis erat in sta. Sophia.

4. *Octobri.* Per canonem celebratur sanctus Hierotheus episcopus. (Hic cohaeret omnino cum Dionysio praecedente. Dicitur fuisse membrum Areopagi, a sancto Paulo conversus et episcopus Athenarum constitutus, stum. Dionysium in fide instruxisse, etiam specialiter in sepultura deiparae virginis particeps fuisse. Omnia, quae de eo dicuntur, fundata sunt super scripta pseudo-Dionysiana. Secundum Nilles S. J. esset mere sanctus fictitius.) Eadem die celebratur in Serbia Stephanus Schilanowitsch, princeps seu despota Serbiae, qui magnum officium festivum cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, evangelio nocturno, duplici canone et canone Dei genitricis praeter illum habet. Annuntiatur etiam pro hac die antiqua synaxis deiparae virginis in Oniratis. Commemoratur sine canone sanctus martyr Dometius Persa, cujus synaxis erat in Justinianeis. (Sub Constantino Magno in monasterium ingressus, diaconus factus est. Quando archimandrita illum presbyterum ordinare voluit, aufugit et in spelunca degit, ubi multos Graecorum baptizavit. Julianus Apostata misit milites, qui eum cum duobus aliis lapidaverunt. In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur inventio Gurii, episcopi Kazanensis, et Warsanophii, episcopi Twerensis (qui saeculo XVI quasi primi apostoli civitatis Kazanensis fuerunt); pro qua festivitate in minaeis Moscovitanis solemne officium cum parvis et magnis vesperis, evangelio nocturno et duplici canone, uno Gurii, altero Warsanophii, existit, deinde, in Russia solum, Wlamirius, Jaroslavi filius, princeps Nowgorodiae (saec. XI), ejusque mater Anna.

5. *Octobri.* Per canonem celebratur sta. Charitina, martyr. (Ancilla, sub Diocletiano, habuit cutem capitis abstractam, deinde cum lapide in mare jacta et denuo liberata, post multa tormenta mortua est, postquam illi ungues manuum et pedum abscissi sunt.) Celebratur etiam sine canone sancta martyr Mamelchta, cujus synaxis erat in martyrio ipsius in Kerate (ipsa primitus

sacerdos Artemidis, in Perside, habuit christianam sororem, per somnium ad Deum conversa est. Immediate post baptismum a populo irato in foveam jacta est et lapidata. Templum Artemidis, cui ministraverat, cum permissu regis Persarum destructum est et vice hujus ecclesia martyri aedificata). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur festivitas trium Kiowiensium metropolitarum: Petri, Alexii, Jonae (qui certo schismaticus fuit), et Philippi, pro qua minaea Moscovitana speciale solemne officium cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, evangelio nocturno et canone Dei genitricis praebent. In monasterio Kiewo-Cryptensi coluntur cum speciali officio Damianus, presbyter, cum Matthaeo et Jeremia (monachi illius monasterii, duo primi † 5 octobri 1070, ultimus 5 octobri 1088).

6. Octobri. Haec dies festiva est *sancto Thomae apostolo,* cujus synaxis celebrabatur in apostolico templo illius in locis Amantii. Epistola missae est ad Corinthios: Deus nos apostolos novissimos ostendit; evangelium de dubitatione Thomae, sicut dominica Thomae.

7. Octobri. Per canonem celebrantur gloriosissimi martyres Sergius et Bacchus, qui etiam apud nos eadem die in officiis recoluntur, quorum synaxis habebatur in celeberrimo ipsorum templo prope stam. Sophiam.

8. Octobri. Sta. Pelagia poenitens celebratur cum canone (fuit sub Numeriano ex Antiochia, saltationibus et theatro dedita et malam vitam ducens, deinde conversa est et baptizata. Deinde tamquam vir vestita sese in montem olivarum Hierosolymis recepit, ubi usque ad mortem in cella clausa remansit. Secundum Nilles S. J. † circa medium V saeculum). Celebratur etiam alia sta. Pelagia virgo et martyr sine canone, cujus synaxis habebatur in martyrio ipsius prope stum. Cononem (ex Tharso sub Diocletiano, ab episcopo Lino propter habitam visionem baptizata. Ipsa deinde pretiosam vestem pauperi dedit et in simplici veste ad matrem reversa est. Mater irata iliam denuntiavit filio Diocletiani, qui eam sibi sponsare voluit. Diocletianus illam inclusit in bovem candentem aeneum). Tertia etiam sta. Pelagia, virgo et non martyr, ex Antiochia, in synaxariis hujus diei notatur. Est consuetudo saepe adhibita Graecorum plures sanctos ejusdem nominis in una die commemorandi.

9. Octobri. Haec dies festivum characterem habet, quia *sancto Jacobo Alphaei apostolo* dedicata est. (Hic est Jacobus junior, ad 12 apostolos pertinens.) Eadem epistola annuntiatur sicut in festo sti. Thomae. Evangelium habetur sti. Lucae 5, 1—11 de captura piscium et de vocatione apostolorum. Secundo canone celebrantur hodie sti. Andronicus et Athanasia monachi. (Qui per 12 annos virtuosissimo modo in matrimonio vixerunt, virtute beneficentiae fulgentes. Habuerunt duos solum liberos, qui uno die mortui sunt. Quapropter mater nimium contristata est, tamen a sancto martyre Juliano, in cujus ecclesia liberi sepulti erant, per noctem consolata est. Uterque consilium ceperunt, amplectendi statum monachalem. Insimul profecti sunt ad loca sacra Palaestinae, deinde in diversa monasteria ingressi. Post 12 annos uterque, alter nihil sciens de altera, a praepositis suis sibi permissionem procuraverunt, denuo visitandi loca sacra. In via ad Palaestinam sibi in Aegypto occurrerunt. Quia autem Athanasia tamquam vir vestita erat, ipsa quidem maritum recognovit, non autem maritus illam. Ita insimul tamquam duo monachi peregrinationem fecerunt. Deinde insimul Alexandriae eodem modo vixerunt. Demum post

mortem Athanasia cognita est tamquam mulier, et Andronicus immediate post eam mortuus est.) Sanctae martyres Anna et Elisabeth cum sociis celebrabantur sine canone cum synaxi in ecclesia deiparae Cyri. In Russia hodie celebratur festivitas celeberrimae imaginis Corsunensis seu Ephesinae deiparae virginis. (Quae imago dicitur esse a sto. Luca evangelista depicta. Fuit a sta. Euphrosyna, ducissa Poloscensi, Constantinopoli in monasterium sanctissimi Salvatoris ab ipsa fundatum transportata. Dubitatur, quaenam sit antiqua imago Corsunensis, utrum illa in Polonia celeberrima virginis Tchenstochoviensis an altera in Russia Toropecensis.) In Serbia celebratur Stephanus novus, princeps seu despota Serbiae (1389—1427, diversus a Stephano Schilanowitsch 4 octobri celebrato, qui etiam despota fuit) cum solemni officio habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, evangelium nocturnum, duplicem canonem et canonem Dei genitricis.

10. Octobri. Per canonem celebrantur sancti martyres Eulampius et Eulampia frater et soror, quorum synaxis fiebat in martyrio ipsorum in locis Addae. (Fuerunt ex Nicomedia sub Maximiano. Quia multi christianorum in montibus degebant, Eulampius in urbem missus est, ut cibos emeret. Legendo autem ibi imperialia edicta contra christianos, detentus est. Soror sua publice sese ejus precibus commendavit et inde etiam detenta est. Ambo in ollam aeneam missi et incolumes servati, in fine cum 200 viris, qui per eos ad fidem perducti sunt, decollati sunt. Martyrologium Romanum illos eadem die celebrat.) Colitur etiam sine canone sanctus Basianus monachus, cujus synaxis habebatur in ipsius ecclesia in vicinitate ad stam. Annam in Deutero. (Syriacus, Constantinopolim venit sub Marciano imperatore, qui postea sub ejus nomine ecclesiam aedificavit. Habuit circa 300 discipulos, inter eos stam. Matronam, sanavit infirmitates, fecit miracula innumerabilia et pervenit ad magnam senectutem.)

11. Octobri. Per canonem celebratur sanctus Philippus diaconus (ille ex actibus apostolorum, qui cubicularium Candacis, reginae Aethiopum, baptizavit). Alio canone extollitur celeberrimus sanctus Theophanes, confessor (hoc nomine Graeci illos designant, qui pro fide carcerem et exilia subierunt, imprimis illos tempore ikonoklasis), graptus vocatus (ita appellatur etiam sanctus Theodorus, frater ipsius, quia jussu imperatoris ikonoklastae ambobus fratribus crudelissimo modo versus quidam jambici super faciem inscripti sunt), poeta multorum canonum. (Ab illo magna pars officiorum Graecorum provenit. Monachus in Palaestina, magnae scientiae et virtutis, a patriarcha Hierosolymitano cum fratre suo Constantinopolim ad imperatorem ikonoklastam legatus est. Ambo torti, in exilium Thessalonicam relegati, sub Theodora autem et Michaele revocati sunt. Theophanes factus est adhuc metropolita Nicaenus. Meletius autem in sua historia ecclesiastica distinguit duos Theophanes, unum Nicaenum, alterum pictorem.) Memoria stae. Philonillae celebrabatur hodie in locis Basilisci. Sanctae «martyres» Zenais et Philonilla inscribuntur in synaxariis. (Fuerunt ex Tharso in Cilicia, cognatae sti. Pauli apostoli, artem medicinae exercuerunt. Posteriore tempore sese in speluncam apud Demetriadem receperunt, ubi Zenais multos infirmos sanavit et Philonilla in vigiliis et jejuniis vixit. Martyrologium Romanum illas eadem die commemorat.) Celebrabantur etiam cum synaxi in sta. Sophia, sine tamen canone, sancti patriarchae Constantinopolitani: Nectarius (qui regnavit 381—397), Arsacius (qui 405 locum

sti. Joannis Chrysostomi recepit), Sisinnius (regnavit 426—427). In laura Kiowiensi in Russia celebratur hodie Theophanes, monachus Cryptensis.

Dominica immediate post 11 Octobris celebratur (ob memoriam praecedentem sti. Theophanis) canon *sanctorum 365 patrum VII synodi oecumenicae, II Nicaenae.* Habentur in vesperis tres lectiones scripturales.

12. Octobri. Hac die per canonem celebrantur sancti martyres Tarachus, Probus et Andronicus. (Primus ex Roma, secundus ex Sida in Pamphylia, tertius ex Epheso in Jonia, post acerbissima tormenta sub Diocletiano gladiis concisi sunt Anazarbi in Cilicia.) Synaxis illorum habebatur in martyrio ipsorum in locis Narsi et in fonte. Horologium Ruthenicum necnon kalendarium regni Serbiae et minaea Moscovitana (ista imo officium sancti hac die ponunt) introducunt hodie s. Cosmam Majumensem, qui alioquin 14 Octobri (quia 14 Octobri ab illis colitur s. Parasceve). In Russia celebratur hac die festivitas imaginis deiparae virginis, vocatae Hierosolymitanae. (Quae etiam dicitur esse depicta a sto. Luca. Hierosolymis venit primum Constantinopolim, deinde Chersonam Tauricam, denique Nowgorodia Mosquam, ubi fuit collocata in ecclesia deiparae virginis. Antiqua autem imago disparuit tempore invasionis Napoleonicae. Habetur solum adhuc imitatio illius originalis.) Deinde celebratur translatio particulae crucis, imaginis thaumaturgicae deiparae et dextrae manus sti. Joannis baptistae a Malta Gatsinam, prope Petropolim, quae memoria etiam in kalendario regni Serbiae inscripta est (sub Paulo I imperatore, qui praetendit esse magnus magister equitum insulae Maltae et ita illos thesauros ab illis dono recepit). In monasterio Glusicensi colitur Amphilochius praepositus illius († 1225).

13. Octobri. Coluntur per canonem sancti martyres Carpus, episcopus Thyatirae, Papylus diaconus ejus, Agathonica illius soror, et Agathodorus, famulus episcopi, quorum synaxis celebrabatur in martyrio ipsorum (sub Decio, partim ab equis tracti, partim super carduos volutati, partim bestiis projecti, in fine decollati).

14. Octobri. Celebrantur per canonem sancti martyres Mediolanenses Nazarius, Celsus, Gervasius et Protasius, quorum memoria perficiebatur in monasterio Kronidae. (Qui 4 insimul coluntur, quia Simeon Metaphrastes in suis narrationibus illos conjunxit.) Per alium canonem laudatur stus. Cosmas, episcopus Majumensis, celeberrimus poeta. (Ab illo quasi maxima pars officiorum Graecorum provenit. Fuit contemporaneus sti. Joannis Damasceni, a parentibus illius adoptatus et cum eo simul enutritus. Etiam ipse, sicut Joannes, ingressus est celeberrimam lauram sancti Sabbae. Postea episcopus civitatis Majumae factus, multitudinem hymnorum composuit et profunda senectute mortuus est. Quia autem etiam magister ejus nomen Cosmae portavit, ideo nonnumquam difficile est dijudicare, cujusnam Cosmae sint diversa poemata.) In Rumania, Serbia et Russia celebratur hodie celeberrima sta. Parasceve junior, quae officium solemne polyeleicum cum canone Dei genitricis etiam in Moscovitanis minaeis habet, imprimis autem in regno Rumaniae colitur, ubi est festum de praecepto. (Ascetica mulier, in magna poenitentia vivens, quae hodierno die sepulta est in civitate Jassy, capitali Moldaviae, summopere celebrata, catholica et vera sancta, quae etiam a Ruthenis hodie colitur [v. supra].) In Russia colitur Nicolaus Sviatosa, princeps Tchernigoviensis et monachus († 1142), qui in monasterio Cryptensi speciale officium habet.

15. Octobri. Celebratur per canonem sanctus Lucianus presbyter et martyr Antiochenus (vir summopere venerabilis Christianae antiquitatis, cujus autem vita legendariis narrationibus multum deformata est. Fuit multum ver-

satus in divinis scripturis, multos ad Christum convertit, deinde Nicomediam progressus est, ubi ecclesiae librum reliquit, qui quasi totum vetus et novum testamentum continebat. Dicitur habuisse potestatem semetipsum invisibilem reddendi. Maximianus dicitur cum illo medio veli tractasse. Postremo fame in carcere necatus est et corpus ejus in mare projectum, unde dicitur a delphino ad terram esse transportatum). Synaxis ejus fiebat in martyrio ipsius intra templum sti. Mozii. Rutheni et Serbi in suo kalendario et Russici schismatici catholici colunt hodie s. Euthymium novum Thessalonicensem, qui imo in minaeis Moscovitanis speciale officium habet (XI saeculo vivens fundavit quaedam monasteria in monte Athone). In Russia celebratur in cathedrali Sutzdalensi festum Joannis Sutzdalensis, episcopi illius loci et thaumaturgi († 1372, 1373 [?], fuit primum monachus, deinde episcopus, in fine rursum monachus, mortuus in monasterio Bogoluta).

16. Octobri. Per canonem celebratur sanctus Longinus, centurio et martyr (non ille qui lancea perfossit Salvatorem, sed ille qui apud crucem exclamavit: Vere filius Dei erat. Dicitur a Pilato in Cappadocia esse decollatus. Postea apparuit cuidam mulieri, quae sanationem quaerebat, et illi caput suum inveniendum indicavit, quae post inventum caput illi pulchram ecclesiam aedificavit). Cum eo celebrantur duo simul decollati milites. Sancti martyres Leontius, Dometius et Terentius habebant synaxim sine canone in vicinitate ad Deuteron. Pro hodierna die vel etiam pro subsequenti annuntiatur etiam Constantinopoli antiqua synaxis deiparae virginis et Gabrielis archangeli in loco dicto Paradiso. In Russia celebratur translatio Danielis Perejaslaviensis. Colitur etiam Eupraxia Pskoviensis (filia ducis Lithuaniae, uxor ducis Pskoviensis, occisa 1243, postquam habitum monachalem induit in monasterio sti. Joannis baptistae ab ipsa Pskoviae erecto).

17. Octobri. Unus canon celebrat stum. Osee, prophetam veteris testamenti. Alius laudat sanctum martyrem Andream ex Cretensi insula. (Qui non est ille celeber poeta, sed alius, qui sub Copronymo Constantinopolim profectus est, ubi imperatori ikonoklasticam tendentiam improperavit, quapropter lente usque ad mortem tortus est. Corpus ejus a 12 viris inventum est et in loco Krisis sepultum. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat.) Commemoratio etiam sine canone habetur translationis ossium sti. Lazari (sub Leone sapiente, ab insula Cypro Constantinopolim). Apud Iberos hodie celebratur sta. Susanna, principissa Georgiae et martyr (circa saeculum VI, filia magni Vartanis, principis exercitus Armeniae, a viro suo, qui a fide christiana apostata erat, crudelissime torta, denique in carcere mortua est).

18. Octobri. Haec dies festiva est, inducens dispensationem pro vino et oleo, propter memoriam *sti. Lucae evangelistae,* quem nos eadem die celebramus et qui dicitur Constantinopoli sepultus fuisse. Synaxis celebrabatur in celeberrimo templo apostolorum, ubi ejus sepulcrum. Epistola annuntiatur ad Colossenses, ubi illa verba: Salutat vos Lucas, medicus carissimus; evangelium Lucae, ex capite 10: Qui vos audit, me audit. Annuntiantur etiam pro hac die antiquitus observata encaenia sanctissimae deiparae hodigitriae.

19. Octobri. Unus canon celebrat stum. Joel prophetam, alius laudat sanctum martyrem Varum cum sociis (militem in Aegypto sub Maximiano, qui

curam egit septem detentorum christianorum. Quia unus ex iis mortuus est, ipse ejus locum occupavit et tormentis quinque horarum occisus est. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat). Habebantur etiam Constantinopoli encaenia sti. Tryphonis. Horologium Ruthenorum indicat hodie stum. Sadok episcopum, martyrem in Perside, cum sociis. Apud Italo-Graecos celebratur hodie sanctus Elesbaan, rex Aethiopum. A Russicis, Serbis et Bulgaris celebratur translatio Joannis Rylensis a Sardica (hodie Sophia vocata) ad Ternovo, quae solemnitas in minaeis Moscovitanis officium cum polyeleos et evangelio nocturno habet; est Joannes Rylensis principalis sanctus Bulgariae, cujus monasterium celeberrimum totius principatus Bulgariae est.

20. Octobri. Celebratur per canonem sanctus Arthemius, megalomartyr, cujus synaxis habebatur in templo sti. Joannis baptistae in Oxia. (Patritius et praepositus Antiochiae sub Constantino Magno. Juliano apostatae improperationes fecit, quapropter post diversa tormenta decollatus est. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat.) Coluntur etiam sine canone novi martyres sti. Andreas, Stephanus, Paulus et Petrus cum sociis, quorum synaxis erat in martyrio ipsorum (sub Constantino Copronymo). Celebratur etiam translatio Gerasimi Athonitae († 1597) aut Matrona Chiopolis (sc. ex insula Chio) cum speciali officio extra minaea vaganti, ut indicat modernum typikon Constantinopolitanum.

21. Octobri. Celebratur per canonem sanctus Hilarion magnus, eremita, cujus synaxis habebatur in oratorio sti. Epiphanii, et quem nos eadem die colimus. In Bulgaria habetur translatio alterius sti. Hilarionis, episcopi Meglinensis († 1146, catholicus, vere sanctus, pugnavit imprimis contra haeresim Bogomilorum et fuit propugnator catholicae fidei), quae a Russicis et Serbis colitur et in minaeis Moscovitanis solemne officium cum evangelio nocturno, polyeleos et canone Dei genitricis habet (Bulgari ipsi, ad quos iste sanctus specialiter spectat, illum nondum observant, quia sunt solum brevi tempore independentes a dominatione spirituali patriarchae Constantinopolitani et nondum ab illo agniti in sua libertate et constitutione ecclesiastica, et ita praeter Joannem Rylensem non jam sanctos Slavicos in officia introduxerunt).

22. Octobri. Unus canon dedicatus est sto. Aberkio, episcopo Hieropolitano (ex II saeculo, magnus thaumaturgus, effecit, ut dicitur, ut in uno utere vinum, oleum et alia materia non permixta permanerent et per diabolum lapis Roma in Phrygiam transportaretur, qui factus est ejus lapis sepulcralis, et thermas calidas per orationem produxit). Alius canon celebrat septem dormientes Ephesinos, qui adhuc celebrantur 4 augusti. (Dicuntur septem juvenes metu persecutionis fugientes sese in speluncam prope Ephesum abdidisse, quae deinde clausa est, et in qua 300 annos dormierunt. Quando deinde haeresis orta est contra resurrectionem mortuorum, illi ex somno evigilaverunt, in urbem intraverunt, ut sibi cibos emerent, et omnia mutata invenerunt. Postquam autem res de somno habitatoribus civitatis cognita est, in pace in sua spelunca obdormierunt. Una commemoratio fit propter somnum, altera propter evigilationem e somno. Veritas probabiliter illa est, quod in illa spelunca septem martyres sepulti fuerunt et inventi sunt, ex qua inventione legenda de hoc somno orta est.) Sancti martyres: Alexander episcopus cum Heraclio milite et mulieribus Anna, Elisabeth, Theodota et Glyceria celebrabantur sine canone cum synaxi in ipsorum martyrio in vicinitate ad stum. Georgium in Kyparissio. (Intra martyrium sti. Alexandri conversus est Heraclius miles ad Christum et

decollatus. Deinde adhuc Alexander quattuor illas mulieres convertit, quae etiam decollatae sunt. Postremo ipse decollatus est. Martyrologium Romanum illos eadem die celebrat.) Coluntur etiam translatio stae. Theodotae et sanctus Socrates, presbyter et martyr, sine canone, antiquitus cum synaxi in Xylokerko (Theodota, dives mulier ex Pontica terra sub Alexandro imperatore, per diversa loca tracta, ex diversis poenis mirabiliter liberata, in fine Nicaeae decollata est, Socrates altare idolorum Ancyrae dejecit, quapropter decollatus est). In tota Russia hodie celebratur festivitas imaginis deiparae virginis Kazanensis (quia dicunt Russici hac imagine celeberrima urbem Mosquensem die 22 Octobri 1612 liberatam esse ab obsidione Polonorum. Fuit primum particularis festivitas urbis Mosquensis, deinde 1648 ad totam Russiam extensa. Petrus Magnus jussit illam transportari in novam urbem residentialem Petropoliensem, ubi in cathedrali illi specialiter dedicata summis honoribus asservatur), quae solemne officium cum duplici canone habet et imo in kalendario regni Serbiae inscripta est.

23. Octobri. Haec dies aliquantulum festiva est propter memoriam *sti. Jacobi adelphothei,* sc. fratris Domini, et inducit dispensationem pro vino et oleo. (Hic non ut unus de 12 apostolis consideratur. Fuit primus Hierosolymorum episcopus, ad quem refertur illa liturgia Hierosolymitana.) Synaxis ejus celebrabatur in apostolio ipsius intra templum deiparae virginis Chalcoprataeorum. Epistola est ad Galatas: Neminem vidi nisi Jacobum, fratrem Domini; evangelium Lucae de synagoga Nazarethana, ubi fratres Domini enumerantur. Quod Hierosolymis hac die celebretur antiqua missa s. Jacobi, vide supra pag. 14. Hanc consuetudinem etiam alia quaedam loca sequuntur. Colitur deinde, sine canone in minaeis, sanctus celeberrimus Ignatius, patriarcha Constantinopolitanus, imprimis apud Italo-Graecos et Ruthenos in Galicia, habebat tamen etiam synaxim Constantinopoli in monasterio Satyri. (Filius Michaelis imperatoris, frater Theophili, eunuchus, monachus et praepositus monasterii Michaelis archangeli, deinde patriarcha, propter suam apostolicam fortitudinem in lege Domini defendenda a Barda caesare in exilium missus et crudelissime per multos annos tractatus est intra primum patriarchatum Photii. Tum revocatus a Basilio imperatore, 10 annos regnavit, deinde de novo in exilium missus, denique in monasterio Satyri mortuus est.) Habetur hodie memoria Elisaei, praepositi monasterii Laurasensis. (Primum illo loco eremita, qui deinde ibi fundavit monasterium et ecclesiam, denique a daemoniaco occisus est, vivens XIII saeculo.) Quem asserit Martinow coli apud Ruthenos cultu publico (?). In Russia et in kalendario regni Serbiae observatur translatio Jacobi thaumaturgi Borowitschensis cum solemni officio, polyeleos, canone Dei genitricis et evangelio nocturno in minaeis Moscovitanis.

24. Octobri. Per canonem celebratur celeberrimus martyr sanctus *Arethas cum sociis* (omnes in Arabia decollati in civitate Negra apud Homeritas, temporibus Justiniani imperatoris et sti. Elesbaan, regis Aethiopum. Terra Homeritarum subjugata erat tunc a sto. Elesbaan. Judaei autem sub tyranno Arabum Dunaan civitatem Negram perjurio occupaverunt et omnes christianos incolas occiderunt. Arethas, senex venerabilis, primum exhortatus caeteros ad fortiter moriendum, deinde ipse decollatus est. Inter socios ejus fuit mater, quae combusta est. Filius ejus 5 annorum, videns matrem combustam, ipse in ignem se injecit, ne a fide deficeret, a. 523). Hac die habetur etiam, im-

primis apud Italo-Graecos, memoria celeberrimi sti. Procli, patriarchae Constantinopolitani (primum a sto. Sisinio, patriarcha Constantinopolitano, episcopus Cyzici ordinatus, cum clerus illius civitatis illum recipere nollet, profectus est Constantinopolim, ubi post mortem Maximiani patriarcha factus est, die coenae dominicae inthronizatus, regnavit 12 annos, 434—446, et in pace mortuus est). In horologio Ruthenorum notatur etiam Athanasius, patriarcha Constantinopolitanus. In Russia hodie celebratur festivitas deiparae virginis sub titulo consolatricis omnium afflictorum (quia aliqua soror Joachim patriarchae Moscovitani hac imagine sanationem invenit). Habetur etiam Arethas de monasterio Cryptensi (ca. 1185).

25. Octobri. Per canonem celebrantur sancti notarii et martyres: *Marcianus* et *Martyrius*, quorum synaxis olim in ipsorum ecclessia perficiebatur. (Tempore Constantii imperatoris Constantinopoli ab Arianis gladio necati et in porta Melandisia sepulti sunt eodem tempore, quo sanctus Paulus patriarcha in exilio ab eisdem strangulatus est. Illorum ecclesia a sto. Chrysostomo de novo erecta est. Martyrologium Romanum illorum eodem die meminit. Secundum illud fuit Martyrius subdiaconus et Marcianus cantor.) In Russia celebratur sabbato ante vigesimam sextam octobris memoria omnium in bello occisorum, quae primum locum habuit 1380 post celeberrimam victoriam a Mongolis reportatam, nunc autem etiam ad alios defunctos extenditur.

26. Octobri. Haec dies summopere festiva est propter memoriam **Demetrii** megalomartyris. Antiquitus imperator Constantinopoli hac die ad monasterium Palaeologorum procedebat, cui sancti nomen erat, ubi vesperis et missae assistebat. Celebratur etiam memoria translationis antiquissimae imaginis sti. Demetrii Thessalonica ad monasterium Omnipotentis Constantinopolitanum sub Manuele Comneno. Sanctus Demetrius accensetur categoriae sanctorum, qui vocantur myroblytae, i. e. oleo effluentes, quia ex eorum corporibus oleum profluit sanitatem impertiens (fuit sanctus Demetrius ex Thessalonica sub Diocletiano et Maximiano. Nestorem christianum in carcere constitutus per signum crucis victoriosum reddidit in conflictu cum Lyaeo gigante, quapropter jussu Maximiani lanceis confossus est. Corpore ejus multae sanationes factae sunt. Protexit ipse civitatem ab incursionibus hostium, translationem ossium suorum in ecclesiam stae. Sophiae sub Justiniano impedivit). In vesperis annuntiantur tres lectiones scripturales. In missa legitur epistola secunda ad Timotheum: Confortare in gratia, quae est in Christo Jesu. Datur dispensatio pro vino et oleo. Praeterea recolitur memoria cum canone magni terrae motus Constantinopolitani (a. 740 sub Leone Isaurico). Processio supplicatoria fiebat olim ad ecclesiam Blachernarum, ubi missa peragebatur. Praeter epistolam et evangelium sancti cantatur propter terrae motum evangelium de tempestate in mari. Scopus hujus processionis est: «Ut per intercessiones deiparae eruamur ab omni comminatione et participes reddamur aeternorum bonorum, in Christo Jesu, Domino nostro, cui est gloria et potentia in saecula saeculorum. Amen.» In regno Rumaniae celebratur eadem die, quae ut solemnitas ferianda pro populo habetur, Demetrius novus ex Basarabov, cujus reliquiae Bucaresti in ecclesia metropolitana asservantur. Deberet quidem coli die sequenti, 27 octobri. Quia autem populus non scit bene distinguere inter duos Demetrios, inde officium novi insimul cum illo senioris Demetrii die 26 canitur.

27. Octobri. Celebratur per canonem sanctus *Nestor* martyr, immediate cum vita sti. Demetrii cohaerens (Thessalonicae decollatus). Coluntur etiam sine canone antiquitus cum synaxi in ipsarum martyrio sanctae martyres Capitolina et Erotheis (fuerunt ipsae domina et famula sub Diocletiano ex Cappadocia, quarum prima commodavit argentum suum pauperibus et decollata, secunda primum caesa, deinde decollata est). Celebrabatur hac die etiam sanctus Michael archangelus in Promotio. In Russia habentur Nestor, monachus Kiewo-Cryptensis et antiquissimus annalista Russorum († 1115), qui habet in monasterio Kiewo-Cryptensi speciale officium, et translatio Andreae Pesjaslaviensis.

28. Octobri. Celebrantur per canonem sancti martyres Terentius et Neonilla cum 7 filiis. (Ex variis tormentis erepti, denique decollati sunt. Nomina 7 filiorum sunt: Nitas, Sarbilus, Hierax, Theodulus, Phokas, Bele et Eunice.) Per alium canonem celebratur sanctus Stephanus Sabbaita (monachus illius celeberrimae laurae sti. Sabbae, pugnator contra haereses et poeta hymnorum). Apud Ruthenos et apud Russos schismaticos et in kalendario regni Serbiae habetur hodie s. Parasceve, «magna martyr», cum officio solemni in minaeis Moscovitanis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno, duplici canone et canone Dei genitricis. Apud Iberos hodie colitur sanctus Neophytus, episcopus Urbinissae et martyr. In Serbia et Russia habetur sanctus Arsenius I, archiepiscopus Serbiae, cum proprio officio solemni, eodem apud Russicos quam apud Serbos, solum quod in minaeis Moscovitanis lectiones scripturales vesperarum omissae sint († 1251, successor sti. Sabbae), in Russia Demetrius, metropolita Rostoviensis († 1709, quem videas jam 21 sept.).

29. Octobri. Celebratur per canonem sta. *Anastasia*, virgo et martyr, cujus memoria perficiebatur olim in monasterio, quod ejusdem nomen portat (non est illa celeberrima sta. Anastasia, sed quaedam virgo et martyr ex Roma sub Decio et Valeriano, Deo consecrata, variis tormentis affecta, denique decollata). Alius canon celebrat stum. Abramium ejusque filiam adoptivam Mariam. (Monachus erat, qui post decem annos vitae monachalis presbyter factus est. Ejus fratre mortuo, adoptavit ejusdem filiam Mariam et illi cellulam in sua vicinitate assignavit. Cum autem illa corrupta et seducta esset, ipse sub alieno vestitu illam prosecutus est, ad poenitentiam adegit et ex mala domo liberavit. Quo facto profecta est cum eo, poenitentiam egit, ita ut imo miracula operaretur, et brevi post eum mortua est.) Sancti martyres Menes et Meneus eadem die celebrantur sine tamen canone, olim in loco Septimo. Simulque habetur communis memoria sanctorum Petri et Pauli apostolorum, Joannis baptistae, Stephani protomartyris, Barnabae, Joseph patriarchae, Cleophae, Throphimi, Dorymedontis, Cosmae et Damiani, Bassae et sociorum, olim in venerando apostolico templo sti. Pauli apostoli in orphanotrophio, una cum dedicatione ejusdem templi. Apud Serbos celebratur solemni officio cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis Stephanus Nigutinus, rex Serbiae (regnavit 1275—1324 et multas ecclesias aedificavit. Etiam cum Romana sede unionem habuit, ejus tamen vita privata non sine maculis fuit, ita ut ejus sanctitas aliquantulum dubia remaneat). In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur alius Abramius, thaumaturgus Rostoviensis, qui in minaeis Moscovitanis speciale solemne officium cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genetricis habet (probabiliter propter consuetudinem ritus Graeci, sanctos ejusdem nominis una die celebrandi).

30. Octobri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Zenobius* et *Zenobia*, quorum synaxis habebatur in locis Justinianeis (frater et soror, sub Diocletiano in ollam injecti, deinde decollati. Zenobia semetipsam denuntiavit. Martyrologium Romanum illos eadem die celebrat, secundum quod fuerunt Aegeae in Cilicia et Zenobius episcopus). Horologium Ruthenorum commemorat adhuc s. Petrum, Syracusanum episcopum, discipulum s. Petri apostoli, ss. martyres Asterium, Claudium, Neonem et Neonillum (sub Diocletiano), necnon ss. „apostolos" Tertium, Marcum, Justum (quorum primus in epistola ad Romanos nominatur). Italo-Graeci celebrant hac die sanctum Gaudiosum, episcopum Africanum.

31. Octobri. Per canonem celebrantur sancti «apostoli» *Stachys, Apelles, Amplius, Urbanus, Narcissus et Aristobulus* (dicuntur apostoli, ut apostolorum discipuli. Stachys dicitur fuisse destinatus a sto. Andrea apostolo episcopus Byzantii, Apelles episcopus Heracleae, Amplius episcopus Dyssopolis, Urbanus episcopus Macedoniae a sto. Andrea apostolo constitutus, et uterque sc. Amplius et Urbanus propter Christum occisus. Narcissus, Athenarum episcopus, sanguinem propter Christum effudit). Alius canon celebrat sanctum martyrem *Epimachum*, cujus synaxis erat in ecclesia apostolorum (ex vicinitate Pelusii, Alexandriae altare idolorum dejecit. Varie tortus est, pars carnis ejus abscissa, per aerem transvolans, caecum oculum alicujus mulieris sanavit. Denique decollatus est). Pro hac die etiam annuntiantur encaenia oratoriorum patriarchii Constantinopoli. Horologium Ruthenorum commemorat adhuc s. matrem Mauram (fundatricem monasterii alicujus Constantinopolitani, mortuam V saeculo). In Russia celebrantur monachi Cryptenses: Spiridion et Nicodemus (coqui hostiarum).

γ) Mensis Novembris.

1. Novembri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Cosmas* et *Damianus*, quorum synaxis habebatur in locis Darii. Videtur haec commemoratio aliquem characterem festivum habere et inducit dispensationem pro vino et oleo. (Quia fuerunt diversi sancti fratres horum nominum, semper difficultas habetur statuendi, quinam sti. Cosmas et Damianus celebrentur. Secundum synaxarium fuerunt hodierni sancti ex Asia a patre Graeco et matre christiana, etiam ipsi medici mercede non conducti, quapropter nomen anargyrorum acceperunt. Dicuntur in pace mortui esse.) Celebrantur etiam, sine tamen canone, olim cum synaxi in martyrio sti. Theodori, sancti martyres *Caesarius* et *Dasius* cum 5 sociis. Italo-Graecorum kalendarium habet inscriptam memoriam omnium sanctorum. Horologium Ruthenorum commemorat s. matrem Theodosiam.

2. Novembri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Akindynus, Pegasius, Aphthonius, Elpidephorus* et *Anempodistus.* (In Perside sub Sapore variis tormentis afflicti sunt.) In horologio Ruthenico habetur hodie memoria sti. Josaphat, episcopi et martyris.

3. Novembri. Celebrantur per unum canonem *martyres Persae:* sanctus *Akepsimas* episcopus, *Josephus* et *Aithalas* presbyteri (etiam sub Sapore). Alius canon celebrat *dedicationem* celeberrimi *templi sti. Georgii*, magni martyris, Lyddae in Palaestina, cum translatione corporis ejusdem. Quae commemoratio

characterem festivum habet (dicitur famulus sti. Georgii ex ejusdem desiderio ejus corpus transtulisse in Palaestinam. Tempore Constantini Magni reinventum est, quo facto ibi celeberrima basilica aedificata est).

4. Novembri. Celebratur per unum canonem sanctus abbas *Joannikius Magnus* (primum miles in bello contra Bulgaros sub Copronymo, deinde monachus). Per alium canonem laudantur sancti martyres *Nikandrus* episcopus et *Hermaeus* presbyter, Myrenses. (Qui per martyrologium Romanum eadem die celebrantur.) In Russia annuntiatur hodie celebritas dedicationis ecclesiae Sophianae in civitate Kiowiensi (quae locum habuit saeculo XI). Apud Iberos hodie celebrantur sanctus Joannes Zedazenus cum duobus sociis Stephano et Elia (Syrus, qui cum 12 sociis tempore sti. Simeonis stylitae in Iberiam immigravit).

5. Novembri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Galaktion* et *Episteme* (duo conjuges, qui virginitatem in matrimonio servaverunt, Emesae in Phoenicia sub Decio). Annuntiantur etiam pro hac die olim celebrata encaenia sti. Theodori in locis Sphorakii. Horologium Ruthenorum commemorat ss. apostolos ex 70 discipulis: Patrobum, Hermam, Linum (successorem s. Petri apostoli in Romano pontificatu), Caium et Philologum. In Russia celebratur Jonas archiepiscopus Nowgorodensis († 1471) cum solemni officio in minaeis Moscovitanis, parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis.

6. Novembri. Celebratur per canonem celeberrimus *sanctus Paulus, patriarcha Constantinopolitanus,* qui quidem confessor vocatur, vero autem nomine martyr est. (Confessor orthodoxiae sub Constantio imperatore, Cucusu in exilio ab Arianis proprio suo omophorio strangulatus.) Synaxis ipsius perficiebatur dominica in ecclesia stae. Sophiae. Commemoratio habetur etiam sti. Lucae, eremitae et monachi (ille, Tauromeniae in Sicilia natus, aufugit a parentibus, ne matrimonio conjungeretur). Eadem die habebatur Constantinopoli antiquitus memoria pluviae pulveris, quae locum habuit sub Leone Magno imperatore. Ad hanc memoriam synaxis erat in apostolio sanctorum Petri et Pauli, pro qua populus congregabatur in templo stae. Sophiae. Videtur aliquando propter hanc memoriam evangelium annuntiatum fuisse de divite et Lazaro. In Russia habentur Germanus, archiepiscopus Kazanensis (saeculo XVI), et Barlaam, higumenus Chutinensis († fine saeculi XII), quorum ultimus habet solemne officium in minaeis Moscovitanis cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est.

7. Novembri. Celebrantur per unum canonem *33 martyres Melitinae in Armenia,* quorum olim celebrata synaxis nonnumquam annuntiatur in templo sti. Jacobi Adelphothei intra templum deiparae virginis in Chalcopratiis. (Omnes decollati sunt.) Alius canon laudat stum. *Lazarum thaumaturgum.* (Asceta erat in monte Galesio, qui speciali protectione deiparae virginis fruebatur. Per aliquod tempus antea in laura sancti Sabbae fuerat.) Pro sto. Theodoro martyre, fratre sti. Gregorii thaumaturgi, cujus nomen etiam illo die inscribitur, annuntiatur eadem antiquitus habita synaxis apud stum. Jacobum (sub Aureliano tortus est iste martyr).

8. Novembri. Synaxis **sancti archangeli Michaelis** et omnium sanctorum angelorum characterem festivum habet et dispensationem pro vino et

oleo inducit. In vesperis cantatur prima lectio ex libro Josuae, secunda ex libro Judicum, tertia ex Daniele propheta. Synaxis perficiebatur in vicinitate ad loca Arkadiana. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Si qui per angelos dictus est sermo, etc. Evangelium Lucae ex capite 9: Videbam satanam sicut fulgur de coelo cadentem (hoc certo propter Michaelem archangelum, debellatorem diaboli). Hac die incipiunt jam cantus profestivi pro celebritate ingressus deiparae in templum et cantatur: «Hodie a Deo constitutum templum, deipara, in templo Domini offertur et Zacharias ipsam suscipit! Hodie sanctum sanctorum exultat et chorus angelorum mystice conventus festivos agit, cum quibus et nos festum celebrantes hodie cum Gabriele exclamemus: Ave, gratia plena, Dominus tecum qui habet magnam misericordiam.» Annuntiatur hodie etiam Constantinopoli antiquitus celebrata dedicatio ecclesiae sti. Joannis theologi.

9. Novembri. Unus canon laudat sanctos martyres *Onesiphorum* et *Porphyrium* (ab equis indomitis tractos in Hellesponto, quorum Onesiphorus dicitur fuisse ille in prima epistola ad Timotheum memoratus). Alius canon celebrat sanctam «matrem» *Matronam* (feminae in ascesi viventes regulariter sanctae matres vocantur, sicut viriles sancti patres. Ipsa fuit sub Leone Magno ex Perge in Pamphylia, primitus matrimonio conjuncta, deinde Constantinopolim profecta, ubi sub virili habitu monasterium sti. Cassiani ingressa est. Cognita est autem tamquam mulier et Emesam in monasterium feminarum missa. Venit deinde ad diversa loca: Hierosolyma, in montem Sinai et denique iterum Constantinopolim, in cujus vicinitate in solitudine quasi centenaria mortua est). Celebratur deinde memoria stae. Theoktistae ex insula Lesbo virginis, quae olim canonem in completorio habebat. (Ex civitate Mytilenae, fuit primo monacha in monasterio. Deinde Parum fugiens, tamquam eremita solitarie degit per annos, usque dum a venatore inventa est, qui illi sacrum viaticum afferre debuit, quo suscepto mortua est. Fuit cultrix specialis deiparae virginis et in illius templo inventa est. In ecclesia apostolorum Constantinopoli celebrabatur memoria Theodosii Magni imperatoris (cujus memoria ab aliquibus tamquam sancti recolebatur). Celebrabatur etiam hac die synaxis deiparae in loco Paradisi et dedicatio templi sanctissimae deiparae in locis Protasii. Horologium Ruthenorum commemorat s. Joannem κολοβόν, sc. parvum (monachum deserti Scetici in Aegypto). In monasterio Kiewo-Cryptensi colitur Onesiphorus monachus. A monachis montis Athonis hodie recoluntur duo monachi: Euthymius et Neophytus, fundatores celeberrimi monasterii Dochiani in illo monte.

10. Novembri. Per unum canonem coluntur sancti «apostoli»: *Olympas, Rodion, Sosipater, Tertius, Erastus* et *Quartus.* (Dicuntur fuisse ex 72 discipulis Domini, duo primi secuti esse Romam stum. Petrum et decollati sub Nerone. Sosipater, a sancto Paulo ad Romanos scribente commemoratus, dicitur in pace mortuus esse tamquam episcopus Iconii. Erastus, etiam a sto. Paulo commemoratus, dicitur primum oeconomus ecclesiae Hierosolymorum fuisse, deinde in pace tamquam episcopus Paneae mortuus esse. Quartus fertur tamquam episcopus Beryti in pace obdormisse. Martyrologium Romanum econtra Erastum tamquam martyrem et episcopum Philipporum Macedoniae

celebrat.) Alius canon laudat sanctum martyrem *Orestem*, cujus synaxis habebatur in templo ipsius in vicinitate ad Leo-Macella (in civitate Thyanae in Cappadocia sub Diocletiano imperatore et Maximo praeposito primum crudeliter caesus est, deinde per halitum suum idola destruxit, post quae clavis tortus, denique equo indomito ad mortem tractus est). In Iberia celebratur sanctus Constantinus, martyr (princeps, decollatus est, quia noluit ad mahumeticam religionem transire).

11. Novembri. Unus canon celebrat sanctos martyres *Menam, Victorem* et *Vincentium*, una cum sancta martyre Stephanide. (Menas ex Cotyaea in Phrygia sub Maximiano imperatore, primum miles fuit, deinde in monasterium se recepit, postremo post diversa tormenta decollatus est, multis miraculis glorificatus, cujus synaxis in martyrio ipsius in vicinitate ad Acropolim habebatur. Victor, sub Antonino imperatore, in Italia multiformiter tortus est. Vincentius est ille celeberrimus levita Hispanicus. Utriusque synaxis perficiebatur in martyrio ipsorum in locis Gajani. Stephanis, uxor cujusdam militis, laudavit constantiam sti. Victoris, quapropter ad duas arbores alligata in duas partes discissa est.) Alius canon laudat celeberrimum stum. *Theodorum Studitam*, confessorem. In monasterio Cryptoferratensi prope Romam celebratur hodie sanctus Bartholomaeus Meloda (discipulus sti. Nili junioris, etiam a martyrologio Romano eadem die laudatus). In Serbia hodie celebratur Stephanus Decanensis rex, sub titulo magni martyris solemni officio cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, evangelio nocturno, polyeleos et canone deiparae (occisus circa a. 1330, filius sti. Stephani regis, propter falsam suspicionem a patre lumine oculorum orbatus, deinde Constantinopolim venit, ubi per stum. Nicolaum lumen recepit. A proceribus regni ad thronum evectus est. Etiam ipse unionem professus est cum papa Romano). In Russia celebratur Martyrius, higumenus Zelenecensis († 1603, dicitur per impositionem imaginis deiparae virginis Tichvinensis super pectus filio regis Kazanensis sanitatem restituisse), etiam Maximus Mosquensis, thaumaturgus, qui officium festivum in minaeis Moscovitanis cum polyeleos et evangelio nocturno habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est († 1434).

12. Novembri. Unus canon celebrat celeberrimum stum. *Joannem eleemosynarium*, patriarcham Alexandrinum. (A nativitate Cyprus, primo matrimonio junctus et paterfamilias fuit, deinde reliquit uxorem et liberos et factus est sub Heraclio imperatore orthodoxus episcopus Alexandrinorum. Ipse additionem: Qui crucifixus est pro nobis, ex trisagio dempsit. Charitate celeberrimus erat, unde cognomen accepit.) Alius canon laudat stum. *Nilum seniorem* magnum (sub Mauritio imperatore, primum conjugatus, habuit uxorem et duos liberos. Deinde in Aegypto sese cum filio Theodulo ab uxore separavit, quae cum filia remansit. Mortuus est tamquam eremita, sub Justino imperatore sepultus). Habetur hodie dispensatio pro vino et oleo. Hac die etiam annuntiatur olim celebrata dedicatio ecclesiae sti. Cyri monachi. Apud Italo-Graecos celebratur hodie dies mortis sti. Josaphat martyris. Pro Ruthenis recentissima synodus Leopolitana solemnitatem principalem sancti ex 16 septembri (videas pag. 128) ad hunc diem transtulit.

13. Novembri. Hodie celebratur magna et principalis festivitas **sti. Joannis Chrysostomi,** doctoris ecclesiae. Ad hanc festivitatem olim imperator tam vesperis quam missae assistebat in templo stae. Sophiae et noctem apud stam.

Sophiam degebat. In vesperis magnis annuntiantur 3 lectiones, prima ex Proverbiis, duae aliae ex Sapientia Salomonis. Evangelium in nocte annuntiatur secundum Joannem: Qui non intrat per portam etc. Praeter canonem sancti, qui est a Theophane compositus, psallitur canon deiparae virginis. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Talis decebat, ut nobis esset pontifex; evangelium ex Joanne: Ego sum porta. Dies 13 novembris est dies tertii reditus sti. Chrysostomi de exilio. Datur etiam hac die dispensatio pro vino et oleo. Apud monachos Basilianos in Italia habetur hodie commemoratio omnium sanctorum monachorum ordinis.

14. Novembri. Memoria sti. *Philippi apostoli* quendam characterem festivum habet. In missa annuntiatur epistola ex actibus apostolorum: Angelus Domini locutus est ad Philippum, evangelium ex capite primo Joannis de vocatione apostolorum. Synaxis ipsius celebrabatur in venerando apostolio ipsius in locis Miltiadis. Datur dispensatio imo pro piscibus propter subsequens tempus jejunii. Post hanc enim diem incipiunt *jejunia dominicae nativitatis,* quae usque ad ipsam festivitatem continuantur et inde etiam jejunia sti. Philippi vocantur[1]. Habent quidem Graeci non solum unam quadragesimam, praeparatoriam ad pascha, sed plures quadragesimas. Quadragesima autem paschalis solemnissima est ex omnibus et ita vocatur sancta et magna in oppositione ad alias quadragesimas. Celebrantur in summa 4 quadragesimae: paschatis, nativitatis, apostolorum et deiparae virginis vel dormitionis ejusdem, quae cum obligatione praescriptae sunt. Haec jejunia primum piorum quorundam usus fuerunt, deinde universali ecclesiae usu recepta sunt. Ista autem jejunia multo mitiora sunt quam jejunia paschalia. Ordinariis diebus permittitur usus vini, olei et piscium et solum feriis IV et VI prohibetur. Daniel numerat pro toto anno Graecorum 195 dies jejunii. Hac die perficiebatur Constantinopoli, si cadebat in dominicam, memoria Justiniani imperatoris cum uxore sua Theodora in ecclesia stae. Sophiae. Horologium Ruthenorum commemorat hodie stum. Hypatium, Gangrensem episcopum. In Russia celebratur in monasterio Irapico memoria Philippi Irapici, fundatoris illius (fundatio monasterii locum habuit initio saeculi XVI).

15. Novembri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Gurias, Samonas* et *Abibus.* (Gurias et Samonas sub Diocletiano primum suspensi, deinde in nervum conjecti, denique decollati sunt; Abibus, diaconus, sub Licinio combustus est. Omnes tres fuerunt Edessae in Syria.) Synaxis ipsorum perficiebatur in martyrio ipsorum in vicinitate ad forum. Notatur etiam pro hac die martyrium sti. Jacobi senioris apostoli, deinde festum beatae Mariae virginis miserentis (cujus duae imagines in speciali veneratione apud Graecos sunt. Una vocatur Kykiotissa a monte Kyko in insula Cypro, quae dicitur esse depicta a sto. Luca evangelista). In Iberia hodie colitur sanctus Abibus, episcopus Necressensis. In Russia habetur festum beatae Mariae virginis Cupiaticensis (in loco Cupiatic dicitur versus finem saeculi XII apparuisse crux cum imagine beatae virginis

[1] Graeci catholici Melchitae orientis celebrant hoc jejunium a 10 decembri usque ad 24 ejusdem cum mera abstinentia. Pro Ruthenis Austriacis praescribit synodus Leopoliensis intra hanc quadragesimam, quae ab illis per totum tempus observatur, jejunium exercendum feriis II, IV et VI uniuscujusque hebdomadis, permissis lacticiniis.

ab arbore pendens, quae postea Kiowiam translata est, ubi in templo stae. Sophiae asservatur).

16. Novembri. Hac die celebratur memoria sti. *Matthaei*, *apostoli* et evangelistae, quae festivum characterem habet. In missa annuntiatur epistola ad Romanos: Qui credit in eum, non confundetur; et evangelium Matthaei: Vidit Jesus hominem sedentem in telonio, Matthaeum nomine. Datur pro hac die dispensatio quoad vinum et oleum. Synaxis ipsius perficiebatur in venerando apostolio sancti et coryphaei apostolorum Petri et Pauli, quod adjacet sanctissimae et maximae ecclesiae.

17. Novembri. Celebratur per canonem sanctus *Gregorius, episcopus Neocaesareae* et *thaumaturgus*, qui apud nos eadem die in officiis colitur. Synaxis ipsius perficiebatur in magna ecclesia. Apud Iberos celebrantur hodie festivo modo sanctus Michael Gobron, princeps, cum 200 sociis, martyres (saeculo VIII a Mahumetanis occisi). In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur Nicon, higumenus monasterii stae. Trinitatis prope Mosquam, discipulus Sergii Radonizensis, qui in minaeis Moscovitanis festivum officium cum parvis et magnis vesperis, evangelio nocturno, polyeleos et canone deiparae habet.

18. Novembri. Celebrantur per cantus diei sancti martyres *Platon* et *Romanus* (primus ex Ancyra in Galatia, frater Antiochi martyris, post varia tormenta decollatus. Romanus sub Maximiano primum contra servitium idolorum invectus est in templo, deinde strangulatus. Simul cum eo celebratur infans, qui vero Deo testimonium reddidit et decollatus est). Platonis synaxis peragebatur in venerando martyrio ipsius in circuitu Domnini, Romani cum puero synaxis in venerando martyrio ipsius in locis Elebichi.

19. Novembri. Per unum canonem sanctus Abdias propheta celebratur, quem etiam Romanum martyrologium eadem die laudat. Alius canon dedicatus est sto. Barlaamo martyri (Caesareae in Cappadocia, qui combussit sibi manum carbonibus altaris, ne cogeretur illos tamquam sacrificium super altare ponere. Celebratus est per stum. Basilium Magnum. Martyrologium Romanum illum eadem die commemorat). Perficiebatur ejus synaxis in monasterio vicino ad Deuteron, cognominato Panaretis. Constantinopoli etiam celebrabatur in locis diaconissae memoria sanctorum apostolorum Petri et Pauli, necnon Stephani et Jacobi adelphothei cum dedicatione ejusdem templi diaconissae sanctissimae deiparae. Apud Ruthenos, Russicos et in kalendario regni Serbiae coluntur deinde sanctus Barlaam et Josaphat eremitae Indici (Barlaam sacerdos Josaphat principem ad christianismum adduxit). Apud Iberos colitur hodie stus. Hilarion monachus. In Russia celebratur in monasterio suo cum speciali officio sanctus Barlaam, primus higumenus monasterii celeberrimi Kiewo-Cryptensis (saeculo XI).

Die 20. Novembri celebratur *profestivitas ingressus deiparae* in templum. Alius canon laudat stum. *Gregorium Decapolitam* (qui temporibus ikonoklasis vivens, fugit, ne matrimonio conjungeretur. Tota vita sua erravit per totum mundum, martyres et confessores consolans, denique Constantinopoli mortuus est). In regno Rumaniae iste colitur tamquam solemnitas de praecepto, quia reliquiae ejus asservantur in monasterio Bistritza. Tertius canon est sti. *Procli, patriarchae Constantinopolitani.* Perficiebatur etiam memoria sti. Thomae

in locis Cyri in vicinitate ad stum. Mozium. Sancti martyres Eustathius, Thespesius et Anatolius celebrabantur, sine tamen canone in minaeis, in monasterio ipsorum in vicinitate ad stam. Euphemiam (omnes fratres, Nicaeae in Bithynia sub Maximiano aut Maximino [?]. Martyrologio Romano eadem die commemorantur).

21. Novembri. Dies festivissima **ingressus deiparae in templum.** Haec festivitas in oriente antiquissima est. Olim imperator hac die vesperis et missae assistebat in monasterio τῆς περιβλέπτου (videtur iste titulus deiparae esse). Propter solemnitatem diei datur dispensatio pro piscibus. In magnis vesperis leguntur duae primae lectiones de arca testamenti tamquam imagine virginis introductae in templum, prima de Exodo, secunda ex libro 3 Regum (de translatione arcae in templum Salomonicum). Tertia lectio est rursum de porta Ezechielis clausa. Deinde fit benedictio panum et praelectio sermonis de festivitate. In nocte legitur evangelium Lucae de visitatione deiparae. Canones sunt unus Georgii, alter Basilii. Post laudes distribuitur fratribus sacrum oleum. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Habuit et primum tabernaculum justificationes culturae et sanctum saeculare; evangelium Lucae: Introivit Jesus in quoddam castellum, et mulier quaedam Martha nomine etc. Celebrabatur synaxis in venerabilissimo templo sanctissimae deiparae, quo patriarcha processionaliter a templo stae. Sophiae procedebat. Hac die etiam patriarcha oecumenicum thronum occupat. Haec festivitas propter jejunium dominicae nativitatis solum per 5 dies celebratur. Si cadit in dominicam, secundum usum magnae ecclesiae Constantinopolitanae, quae non hanc consuetudinem recepit, duas epistolas et duo evangelia annuntiandi, canitur evangelium dominicae et epistola festivitatis. (Hoc, ut dicit rubrica typici Constantinopolitani, quia est prima dominica intra jejunia nativitatis Christi, ne illa celebretur sine instructione hierokerykos de evangelio dominicali. Videtur ergo consuetudinis esse, ut intra jejunia dominicae nativitatis plus praedicetur quam ordinariis temporibus anni.)

22. Novembri. Unus canon celebrat sanctos «apostolos» *Philemonem, Archippum* et Apphiam cum Onesimo. (Omnes, discipuli sti. Pauli apostoli, dicuntur sub Nerone Collossis in festo Artemidis torti, stylis infantium lente occisi et lapidati esse. Martyrologium Romanum Philemonem et Apphiam eadem die laudat.) Alius canon laudat stam. *Caeciliam*, virginem et martyrem, quae cum sociis Tiburtio et Valeriano (illam celeberrimam martyrem Romanam, a nobis eadem die festivo modo celebratur). Colitur etiam hodie sanctus Michael miles. (Bulgarus a nativitate, dicitur virginem quandam liberasse a dracone. Corpus ejus Ternovum translatum est.) Praeter eum in Russia Michael, dux Tverensis (incipienti saeculo XIV a Tartaris occisus), qui habet officium proprium.

23. Novembri. Unus canon celebrat stum. *Amphilochium*, episcopum Ikonii (sub Valentiano et Valente, deinde sub Theodosio Magno vivens, fuit membrum primi concilii Constantinopolitani. Theodosium compulit ad acriorem modum agendi contra Arianos. Ipse in palatium regale introivit et filium imperatoris non salutavit. Indignato imperatori respondit, eodem modo Arianos offendere Deum, qui illius Filium unigenitum non agnoscerent. Fuit etiam

adversarius pneumatomachorum. Martyrologio Romano eadem die laudatur). Alius canon laudat stum. *Gregorium*, episcopum *Agrigentinorum* in Sicilia (sub Justiniano imperatore clericus, primum diversa itinera fecit, deinde in patria sua episcopus factus est. Falso accusatus est. Multa miracula perfecit. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat). Eadem die colitur sta. Myrope martyr sine canone cum synaxi olim in ecclesia stae. Irenae prope mare. In Russia celebratur tamquam magna festivitas Alexander Newsky, qui hac die tumulatus est in monasterio Vladimiriensi beatae Mariae virginis (magnus dux Nowgorodiae, qui regnavit 1236—1263. Utrum fuerit catholicus vel non, controvertitur). Habetur etiam hac die Metrophanes, episcopus Voronegiae († 1703).

24. Novembri. Celebratur per unum canonem sanctus *Clemens Romanus*, papa et martyr, per alterum sanctus *Petrus Alexandrinus*, martyr, quorum martyrum memoria fuit olim die 25 Novembri, propter preces autem monachorum montis Sinai translata est in diem praecedentem, ut splendidiore modo peragi possit festivitas stae. Catharinae. Memoria sti. Georgii perficiebatur in templo sanctae martyris Christinae. Annuntiatur etiam synaxis olim celebrata sanctorum martyrum Procopii et Christophori in vicinitate ad Chelonem sine canone tamen (qui decollati sunt). In Russia celebratur memoria Mercurii Smolenscensis, martyris, qui etiam officium habet. (Romanus genere, Smolensci degens, qui saeculo XIII in invasione Tartarorum ferventes preces coram deipara virgine fudit, quae ipsi coronam martyrii procuravit. Decollatus est a Tartaro quodam et dicitur caput suum manibus gestasse.)

25. Novembri. Celebratur festivo modo sta. **Catharina,** virgo et martyr **Alexandrina.** Ejus festivitas inducit dispensationem quoad vinum et oleum. Epistola missae est ad Galatas: Antequam veniret fides, sub lege custodiebamur. Simul *clauditur* festivo modo *festivitas deiparae virginis*, cujus canones etiam praecedentibus diebus canebantur. Ab hac die inde, quia solemnitas deiparae clausa est, canitur in missa secundum typicum Constantinopolitanum dominicis et festis kontakion dominae nativitatis: ἡ παρθένος σήμερον, etc. pro praeparatione ad festum. Celebratur adhuc per alium canonem sanctus *Mercurius* martyr (miles in exercitu Decii, 25 annos natus, post multa tormenta Caesareae in Cappadocia decollatus. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). In Russia necnon apud Ruthenos catholicos et in Serbia celebratur hac die sanctus Clemens Romanus, et sta. Catharina cum Mercurio die praecedenti. Inde etiam dispensatio pro vino et oleo ibi 24 novembri et non 25 habetur. Eadem die celebratur sanctus Clemens, episcopus et thaumaturgus, unus ex apostolis Bulgariae, de quo etiam officium solemne cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno, canone Dei genitricis et duplici canone sancti in Bulgaria existit. (Bulgarus a nativitate, scripturam sacram didicit a sto. Cyrillo. A sancto Methodio episcopus Bulgarorum ordinatus est. Achridae fundavit monasterium sti. Pantaleonis, ubi vixit et mortuus est. Baptizavit Borisium, principem Bulgariae, et filium ejus Michaelem et totum populum ad Christum conduxit. Multa miracula patravit et mortuum infantem suscitavit. Fuit etiam auctor sermonum pro festivitatibus, vitarum martyrum et sanctorum et hymnorum ecclesiasticorum.)

26. Novembri. Unus canon celebrat stum. *Alypium* Kionitam, sc. stylitam (fuit sub Heraclio ex Hadrianopoli. Mater ante nativitatem ejus visiones propheticas habuit. Vixit ipse 53 annos, stando in columna. Postea in uno

latere corporis vulneratus, super alterum latus requievit in columna adhuc 13 annos, denique centenarius mortuus est, secundum Nilles S. J. 108 annos natus). Ejus synaxis celebrabatur in monasterio ipsius in vicinitate ad hippodromum. Alter canon celebrat stum. *Niconem* cum cognomine «poenitentiam agite» (ex Armenia ortus, omnia reliquit et factus est monachus. Deinde tamquam praedicator poenitentiae ubique peragravit, denique mortuus est in civitate Lakonorum. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Annuntiatur etiam Constantinopoli hac die olim celebrata dedicatio ecclesiae sti. Georgii in Kyparissio. Colitur etiam memoria, sine tamen canone, sti. Akatii super scalam (monachus ex Asia ortus, qui 9 annos sub oboedientia cujusdam ascetae vixit, qui illum crudeliter torsit. Imprimis celeber est propter suum oboedientiam). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur hac die dedicatio ecclesiae sti. Georgii Kiowiensis (quae locum habuit a. 1037), cum speciali officio festivo in minaeis Moscovitanis, cum polyeleos, evangelio nocturno et canone deiparae. Laudatur etiam hac die Innocentius episcopus Siberiae († saeculo XVIII, primum missionarius in Sina), qui et ipse in kalendario regni Serbiae inscriptus est et in minaeis Moscovitanis officium cum lectionibus scripturalibus in vesperis, evangelio nocturno et polyeleos habet.

27. Novembri. Celebratur per canonem magnus martyr *Jacobus Persa* (temporibus Honorii et Arcadii imperatorum, natus christianus. Honoratus est ab Isdegerde, rege Persarum, et ejusdem amore fidem christianam deseruit. Ejus mater et uxor eapropter illum reliquerunt et per litteras ad poenitentiam exhortatae sunt. Ille facti poenitens ad fidem rediit. Membratim concisus est et in fine decollatus, unde etiam cognomen «intercisi» portat). Synaxis ipsius perficiebatur in martyrio ipsius in locis Dalmati et Rusticii. Olim habebatur pro illo die canon sti. Palladii in completorio, qui in minaeis Moscovitanis adhuc ibi positus est. In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur festum miraculi imaginis deiparae virginis Nowgorodensis, in minaeis Moscovitanis solemni officio festivo cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et duplici canone (a. 1170 urbs Nowgorodensis obsessa est. Cives triduum habuerunt pro liberatione ad Salvatorem ejusque matrem. Vox in ecclesia cathedrali audita est coram clero et toto populo, quae jussit imaginem deiparae super muros collocari. Joannes archiepiscopus solemni pompa imaginem ibi collocavit. Imago tacta est telo hostili et sese ad urbem vertit, dorsum hostibus demonstrans. Cives urbis inde victores effecti sunt et templum dedicaverunt sub titulo miraculi beatae Mariae virginis Nowgorodensis. Daniel idem probabiliter festum annuntiat sub titulo festi vexillorum matris Dei). Celebratur etiam hac die Jacobus, episcopus Rostoviensis, a Russicis et in kalendario regni Serbiae, in minaeis Moscovitanis officio festivo, habente polyeleos, evangelium nocturnum et canonem Dei genitricis. (Qui sedem suam propter falsam accusationem reliquit et apud lacum nigrum templum aedificavit sub titulo conceptionis deiparae et fundamentum monasterii posuit, ubi etiam mortuus est fine saeculi XIV.) Celebratur etiam inventio corporis Gabrielis Vsevolodi († 1138, inventi 1193).

28. Novembri. Unus canon laudat stum. *Stephanum juniorem*, martyrem. (Celeberrimus erat confessor orthodoxiae temporibus ikonoklasis, ex Constantinopoli sub Anastasio imperatore, primum monachus, deinde praepositus monasterii apud celeberrimum altare sti. Auxentii. Sub Copronymo cum multis aliis monachis in praetorium inclusus est, quibus partim nasi, partim aures, partim oculi abscissi sunt. Carcer inde mox transformatus est tamquam in monasterium. Ipse deinde extractus est, caput illi cum ligno scissum,

cadaver terribilissimo adhuc modo mutilatum et in mare projectum, deinde ab orthodoxis inventum et sepultum est. Martyrologium Romanum illum eadem die celebrat cum 339 sociis monachis martyribus. Martyrium locum habuit a. 767 p. Chr.) Ejus synaxis celebrabatur in martyrio sti. Stephani in locis Constantini et sociorum memoria etiam hac die notatur. Alius canon laudat stum. *Irenarchum*, martyrem, cum 7 mulieribus sociis. (Fuit ex Sebaste, primum servivit martyribus, deinde sub Diocletiano ipse martyr effectus est. Fortitudine 7 mulierum confortatus, semetipsum denuntiavit. Primum in paludem, deinde in ignem conjectus, denique decollatus est simul cum Akathio presbytero, qui illum baptizaverat.) Synaxis ipsius perficiebatur in martyrio ipsius in Rabdo. Celebrantur etiam hac die martyres Tiberianopolitani: Timotheus et Theodorus episcopi, Petrus, Joannes, Sergius, Theodorus et Nicephorus presbyteri, Basilius et Thomas diaconi, Hierotheus, Daniel, Chariton, Socrates, Komasius et Eusebius monachi et Etimasius (omnes sub Juliano Apostata decollati. Plurimi ex iis jam antea vitam maxime virtuosam duxerant et in conversione civitatis Tiberianopolitanae, quae hodie Bulgarice Strumnitza vocatur, multum laboraverunt. Post caeterorum exsecutionem Petrus presbyter persecutores vituperavit, quapropter post abcisionem manuum, quarum dextera sanavit caecum, decollatus est. Corpora omnino honorifice sepulta sunt): de ipsis extat officium, et minaea Venetiana pro ipsis saltem duas strophas: apolytikion et kontakion, continent. Constantinopoli annuntiatur hac die olim celebrata dedicatio templi sti. Elisaei prophetae. Memoria fit imperatorum Constantini et Marciani et filiorum ipsorum, quae perficiebatur in magna ecclesia et apud sanctos apostolos. Celebratur etiam sanctus Simeon Metaphrastes celeberrimus ille compositor vitarum sanctorum, de quo etiam officium existit. In Russia habetur Theodorus, archiepiscopus Rostoviae († fine saeculi XIV).

29. Novembri. Per canonem celebratur sanctus *Paramonus* martyr cum 370 sociis (qui 370 socii sub Decio in loco Balsatiae, ubi thermae calidae profluunt, compulsi ad sacrificandum, cum id renuissent, decollati sunt. Paramonus hoc videns vituperavit et inde ab omnibus maximis crudelitatibus occisus est. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat). Olim habebatur pro hac die etiam canon sti. *Akathii* super scalam in completorio, qui in minaeis Moscovitanis adhuc ibi invenitur. Memoria celebratur etiam, sine tamen canone, sti. Philumeni martyris (qui sub Aureliano ex Lykaoma vivens, in Galatiam panem portans, in via Ancyrae in Galatia detentus et sub variis tormentis occisus est). Constantinopoli annuntiatur olim celebrata dedicatio templi sanctorum Sergii et Bacchii in vicinitate ad cisternam Aetii. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Bessarionem. In Iberia colitur etiam hodie (vide supra 15 novembri, pag. 146) sanctus Abibus, episcopus Necressensis et martyr (unus ex illis 13 patribus Syris, a Persis propter fidem occisus. Festum ejus a. 1700 a 12 in 29 novembrem translatum est). In monasterio Kiewo-Cryptensi celebratur memoria Nectarii monachi.

30. Novembri. Haec dies majoris festivitatis est propter memoriam **sti. Andreae,** gloriosi **apostoli** et protokleti, sc. primo-vocati discipuli Christi.

Celebratur ille imprimis tamquam apostolus Graeciae. Imo tamquam apostolus Byzantii consideratur et dicitur ibi templum deiparae virginis fundasse. Festivitas ejus inducit dispensationem pro vino et oleo. In vesperis annuntiantur lectiones tres ex prima epistola Petri, evangelium noctis est Matthaei de vocatione apostolorum. Psalluntur canon deiparae virginis et duo canones apostoli, quorum primus est sti. Joannis Damasceni. In missa annuntiatur epistola ad Corinthios: Deus nos apostolos novissimos ostendit; evangelium ex primo capite Joannis 44—52 (de vocatione apostolorum). Etiam Russici multum honorant apostolum et volunt illum fecisse iter in ipsorum terram. Cum synaxi olim celebrata in martyrio sti. Sergii annuntiatur commemoratio beatae virginis Romanae. Recolitur etiam memoria hac die, sine tamen canone, sti. Frumentii, «Indiae» apostoli (qui tempore Constantini in itinere captus, ad aulam «Indicam» delatus est. Deinde reversus, a sto. Athanasio Alexandrino episcopus pro «India» ordinatus est. Iterum in «Indiam» vadens, dicitur totum populum ad Christum convertisse, etiam per miracula gloriosus. Sub nomine autem «Indiae» hic accipienda est Aethiopia vel Abessinia. Ex illis originibus Alexandrinis provenit adhuc hodierna die existens dependentia ecclesiae Aethiopicae schismaticae a patriarcha Coptico Alexandrino.

δ) Mensis Decembris.

1. Decembri. Laudatur per canonem sanctus *Nahum* propheta, quem martyrologium Romanum eadem die commemorat. Annuntiatur Constantinopoli olim celebrata dedicatio sti. Tryphonis. Memoria sti. Christophori perficiebatur in vicinitate ad stam. Irenam, memoria sti. Theodori in locis Sphorakii. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Ananiam, martyrem, deinde stum. Philaretem «misericordem» (qui temporibus Constantini Porphyrogeneti et Irenae vixit in Paphlagonia, eximia beneficentia distinctus, cujus filia Maria imperatori nupsit).

2. Decembri. Celebratur per canonem sanctus *Habacuc* propheta. (Graeci identificant auctorem libri canonici Habacuc prophetae cum illo, de quo refertur apud Danielem prophetam.) Synaxis ejus perficiebatur in templo sancti Romani, ubi etiam sepultus esse dicitur cum Daniele propheta. Annuntiatur etiam Constantinopoli olim celebrata dedicatio sancti Pantaleonis. De sancta martyre Myropa, quae pro hac die nominatur, etiam officium poeticum existit. (Myropa, Ephesina, vocatur ab unguento, quod ex corpore stae. Hermionae accepit. Sub Decio profecta est ad insulam Chium. Sepelivit per noctem Isidorum martyrem et semetipsam deinde denuntiavit. Post tormenta habuit in carcere intra noctem visionem chori angelorum cum sto. Isidoro, qui illam appellaverunt ad coelestem coronam, et ita spiritum Deo reddidit.) Apud Iberos celebratur sanctus Jessaeus, episcopus Cilcanensis (rursum unus ex illis patribus Syris, qui baculo pastorali effecit, ut flumen alium cursum acciperet. Fundavit ecclesiam deiparae virginis, ubi sepultus est, et ubi imago quaedam deiparae virginis asservatur). Habet specialem canonem. In Russia habetur Athanasius, monachus Cryptensis (vir eximiae poenitentiae, † 1264), qui in illo suo monasterio speciali officio distinctus est. In Serbia colitur solemni officio festivo cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis Urosius, rex Serbiae, ultimus

ex dynastia Nemaneorum (natus 1338, regnavit 1356—1371, quo anno occisus est. Fundavit ecclesiam nativitatis deiparae virginis in urbe Scopia et videtur etiam in unione cum Romana sede fuisse). Ibidem adhuc celebratur Joannicius dictus Diwitschensis solemni officio festivo, habente imo lectiones scripturales (monachus Serbicus, qui primum in deserto Tscherna Rika, deinde in alio deserto Diwitschensi vixit, unde cognomen traxit, discipulos habuit et filiam Georgii, Serbiae principis, sanavit).

3. Decembri. Hac die celebratur per canonem sanctus *Sophonias* propheta, quem martyrologium Romanum eadem die laudat. Istae sibi succedentes memoriae prophetarum forsitan non sine intentione in initio mensis decembris positae sunt pro praeparatione ad dominicam nativitatem. Memoria sanctorum martyrum Ides, Domninae, Seleuci, Agapii, Mamantis, Glycerii et sociorum 40 celebrabatur in locis Sophianis aut Darii. In horologio Ruthenico colitur stus. Theodulus (sub Theodosio Magno Constantinopoli eparcha, deinde stylita apud Edessam). In Russia habetur Sabbas, higumenus Svenigorodiae, qui in minaeis Moscovitanis festivum officium cum polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est (discipulus Sergii Radonizensis, † 1407, qui aedificavit ecclesiam nativitatis deiparae virginis in monte Storotza et monasterium).

4. Decembri. Memoria stae. *Barbarae, magnae martyris,* characterem festivum habet et secum fert dispensationem pro vino et oleo. Epistola annuntiatur sicut in festo stae. Catharinae, evangelium Marci 5, 24—34 (de muliere haemorrhoissa). Stae. Barbarae synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in locis Basilisci in vicinitate ad stam. Zenaidem. Alius canon laudat celeberrimum stum. Joannem Damascenum. In regno Rumaniae est hic dies adhuc festivitas publice servanda. In Russia habetur aut hac aut sequenti die mors Gurii, archiepiscopi Kazanensis (saeculo XVI, qui multos Tartarorum ad fidem Christianam adduxit, quem videas jam supra 4 octobris, pag. 133). De novo quodam «martyre» Graeco Seraphino, episcopo Phanarii, existit etiam officium.

5. Decembri. «Sanctus et deifer pater noster **Sabbas** sanctificatus» habet characterem majorem festivum, quae festivitas etiam inducit dispensationem pro vino et oleo (apud nos eadem die colitur). In magnis vesperis annuntiantur tres lectiones ex Sapientia Salomonis. Nocte canuntur canon deiparae virginis et canon sancti, qui est a Theophane. Epistola in missa annuntiatur ad Galatas: Fructus spiritus est pax etc.; evangelium est ex Matthaeo 11, 27—30: Omnia mihi tradita sunt a Patre meo etc. Synaxis sti. Sabbae habebatur in templo sti. Philemonis in Strathegio. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto servanda.

6. Decembri. Magna festivitas sti. **Nicolai Myrensis,** myroblytae et thaumaturgi, quem etiam nos eadem die celebramus, quae dispensationem pro vino et oleo inducit. In magnis vesperis annuntiantur duae lectiones ex Proverbiis et una ex Sapientia Salomonis. Nocte canuntur canon deiparae virginis et duo canones sancti. In synaxario continetur vita sancti thaumaturgi infinitae molis et longitudinis. Post laudes distribuitur sacrum oleum ex candela sancti et interea canuntur idiomela: 1. Sergii: Euge, serve bone et fidelis, benefactor vineae Christi! Tu etiam diei onus portasti! Tu etiam traditum tibi talentum augmentasti et illis, qui te supplicant, non invidisti! Quapropter portae coelorum tibi apertae sunt! Intra in gaudium Domini tui et supplica

pro nobis, ste. Nicolae! 2. In laudem cucurristi Domini tui, Nicolae, in vita hac temporali, et ipse te glorificavit in vita coelesti et veraci. Quapropter, potentiam supplicationis possidens apud ipsum, ora suppliciter, ut salventur animae nostrae! Deinde Gloria patri etc. 3. Tuorum bonorum operum, o sancte pater, fructus laetificavit fidelium corda! Quis enim audiens tuam sine mensura humilitatem et tuam patientiam non admiratus est? Et tuam bonitatem erga pauperes? Et tuam sympathiam ad omnes tribulatos? Omnes Deo digne docuisti, archisacerdos Nicolae, et nunc corona immarcescibili coronatus, ora pro animabus nostris!» In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Fratres, oboedite praepositis vestris; evangelium Matthaei 4, 25—5, 12 (8 beatitudines). Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Hac die notatur etiam comminatio terrae motus. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto.

7. *Decembri.* Celebratur per duos canones sanctus *Ambrosius* episcopus Mediolanensis, cujus festivitatem ecclesia Romana eadem die peragit. Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Constantinopoli annuntiatur hac die olim celebrata dedicatio ecclesiae deiparae virginis in locis Curatoris. Martyrium sanctorum Prisci et Nicolai celebratur sine canone cum synaxi olim in vicinitate ad murum Blachernarum. In regno Rumaniae celebratur Celothea aut Philothea, virgo et martyr, cum officio (Ternovi nata, a proprio patre occisa, probabiliter a. 1060, cujus reliquiae asservantur in monasterio Domnessa Curtea de Argis). In Russia habetur Antonius Siensis († saeculo XVI, in monasterio a se fundato sanctissimae Trinitatis apud Siam fluvium); praeterea Nilus Stolobensis († saeculo XVI mediante, eremita); uterque etiam in kalendario regni Serbiae, in minaeis Moscovitanis uterque cum officio solemni festivo habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum et canonem Dei genitricis, primus imo cum lectionibus scripturalibus et duplici canone.

8. *Decembri. Profestivitas conceptionis deiparae.* Per alium canonem laudatur sanctus *Patapius* (monachus ex Aegypto, qui postea Constantinopoli multa miracula patravit et imprimis infirmos oleo sanavit. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat).

9. *Decembri.* Festivitas **conceptionis stae. Annae,** matris deiparae vel nunc etiam **immaculata conceptio** deiparae virginis, quae inducit dispensationem pro vino et oleo. Festivitas haec Graecorum antiquissima est, et ex illa orta est Latina festivitas 8 decembri. Ratio, quare ecclesia Graeca semper diem 9 pro hoc mysterio recolendo habuerit, cum nativitatem deiparae econtra 8 septembri celebret, obscura remanet. In dominica conceptione et nativitate servantur etiam ab ecclesia Graeca 25 martii et 25 decembris, in conceptione et nativitate praecursoris 23 septembris et 24 junii (vide observationem factam supra, pag. 130). Debet ergo illa circumstantia temporis cum quadam re narrata ab antiqua traditione nobis nunc incognita cohaerere, nisi forsitan mere casu aut per errorem dies 9 in usum venit. In missa legitur epistola ad Galatas: Abraham duos filios habuit, sicut in conceptione sti. Joannis baptistae; evangelium compositum ex Marco 11, 22—26 et Matthaeo 7, 7 8 (tractans de efficacia orationis: Quaecumque orantes petitis, evenient vobis, quia sancti parentes Joachim et Anna per ferventes preces deiparam susceperunt). Hodiernum evangeliarium Romanum habet evangelium ex Luca: Nemo lucernam accendit (ubi mater et fratres foris stant, quaerentes

loqui Domino). Synaxis hujus festivitatis habebatur in Chalkopratiis. Rutheni Austriaci ex constitutione recentissimae synodi provincialis Leopoliensis hanc solemnitatem tamquam maximam celebrant. Die 8 decembri faciunt profestivitatem, in qua antiquum officium s. Andreae Cretensis canunt, quod alioquin in ritu Graeco die 9 fit. Die 9 recitant officium modernum ab ipsis compositum, exprimens dogma de immaculata conceptione cum parvis et magnis vesperis et tribus lectionibus scripturalibus: Gen. 3, 1—75, Esther cap. integrum 7 et Judith 13, 4 ad finem capituli, necnon litaniis in magnis vesperis, evangelio nocturno de visitatione deiparae, synaxario desumpto ex bulla dogmatica Pii papae IX, epistola missae ad Hebraeos: Habuit et primum tabernaculum (ex cap. 9), evangelio: Missus est angelus Gabriel (ex Lucae cap. 3), deinde etiam cum octava, quae claudenda est 16 decembri. Alius canon praeter duos deiparae celebrat *encaenia templi* sanctissimae *resurrectionis*. Etiam Anna ex vetere testamento, mater Samuelis, hodie inscribitur in synaxariis, quia ipsa in sua sterili conceptione imago alterius Annae, matris deiparae, fuit.

10. Decembri. Canon diei laudat sanctos martyres *Menam, Hermogenem* et *Eugraphum* (sub Maximiano Alexandriae. Menas, Atheniensis, omni scientia Graecorum instructus, confirmavit in fide Alexandrinos christianos. Ab Hermogene praeposito varie tortus est, sed ab angelis protectus, quapropter ille conversus et episcopus christianorum factus est. Ambo deinde ab imperatore variis tormentis subjecti et a Deo custoditi sunt. Tum Eugraphus, scriba Menae, viriliter coram praeposito fidem professus et ab ipso propriis manibus occisus est, quo facto duo alii gladio necati sunt. Corpora eorum Constantinopoli asservabantur. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat). Constantinopoli annuntiatur in locis Athaeae olim celebrata synaxis Michaelis archangeli. In Serbia habetur Joannes, despota Serbiae, qui officio liturgico solemni festivo cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno, duplici canone et canone Dei genitricis honoratur (fine saeculi XV vivens, mortuus esse dicitur 1503).

Dominica subsequenti diem 10 decembris celebratur officium *propatrum Christi* ante legem et in lege. Unus canon laudat 3 pueros in camino ignis ardentis, alter caeteros propatres. Versus jambici hanc solemnitatem annuntiantes dicunt: «Suscipite gaudium, antiqui propatres, videntes appropinquantem Christum Messiam! Exultat Abraham, quia proavus Christi factus est!» Synaxarium imprimis extollit Abrahamum, Isaacum, Jacobum, Judam et caeteros ex libro generationis Christi. Deinde dicitur: horum memoriam tradiderunt nobis deiferi patres nostri et magistri perficiendam in vicinitate ad carnalem nativitatem Domini nostri Jesu Christi. In missa annuntiatur epistola ad Colossenses: Cum Christus apparuerit, vita vestra.

11. Decembri. Canon diei laudat stum. *Danielem stylitam* (qui ex Mesopotamia ortus, in monasterio educatus, convenit cum sto. Simeone stylita. Deinde profectus est in Thraciam in vicinitate ad Byzantium in antiquum templum idolorum, ubi vixit super columna, sanctitate celeber. Floruit sub imperatoribus Leone, Zenone et Basilisco). Synaxis ipsius perficiebatur in Anaplo. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat. Sanctus Lucas stylita celebrabatur, sine tamen canone, olim in monasterio sti. Basiani in vicinitate ad

Deuteron, ubi etiam sepultus jacebat. (Sub Romano et Constantino Porphyrogeneto militavit in bello contra Bulgaros. Deinde monachus factus et presbyter ordinatus est. Cooperuit corpus ferro et vixit tres annos super columna, fere sine cibo. Deinde voce avocatus, sumpsit lapidem in os suum et profectus est Byzantium, deinde Chalcedonem, ubi 45 annos super columna deguit.) Constantinopoli annuntiatur memoria sancti protomartyris Stephani olim celebrata in locis Constantinianeis. In Russia celebratur Nicon aridus, monachus Cryptensis, qui in illo monasterio speciale officium habet (a Polocensibus captivus factus, venam sub genu praecisam habuit, unde aridi cognomen recepit. Tamen evasit ex captivitate et mortuus est saeculo XII, ut monachus Cryptensis, postquam dominus ejus ad fidem conversus est).

12. Decembri. Memoria sancti patris nostri et thaumaturgi *Spiridionis* habet characterem festivum, cujus synaxis celebrabatur in apostolio sti. Petri. (Est ille celeberrimus episcopus Salaminae in Cypro, qui membrum fuit concilii Nicaeni.) Hoc festum, quod dispensationem pro vino et oleo inducit, potest imo accipere lectiones scripturales in vesperis. Epistola missae annuntiatur ad Ephesios: Ut filii lucis ambulate; evangelium Lucae 11, 1—10 (de efficacia orationis, probabiliter, quia s. Spiridion precibus mortuam filiam ex sepulcro prodire fecit). In regno Rumaniae est festum de praecepto. Incipiunt hac die etiam cantus profestivi dominicae nativitatis. Itaque in vesperis canitur: «Spelunca (sc. Bethlehemitica spelunca dominicae nativitatis), praepara te! Ovis (sc. Maria) enim venit, in ventre ferens Christum! Praesepe, suscipe illum, qui per verbum solvit ab irrationabili modo vivendi nos terrigenas! Pastores vigilantes, testificamini miraculum tremendum! Magi ex Perside, aurum, thus et myrrham Regi offerte, quia apparuit Dominus ex virgine matre, quem, postquam peperit, ipsa mater tamquam famula adoravit et locuta est ad illum, quem portavit in brachiis suis: Quomodo seminatus es in uterum meum? Quomodo in me ortus es, Salvator meus et Deus meus?« Tales cantus profestivi deinde subsequentibus diebus usque ad nativitatem multi habentur. Verum tempus liturgicum adventus in stricto sensu apud Graecos numquam formatum est. Tamen praeparatio ad festum apparet in tribus rebus: in jejunio jam memorato, in duabus dominicis et in multitudine horum cantuum praeparatoriorum. In Russia commemoratur Therapontes Monzensis (fundator monasterii Monzensis annuntiationis deiparae, † 1591).

13. Decembri. Unus canon celebrat sanctos martyres *Eustratium, Auxentium, Eugenium, Mardarium* et *Orestem* (omnes sub Diocletiano et Maximiano, antea occulti solum christiani. Eustratius, scriniarius et dux exercitus, deinde signo probavit, utrum martyrium perferre possit, quo facto semetipsum ut christianum denuntiavit. Caeteri paulatim etiam revelati et diverso mortis genere interempti sunt. Denique Eustratius combustus est, postquam a sto. Blasio viaticum susceperat. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat, secundum quod sunt Romae sepulti in ecclesia sti. Apollinaris). Synaxis ipsorum perficiebatur in apostolio sti. Joannis apostoli. Celebratur deinde sta. *Lucia*, virgo et martyr, quam nos eadem die colimus, quae non quidem canonem, tamen diversos cantus in officio diei habet. Horologium Ruthenorum commemorat etiam s. Arsenium Latrensem.

14. Decembri. Celebrantur per canonem sancti martyres *Thyrsus*, *Leucius*, *Kallinikus*, *Philemon*, *Apollonius* et *Arianus* (tres primi sub Decio: Leucius in Bithynia decollatus, Thyrsus primum in Hellesponto per longum tempus terribili modo tortus, denique in pace mortuus, quia exsecutores illum interimere non potuerunt, inter cujus passionem conversus est Kallinikus, sacerdos idolorum, qui decollatus est. Horum trium synaxis perficiebatur in martyrio ipsorum in vicinitate ad Eleniana. Tres ultimi Thebaide in Aegypto fuerunt: Apollonius, lector christianus, metu persecutionis per denarium sibi conduxit Philemonem paganum, qui ipsius vestimentis indutus sua vice Christum abnegaret et sacrificaret. Econtra autem ille paganus conversus est ad Christum et illum viriliter confessus est. Orans obtinuit, ut per fluvium de coelo baptizaretur, deinde decollatus est. Apollonius rursus per ipsum conversus est; in fide nunc confirmatus et ipse pro Christo decollatus est. Judex Arianus, corpore mortuo sti. Philemonis sanatus, conversus cum suis ad Christum et ab imperatore in mare projectus est. Ejus corpus dicitur esse a delphinis ad litus transportatum). Hac die notatur etiam memoria comminationis terrae motus, a qua miseratione Dei liberata est Constantinopolis.

15. Decembri. Per canonem celebratur sanctus martyr *Eleutherius*, cujus memoria aliquem characterem festivum habet et inde dispensationem pro vino et oleo inducit. (Romanus, discipulus sti. Pauli apostoli et episcopus Illyrici, vario modo sub Hadriano tortus. Koremnon praepositus ejus martyrio conversus et decollatus est. Mater sancti mortui corpus amplexata et ipsa decollata est. Synaxis celebrabatur in martyrio ipsius in vicinitate ad Xerolophum. Etiam sociorum sti. Eleutherii memoria inscribitur pro eadem die. Ut notant synaxaria, hac die ordinatus est sanctus Joannes Chrysostomus archiepiscopus Constantinopolis et incepit ipse ab hac die celebrare natale Domini usque ad 25 decembris, pro qua celebratione etiam sermonem apologeticum pronuntiavit. Celebratur etiam sanctus Paulus Latrensis cum speciali officio extra minaea (tempore Constantini Copronymi erat primum monachus, deinde per annos eremita in monte Latrensi, ubi postea monasterium habuit, † 956 aut 955). In Russia celebratur Tryphon Pecensis († 1583, qui laboravit imprimis in convertendis Lapponibus ad fidem Christianam) et sanctus Stephanus, confessor, archiepiscopus civitatis Surosch, qui in minaeis Moscovitanis officium festivum cum polyeleos, evangelio nocturno, duplici canone et canone Dei genitricis habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est (in peninsula Krimeae, propugnator orthodoxiae in ikonoklasi).

16. Decembri. Celebratur per canonem sanctus *Aggaeus* propheta. Recolebatur etiam antiquitus dedicatio templi sti. Christophori in vicinitate ad stum. Polyeuctum. Celebratur etiam memoria sanctae imperatricis Theophanis, uxoris Leonis sapientis, thaumaturgae, antiquitus cum synaxi in ecclesia sanctorum apostolorum (quae ex imperiali genere orta est Constantinopoli. Parentes, longo tempore steriles, per preces ad deiparam fusas illam obtinuerunt. Fuit omnibus virtutibus ornata et imo ut imperatrix multos psalmos cantavit, quotidie integrum ecclesiasticum officium dixit, magna beneficentia erga pauperes et magna poenitentia excelluit, quam sub exteriore pompa occul-

tare scivit, denique mortua est in pace, postquam omnes illi ultimum vale dixerant). Existit de illa officium speciale a Jacobo protopsalta Byzantino, quod imo ordinatum est ut festivum altioris ordinis cum magnis vesperis, lectionibus scripturalibus et canone Dei genetricis. Celebratur hodierno tempore haec festivitas in Graeco templo patriarchali Constantinopolitano, ubi ejus corpus integrum conservatur. Commemorantur etiam hodie sancti martyres Lithuanici Antonius, Eustatius et Joannes († 1340). Vide illorum principalem festivitatem infra 14 aprili. Hac die etiam celebratur sanctus Nicolaus Chrysoberges, patriarcha Constantinopolitanus, qui quasi apostolus Russiae habetur (983—995).

17. Decembri. Celebrantur per unum canonem sanctus *Daniel propheta*, per alterum *tres pueri Babylonici*, qui dies aliquem characterem festivum habet et dispensationem pro vino et oleo inducit. Observabatur olim illorum omnium synaxis in ecclesia stae. Sophiae. Notat synaxarium Constantinopolitanum: «A patribus nostris suscepimus consuetudinem, illorum memoriam perficiendi ante septem dies dominicae epiphaniae et adventus in carne Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, eam etiam ob rationem, ut puto, quia isti fuerunt ex tribu Juda, ex qua etiam Salvator omnium Christus genus suum deduxit.» Epistola annuntiatur ad Hebraeos: Sancti per fidem vicerunt regna. In monasterio Cryptoferratae hodie celebratur dedicatio templi supersanctae deiparae monasterii sti. Nili (quae dedicatio facta est per Joannem papam, saeculo XI). Colitur ibidem dedicatio illius ecclesiae, in qua sti. Nilus et Bartholomaeus sepulti sunt. Colitur etiam Dionysius junior ex insula Zacyntho, archiepiscopus Aeginorum, de quo officium modernum existit. (Qui fuit monachus in monasterio Strophadum. Quando voluit peregrinari Hierosolyma, in via archiepiscopus Athenarum illum coegit episcopum fieri. Posteriore autem tempore rursum officium deposuit et Zacynthum rediit, ubi hesychasta factus est. Occisorem proprii fratris amice suscepit et a persecutoribus protexit. Multa miracula dicitur patrasse. Corpus ejus Zacynthum translatum est. Mortuus infans dicitur esse suscitatus per ejus ossa).

Dominica post 17 decembris celebratur officium *sanctorum patrum*, ut dicit synaxarium: «Ordinati sumus a sanctis et deiferis patribus nostris memoriam perficiendi omnium, qui a saeculo Deo placuerunt ab Adam usque ad Joseph sponsum deiparae, secundum geneologiam, sicut etiam evangelista Lucas illam historice enumeravit, similiter etiam prophetarum et prophetidum». Deinde synaxarium longum catalogum facit sanctorum veteris testamenti, quorum unusquisque per duos versus jambicos laudatur. Apud schismaticos etiam plures enumerantur, qui nullatenus sancti nominari possunt, ut v. g. impii Achaz et Manasses. In minaeis Venetianis enumerantur sequentes memoriae: memoria protoplastorum Adae et Evae, justi Abel, justi Seth, justi Enos, justi Cainan, justi Malaleel, justi Jared, justi Henoch, justi Mathusalae, justi Lamech, justi Noe, justi Sem, justi Japhet, justi Arphaxad, justi Cainan, justi Sale, justi Heber, justi Phaleg, justi Ragab, justi Sarug, justi Nachor, justi Thare, justi Abrahae patriarchae, Isaac patriarchae, Jacob patriarchae, Ruben patriarchae, Simeon patriarchae, Levi patriarchae, Judae patriarchae, Zabulon patriarchae, Isachar patriarchae, Dan patriarchae, Gad patriarchae, Aser patriarchae, Nephtali patriarchae, Joseph patriarchae, Benjamin patriarchae, Phares et Zarae geminorum, Esron, Aram, Aminadab, Naasson, Salmon, Booz, Obed, Jessis,

David regis, Salomon regis, Roboam regis, Abiae regis, Asa regis, Josaphat regis, Joram regis, Oziae regis, Joathan regis, Achaz regis, Ezechiae regis, Manassis regis, Amon regis, Josiae regis, Jechoniae regis, Salathielis, Zorobabelis, Abiud, Eliakim, Azor, Sadoc, Achim, Eliud, Eleazar, Mathan, Jacobi, Josephi sponsi. Post istos progenitores Christi enumerantur speciatim: justus Melchisedech et justus Job. Sequuntur deinde prophetae: Moses propheta cum Or et Aaron sacerdotibus, Josue, Samuel, Nathan, Daniel, tres pueri in camino ignis. In fine sequuntur mulieres veteris legis: Sara, Rebekka, Lia, Rachel, Aseneth, uxor Josephi Aegyptiaci, Maria soror Moysis, Debbora, judex Israelis, Ruth, vidua Sarephtana, ad quam missus est Elias propheta, Sunamitis mulier, quae hospitio suscepit Elisaeum prophetam, Judith, quae occidit Holophernem, Esther, quae salvavit Israel ex morte, justa Anna, mater Samuelis prophetae, justa Susanna. In vesperis annuntiantur: lectio ex Genesi de Melchisedech et Abraham et duae lectiones ex deuteronomio. Nocte praeter canonem patrum canitur canon profestivus nativitatis Christi. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos de fide patrum veteris testamenti: Fide Abraham habitavit in terra promissionis etc.; evangelium Matthaei: Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Aliqua autem distinctio clara inter propatres dominica praecedenti celebratos et patres non invenitur.

18. Decembri. Hac die celebratur per canonem sanctus martyr *Sebastianus Romanus* cum sociis (Zoe, Tranquillino, Nicostrato, Claudio, Castore, Tiburtio, Castulo, Marcellino et Marco). Hac die etiam recelebrantur olim encaenia celeberrimi templi deiparae Chalcoprataeorum.

19. Decembri. Celebratur per canonem sanctus martyr *Bonifatius,* qui apud nos 14 maii celebratur. Sancti martyres Probus, Areus et Elias commemorantur, sine tamen canone, olim cum synaxi in martyrio sti. Philomenis in Strategio (ex Aegypto, Ascalone in itinere coram praeside Firmiliano constituti sunt. Areus combustus est, caeteri decollati sunt).

20. Decembri. Ab hac die incipit *profestivitas nativitatis* in strictiore sensu. Incipiunt vesperae cum stropha: «Profestivo modo celebremus, populi, Christi natalitia! Et elevantes mentem versus Bethlehem sursum feramur corde et contemplemur virginem in cogitationibus animae, quomodo procedat parere in spelunca omnium Dominum et Deum nostrum, cujus Joseph videns miraculorum magnitudinem putavit quidem hominem videre, tamquam infantem pannis involutum, intellexit autem ex factis illum Deum esse veracem, qui confert animabus nostris magnam miserationem!» Ideo etiam nocte canitur canon profestivus: «Incipiamus hodie profestivo modo celebrare Christi nativitatem» etc. Ab hac die usque ad finem octavae epiphaniae oktoichos omittitur. Cantus profestivi nativitatis his diebus ad pulcherrima poemata ecclesiae Graecae pertinent. Deinde celebratur festivitas *sti. Ignatii theophori,* episcopi Antiocheni et martyris, quae etiam dispensationem pro vino et oleo inducit. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Fratres, rememoramini pristinos dies; evangelium Marci 9, 33—41. Synaxis ipsius sti. Ignatii perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. In Serbia celebratur Daniel, archiepiscopus illius regionis, festivo officio cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno.

21. Decembri. Unus *canon* est *profestivus*, alter laudat stam. *Julianam*, martyrem Nicomediensem, cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in vicinitate ad sanctam martyrem Euphemiam in Petrio. In Russia celebratur Petrus, metropolita Kiowiensis, qui in minaeis Moscovitanis solemne officium festivum cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno, duplici canone et canone profestivo nativitatis vice illius Dei genitricis habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est (unus ex principalibus patronis civitatis Moscovitanae, 1308 metropolita consecratus, fundavit magnificentissimum templum in honorem assumptionis deiparae Moscoviae, quo metropolitana sedes translata fuit, † 1326. Dicitur fuisse in unione cum sede Romana). Habetur etiam memoria Procopii Viaticensis, propter Christum fatui († saeculo XVII).

22. Decembri. Unus *canon* est *profestivus*, alter magnae martyris *Anastasiae*, dictae pharmakolytriae, quae apud nos 25 decembris colitur. Nomen pharmakolytriae significat, quod maleficia solvat. Ejus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in circuitu Domnini. Eadem die celebrabatur apertio magnae ecclesiae stae. Sophiae et illius photodromion. Versus jambici pro apertione portae illius dicunt: viri sacerdotales attollunt Christi portas, David nobis cogitationes interpretantes! Pro photodromio autem dicunt versus: Lumina, quae hodie currunt in gyro templi, revelant luminis divini cursum in orbem terrarum! Erat ergo quaedam caerimonia cum processione luminum circa templum, quae probabiliter fiebat cum respectu ad incarnationem dominicam et proximum festum nativitatis et ad mox sequentem dedicationem illius ecclesiae.

23. Decembri. Duo canones: unus *profestivus*, alter laudat *martyres Cretenses* (sub Decio ex diversis oppidis insulae, post diversa tormenta decollati sunt. Nomina sunt: Theodulus, Saturninus, Euporus, Gelasius, Eunicianus, Zoticus, Agathopus, Basilides, Evaristus et Pompius). Horum synaxis perficiebatur in templo sti. Stephani in vicinitate ad Placidiam. Celebrabantur deinde hac die encaenia magnae ecclesiae, i. e. stae. Sophiae, et quidem secunda dedicatio, cujus festivitas a 24 ad diem 23 translata est. In Russia habetur memoria Theoktisti, archiepiscopi Nowgorodensis (qui regnavit 1299—1308 et mortuus est monachus 1310). Eadem die celebratur sanctus Nahum, apostolus Bulgarorum, de quo etiam officium existit (sed vix apud Bulgaros ipsos).

24. Decembri. Immediata *profestivitas* nativitatis, cujus duo sunt canones. Tertius canon hujus noctis laudat stam. *Eugeniam*, virginem et martyrem (Romae nata, cum parentibus Alexandriae vixit, a quibus aufugit. Deinde habitu virili monasterium ingressa, facta est praepositus, deinde falso accusata est. Postea cum matre Romam reversa, in flumen projecta et decollata est). Post officium nocturnum habentur solemnes horae imperiales diei pro vigilia nativitatis. Antiquitus ponebatur in ecclesia ikonostasis specialis cum imagine nativitatis Christi et cum tribus aut quatuor aliis imaginibus, ante illud analogion cum evangelio. Imperator cum solemnissima pompa cultui illius diei assistere solebat: erat ipse super thronum elevatum, portabantur 12 flammulae, i. e. labara imperialia, duae cum sto. Michaele archangelo, duo oktopodia cum imagine sanctorum episcoporum, duae in forma crucis cum quatuor magnis martyribus Demetrio, Procopio et duobus Theodoris, duae cum sto. Sergio, duae in forma draconis et duae cum imagine ipsius imperatoris, deinde

etiam flammulae aliorum patriciorum. Horae habent unaquaeque tres psalmos pro festivitate electos et lectionem scripturalem ex vetere et novo testamento. Psalmos pronuntiavit olim archidiaconus, prophetias et apostolos protonotarius, primum evangelium protopapas. In prima legitur Michaeas propheta: Tu Bethlehem Ephrata; et epistola ad Hebraeos: Multifariam multisque modis etc. In tertia legitur Baruch propheta: Hic est Deus noster et non est alius adversus eum; epistola ad Galatas: Fratres, antequam veniret fides, sub lege custodiebamur; deinde evangelium Lucae de nativitate Christi: Exiit edictum Caesaris Augusti. Ad sextam Isaias propheta: Et adjecit Dominus loqui ad Achaz etc.; epistola ad Hebraeos: In principio tu, Domine, terram fundasti; evangelium ex Matthaeo: Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda. Ad nonam cantatur ante lectiones cantus quem primum praelegit praepositus chori in medio ecclesiae, et qui deinde melodioso modo canitur a duobus choris: «Hodie nascitur ex virgine, qui in manu tenet totam creaturam (hoc ter repetitur); linteis sicut mortalis involvitur, qui est per essentiam intangibilis! Deus in praesepi reclinatur, qui fundavit coelos olim in principio! Ex uberibus cum lacte nutritur, qui olim in deserto manna pluit populo! Magos convocat ille sponsus ecclesiae, dona ipsorum accipit virginis Filius! Adoramus tuam nativitatem, Christe! (haec verba ter repetuntur). Ostende etiam nobis epiphaniam!» Deinde sequitur lectio ex Isaia: Puer natus est nobis et filius datus est nobis; deinde epistola ad Hebraeos: Qui sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes; tum evangelium ex Matthaeo: Postquam profecti sunt magi. Intermiscentur semper pulcherrimi cantus de nativitate. Electio psalmorum, lectionum et cantuum pro his horis revera pretiosissima est. Missa celebratur hac die solum post vesperas, quia est dies jejunii. Secundum hodiernam autem consuetudinem istae vesperae cum missa, sicut aliis diebus quibus vesperae cum missa conjunguntur, jam tempore antemeridiano fiunt. Solum quando venit in dominicam, missa jam hora tertia celebratur. In vesperis fit ingressus evangelii et leguntur 8 lectiones ex vetere testamento cum diversis tropariis et cantibus. Deinde sequitur epistola ad Hebraeos: Multifariam multisque modis etc.; evangelium Lucae: Exiit dictum a Caesare Augusto. Tum sequitur missa sti. Basilii. In Russia fiunt hoc loco longae acclamationes, quibus imperatori, imperatrici, patriarchis etc. longa vita adprecatur.

25. Decembri. «**Nativitas secundum carnem Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi.**» Haec festivitas, ex occidente proveniens, tamen fine saeculi IV coepta est celebrari apud Graecos. Homiliae patrum Graecorum pro hac die habentur: sti. Gregorii Nazianzeni, Basilii, Chrysostomi, Gregorii Nysseni et Epiphanii. Simul cum nativitate Christi celebratur imprimis adoratio magorum, quae apud nos 6 januarii est. Deinde fit memoria pastorum adorantium Dominum. Nocte peragitur primum lite festivitatis cum strophis sti. Joannis Damasceni, sti. Germani patriarchae et Anatolii. Evangelium matutinum est ex Matthaeo: Nativitas autem Christi sic erat. Canones laudum sunt unus sti. Cosmae, alter jambicus sti. Joannis Damasceni. Kontakion est celeberrimum poema sti. Romani Melodi. Inter nonam odam intercalantur megalynaria: «Magnifica, anima mea, illam, quae

honorabilior est et gloriosior quam coelestes exercitus (bis repetitur)! Magnifica, anima mea, illum Deum, qui ex virgine carne natus est! Magnifica, anima mea, illum Regem, qui in spelunca natus est! Magnifica, anima mea, illum, qui a magis ut Deus adoratus est! Magnifica, anima mea, illum, qui per stellam magis revelatus est! Magnifica, anima mea, castam virginem, quae peperit Christum Regem! Magi et pastores venerunt adorare Christum, qui natus est in Bethlehem civitate.» Nunc pro jambico canone sequuntur megalynaria: «Hodie virgo peperit Dominatorem, intus in spelunca! Hodie Dominator nascitur ut infans ex matre virgine! Hodie pastores vident Salvatorem pannis involutum et jacentem in praesepio! Hodie Dominator pannis involvitur, ille intangibilis tamquam infans! Hodie omnis creatura exultat et gaudet, quia Christus natus est ex virgine puella! Coelestes potestates natum Salvatorem, Dominum et Dominatorem, revelant mundo. Gloria Patri. Magnifica, anima mea, tripersonalis et indivisibilis deitatis potentiam! Et nunc et semper etc. Magnifica, anima mea, illam, quae nos salvavit ex maledicto!» In missa annuntiatur epistola ad Galatas: Quando venit plenitudo temporum, misit Deus filium suum; evangelium ex Matthaeo: Cum natus esset Jesus in Bethlehem Juda. Evangelium nocturnum ex Matthaeo: Nativitas autem Christi sic erat. Nativitas cum die praecedenti et subsequenti tamquam festivissima solemnitas celebratur. Ideo tam ad horas vigiliae quam aliis duobus diebus patriarcha oecumenicum thronum occupat. Solemnitas nativitatis inducit pro omnibus diebus usque ad vigiliam epiphaniae exclusive totalem dispensationem ad omnia. De hac dispensatione saltem pro 6 sequentibus diebus jam loquitur sanctus Theodorus Studita dicens: «ut non appareamus tristes, sicut irrationales Judaei, in nativitate illius, qui nos renovavit.» In Russia celebratur die nativitatis etiam gratiarum actio pro liberatione ab invasione Napoleonica. Post liturgiam fiunt solemnes et publicae preces gratiarum actionis et habetur etiam speciale officium pro hac solemnitate.

Dominica post nativitatem habetur communis solemnitas sanctorum cognatorum Christi: *Josephi sponsi, Davidis regis* et *Jacobi adelphothei.* Quia in dominicis praecedentibus sancti omnes Christum praecedentes celebrati sunt, hac die celebrantur illi, qui praeter matrem in speciali relatione cognationis cum eo fuerunt. (David inde, quia Messias speciali modo Davidis filius vocatur et natus est in civitate David, eo quod esset de domo et familia ejus. Ratio autem, quare solus Jacobus et non alii, qui etiam ab evangelio fratres Domini nominantur, celebrentur, est probabiliter illa, quod de Jacobo plura narrantur in scripturis quam de aliis, et ipse maxima sanctitate fulsit. (Maltzew Russicus vult Jacobum secundum quandam antiquam traditionem participem fuisse fugae Salvatoris in Aegyptum et inde coli simul cum s. Josepho. Non autem aliqua documenta probantia existentiam hujus traditionis suppeditat.) Synaxis celebrabatur in ecclesia stae. Sophiae et in apostolio sti. Jacobi adelphothei intra venerandam domum deiparae Chalkoprataeorum. Unus canon laudat stum. Josephum, alter stos. David et Jacobum. Epistola missae est ad Galatas, ubi de Jacobo fratre Domini agitur; evangelium est de fuga in Aegyptum propter stum. Josephum.

26. Decembri. Synaxis supersanctae deiparae, etiam vocata synaxis deiparae fugientis in Aegyptum. Supponitur illum diem fuisse diem fugae in Aegyptum. Graeci enim putant adorationem magorum locum habuisse praecise uno anno post nativitatem, et ideo subsequenti die fugam in Aegyptum. Synaxis celebrabatur in Blachernis, ubi sancta arca deiparae. Simul fit commemoratio sti. Josephi sponsi. Haec festivitas non habet speciale officium, sed omnia fere fiunt de nativitate, quia est nullum speciale mysterium, sed quasi recapitulatio aliorum festorum deiparae virginis. Epistola missae est ad Hebraeos: Qui sanctificat et qui sanctificantur ex uno omnes, evangelium de fuga in Aegyptum. Hac die etiam celebratur per canonem in completorio sanctus *Euthymius* martyr, episcopus Sardis (tempore ikonoklasis vivens, partem habuit in II synodo Nicaena, deinde multos annos in exilio fuit, postea revocatus est. Sub Leone Armenico, quia confessus est Christi imaginem esse venerandam, in quatuor partes concisus est). Notatur etiam pro hac die memoria depositionis vestis deiparae in arca. Monasterium Cryptoferratae hac die in vesperis canit specialem canonem deiparae sti. Bartholomaei.

27. Decembri. Sanctus *Stephanus protomartyr* celebratur per canonem sti. Joannis Damasceni, cujus synaxis peragebatur in monasterio ipsius in vicinitate ad Constantinianea. Epistola in missa est eadem sicut apud nos: Stephanus plenus gratia et fortitudine (tamen longior, non omittuntur tot verba quot apud nos); evangelium ex Matthaeo: 22, 15—22. Alius canon laudat stum. *Theodorum pictorem*, confessorem, fratrem Theophanis (qui sub Theophilo ikonoklasta vivens, in carcere mortuus est. Martyrologium Romanum ambos fratres una die celebrat).

28. Decembri. Celebrantur per canonem *2000 martyres in Nicomedia* propter Christum natum combusti. (In reditu Maximiani ab expeditione contra Aethiopes Anthimus episcopus servitium habuit ibi die natalitiorum Christi. Quamvis tunc nondum extitit specialis festivitas nativitatis Christi, sed solum epiphania, dicitur tamen fuisse 25 decembris, qui ut genuinus nativitatis postea considerabatur. Imperator jussit ignem circa templum accendi. Episcopus interea catechumenos baptizavit et fidelibus sacram communionem pro viatico porrexit. Martyrologium Romanum illos 25 decembri commemorat.) Horologium Ruthenorum commemorat sanctam martyrem Domnam. Hac die etiam celebratur sanctus Simeon myroblyta, de quo officium extra minaea existit (fundator celeberrimi monasterii Simono-Petrae in monte Athone, qui dicitur vicisse draconem. Baptizatus est nocte dominicae nativitatis. Audivit vocem de coelo, quae illi indicavit monasterium esse aedificandum in loco, ubi stella stans apparuerat. Arabes appropinquantes vicit, obcaecando alios, aliorum autem manus arefaciendo, deinde illos sanavit, baptizavit et monachos fecit. Regis Serbiae filiam ab obsessione diaboli liberavit).

29. Decembri. Celebrantur sti. *Innocentes martyres* ab Herode occisi, qui in synaxario dicuntur numero 14000, cum canone. Laudatur insimul per diversas strophas ejusdem canonis sanctus *Marcellus*, higumenus monasterii akoemetarum (Apameae in Syria natus, magnae eruditionis. Ephesi introivit in monasterium apud stum. Alexandrum. Deinde praepositus factus, ut talis

mortuus est). Hac die annuntiatur etiam memoria omnium christianorum, qui fame, siti, gladio aut frigore perierunt, olim cum synaxi in templo deiparae in Chalcopratiis. Notatur etiam antiquitus celebrata dedicatio Constantinopolitanae ecclesiae 40 martyrum apud Chalkotetrapylum. In Russia habentur hodie Marcus et Theophanes, monachi Cryptenses, qui in illo monasterio officium speciale, sed utrique commune habent.

30. Decembri. Celebratur per canonem diei sta. *Anysia*, virgo et martyr (Thessalonicae sub Maximiano a milite in via ad ecclesiam gladio occisa est. Martyrologium Romanum illam eadem die laudat). Simul psallitur hac die jam anticipando officium stae. *Melaniae* Romanae, cujus memoria per se esset die 31 (cum conjuge suo Piniano Romanam patriam reliquit. Uterque Hierosolymis in monasterium ingressus est. Vixit Melania tempore Honorii imperatoris summa austeritate vitae, solum per duos dies hebdomadis aliquid manducans). Hac die etiam celebratur memoria celeberrimi presbyteri Constantinopolitani Zotici, patris orphanorum, sine tamen canone, antiquitus cum synaxi in orphanotrophio sti. Pauli (Romanus nativitate, qui Constantinopoli curam orphanorum gessit. Denique sub Constantio ad mortem tractus, multis miraculis glorificatus est).

31. Decembri. Hac die clauditur *octava nativitatis* et repetitur totum ejus officium exceptis perpaucis rebus.

ε) Mensis Januarii.

1. Januarii. Celebratur festivitas **circumcisionis D. N. Jesu Christi,** quae octava die post nativitatem locum habuit. Eodem tempore est festivitas sti. **Basilii magni,** quia est dies mortis hujus doctoris ecclesiae, cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Haec festivitas ad majores pertinet, ubi patriarcha oecumenicum thronum occupat. Olim imperator hac die vesperis et missae assistebat in monasterio, quod nomen sti. Basilii portabat. In vesperis I lectio est ex Genesi de pacto circumcisionis inter Deum et Abraham, II et III ex Proverbiis et ex Sapientia Salomonis cum respectu ad doctorem. Evangelium nocturnum est ex Joanne: Qui non intrat per portam, cum respectu ad stum. Basilium. Canon circumcisionis est poema Stephani et canon sti. Basilii sti. Joannis Damasceni. Intra nonam odam intercalantur megalynaria sicut in die nativitatis, primum quoad circumcisionem: «Magnifica, anima mea, illam, quae gloriosior est quam coelestes exercitus! Magnifica, anima mea, illum, qui secundum legem in carne circumcisus est! Magnifica, anima mea, illum, qui octava die circumcisionem suscepit! Hodie Dominator in carne circumciditur, tamquam infans adimplens legem! Hodie Dominator in carne circumcisus est et Jesus vocatus!» Deinde megalynaria sancti: «Magnifica, anima mea, illum, qui inter archisacerdotes est, Basilium magnum! Magnifica, anima mea, illum, qui ex Caesarea est, Basilium magnum! Magnifica, anima mea, totius orbis terrarum plus quam lucidum luminare! Magnifica, anima mea, illum, qui ornavit Christi ecclesiam!» Deinde Gloria Patri et reliqua sicut die nativitatis. In missa ad secundam antiphonam semper respondetur: Salva nos, Fili Dei, qui in carne circumcisus es, nos, qui

tibi psallimus: alleluja! Epistola est ad Colossenses de circumcisione non manufacta, evangelium Lucae 2, 20—52 de circumcisione Domini et de historia juventutis ejus. Deinde cantatur missa sti. Basilii pro honore illius sancti. In Russia celebratur hodie initium anni civilis.

2. Januarii. Hac die incipit *proheortia* festivitatis sanctorum luminum vel *epiphaniae* Domini. Vesperae incipiunt: «Cantus profestivos in pietate anticipando cum sonitu canamus venerabilis baptismatis Dei nostri! Ecce enim venit tamquam homo in carne accedere ad praecursorem suum et postulare baptisma salutis in renovationem eorum, qui in fide sancta illuminantur et participantur de Spiritu!» Praeter canonem profestivum celebratur per alium sanctus *Silvester, papa* Romanus. In Russia colitur hodie Silvester, monachus Cryptensis (in illo monasterio), et Juliana Muromensis, vidua, in uno loco).

3. Januarii. Unus *canon* est *profestivus*, secundus celebrat stum. *Malachiam* prophetam, tertius sanctum martyrem *Gordium* (ex Caesarea in Cappadocia, tempore Licinii, horrore scelerum in eremum secessit et in montibus cum bestiis vixit. Deinde in theatrum prosilivit, Christum confitens, et decollatus est. Martyrologium Romanum, in quo centurio fuisse dicitur, illum eadem die laudat).

4. Januarii. In completorio canitur *canon profestivus*, similiter etiam primus canon laudum profestivus est. Secundus canon laudum celebrat *70 apostolos* (sc. discipulos Christi), tertius canon est sti. *Theoktisti* monachi, higumeni Cucumae in Sicilia (qui jejuniis et oratione excelluit). Celebratur deinde hodie in Serbia officio festivo, non valde solemni, cum polyeleos et evangelio nocturno Eustatius, archiepiscopus Serbiae (primum monachus, magna virtute praeditus, fecit deinde peregrinationem Palaestinensem. Postea fuit per aliquod tempus in monte Athone, ubi a rege Serbiae visitatus est. Factus est praepositus monasterii, deinde primum episcopus Centae, deinde Pechiae, tamquam successor sti. Sabbae, † 1286. Corpus ejus incorruptum inventum, dicitur Pechiam translatum esse).

5. Januarii. Vigilia sanctorum luminum, dies sacratissimus, qui omnino eodem ritu colitur quo vigilia nativitatis. In completorio rursum canitur canon profestivus, simili modo nocte primus canon. Secundus canon laudat stam. Syncleticam (quae multiformiter in matrimonium postulata, tamen virgo remansit. Multas pugnas cum daemone habuit et mortua est octogenaria, cujus facta a sto. Athanasio scriptis consignata sunt. Fuit Alexandrina et dicitur illa mulier fuisse, quae per 6 menses stum. Athanasium in puteo occultavit. Martyrologium Romanum illam eadem die laudat). Tertius canon est sanctorum martyrum *Theopempti* et *Theonae* (primus erat episcopus sub Diocletiano, qui tortus, denique decollatus est et convertit ad Christum Theonam magum, qui contra eum venena adhibuit. Theonas ipse ut martyr occubuit, in foveam defossus). Horologium Ruthenorum commemorat adhuc s. Michaeam prophetam (sc. non illum, qui auctor libri Michaeae prophetae est quem videas sub 14 augusti, sed illum, qui 3 Reg. 22 Achab regi interitum praedixit) et stam. Apolloniam «martyrem». In monasteriis montis Athonis et imprimis in illo Dionysii legitur homilia praeparatoria ad baptisma sti. Basilii magni. Celebrantur deinde

solemnes horae imperiales vigiliae epiphaniae, quae eodem modo ordinatae sunt quo illae nativitatis. Si autem vigilia cadat in sabbatum aut dominicam, horae imperiales habentur feria VI. In prima legitur prophetia Isaiae: Laetetur deserta et invia et exultabit solitudo, apostolus ex actibus de praedicatione sti. Pauli Antiochiae in Pisidia: Cum complesset Joannes cursum suum; evangelium Matthaei: Venit Jesus a Galilaea in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. Ad tertiam legitur Isaias: Lavamini, mundi estote (tamquam exhortatio ad baptismum), apostolus ex actibus: Cum Apollo esset Corinthi; evangelium: Initium sti. Marci (de praedicatione sti. Joannis baptistae). Ad sextam canitur Isaias: Haurietis aqusa in gaudio de fontibus Salvatoris; epistola ad Romanos: Quicumque in Christo baptizati sumus etc.; evangelium ex Marco: In illo tempore venit Jesus a Nazareth Galilaeae. Ad nonam ante lectiones idiomelon praelegitur cum pietate et magna voce a duce chori in medio ecclesiae; deinde psallitur melodice a duobus choris: «Illam manum, quae tetigit immaculatum caput Dominatoris (ter repetitur), cum qua etiam digito illum nobis demonstrasti, eleva pro nobis versus illum, o baptista, tamquam magnam potentiam intercessionis possidens: major enim quam omnes prophetae ab ipso testificaris! Oculos autem rursum tuos, qui conspexerunt sanctissimum Spiritum, descendentem sicut in columbae specie, dirige versus illum, o baptista, illum nobis clementem reddens. Et ecce nunc sta nobiscum (hoc ter repetitur), sigillum imponens super nostrum hymnum et primus dux existens nostrae festivitatis.» Deinde legitur Isaias: Tempore beneplacito exaudivi te, epistola ad Titum: Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri, evangelium secundum Lucam: Anno quinto decimo imperii Tiberii Caesaris. Missa celebratur solum intra vesperas, quia est dies jejunii. Hoc jejunium servatur, in quemcumque diem cadat vigilia. In vesperis fit ingressus evangelii et leguntur 12 prophetiae ex vetere testamento. Hoc inde, quia epiphania est dies baptismi pro Graecis et orientalibus, sicut pascha. Inde omnes ferme lectiones sese referunt ad elementum aquarum. Deinde habetur epistola I ad Corinthios: Liber existens ex omnibus me servum reddidi. Evangelium rursum ex Luca: Annó quinto decimo imperii Tiberii Caesaris. Tum fit missa sti. Basilii. Post eam perficitur prima benedictio aquae, quia est dies baptismatis Christi. Graeci enim praeter celebrationem baptismatis consueverunt etiam aquam benedicere. Ut sanctus Chrysostomus testatur, media nocte epiphaniae Christiani ad aquarum fontes progrediebantur et sibi aquam hauriebant, quam deinde per totum annum conservabant, et quam asserebant divina potentia intra annum aut imo intra plures annos integram conservari. Post orationem opisthambonos omnes progrediuntur ad colymbitram ecclesiae, praecedente sacerdote, cum lampadibus et incenso et psalluntur idiomela sti. Sophronii, patriarchae Hierosolymorum: 1. «Vox Domini super aquas clamat, dicens: venite, accipite omnes spiritum sapientiae, spiritum intellectus, spiritum timoris Dei, illius qui apparuit, Christi!» 2. Hodie aquarum sanctificatur natura et scinditur Jordanis et propriarum aquarum fluvium continet, videns Dominatorem madefactum! 3. Tamquam homo ad flumem venisti, Christe rex, et servile baptisma suscipere festinas, o bone, ex manibus praecursoris propter peccata nostra, o

amator hominum! Gloria Patri etc. et nunc. etc. 4. Ad vocem clamantis in deserto: «Parate viam Domini», venisti, Domine, formam servi suscipiens, baptisma postulans, qui non noscis peccatum! Cognoverunt te aquae et timuerunt! Tremens factus est praecursor et exclamavit, dicens: «Quomodo illuminabit lucerna ipsum lumen? Quomodo manum imponet servus super Dominatorem? Sanctifica me et aquas, Salvator, qui tollis peccata mundi!» Deinde annuntiantur 3 lectiones ex Isaia: Laetetur desertum, sicut antea, deinde: Omnes sitientes venite ad aquas, tum: Haurietis aquas cum gaudio, sicut antea. Deinde ante epistolam canitur prokimenon: Dominus illuminatio mea et salus mea, Dominus protector vitae meae! Tum epistola I ad Corinthios: Nolo vos ignorare, fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerunt. Deinde cantus allelujaticus: Alleluja! vox Domini super aquas, Deus majestatis intonuit super aquas! evangelium ex Marco: Venit Jesus a Nazareth Galilaeae. Tum diaconus dicit litaniam pro benedicendis aquis, dum sacerdos mystice pronuntiat orationem. Post litaniam sacerdos adhuc voce elevatiore duas longas orationes pronuntiat, quarum prima adscribitur sto. Sophronio, in quibus orationibus mysterium diei optime exprimitur. Deinde adhuc sacerdos secreto orationem pronuntiat. Tum aquas signo crucis benedicit, deinde pretiosam crucem mergit in aquas et rursum extrahit, canendo ter troparion: Quando in Jordane baptizatus fuisti, Domine, Trinitatis revelata est adoratio! Vox enim Genitoris tibi testimonium reddidit, dilectum Filium te appellans, et Spiritus in specie columbae confirmavit verbi veritatem! Qui apparuisti, Christe Deus noster, et mundum illuminasti, gloria sit tibi! Tum omnem populum aspergit aqua. Ingrediendo deinde templum canit idiomelum: In hymnis celebremus, fideles, illius circa nos Dei oeconomiae salutis magnitudinem! In nostro enim lapsu factus est homo! Pro nostra purificatione purificatur in Jordane, qui solus purus est et immaculatus, sanctificans me et aquas et capita draconum contrivit super aquas! Hauriamus ergo aquas cum laetitia, fratres; gratia enim Spiritus illis, qui in fide hauriunt, invisibiliter communicatur a Deo et Salvatore animarum nostrarum!

6. Januarii. **Celebritas epiphaniae vel theophaniae** vel **sanctorum luminum** adhuc tamquam altior festivitas quam nativitas consideratur. Nomen luminum aut ex hoc provenit, quod sacramentum baptismi antiquitus semper lumen vel illuminatio vocabatur, vel ex illa circumstantia, quod fideles antiquitus, quando media nocte baptismus administrabatur, multos cereos portabant. Haec festivitas plenariam dispensationem secum ducit. Nocte canitur primum lite festivitatis. Evangelium nocturnum est Lc 3, 19—22 (de baptismo Christi). Canones laudum sunt unus sti. Cosmae, alter jambicus sti. Joannis Damasceni. Inter nonam odam rursus intercalantur megalynaria. Pro primo canone dicitur: Magnifica, anima mea, illam etc. (bis repetitur). Magnifica, anima mea, illum, qui in Jordane venit baptizari! Magnifica, anima mea, illum, qui a praecursore baptisma suscepit! Magnifica, anima mea, illum, qui ex paterna voce testificatur! Magnifica, anima mea, illum unum ex Trinitate, qui cervicem inclinat et baptisma suscepit! «Propheta, veni ad me, extende manum tuam et baptiza me celeriter! Propheta sine modo, et baptiza

me voluntarie, veni enim adimplere omnem justitiam!» Ad jambicum canonem dicitur: Hodie Dominator cervicem inclinat sub manu praecursoris! Hodie Joannes baptizat Dominatorem in fluminibus Jordanis! Hodie Dominator in aquis sepelit mortalium peccatum! Hodie Dominator desursum testificatur Filius praedilectus! Hodie Dominator voluit sanctificare naturam aquarum! Hodie Dominator baptisma suscipit e manu praecursoris! Gloria Patri etc., sicut in aliis solemnitatibus. In missa respondetur ad II antiphonam: Salva nos, Fili Dei, qui in Jordane a Joanne baptizatus es, nos, qui tibi psallimus: Alleluja! Deinde annuntiatur epistola ad Titum: Apparuit gratia Dei Salvatoris nostri; evangelium Mt 3, 13—17 (de baptismo in Jordane). Aut ante aut post missam fit deinde secunda et solemnissima benedictio aquae, quam Constantinopoli perficit patriarcha Byzantinus aut alius orientalis patriarcha, si praesens est. Haec benedictio fit foras ecclesiam ad ripam fluminis. Unumquodque enim flumen hic tamquam imago Jordanis accipitur. Fit magna processio ad flumen episcopi cum clero et populo, ubi eodem ritu perficitur benedictio sicut in vesperis. Post orationes sacerdotis deosculantur fideles pretiosam crucem. In Russia imprimis benedictio fluminis Newae solemnitas valde cognita est. Habent deinde homines consuetudinem, medio hiemali tempore, hac die in flumen insiliendi et sese balneo lavandi. In Palaestina quotannis apud flumen Jordanis ingens hominum multitudo istud festum celebrat, et regulariter aliqui perpauci merguntur imperiti in flumine.

7. Januarii. **Synaxis** pretiosi, gloriosi prophetae, praecursoris et **baptistae Joannis.** Qua festivitate, quae dispensationem etiam pro piscibus inducit sicut die praecedenti et horis vigiliae, patriarcha thronum oecumenicum occupat. Canon praecursoris est Theophanis. In missa annuntiatur epistola ex actibus apostolorum: Cum Apollo esset Corinthi; evangelium Jo 1, 29—34 (de testimonio Joannis pro Christo). Synaxis praecursoris celebrabatur in locis Sphorakii. Commemoratur etiam insimul cum synaxi baptistae translatio manus praecursoris ad urbem Constantinopolitanam et quoddam miraculum sti. Joannis baptistae in insula Chio patratum. Festivitas epiphaniae continuatur per omnes dies usque ad 14 inclusive. Eadem die colitur sine tamen canone sanctus Cyrus, patriarcha Constantinopolitanus, cum olim habita synaxi in monasterio Chorae et dominica in ecclesia stae. Sophiae. In Russia celebratur modernissimus «sanctus» Theodosius Uglicensis, archiepiscopus Tschernigoviae (saeculo XVII), a. 1896 canonizatus a synodo Russico.

8. Januarii. Per unum canonem celebratur sanctus *Georgius Chozebita* (celeberrimus monachus Palaestinensis, qui, jejunio excellens, fecit peregrinationem in terram sanctam, ubi usque ad mortem remansit, a quo denominata est celeberrima laura τοῦ χοζεβᾶ. Per alium canonem laudatur *sta. Domnina* (quae vixit a Theodosio magno usque ad Leonem et Zenonem et facta est Constantinopoli cum aliis virginibus monacha et refulsit sanctitate vitae). Constantinopoli celebrabatur etiam synaxis miraculi facti in Cana Galilaeae (cum epiphania etiam recordatio illius facti conjungebatur, quod probat narratio sti. Epiphanii, qui dicit illa die aliqua flumina in vinum transmutari), quacum jungebatur synaxis deiparae ad fontem. Signatur deinde quae-

dam memoria sti. Stephani protomartyris. Sti. martyres Julianus et Basilisca coluntur sine canone cum olim celebrata synaxi in martyrio ipsorum in vicinitate ad forum (conjuges sub Diocletiano Antinoi in Aegypto, qui vixerunt in matrimonio virginali. Deinde monasterium ingressi sunt. Multi monachi monasterii sti. Juliani occisi sunt, intra quorum martyrium multi homines conversi sunt ad Christum et postea decollati sunt. Basilisca autem in pace mortua est). Commemoratur etiam pro hac die sanctus Gregorius, monachus Kiewo-Cryptensis, thaumaturgus et martyr (1046 susceptus est a sto. Theodosio, fundatore monasterii. Deinde orationibus et miraculis excelluit, denique jussu Rotislawi, ducis Perejaslawensis, cum saxo ad collum appenso in flumen demersus est fine saeculi XV. Habet in illo monasterio speciale officium. Praeter illum coluntur in Russia Isidorus presbyter cum sociis ex civitate Dorpat a Germanis demersi, schismatici «martyres»).

9. Januarii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Polyeuctus* (sub Decio, Melitinae in Armenia, conjugatus, frustra ab uxore lacrimis tentatus ad apostasiam, mortuus est decollatus). Colitur deinde, sine tamen canone, cum olim observata synaxi in prophetico templo sti. Joannis baptistae in vicinitate ad cisternam Mocisiam sanctus Marcianus presbyter. (Oeconomus magnae ecclesiae temporibus Marciani imperatoris et stae. Pulcheriae aedificavit ecclesiam stae. Irenae, cum qua sacellum sti. Isidori conjunxit, et ecclesiam stae. Anastasiae, quam elevatione manuum protexit.) Notatur deinde memoria magni terrae motus initio regni Basilii imperatoris, quo templum deiparae virginis in Sigmate et multae aliae ecclesiae corruerunt. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Eustratium thaumaturgum (ascetam ex Tarso, temporibus Leonis Armenici). In Russia celebratur cum officio et quidem solemni, cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno secundum minaea Moscovitana Philippus, metropolita Mosquensis, qui etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est (monachus magnae virtutis, ab Ivano terribili primum coactus ad episcopale onus accipiendum, deinde autem, quia libertatem ecclesiae defendebat, ab ipso intra cultum vestimentis spoliatus, cum scopo ex ecclesia ejectus, in monasterium relegatus, in fine ejus jussu strangulatus est post medium saeculum XVI; corpus 1652 Mosquam translatum est).

10. Januarii. Unus canon laudat stum. *Gregorium Nyssenum*, patrem ecclesiae, cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Alius canon est sti. *Domitiani* episcopi *Melitinae* (sub Justino minore, primum conjugatus, deinde episcopus, magnae auctoritatis erat imo in rebus politicis, ab imperatore maximi aestimatus. Sua immensa bona fortunae distribuit pauperibus et ecclesiis et mortuus Constantinopoli cum summa pompa sepultus est), cujus synaxis perficiebatur in sta. Sophia. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Marcianum, oeconomum magnae ecclesiae stae. Sophiae Constantinopoli (quem videas supra die praecedenti). In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur hac die Paulus Corneliensis aut Obnorensis, eremita magnae poenitentiae, in minaeis Moscovitanis cum speciali officio habente polyeleos et evangelium nocturnum († saeculo XV).

11. Januarii. Memoria sti. *Theodosii coenobiarchae* characterem festivum habet et inducit dispensationem pro vino et oleo. In vesperis annuntiantur 3 lectiones ex sapientia Salomonis. In missa epistola dicitur II ad Corinthios: Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere; evangelium ex Matthaeo:

Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. (Sanctus Theodosius est celeberrimus ille monachus in Palaestina: Cappadocia natus, venit Hierosolyma, deinde Antiochiam ad Simeonem stylitam, postea hesychasta factus est. Jejunia valde rigida perfecit et etiam extraordinaria miracula adimplevit. Extat adhuc celeberrimum ejus monasterium inter Hierosolyma et Bethlehem. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat.) Synaxis perficiebatur in venerando apostolio sti. Petri, quod adjacet magnae ecclesiae. Annuntiatur Constantinopoli etiam olim observata synaxis sanctorum 1000 angelorum, quae peragenda erat in martyrio stae. Anastasiae. In Slavicis kalendariis notatur Romilus, de quo etiam officium existit (saeculo XIII aut XIV, qui diversis locis peregrinatus, postremo Radonitzae in Serbia in monasterio ascensionis mortuus est). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur Michael Klopsius, in minaeis Moscovitanis cum speciali officio festivo habente polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem (ex genere ducum Mosquoviae, qui vixit incognitus sub monachali habitu in magna poenitentia et praedixit interitum status Nowgorodensis, † post medium saeculum XV, a. 1542 a synodo Mosquovitana pro tota Russia canonizatus).

12. Januarii. Sancta martyr *Tatiana* per canonem laudatur (ex Roma sub Alexandro imperatore, oratione simul cum patre idola dejecit. Varie torta, denique decollata est, quam martyrologium Romanum eadem die laudat. Horologium Ruthenorum commemorat stam. Eupraxiam (monacham in Aegypto, saeculo IV). In Russia habetur hodie Martinianus higumenus († 1483, praepositus monasterii Belozerensis).

13. Januarii. Canon celebrat sanctos martyres *Hermylum* et *Stratonicum* (primus erat diaconus, sub Licinio varie tortus, quapropter Stratonicus lacrimas effudit et ita semetipsum christianum revelavit. Quo facto uterque in flumen Istrum dejectus est, Singidori in Mysia. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat), quorum synaxis perficiebatur in templo Michaelis archangeli in Oxia et in Phimupolis et in locis Spudaei in vicinitate ad orphanotrophium. Hac die etiam anticipando canitur canon *sanctorum abbadum,* quorum memoria per se die subsequenti esset (multitudo monachorum viventium cum sto. Nilo, qui illorum historiam conscripsit, a barbaris immolatorum in monte Sinai, quorum synaxis perficiebatur apud stum. Paulum in orphanotrophio. Praeter illos adhuc 38 jam antea sub Diocletiano ab Arabibus in monte Sinai vario modo trucidati sunt hesychastae, tota illa communitas, exceptis duobus monachis, qui vitam servaverunt; praeter illos adhuc alius numerus monachorum, qui in monte Raito in propria sua ecclesia a barbaris immolati sunt). Constantinopoli etiam annuntiatur antiquitus observata dedicatio templi sti. Eliae in monasterio Batoryakos. In Russia habentur Eleazarus monachus Anserensis (saeculo XVII) et Irenarchus, monachus reclusus monasterii ss. Borisii et Glebae (saeculo XVII).

14. Januarii. Hac die *clauditur* solemni modo *festivitas epiphaniae* cum repetitione officii, quapropter sancti abbades anticipati sunt. Si autem die 14 januarii incipit triodion, tunc jam 13 fit terminatio festi. Pro hac die notatur in Serbia celebrandus solemni officio cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno, duplici canone necnon canone Dei genitricis sanctus Sabbas I, archiepiscopus Serbiae, qui a Russicis 12 januarii colitur et

quidem secundum minaea Moscovitana eodem officio quo apud Serbos (filius sti. Stephani Numeniae, primum Rastcus vocatus, deinde monachale nomen Sabbae accepit in monte Athone. Ipse patrem movit ad deponendum regnum et ad ingrediendum monasterium. 1221 factus archiepiscopus Serbiae, denique dignitatem deposuit et reversus est in montem Athonem. Fecit duas peregrinationes ad loca sacra Palaestinae, † 1237). In Iberia hodie colitur sta. Nina, cognominata illuminatrix, quae quasi apostola illius gentis consideratur (cognata sti. Georgii martyris, quae in Iberia sanavit reginam terrae adhuc paganam per impositionem cilicii, quo facto etiam rex christianus factus est et baptizatus. Sta. Nina deinde denuo in eremum se recepit et dicitur etiam reginam Cachetiae postea ad fidem convertisse. Mortua est, sacramentis ecclesiae refecta).

15. Januarii. Unus canon laudat stum. *Paulum Thebaeum,* primum eremitam, qui apud nos eadem die colitur. Alter canon celebrat stum. *Joannem Kalybitam* (ex Constantinopoli, sine cognitione parentum in monasterium akoemetarum ingressus, vixit in parvo kalybo vel tabernaculo, unde cognomen accepit. Moriens matrem advocavit et se recognosci fecit).

16. Januarii. Adoratio *pretiosae catenae sancti* et omni modo celeberrimi apostoli *Petri,* quae olim celebrabatur cum synaxi in ecclesia sti. Petri et videtur habere aliquantulum characterem festivum, quia dispensationem pro vino et oleo secum ducit. (Eadem festivitas apud nos 1 augusti peragitur.) Epistola in missa annuntiatur: Misit Herodes rex manus, evangelium Jo 21, 15—19 (Simon, diligis me?).

17. Januarii. Festivitas sti. *Antonii, magni abbatis,* qui apud nos eadem die colitur, quae memoria rursum dispensationem pro vino et oleo adducit. In magnis vesperis canuntur 3 lectiones ex sapientia Salomonis. In missa habetur epistola ad Hebraeos: Oboedite praepositis vestris, evangelium Lc 6, 17—23 (beatitudines in monte). Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Ab hac die olim monachi consuetudinem habebant sese recipiendi in eremum et demum revertendi ad monasteria die palmarum. Sanctus autem Sabbas consuevit expectare festivitatem sti. Euthymii magni (vide 20 Januarii p. 172) et tunc demum processit in eremum. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto servanda. In Russia habetur hodie Antonius Dymensis (fundator monasterii apud Lacum Dymensem) et alius Antonius (fundator asceterii apud Lacum Nigrum in dioecesi Nowgorodensi).

18. Januarii. Celebratur communis festivitas sanctorum doctorum Alexandrinorum *Cyrilli et Athanasii,* quae festivitas etiam dispensationem pro vino et oleo secum fert. Dies observatur propter reditum sti. Athanasii ex fuga, non propter ejus mortem. Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Epistola annuntiatur ad Hebraeos: Mementote praepositorum vestrorum; evangelium Mt 5, 14—19 (vos estis lux mundi). In regno Rumaniae solemnitas de praecepto colitur. Hac die celebratur Maximus Serba in regno Serbiae solemni officio cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos et evangelio nocturno (filius despotae Serbiae, monachus qui factus est archiepiscopus Walachiae, † 1516).

19. Januarii. Celebratur per canonem sanctus *Macarius* Aegyptiacus (monachus, miraculis et potentia in daemonem excellens. Sacerdos ordinatus, in speluncam sese recepit, duos mortuos suscitavit, unum haereticum convertit, qui postea monachus factus est). Notatur etiam pro hac die translatio ossium sti. Gregorii Nazianzeni in ecclesiam apostolorum. Fit etiam memoria miraculi in Nicaea, ubi sanctus Basilius per orationem portas ecclesiae aperuit et illam orthodoxis tradidit. Sanctus Theodotus, episcopus Cyrenae et martyr, colitur sine canone cum olim celebrata synaxi in sacello deiparae in locis Armatii. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Macarium Alexandrinum (amicum sti. Macarii Aegyptiaci) et stam. Euphrosynam virginem. In Iberia habetur sanctus Antonius Martunoff (unus ex illis 13 Syris, qui fundavit ecclesiam Redemptoris, distinctam imagine Edessena), de quo existit officium speciale. Pro hac die vel alioquin etiam pro 13 januarii notatur etiam noviter, incredibile dictu, Marcus Ephesinus, acerrimus ille adversarius unionis Florentinae, qui a Nicodemo synaxarista vocatur: Monomachos, hypermachos et custos orthodoxiae orientalium Graecorum et de quo versus jambici festivitatem annuntiantes dicunt: Sicut Atlas in fabula totum orbem terrarum portat, ita Marcus solus sustentat orthodoxiam. De illo etiam extat officium, ab illo Nicodemo compositum. In Russia colitur cum speciali officio Theodorus Nowgorodensis (XIV saeculo, sacris lectionibus inflammatus semetipsum tamquam sepultum repraesentavit, quapropter multa ludibria perpessus est. Postremo suam mortem praenuntiavit).

20. Januarii. Festivitas sti. **Euthymii magni** inducit dispensationem pro vino et oleo (ex Melitine in Armenia a matre sterili natus et episcopo oblatus, factus est clericus, deinde sacerdos et praepositus monachorum. Vixit in vicinitate ad Hierosolyma, miraculis et cognitione animarum excellens. Intra missam visa est super ipsum columna ignea. 97 annos natus † sub Leone magno imperatore, aut sub Marciano. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat), cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. In vesperis magnis annuntiantur 3 lectiones ex sapientia Salomonis. Nocte praeter canonem diei etiam canitur canon deiparae virginis. Epistola in missa est II ad Corinthios: Deus, qui dixit de tenebris; evangelium Mt 11, 27—30. In Rumania est festum de praecepto. Hac die commemorantur, sine tamen canone, sancti martyres Thyrsus et Agnes, quorum synaxis peragebatur in vicinitate ad Heleniana.

21. Januarii. Unus canon laudat stum. *Maximum,* confessorem (illum celeberrimum propugnatorem orthodoxiae contra haeresim monotheletarum). Alter canon extollit stum. *Neophytum martyrem* (ex Nicaea in Bithynia sub Diocletiano, 9 annos natus sese in eremum recepit, columba ductus, postquam propriam matrem a mortuis suscitaverat. Vixit deinde ut eremita. 75 annos natus stetit ante praepositum et post varia tormenta gladio occisus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Celebrabatur etiam hac die olim Constantinopoli synaxis stae. Irenae in sanctissima ipsius ecclesia prope mare. Horologium Ruthenorum commemorat ss. martyres Eugeniam, Candidum, Valerianum et Aquilam.

22. Januarii. Memoria sancti «apostoli» *Timothei* celebratur cum canone et olim cum synaxi in ecclesia apostolorum, ubi sepultus erat. Alius canon laudat celeberrimum stum. *Anastasium, monachum Persam* et martyrem (qui apud nos eadem die festive colitur), cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius intra templum sti. Philemonis. Videtur haec dies aliquem characterem festivum habere, quia inducit dispensationem pro vino et oleo. In Russia celebratur sanctus Anastasius, monachus Kiewo-Cryptensis, diaconus et martyr.

23. Januarii. Celebratur per unum canonem sanctus *Clemens, episcopus Ancyrae* et martyr (sub Diocletiano et Maximiano in Galatia, variis locis tractus et diverso modo tormentis affectus), cujus synaxis perficiebatur in ipsius martyrio in locis Eudoxii et in templo stae. Irenae. Per alium canonem celebratur sanctus martyr *Agathangelus* (ex Roma, a sto. Clemente Ancyrano baptizatus, insimul cum ipso Ancyrae decollatus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Italo-Graeci hodie celebrant cum multis ecclesiis Latinis desponsationem deiparae cum sto. Joseph. In Russia celebratur hodie Gennadius. (Ab origine Gregorius vocatus, ex Lithuania, deinde ut monachus in Russia Gennadius appellatus, postea relicto monasterio cum Cornelio higumeno in eremum apud lacum Sur recessit. Deinde ecclesiam et monasterium transfigurationis Christi erexit, † 1565.)

24. Januarii. Celebratur per canonem sta. *Xena* cum duabus famulabus (Roma nata, aufugit, ne matrimonio jungeretur, cum duabus famulabus in orientem, ubi in vicinitate ad urbem Mylassam erexit parvum sacellum in honorem protomartyris Stephani, apud quod usque ad mortem in exercitatione virtutum vixit. Post mortem ejus crux apparuit, et nomen et sexus femineus tum demum cognita sunt). Annuntiatur etiam hac die Constantinopoli memoria sti. Joannis baptistae olim celebrata in vicinitate ad Taurum. Colitur etiam Dionysius, asceta in monte Olympo, de quo officium extra minaea existit (diversis locis monachalem vitam duxit, imprimis in monte Athone, in fine mortuus est in monte Olympo, XVI saeculo). In Russia habetur Joannes, ut martyr consideratus (tempore Joannis IV Nowgorodensis, 1529 captivus ductus, quia fidem abjurare recusavit, in quodam colle decollari debuit. Dicitur gladio in collo percussus adhuc quaesivisse sacerdotem et viaticum ab eo recepisse et deinde demum mortuus esse).

25. Januarii. Celebratur magna festivitas sti. **Gregorii Nazianzeni,** theologi, doctoris ecclesiae, quae dispensationem pro vino et oleo inducit. In vesperis annuntiantur una lectio ex parabolis, deinde duae ex Sapientia Salomonis. Nocte canitur canon deiparae, deinde duo canones sancti, unus Theophanis, alter sti. Cosmae. Synaxis perficiebatur in sanctissima, maxima ecclesia, deinde etiam in martyrio stae. Anastasiae et in ecclesia apostolorum, ubi sepultus erat. Epistola est ad Hebraeos: Talis enim decebat, ut nobis esset pontifex; evangelium Jo 10, 9—16 (de pastore bono). In regno Rumaniae est festum de praecepto. In Russia hodie colitur festum sanctissimae deiparae sub titulo solutricis dolorum (Mosquoviae in ecclesia sti. Nicolai Pupysensis). Habetur deinde Moyses Nowgorodensis (qui pluries officia metropolitae exercuit et rursum deposuit, † 1362, scientia insignitus).

26. Januarii. Celebratur per canonem sanctus *Xenophon* cum sociis, uxore Maria et filiis Arcadio ac Joanne (ex Constantinopoli, Hierosolyma profecti, omnes monachalem habitum susceperunt et etiam miracula perfecerunt). Praeterea fit memoria magni terrae motus Constantinopolitani sub Theodosio

juniore et Eudoxia, quae perficiebatur in Hexakionio, ubi populus congregabatur in veneranda domo immaculatae reginae nostrae deiparae (dicitur in illo terrae motu Theodosius imperator cum toto populo processionaliter procedens orasse cum lacrimis: «Salva nos, Domine, ex justa ira tua et ex criminibus nostris per poenitentiam! Conturbasti enim terram et commovisti eam propter nostra peccata, ut glorificemus te solum bonum et amatorem hominum Deum nostrum)! Horologium Ruthenorum commemorat stum. Theodorum Studitam ejusque fratrem Josephum. In Iberia celebratur hodie sanctus David, rex Iberiae (qui ascendit thronum 1098, conatus est terram suam a Turcis liberare, duabus vicibus illos percussit, 1122 Tiphlim conquisivit, a. 34 regni sui mortuus est in monasterio Gelato. Fuit maximus cultor deiparae virginis, cui Gelati templum erexit, et sti. Georgii, Iberiae patroni).

27. Januarii. Celebratur magna festivitas **reductionis** corporis sti. **Joannis Chrysostomi** ad urbem Constantinopolitanam, quae dispensationem pro vino et oleo inducit. (Ex eadem ratione nos eadem die festum principale sancti doctoris colimus. Fuit haec reductio ex Comano in Ponto sub Theodosio juniore et sancto Proclo patriarcha, quae tunc illa die celebrata est cum ingenti pompa, ita ut totus Bosporus transformaretur in mare luminum. Corpus sancti doctoris depositum est sub altari sanctorum apostolorum, ubi etiam ejus synaxis peragebatur.) Officium hujus festivitatis vere grandiosum est: describitur, quomodo ecclesia Constantinopolitana vidua fuerit et privata suo sponso et quomodo deinde gaudenter hunc sponsum receperit. In vesperis habentur: prima lectio ex proverbiis, deinde duae longissimae lectiones ex Sapientia Salomonis. In nocte annuntiantur canon deiparae, deinde duo canones sancti: unus Theophanis, alter Josephi. Synaxarium continet epistolam Theodosii junioris, directam ad Chrysostomum jam mortuum, qua illum invitat ad veniendum Constantinopolim, deinde epistolam ipsius Chrysostomi ad Cyriacum episcopum, in qua de suo exilio tractat. Epistola et evangelium sunt eadem atque in principali festo sti. Chrysostomi. In regno Rumaniae est festum de praecepto. In officio diei jam continetur aliquis cantus profestivus praesentationis in templo: Operuit coelos virtus tua, Christe: ex arca enim testamenti sanctificationis tuae, ex incorrupta matre procedens in templo gloriae tuae visus es tamquam infans in ulnis portatus, et omnia repleta sunt tua laude! In ecclesia apostolorum perficiebatur memoria piae imperatricis Marcianae.

28. Januarii. Celebratur per canonem sanctus *Ephraem Syrus*, celeberrimus pater ecclesiae, cujus synaxis perficiebatur in martyrio stae. Aquilinae in locis Proxeni in vicinitate ad forum. In Russia celebrantur sanctus Ephraem Perejaslaviensis (primum monachus Cryptensis, deinde episcopus Perejaslaviensis 1079 ad 1089, qui aedificavit templum sti. Michaelis archangeli. Factus est deinde metropolita Kiowiensis, † 1096. Festum translationis ossium sti. Nicolai, ab Urbano II in occidente institutum, ipse in Russiam introduxit), qui in monasterio Cryptensi speciale officium et quidem solemne cum lectionibus scripturalibus habet, et Theodosius Totmensis (Vologdae natus, fundator monasterii, † 1558, 1798 a synodo Russica canonizatus), qui etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est. Coluntur deinde apud Slavos sanctus Ephraem Novotorgensis (Hungarus nativitate, qui fuit in servitio sanctorum principum Russiae Borisii et Glebi, post quorum martyrium, quod 1015 locum habuit, fundavit monasterium et ecclesiam in honorem eorum) et Theodosius Ternovensis (Bulgarus nativitate, qui in diversis monasteriis degit, imprimis in monte Athone, denique Constantinopoli mortuus

et a patriarcha Callisto in ecclesia sti. Mamantis sepultus est. Celebratur in Bulgaria in monasterio ab ipso condito et apud Graecos).

29. Januarii. *Translatio* ossium sti. *Ignatii Theophori* (et quidem Roma Antiochiam) celebratur per canonem. Ejus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Graeci hodie colunt stum. Zosimum papam. Horologium Ruthenorum commemorat ss. martyres Romanum, Jacobum et Philotheum (sub Diocletiano) necnon Aphraatum. In Russia habetur Laurentius, monachus Kiewo-Cryptensis († 1200).

30. Januarii. Celebratur magna festivitas **trium doctorum ecclesiae Graecae:** Chrysostomi, Basilii et Gregorii Nazianzeni, in qua festivitate patriarcha oecumenicum thronum occupat, et quae dispensationem pro vino et oleo inducit. (Causa hujus communis festivitatis est haec: Constantinopoli sub Alexio Comneno facta est disputatio de hac re, quisnam inter tres magnos doctores ecclesiae Graecae maximus esset. Apparuerunt deinde tres doctores nocte sacerdoti Euchaitarum Joanni et declaraverunt hanc disputationem omnino vanam et inutilem esse, cum omnes tres ejusdem dignitatis et honoris essent. Cum ergo unusquisque jam horum trium festivitatem intra mensem Januarii habuerit, inde in fine Januarii haec communis festivitas introducta est.) In vesperis annuntiantur duae lectiones ex Deuteronomio et una ex Sapientia Salomonis. Nocte canuntur canon deiparae, a Joanne Euchaita compositus, deinde duo canones sanctorum ab eodem concepti. Intra nonam odam intercalantur megalynaria: «Magnifica, anima mea, illas tres lucernas, quae inter archisacerdotes inveniuntur! Magnifica, anima mea, triplices lampades ecclesiae Christi! Magnifica, anima mea, illos, qui ornaverunt ecclesiam Christi! Magnifica, anima mea, illam etc. Magnifica, anima mea, tres pastores, sanctissimam Trinitatem repraesentantes! Magnifica, anima mea, tria magna luminaria, ex triplici sole procedentia!» Gloria Patri etc. Post laudes distribuitur etiam sacrum oleum. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Fratres, oboedite praepositis vestris; evangelium ex Matthaeo: Vos estis lux mundi. In regno Rumaniae est adhuc festum de praecepto. Invenitur etiam hodie in officio cantus profestivus praesentationis. Eadem die celebratur memoria sancti martyris Hippolyti cum sociis, qui nominatur a Graecis papa Romanus, cujus autem officium psallitur in completorio. (Censurius quidam Christianus sub Claudio in carcerem inclusus est, ubi omnes milites carceris ad Christum convertit, qui omnes decollati sunt, simulque mulier Chrysa martyrio subjecta est. Deinde dicitur Hippolytus papa tyrannum eapropter reprehendisse et in mare jactatus esse cum presbyteris et diaconis ipsum sequentibus. Hippolytus autem legitimus papa Romanus numquam extitit. Est ergo probabiliter ille celebratus Hippolytus, presbyter Romanus, qui antipapa, illegitimus papa per aliquod tempus fuit. Scelus suum circa a. 235 per mortem martyrii expiavit. Est ergo agnoscendus tamquam sanctus et martyr. Titulus autem Romani pontificis illi per errorem tribuitur. In horologio Ruthenorum vocatur sacerdos martyr, episcopus portus Romani, sc. probabiliter Ostiae.) Constantinopoli annuntiatur etiam memoria deiparae sanctissimae olim celebrata in Georgia.

31. Januarii. Celebrantur per canonem sancti thaumaturgi et anargyri *Cyrus* et *Joannes* (Cyrus ex Alexandria et Joannes ex Edessa ortus est. Cyrus apud mare Arabicum monachalem habitum induit et multa miracula patravit. Joannes Hierosolymis de eis audivit et se illi conjunxit. Coluntur simul cum eis sancta martyr Athanasia cum tribus filiabus virginibus Theodota, Theoktista et Eudoxia, quae captivae ductae sunt. Sanctus Cyrus et Joannes illas admonuerunt, timentes earum apostasiam. Denique omnes decollati sunt). Synaxis ipsorum perficiebatur in martyrio ipsorum in locis Sphorakii. In Russia celebratur Nicetas Nowgorodensis (monachus Kiewo-Cryptensis, qui per diabolum deceptus totum vetus testamentum ex corde verbotenus didicit propter vanam gloriam. Postea virtuosior factus, constitutus est episcopus Nowgorodensis et extinxit incendium per orationem, necnon tempore siccitatis pluviam de coelo obtinuit, † fine saeculi XI aut medio saeculi XII. Post annos 450 dicitur reinventus esse et in cathedralem Kiowiensem translatus est).

c) Mensis Februarii.

1. Februarii. Profestivitas occursus Domini et Dei et Salvatoris Jesu Christi in templo celebratur per canonem. Alius canon laudat stum. *Tryphonem* martyrem (ex Lampsaco sub Gordiano, dicitur primum fuisse pastor. Sanavit multas personas, inter quas etiam filiam imperatoris. Sub Decio Nicaeae ante tribunal positus, tractus et varie tortus, in fine decollatus est). Ejus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius intra venerandum apostolicum templum sti. Joannis theologi. Constantinopoli etiam annuntiatur olim celebrata dedicatio Salvatoris in Harumlada. In Russia celebratur Nectarius higumenus Casularum.

2. Februarii. Hypapante, sc. occursus in templo (cum justo Simeone) Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi, quae festivitas usque ad IV saeculum descendit et insimul in oriente et occidente orta est. Jussu Justiniani imperatoris in toto oriente celebratur. Distinctio inter festivitatem Latinam et Graecam solum nominis est, cum Latina festivitas nomen quidem deiparae portet, in missa autem omnia de Domino contineat cum praefatione de nativitate et officium Graecum hujus diei, quamvis secundum nomen Salvatori adscriptum summis laudibus simul deiparam virginem extollat. Est ergo in veritate apud utrosque tam festum Domini quam ejusdem matris. Festivitas introducit dispensationem pro piscibus. Patriarcha illa die oecumenicum thronum occupat. In magnis vesperis legitur lectio de Exodo (sanctificatio primogenitorum). Deinde sequuntur duae lectiones ex Isaia: In anno in quo mortuus est rex Ozias, et: Ascendet Dominus super nubem levem. Nocte canitur primum lite festivitatis, deinde evangelium nocturnum ex Luca: Surgens Maria abiit in montana. Canon festivitatis est sti. Cosmae. In nonam odam intercalantur megalynaria: Incomprehensibile est illud, quod perficitur in te et angelis et mortalibus, o mater virgo casta! In ulnis portat hodie senex Simeon legis Factorem et Dominatorem omnium rerum! Voluntarie Plasmator, ut salvet Adam, tuum uterum habitavit, ut virginis et castae! Omne genus mortalium te beatam praedicat, casta, et te glorificat fideliter tamquam matrem Dei! Venite, videte Christum, Dominatorem omnium rerum, quem portat Simeon hodie in templo! Respicis terram et facis eam tremere, et quomodo

senex fatigatus te sustinet in manibus? Multos annos vixit Simeon, usque dum Deum vidit Christum et exclamavit ad ipsum: Nunc dimissionem quaero! Forceps mystica, quae Christum carbonem suscepit in ventre, tu existis, o Maria! Voluntarie homo factus est, ille, antea sine principio Deus, et apud templum praesentatur, quadraginta dies natus! Quando descendit de coelo, Dominator omnium rerum, suscepit illum Simeon sacerdos! Illumina animam meam et lumen meum sensibile, ut videam te in puritate et annuntiem te tamquam Dominum! Mater, virgo, casta, quid praesentas in templo noviter natum infantem, tradens illum in brachiis Simeonis? Nunc dimissionem quaero a te, Plasmator, quia vidi te, Christe, meam lucem salutis! Quem coelestes liturgici ministri cum tremore deprecantur, illum nunc in terra Simeon in manibus portat! Gloria Patri etc. Quae secundum naturam monarchia es et secundum personas trinitas, o Deitas, custodi famulos tuos, qui credunt in te! Nunc et semper etc. Dei genitrix, spes omnium Christianorum, custodi, serva et protege illos, qui in te sperant! Synaxis erat hac die in celeberrimo templo deiparae Blachernarum. Etiam imperator olim vesperis et missae assistebat. Epistola est ad Hebraeos: De sacerdotio Melchisedechi; evangelium Lc 2, 22—40. Processio cum candelis dicitur apud Graecos introducta esse per quandam beatam Iceliam. Duratio festivitatis secundum annos diversa est, prout in collisionem venit cum festivitatibus triodii vel non. Regulariter clauditur festivitas 9 Februarii et celebratur per totum hoc tempus. Si venit intra quadragesimam, nullam octavam habet, sed unum mere diem celebratur. Si cadit in sabbatum ante aut in ipsam dominicam filii prodigi, terminatur festivitas feria VI subsequenti; similiter, si in feriam II aut III hebdomadis apokreo incidit. Si autem venit in diem sabbati apokreo, clauditur feria III hebdomadis tyrinis (tunc commemoratio omnium fidelium defunctorum debet fieri sabbato hebdomadis praecedentis). Si coincidit cum dominica apokreo, tunc terminatur cum feria VI hebdomadis tyrinis. Si cadit in primos dies hebdomadis tyrinis, celebratur per 4 dies. Si venit in unum diem a feria IV usque ad sabbatum tyrinis, tunc clauditur ipsa dominica tyrinis. Si autem concurrit cum ipsa dominica tyrinis, solum hac una die celebratur.

3. Februarii. Memoria sancti et justi *Simeonis*, Deum suscipientis, et *Annae prophetissae* celebratur per canonem. Synaxis perficiebatur in venerando apostolio sti. Jacobi adelphothei intra templum deiparae. Notatur etiam in synaxariis hodie memoria sancti martyris Blasii, quae autem alioquin nihil speciale habet. In Russia habetur memoria Romani Uglicensis (filius Wladimiri principis Uglicae, qui terram Polosciae rexit primum cum fratre Andrea, deinde solus, † 1285).

4. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Isidorus* de *Pelusio* (asceta Aegyptiacus, qui etiam multas epistolas reliquit, quem Romanum martyrologium eadem die laudat). Horologium Ruthenorum notat etiam hodie stum. Jadorum martyrem (in Africa sub Decio, 253). In Russia habetur hodie Cyrillus Novoezerensis (qui dicitur jam in utero matris trisagion exclamasse. Fuit monachus, deinde eremita. In insula rubra Krasnoie lacus novi, Novoezerea, fundavit cellulam et duo sacella resurrectionis et deiparae virginis sub titulo hodigitriae. Ex parva cellula factum est magnum monasterium, ubi † 1532), qui habet officium in minaeis Moscovitanis

cum lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et duplici canone. Deinde Georgius, magnus dux et martyr, qui et ipse in minaeis Moscovitanis officium solemne cum lectionibus scripturalibus, polyeleos et evangelio nocturno habet (natus 1189, filius Vsevolodi III, a. 1212 ascendit thronum Wladimiriae. Magnis virtutibus praeditus, fundavit multas ecclesias et multa monasteria. Videtur etiam oboedientiam erga Romanum pontificem recepisse. In pugna contra Tartaros occubuit 1238). Uterque etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est.

5. *Februarii.* Celebratur per canonem sta. *Agatha,* virgo et martyr, quae apud nos eadem die colitur, cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in Trikoncho et in castro Ross.

6. *Februarii.* Celebratur per canonem sanctus *Bucolus,* episcopus *Smyrnae* (a sto. apostolo Joanne episcopus constitutus, praedecessor sti. Polycarpi, quem ipse successorem designavit. Super ejus sepulcrum crevit arbor salutifera). Pro hac die notatur Constantinopoli memoria infelicis Photii patriarchae, ducis schismatis, cum synaxi olim celebrata in prophetico templo sancti praecursoris Joannis, de quo etiam extra minaea officium existit.

7. *Februarii.* Celebratur per canonem sanctus *Parthenius, episcopus Lampsaci,* cum synaxi olim habita in oratorio ipsius in Oxeobafio (tempore Constantini Magni, filius diaconi ex Melitopoli, primum piscator et totaliter indoctus, deinde sacerdos et episcopus, multa miracula patravit, mortuos suscitavit et futura praedixit). Alius canon laudat stum. *Lucam* ex *Graecia* (cujus progenitores propter incursiones Saracenorum ex insula Aegina in Graeciam immigraverunt. Ex juventute fere solo pane et aqua vixit, totaliter a carne et ovis abstinens. Magnae beneficentiae erga pauperes, saepe proprias vestes eis distribuit. Inter orandum ecstases habuit. Deinde monachus factus est, multos ad salutem conduxit et multa miracula patravit).

8. *Februarii.* Per unum canonem celebratur sanctus magnus martyr *Theodorus strathelates,* dux exercitus (tempore Licinii ab Euchaitis descendens habitavit Heracleae in Ponto. Licinio imperatori equitando occurrit. Coactus est deinde ad sacrificandum, sed intra noctem destruxit idola. Terribiliter cruciatus et cruci affixus, deinde totaliter sanatus est, quapropter multi conversi sunt ad Christum. Denique decollatus, in paterna domo apud Euchaitas sepultus est), cujus festivitas introducit dispensationem pro vino et oleo. In missa annuntiatur epistola ad Ephesios: Deus dives existens in misericordia. Alter canon laudat stum. *Zachariam*, prophetam ex vetere testamento, qui a Slavis intitulatur: falcem videns. Horologium Ruthenorum commemorat ss. 12 martyres (sub Diocletiano occisos). Hodierna die celebratur in regno Serbiae cum officio festivo habente parvas et magnas vesperas, polyeleos et evangelium nocturnum sanctus Sabbas II archiepiscopus Serbiae. (Primum Radoslaus vocatus, filius Stephani regis Serbiae, in monasterio nomen Sabbae recepit, longum tempus degit Hierosolymis. Postea in montem Athonem reversus, factus est deinde successor sti. Arsenii et secundus successor sti. Sabbae I. Septem annos gubernavit ecclesiam Serbicam. Sepultus est in civitate Pecho in ecclesia Ascensionis, ubi ejus corpus incorruptum servatum est usque ad hodiernum diem.)

9. *Februarii.* Clauditur festivo modo cum repetitione officii *solemnitas occursus in templo* (nisi ob circumstantias jam memoratas festivitas antea claudebatur). Celebratur alioquin sanctus martyr *Nicephorus*, cujus autem

officium, si clauditur festivitas praesentationis, solum in completorio aut die subsequenti psallitur (tempore Valeriani et Gallieni, habuit inimicitias cum Sapritio presbytero. Qui cum ad martyrium duceretur, ejus veniam postulavit, quae autem denegata est. Quapropter presbyter a fide defecit et vitam servavit, Nicephorus autem decollatus est Antiochiae, quem martyrologium Romanum eadem die laudat).

10. Februarii. Festivitas sti. martyris *Charalampis.* Secundum typicum Constantinopolitanum in quadragesima characterem medio-festivum retinet, ita ut, si illa die fiat liturgia praesanctificatorum, ipsa accipiat ingressum evangelii et liceat semper illam celebrare, etiamsi non cadat in feriam IV aut VI. Extra quadragesimam inducit dispensationem pro vino et oleo. (Sub Licinio et Severo erat presbyter Magnesiae. Praeposito, qui quaesivit illum tangere, manus divina vi abscissae et ad terram lapsae sunt. Precibus martyris sanatus est, quapropter quinque personae conversae sunt, quae simul cum illo decollatae sunt). In vesperis annuntiantur una lectio ex Isaia et duae ex Sapientia Salomonis; evangelium nocturnum Lucae: Cavete ab hominibus. Psalluntur canon deiparae et duo canones sancti. Post laudes distribuitur oleum. In missa annuntiantur epistola II ad Timotheum: Fili Timothee, confortare etc.; evangelium Joannis: Haec mando vobis, ut diligatis invicem. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto. Constantinopoli assignatur antiquitus celebrata synaxis supersanctae deiparae in locis Ariobindi. Horologium Ruthenorum commemorat s. Porphyrium, sacerdotem martyrem, et s. Anastasium, patriarcham Constantinopolitanum. In Russia celebratur Prochorus Cryptensis († 1103, Smolensci natus, qui in magna poenitentia vixit et miracula perfecit. A magno duce Kiowiae propriis humeris ad sepulcrum delatus est), qui in illo monasterio proprium officium habet. Commemorantur deinde episcopi Nowgorodenses: Antonius, Basilius, Germanus, alii.

11. Februarii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Blasius,* cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in vicinitate ad sanctum apostolum Philippum. Notatur etiam inventio ossium sti. Zachariae, patris praecursoris. Commemoratur deinde sta. Theodora imperatrix, restitutrix orthodoxiae. In Russia coluntur Vsevolodus seu Gabriel, princeps Pscoviensis, et quidem in minaeis Moscovitanis speciali officio habente polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem praeter illum deiparae (filius magni ducis Miezislavi, 1117 ab ipso princeps Nowgorodiae constitutus, qui multis virtutibus fulsit et multas ecclesias aedificavit. Electus est deinde rex territorii Pscoviae, † 1138, videas sub 27 Nov.), et Demetrius Prilucensis in minaeis Moscovitanis cum officio valde solemni habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem (monachus, higumenus, fundator monasterii Prilucencis, ubi etiam sepultus est † 1391), quorum uterque etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est.

12. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Meletius,* Antiochenus episcopus (ab haereticis pulsus, mortuus est in exilio. Quamvis ab ipso denominetur schisma Meletianum, tamen ipse ab ecclesia semper ut sanctus recognitus et a sto. Chrysostomo laudatus est. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Annuntiatur etiam Constantinopoli antiquitus celebrata dedicatio ecclesiae deiparae in Prisga. Celebratur deinde sanctus Antonius, patriarcha Constantinopolitanus, sine canone, olim cum synaxi in ipsius monasterio (monachus, magna virtute praeditus, qui deinde in episcopatu precibus

divinam iram placavit et beneficentia erga pauperes distinctus fuit. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat, secundum quod fuit tempore Leonis VI imperatoris). Horologium Ruthenorum commemorat stam. Mariam, virginem (sub Zenone imperatore viventem, quae habitu virili monasterium ingressa Marinus vocata est). Recolitur deinde hodie apparitio imaginis b. M. v. Ibericae. In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur Alexius, metropolita Kiowiensis, in minaeis Moscovitanis officio solemni habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos et evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem († 1378. Primum Eleutherius vocatus, deinde tamquam monachus nomen Alexii assumpsit. Traduxit novum testamentum in linguam Slavonicam. 1354 factus est metropolita totius Russiae. In incursu Tartarorum in Russiam occisus est. Multas ecclesias et monasteria aedificavit, inter quae ecclesiam Mosquensem in honorem archangeli Michaelis).

13. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Martinianus* (asceta ex Caesarea, qui 18 annos natus eremum ingressus est, ubi 25 annos vixit. Deinde tentatione impudicae mulieris profligata illam convertit, ita ut monasterium ingrederetur, deinde 10 annos super rupe maris vixit, unde denuo aufugit coram puella, quae ibi appulsa est, postea super dorsa delphinorum dicitur super mare portatus esse. Habitavit deinde in diversis urbibus et locis, denique Athenis mortuus est), cujus synaxis perficiebatur in venerando apostolio sancti apostoli Petri. Horologium Ruthenorum commemorat ss. Zoem et Photinam. Hac die est mors sti. Stephani Nemaniae v. Simeonis regis Serbiae.

14. Februarii. Per canonem celebratur sanctus *Auxentius* (sub Theodosio in monasterium ingressus, fuit adversarius haeresum Nestorii et Eutychetis et recognovit concilium Chalcedonense. Factus est ipsis regibus venerabilis, multas sanitates perfecit et in sacello ab ipso aedificato sepultus est. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat, secundum quod erat abbas in Bithynia). Synaxis perficiebatur in monasterio Callistrati. Annuntiatur etiam hodie antiquitus celebrata synaxis sti. Joannis evangelistae (indicatur etiam nonnumquam pro die 15 Februarii) in ecclesia diaconissae. Apud Ruthenos recolitur memoria s. Cyrilli, Slavorum apostoli. In Russia commemoratur Isacius, monachus reclusus Kiewo-Cryptensis (contemporaneus sanctorum Antonii et Theodosii), qui in illo monasterio speciale officium habet, deinde translatio Michaelis, principis Tsernigoviensis (quem videas jam 20 Sept.).

15. Februarii. Celebratur per canonem sanctus «apostolus» *Onesimus* (martyr, primum Puteolos in exilium missus, deinde comminutione crurium occisus. Secundum martyrologium Romanum erat episcopus Ephesi, successor sti. Timothei, Romae lapidatus). Ejus memoria perficiebatur in vicinitate stae. Aquilinae in cisterna Philoxenos, ubi etiam ejus manus asservabatur. In horologio Ruthenorum commemoratur s. Paphnutius cum sua filia Euphrosyna.

16. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Pamphylius* martyr cum sociis, quorum synaxis peragebatur in ecclesia stae. Sophiae, ubi eorum corpora jacebant, integra conservata (socii erant: Vales, Paulus, Seleucus, Porphyrius, Julianus, Theodulus, Elias, Jeremias, Isaias, Samuel et Daniel, sexto anno persecutionis Diocletianae Caesareae occisi. De diversis oppidis venientes in porta civitatis quaesiti de nominibus sese Christianos confessi sunt. Primi

4 decollati sunt; Porphyrius, quaerens corpus Pamphili domini sui, et Julianus, deosculans corpora martyrum, combusti sunt; Theodulus crucifixus est; ultimi quinque Aegyptiaci decollati sunt. Quinque Aegyptiacos necnon Porphyrium et Julianum continet martyrologium Romanum eadem die). Celebratur deinde memoria sanctorum martyrum Martyropoli sepultorum cum sto. Marutha, aedificatore civitatis, sine tamen canone, cum synaxi olim celebrata in ecclesia stae. Sophiae (Maruthas a Theodosio Magno in Persidem missus sanavit ibi filium regis a possessione daemonis, obtinuit per preces possessionem ossium Persicorum martyrum, super quae civitatem aedificavit, quam inde Martyropolim vocavit). Horologium Ruthenorum commemorat s. Flavianum Constantinopolitanum episcopum.

17. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Theodorus tyro, martyr,* quae festivitas extra quadragesimam dispensationem pro vino et oleo inducit (ille, de quo jam in quadragesima agebatur, sub Diocletiano et Maximiano novitius miles exercitus, qui confessus est Christum et idolum combussit. Primum suspensus, deinde combustus est). Horologium Ruthenorum commemorat s. Mariannam, sororem Philippi diaconi.

18. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Leo Magnus,* papa et doctor ecclesiae. Annuntiatur deinde memoria Marciani imperatoris cum sua virginali conjuge, sta. Pulcheria, quorum synaxis, sine tamen canone, perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae.

19. Februarii. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» *Archippus, Philemon* et *Apphias* (discipuli sancti apostoli Pauli, qui Colossae inter festum paganum Arthemidis cultum christianum exercuerunt. Cum idololatrae in eorum conventum irrupissent, qui remanserunt occisi sunt, caeteris fugientibus, et Archippus lapidatus est). Horologium Ruthenorum commemorat ss. martyres Maximum, Theodotum, Hesychium et Asclepiodotem.

20. Februarii. Celebratur per canonem sanctus thaumaturgus *Leo, episcopus Catanae* in Sicilia (ex Ravenna, propter suas virtutes ad episcopatum elevatus, beneficentia et miraculis excellens, idolum oratione destruxit, magnam ecclesiam in honorem stae. Luciae aedificavit, Heliodorum magum judicio Dei redarguit, illaesus per ignem transiens. Imperatores Constantinus et Leo sese ad ejus pedes projecerunt et orationibus ejus commendaverunt. † ca. 780, etiam in morte miraculis glorificatus. Accensetur inter sanctos, qui dicuntur myroblytae. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Notatur etiam pro hac die sanctus Agatho, papa Romanus (678—681), qui autem nihil speciale habet. In horologio Ruthenico commemorantur ss. martyres Persae Sadoc cum sociis.

21. Februarii. Per canonem celebratur sanctus *Timotheus,* dictus *in Symbolis* (monachus totaliter virgineus, qui numquam voluit feminam aspicere. Degit in montibus et eremis et multis miraculis glorificatus est). Notatur etiam memoria sti. Eustachii patriarchae Antiocheni, sine tamen canone (membrum concilii Nicaeni, per machinationes Arianorum a muliere falso accusatus, ab imperatore in exilium missus et Philippis in exilio mortuus est, 100 annos natus. Corpus ejus cum magno honore Antiochiam reportatum est). Italo-

Graeci celebrant Convulsum Panormitanum (qui sub Genserico cum aliis monachis tortus, senectute mortuus est).

22. Februarii. Celebratur per canonem *inventio reliquiarum sanctorum martyrum* facta Constantinopoli in ecclesia Eugenii (haec inventio locum habuit sub sancto patriarcha Thoma, cujus etiam memoria pro eadem die notatur in domo Eugenii in parte orientali Constantinopolis. Secundum revelationem dicuntur inter illas reliquias fuisse ossa sanctorum Andronici et Juniae, qui ab apostolo in epistola ad Romanos commemorantur). Notatur etiam hac die memoria sti. Telesphori, papae Romani et martyris. Ruthenicum horologium commemorat ss. Petrum monachum et Athanasium (confessores orthodoxiae in ikonoklasi sub Leone Isaurico).

23. Februarii. Celebratur per canonem celeberrimus martyr, sanctus *Polycarpus,* episcopus *Smyrnae,* cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae.

24. Februarii. Celebratur festivo modo *inventio prima et secunda pretiosi capitis* sancti prophetae, praecursoris et baptistae *Joannis,* quae extra quadragesimam dispensationem pro vino et oleo inducit (imo subsequentibus hebdomadibus quadragesimae sub vespere vinum et oleum sumuntur, et solum prima hebdomade ista dispensatio non servatur). In quadragesima, ut jam antea notatum fuit, servat characterem medio-festivum. (Prima inventio capitis praecursoris facta est a monachis Hierosolyma peregrinantibus. Venit deinde caput praecursoris Emesam et ibi de novo perditum est per presbyterum et monachum Arianum. Per longum tempus intra speluncam in aqua occultatum erat. Secundo caput per divinam revelationem reinventum est sub Marcello, episcopo Emesae. Solemni modo in ecclesiam translatum est et multa miracula patravit. Martyrologium Romanum eadem die inventionem capitis commemorat.) Synaxis ejus perficiebatur in prophetico ejusdem sancti templo in locis Sphorakii. Officium hujus diei grandiosum est et salutat pulcherrimis cantibus illud caput, imo angelis venerabile, quod tamquam gladio impuritatem redarguit. Nocte habetur evangelium: In illo tempore audivit Herodes. Epistola est 2 Cor: Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere; evangelium Mt 11, 2—15: Cum audisset Joannes in vinculis opera Christi. In Russia celebratur hodie Erasmus, monachus Kiewo-Cryptensis (medio saeculo XII, qui omnia bona sua adhibuit, ut ecclesiam imaginibus ornaret).

25. Februarii. Celebratur per canonem celeberrimus ille sanctus *Tarasius, patriarcha* Constantinopolitanus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat.

26. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Porphyrius,* episcopus *Gazae* (contemporaneus sti. Joannis Chrysostomi, qui Constantinopolim veniens impetravit ab Eudoxia imperatrice destructionem templorum idolicorum et ipse magnum templum Deo erexit. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Colitur deinde memoria, sine tamen canone, stae. Photinae martyris cum sociis (quae dicitur fuisse mulier Samaritana evangelii). Notatur etiam ordinatio sacerdotalis sti. Joannis Chrysostomi. Horologium Ruthenorum commemorat s. martyrem Sebastianum.

27. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Procopius Decapolita* (monachus, magnus propugnator orthodoxiae in ikonoklasi, quapropter etiam flagellatus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Italo-Graeci habent stum. Lucam, archimandritam ex ordine Basilianorum (qui primus archimandrita Messanae in Sicilia erat). In Russia celebratur sanctus Titus, monachus Kiewo-Cryptensis (saeculo XII, sacerdos).

28. Februarii. Celebratur per canonem sanctus *Basilius confessor,* synasceta sti. Procopii (olim eadem die 27 cum illo celebratus. Tortus, captus, deinde liber dimissus est). Quaedam nova «martyr» Cyranna, quae Thessalonicae occubuit, habet officium extra minaea. Horologium Ruthenorum commemorat ss. Marinam, Cyram et Domniciam, necnon stum. Proterium, episcopum Alexandrinum (martyrem).

29. Februarii. Si est annus bissextilis, psallitur hac die canon celeberrimi sti. *Cassiani,* auctoris collationum. Si autem sit annus ordinarius, psallitur die praecedenti in completorio.

♌ Mensis Martii.

Iste mensis apud Graecos specialiter laudatur, quia illo celebratur incarnatio dominica per annuntiationem archangeli. Graeci inde inculcant, quod iste mensis jam in scriptura nominetur primus et praecipuus mensis anni. Isto mense celebrantur mysteria reparationis nostrae: incarnatio Filii Dei et redemptio per passionem et crucem ejus in mysteriis paschalibus. Inde etiam pascha Judaeorum typicum illo mense celebrabatur. Locum habuit illo mense egressus populi Israelis de terra Aegyptiaca et ingressus ejusdem populi sub Josua in terram promissionis. Secundum Graecos etiam prima creatio mundi, quando in principio Deus creavit coelum et terram, isto primo mense locum habuit. Secundum Xantopulum, Matthaeum Chronographum et Eusebium Pamphili fuit creatio mundi die 5 Martii. Secundam Nicephorum patriarcham fuit illo die creatio hominis. Dies 25 Martii etiam ut verus dies resurrectionis Christi consideratur, ita ut hic dies omnia mysteria nostrae creationis et recreationis simul unita ostendat. Denique etiam Graeci finalem restitutionem totius naturae in fine mundi, ubi novum coelum et nova terra promittuntur, eodem mense Martii expectant.

1. Martii. Celebratur per canonem sta. *Eudoxia martyr* (primum meretrix, quae exhortationibus monachi conversa et in monasterium ingressa est. Denique sub Aureliano decollata est, postquam plures a mortuis suscitaverat. Martyrologium Romanum illam eadem die laudat).

2. Martii. Celebratur per canonem sanctus Theodotus martyr, episcopus Cyrenae in Cypro (qui sub Licinio variis modis terribiliter tortus, sub Diocletiano dimissus et in pace mortuus est). Recolitur deinde *Hesychius martyr,* vocatus Syncleticus i. e. senator, qui minaeis modernis Atheniensis editionis canonem diei habet, omisso s. Theodoto (a Maximiano imperatore cingulo militiae privatus, veste cognominiae indutus, deinde in Orontem fluvium demersus secundum Nilles S. J., in suo kalendario manuali, econtra unus ex primis apostolis Hispaniae, qui dicitur a sto. Petro eo missus esse, episcopus

Carcesae aut Cazorlae). Italo-Graeci celebrant stum. Leonem Lucam (abbatem et fundatorem montis Leonis in Sicilia, austeritate vitae, prophetia et miraculis clarum. Specialis patronus est civitatis Corilione in Sicilia). In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur Arsenius, episcopus Tverensis, in minaeis Moscovitanis celebratus solemni officio habente lectiones scripturales, polyeleos et evangelium nocturnum (monachus, deinde episcopus, † 1409).

3. Martii. Celebrantur per canonem sancti martyres *Eutropius, Cleonilus* et *Basiliscus* (commilites sti. Theodori tironis, sub Maximiano in Cappadocia torti, quibus sanctus Theodorus apparuit et illos sanavit. Denique Eutropius et Cleonilus crucifixi sunt, Basiliscus, idem probabiliter, qui sto. Chrysostomo ante ejus mortem apparuit, postea occisus est; martyrologium Romanum illos eadem die laudat). Italo-Graeci colunt stum. Eustochium, monachum Basilianum discipulum sti. Convulsii).

4. Martii. Celebratur per canonem celeberrimus ille sanctus *Gerasimus, eremita* apud Jordanem (tempore Constantini Pogonati, dicitur imprimis dominatione super bestias fuisse distinctus. Leonem habuit tamquam famulum quotidianum, qui illi asinum furto ablatum reportavit et illum mortuum ploravit. Ab illo denominatum est celeberrimum monasterium sti. Gerasimi in planitie Jordanis inter Jericho et mare mortuum. Horologium Ruthenorum commemorat stam. Paulam ejusque sororem Julianam. In Russia habentur Basilius aut Vasilko, dux Rostoviae (natus 1209, a Tartaris captus et, quia a Christiana fide apostatare noluit, crudelissimo modo occisus a. 1238), deinde Daniel I, princeps Mosquoviae (filius Alexandri Newski, † 1303 in habitu monachali), denique Gerasimus Vologdensis († 1178, qui ecclesiam et monasterium sanctissimae Trinitatis aedificavit).

5. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Conon, martyr* in Isauria (tempore apostolorum vivens, conjugatus, in matrimonio virginitatem servans, dicitur a sto. Michaele archangelo in fide Christiana instructus et baptizatus esse. Convertit uxorem et liberos ad Christum et excelluit potentia super daemones. A praeposito crudelissime percussus, a populo liberatus et brevi post mortuus est, cujus domus in ecclesiam transformata est). Eadem die commemoratur alius sanctus martyr Conon, hortulanus. In Russia habentur Hadrianus, higumenus monasterii Posecho (aedificavit a. 1543 istud monasterium) et translatio Theodori Jaroslaviensis et filiorum ejus Theodori et Constantini.

6. Martii. Celebrantur per canonem *42 martyres* Amoriae in Phrygia (Constantinus, Theodorus, Callistus, Theophilus, Bassoes et alii milites, tempore Theophili imperatoris, qui in expugnatione civitatis a Saracenis captivi facti, in Syriam ducti sunt, ubi pro Christiana fide cum gaudio colla praebuerunt ca 840). Notatur etiam pro hac die inventio pretiosae crucis et clavorum Domini per stam. Helenam.

7. Martii. Celebrantur sancti martyres et episcopi in Chersoneso: *Basilius, Ephraem, Eugenius, Agathodorus, Elpidius, Capiton, Aetherius* (unus post alium tamquam episcopi in illam regionem missi, primus Basilius, quocum simul Ephraem missus et decollatus est, percutitur, infantem a morte suscitat, per quod multi conversi sunt ad Christum, deinde ad mortem trahitur. Postea Eugenius, Agathodorus et Elpidius ab episcopo Hierosolymitano missi, usque ad mortem caesi sunt. Tum Aetherius missus est, qui auxilium a Constantino Magno

postulavit et tamen a feris populis in Danubium flumen jactus est. Denique Constantinus Capitonem ut episcopum misit, qui judicium Dei subiit et integram horam illaesus in fornace ignis ardentis degit. Deinde multos baptizavit et postremo in pace obdormivit. Omnes saeculo IV vixerunt, diversis temporibus occubuerunt, sed omnes 6 martii, ut dicitur).

8. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Theophylactus,* episcopus *Nicomediae* (qui ex oriente Constantinopolim venit et in servitium aulicum intravit. A sto. Tharasio monachus factus est et deinde episcopus Nicomediae, excelluit beneficentia. Sub Leone Isaurico fuit ex parte cultorum imaginum, quapropter Strobelos apud mare in exilium missus est, ubi 30 annos vixit et etiam mortuus est. Corpus ejus Nicomediam reportatum et ibi in ecclesia ab ipso aedificata sepultum est). Hac die Italo-Graeci colunt stum. Vitalem, abbatem in Sicilia (in loco Castro Novo).

9. Martii. Antiqua et venerabilis festivitas **40 martyrum Sebastenorum.** Jam a sto. Basilio Magno sermo in eorum laudem existit. Imo intra quadragesimam haec dies, ut jam notabatur, characterem medio-festivum retinet, et sub vespere servatur dispensatio pro vino et oleo; si autem in primam hebdomadem quadragesimae venit, solum pro vino. Officium hujus diei pulcherrimum est. Nocte annuntiatur evangelium Lucae: Cavete ab hominibus. Canon sanctorum est a sto. Joanne Damasceno. Synaxis erat in martyrio ipsorum in vicinitate ad Chalkotetrapylon. In missa praesanctificatorum, si illa die veniat, legitur epistola ad Hebraeos: Habentes tantam nubem testium; evangelium Mt 20, 1—16 (de operariis in vinea, probabiliter propter illum quadragesimum, qui ultima hora vocatus est ad fidem). In Rumania est festum de praecepto. Italo-Graeci hac die celebrant depositionem sti. Gregorii Nysseni.

10. Martii. Celebrantur per canonem sanctus martyr *Quadratus* cum sociis (Cypriano, Anecto et Crescente, qui, omnes ex Corintho, sub Decio decollati sunt. Quadratus post mortem matris mirabiliter per nubem nutritus erat. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat).

11. Martii. Celebratur per canonem celeberrimus ille sanctus *Sophronius, patriarcha* Hierosolymorum († 638. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Sanctus Pionius, presbyter Pirmensis, commemoratur sine canone cum synaxi olim celebrata in Lithostrato (tempore Decii, probavit ex scripturis futurum judicium Dei per ignem. Quinctiliano judice combustus est). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur Euthymius II, episcopus Nowgorodensis, in minaeis Moscovitanis officio festivo habente polyeleos et evangelium nocturnum (qui erat tempore concilii Florentini).

12. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Theophanes,* confessor, in Singriana. (A parentibus divitibus ortus, a matre educatus, sponsae suae persuasit, ut eodem tempore cum eo monasterium ingrederetur, quod autem Leo imperator impedivit, mittendo illum in Castrum Lizici. Post mortem imperatoris propositum ad effectum deduxit. Vixit in monte Singrianico, infirmitate in fine fere immobilis. Leo Armenicus, ikonoklasta, jussit illum vi Constantinopolim trahi. Quia illius voluntati restitit, captivus factus, deinde

in exilium insulae Samothracenae missus, ibi mortuus est. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat.) Ejus synaxis perficiebatur in templo stae. Sophiae et in monasterio apud Singrianam. Notatur etiam memoria, sine tamen officio vel ulla speciali re, saltem in officialibus minaeis, sti. Gregorii Magni, papae Romani, cujus ecclesia Latina hac die festum colit. Celebratur deinde hac die festum beatae Mariae virginis Lyddensis, seu Romanae. Colitur etiam Simeon, novus theologus, de quo modernum officium extra minaea existit.

13. Martii. Celebratur per canonem *reductio ossium* sti. *Nicephori,* patriarchae Constantinopolitani, cujus synaxis perficiebatur in magna ecclesia apostolorum (in restitutione orthodoxiae sanctus Methodius patriarcha consilium dedit, ut ossa sti. Nicephori reportarentur, qui in exilio mortuus erat, et revera illa quaesivit, intacta invenit et in nave triremi imperiali Constantinopolim perduxit, ubi ab imperatore et populo splendide recepta et in ecclesia apostolorum condita sunt). Coluntur etiam sancti martyres Africanus, Publius et Terentius, sine canone cum synaxi olim celebrata in Petrio.

14. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Benedictus,* patriarcha omnium monachorum occidentalium. In Russia recolitur apparitio imaginis beatae Mariae virginis Costromensis, dictae Theodoricae (quae 1239 a Basilio, duce Galliciae et Costromae, inter venandum inventa est ad arborem appensa. Quando conabantur homines imaginem detrahere, illa semper altius ascendit, usquedum sacerdos vocatus est, cui immediate in manus lapsa est. Incredibili concursu deinde imago in ecclesiam cathedralem sti. Theodori strathelatis translata est, hodierna autem die in ecclesia assumptionis asservatur. Quamvis 16 augusti fuerit inventio imaginis, tamen memoria hac die celebratur, quia 14 martii 1613 Michael Romanow, fundator hodiernae dynastiae Russicae, coram hac imagine ultimam benedictionem matris accepit, quando monasterium cum palatio imperiali commutare debuit). Deinde celebratur Theognostus, archiepiscopus Kiowiae (Graecus nativitate, qui multa perpessus a Tartaris, ab ipsis tamen liberatus est, † 1353).

15. Martii. Celebrantur per canonem sancti martyres Agapius cum 7 sociis: *Publio* (aut Plisio), *Timolao, duobus Alexandris, duobus Dionysiis* necnon Romylo, subdiacono ecclesiae Diospoliensis (ex diversis regionibus, sub Diocletiano decollati, et quidem Romylus Caesareae Palaestinae).

16. Martii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Sabinus Aegyptius* (ex Hermopoli in Aegypto, sub Diocletiano primum extra urbem occultatus, deinde inventus et crudeliter tortus, in fine cum lapide alligato in flumen missus est). In Russia celebratur Serapion, archiepiscopus Nowgorodensis (post mortem uxoris monachus, higumenus, deinde episcopus, magnum conflictum habuit cum Josepho, higumeno Voloscae. A metropolita Simone depositus est. A magno duce Basilio I Moscoviae in monasterium inclusus, deinde in lauram Sergii translatus est. Post multas tribulationes † 1516, postquam habitum monachalem induerat).

17. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Alexius,* Romanus, homo Dei. Fit deinde memoria salvationis Constantinopolis a terrae motu sub Constantino imperatore. In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur Macarius Kolazinus, in minaeis Moscovitanis officio solemni habente lectiones scripturales, polyeleos et evangelium nocturnum (presbyter, fundator monasterii illius nominis, † saeculo XV).

18. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Cyrillus Hierosolymitanus,* celeberrimus doctor ecclesiae, qui apud nos eadem die colitur.

19. Martii. Celebrantur per canonem celeberrimi martyres *Chrysanthus* et *Daria.* Apud Italo-Graecos colitur cum ecclesia Romana sanctus et justus

Joseph, sponsus sanctissimae et semper virginis Mariae. Translatio ossium sti. Thomae, archiepiscopi Constantinopolitani, celebrabatur cum synaxi in ecclesia stae. Sophiae.

20. Martii. Celebrantur per canonem sti. *Abbades* martyres (multitudo monachorum in celeberrima laura sti. Sabbae prope Hierosolymam, partim decollatorum, partim bipartitorum, partim percussorum a. 797, quorum reliquiae adhuc hodierna die ibi conservantur). Italo-Graeci celebrant hodie stum. Nicodemum, abbatem in Calabria (Hiciaci in Calabria, qui patronus est illius civitatis, fundator monasterii Maurulae). In Iberia habetur sanctus Arcilus, rex Iberiae et martyr (filius Stephani regis, qui ab Arabibus angustiatus, in castrum hostile processit, inimicos rogaturus ut parcerent populo suo. Quia a fide Christiana apostatare renuebat, captatus et gladio occisus est, a. 781). In Russia habetur Euphrosynus Sinozereensis (monachus, deinde eremita, apud lacum caeruleum, ubi monasterium et ecclesiam sub titulo annuntiationis deiparae fundavit, † 1612).

21. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Jacobus*, episcopus et confessor (jejunio excellens, tempore ikonoklasis multiformiter cruciatus, tamen patienter sustinens, mortuus ca a. 822. Ejus sedes episcopalis incognita est).

22. Martii. Celebratur per canonem sanctus *Basilius* martyr, presbyter *Ancyranus* (sub Juliano apostata et praeside Saturnino lapide totaliter contusus et modo inhumanissimo excarnificatus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat).

23. Martii. Celebratur sanctus *Nicon, martyr*, cum 199 discipulis sociis, per canonem (Nicon, a matre Christiana natus, primum sibi maximas laureas bello conquisivit, deinde ad varia loca profectus, ab episcopo monachali habitu induto baptizatus est. Postea factus est praepositus 199 monachorum, cum quibus profectus in Italiam et in Siciliam, denique post multa tormenta decollatus est, secundum Nilles S. J. a. 752 in Sicilia. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat). In Russia colitur hodie Nicon, monachus Kiewo-Cryptensis (unus ex primis discipulis sti. Antonii, presbyter, a magno duce Jaroslaviae persecutus est et in exilium missus, † 1088).

24. Martii. Celebratur per canonem *profestivitas annuntiationis deiparae.* Minaea Atheniensia simul annuntiant memoriam sti. Artemonis, episcopi Seleuciae in Pisidia (discipuli dicti sti Pauli apostoli), minaea Slavica Moscovitana et kalendarium regni Serbiae illam sti. Artemii, episcopi Thessalonicensis (probabiliter ex errore scripti vice Artemonis Seleuciensis) et sti. Zachariae (ascetae cujusdam, probabiliter filii sti. Caryonis monachi). Nullus autem horum officium habet. In Russia commemoratur aut hodie aut 8 Martii Lazarus, abbas Muromae († 1391, fundator illius monasterii, ubi ecclesiam assumptionis et alteram in honorem sti. Lazari, illius ex evangelio, erexit).

25. Martii. **Evangelismus** sive **annuntiatio** supersanctae deiparae et semper virginis Mariae, quod mysterium consideratur a Graecis tamquam centrale mysterium nostrae salutis. Est etiam festivitas antiquissima, pro qua extant jam homiliae sti. Chrysostomi et aliorum patrum. De privilegiis quoad missam et jejunium jam tractabatur. Sanctus Nicephorus imo voluit, quod, si aliquis illo die vel carnem manducaret et imo in feria coenae Domini vel parasceves, non peccaret, quam autem opinionem communis consuetudo

ecclesiae Graecae non recepit. Intra hebdomadem sanctam haec festivitas solum dispensationem quoad vinum et oleum, non autem quoad pisces inducit. In vesperis annuntiatur lectio prima ex Genesi de scala Jacob, secunda de porta Ezechielis, tertia de Proverbiis: Sapientia aedificavit sibi domum. Nocte annuntiatur evangelium Lucae: Exurgens Maria abiit in montana. Canon est sti. Joannis Damasceni. Hac nocte servatur vigilia et quidem pertinet ad vigilias palatii, quae in praesentia imperatoris olim habebantur. In nonam oden intercalatur inter omnes strophas megalynarium: «Evangeliza, terra, gaudium magnum; laudate, coeli, gloriam Dei!» Epistola missae est ad Hebraeos: Fratres, qui sanctificat, et qui sanctificantur ex uno omnes; evangelium Lc 1, 24—38. Synaxis habebatur in templo deiparae in Chalkopratiis. Hac die patriarcha oecumenicum thronum occupat.

26. Martii. Synaxis archangeli *Gabrielis,* quae habet in vesperis duas lectiones, unam ex Exodo, de rubo ardente Moysis, alteram de parabolis: Dominus creavit me in initio viarum suarum (referuntur magis ad solemnitatem deiparae, quia tota haec commemoratio tamquam continuatio diei praecedentis consideratur). Propter quadragesimam annuntiatio alioquin nullam octavam habet.

27. Martii. Celebratur per canonem sta. *Matrona* Thessalonicensis (ancilla cujusdam mulieris Judaeae, quae dominam semper usque ad portam synagogae comitabatur et deinde in Christianorum ecclesiam introibat, quapropter comprehensa ut Christiana, varie torta et in carcere mortua est).

28. Martii. Celebratur per canonem *Hilarius junior,* praepositus monasterii Pelecetae in Asia (secundum Nilles S. J. XI saeculo). Minaea Moscovitana habent praeter hunc adhuc officium sti. Stephani thaumaturgi, qui etiam in kalendario regni Serbiae hac die celebratur (praepositus monasterii Triglia vocati Constantinopolitani, a Leone Armenico propter cultum imaginum pulsus et in exilio mortuus saeculo IX. A Graecis legitur ejus vita in synaxariis 26 Martii, sed non celebratur officium de eo). In Russia coluntur Eustratius Kiowiensis martyr (monachus Kiewo-Cryptensis, cum cognomento jejunatoris, fine saeculi XI ab hostibus irruentibus captus et Judaeo in Chersonam venditus. Quia autem non ad apostasiam a fide induci potuit, crucifixus est. Dicitur 15 dies in cruce pependisse et a Judaeis lancea confossus esse. Corpus ejus in mare projectum, inventum est), qui in illo monasterio speciale officium habet, et Hilarion Pscoviensis (higumenus et fundator monasterii Ozereae, quod deiparae virgini dedicatum fuit, † 1476).

29. Martii. Celebrantur per unum canonem sanctus *Marcus,* episcopus *Arethusae,* cum Cyrillo diacono et sociis (tempore Juliani apostatae terribili modo occisi). Alius canon laudat sanctos martyres Persicos *Jonam* et *Barachisium* cum sociis (sub Sapore rege Persarum variis tormentis occisos). In Russia celebrantur Joannes Pscoviensis (primum sacerdos Dorpat, deinde monachus, cellam aedificavit, cujus crypta deinde in sacellum assumptionis transformata est) et Marcus Pscoviae (primus monachus monasterii Pscovo-Cryptensis).

30. Martii. Per canonem laudatur sanctus *Joannes Climax* (abbas in monte Sinai qui 16 annos natus monachus factus, postea hesychasta; discipulum adhuc vivens per apparitionem a morte salvavit).

31. Martii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Hypatius,* episcopus *Gangrensis.* Hac die etiam recolitur apparitio deiparae virginis Ibericae.

η) Mensis Aprilis.

1. Aprilis. Celebratur per canonem sta. *Maria Aegyptiaca.* In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur hodie Euthymius Suzdalensis (qui, cum nomine baptismali Joannis, ingressus est monasterium Cryptense, ubi nomen Euthymii recepit. Fuit praepositus monasterii transfigurationis Christi, deinde aliud monasterium sti. Joannis Climacis erexit. Sergio Radonizensi valde amicus fuit, † principio saeculi XV. Habet proprium officium et quidem valde solemne in minaeis Moscovitanis cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno. Celebratur deinde Abraamius Bulgarus (mercator professione, qui in magna Bithynia vixit, ubi 1229 ab incolis idololatris, qui illum frustra ad apostasiam a christianismo inducere conati sunt, occisus est).

2. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Titus thaumaturgus* (qui prima juventute, monasterium ingressus, magna virtute et puritate excelluit, deinde praepositus sapiens factus, per magna miracula glorificatus est, ca saeculum VIII aut IX Constantinopoli, de cultu imaginum bene demeritus).

3. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Nicetas, confessor,* higumenus monasterii Medikii (monachus, deinde abbas Medikii, ad latus maris Bithyniae non longe a Prusa, qui propter cultum imaginum multa perpessus est et exhortationibus alios ad martyrium movit, † 824, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Notatur etiam sine canone memoria celeberrimi S. Josephi hymnographi, † 883, cujus extra minaea extat officium (in Sicilia natus, studio scripturarum excellens, venit in Peloponnesum et Thessalonicam, deinde factus est monachus magnae poenitentiae. Cum sto. Gregorio Decapolita presbyter ordinatus est, deinde Constantinopoli vixit. Tempore ikonoklasis captivus in Graeciam abductus est, ubi apparitionem habuit. Postea liberatus, denuo Byzantium rediit, secum ducens reliquias sti. Bartholomaei, quibus templum erexit. Posteriore tempore de novo in exilium missus, sed revocatus est. Post compositionem multorum hymnorum in pace mortuus est).

4. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Georgius in Maleo* (saeculo V aut VI Laconii in Peloponneso). Horologium Ruthenorum commemorat hac die stum. Josephum necnon stum. Platonem Studitam et Zosimum. Kalendarium regni Serbiae annuntiat pro hac die primo loco s. Josephum confessorem et secundo solum stum. Georgium.

5. Aprilis. Celebrantur per canonem sancti martyres *Claudius, Diaconus, Victor, Victorius, Pappus, Nicephorus* et *Serapion* (quorum Claudius decollatus est). Minaea Moscovitana econtra officium ss. martyrum Theoduli et Agathopodis habent et martyres a Graecis celebratos omittunt. Eodem modo kalendarium regni Serbiae mere ss. Theodulum et Agathopodem annuntiat (Thessalonicenses, qui pro fide Christiana sub Faustino judice in mare dejecti sunt, postquam per visiones de futuro martyrio edocti sunt. Graeci eorundem memoriam habent die praecedenti et vitam legunt in synaxariis, sed absque officio de illis).

6. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Eutychius*, patriarcha Constantinopolitanus (tempore Justiniani, ex Phrygia, a presbytero Hesychio educatus et baptizatus, factus est monachus et presbyter in monasterio Amasiae, deinde archimandrita. Missus est ad V synodum Constantinopolitanam, in

qua ejus sapientia praeluxit, unde post mortem Menae patriarcha electus est. Propter haeresim aphthartodoketarum pulsus est et denuo ut monachus Amasiae vixit. Postea ad thronum reversus est. Imperator Tiberius paulo post eum secundum praedictionem ejus mortuus est. Sepultus erat in altari apostolorum in vicinitate ad ossa storum. Timothei, Andreae et Lucae). Synaxis ejus perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. In Russia observatur mors sti. Methodii, Slavorum apostoli.

7. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus martyr *Calliopius* (tempore Maximiani ex Perge in Pamphylia, die parasceves crucifixus, ad quam mortem patienter ferendam imprimis mater eum impulit). Eadem die laudatur per alium canonem sanctus *Georgius,* episcopus *Mytilenae* (qui pugnavit contra ikonoklastas, quapropter in insulam Lesbum sub Leone Isaurico relegatus est, † ca 835. Distinctus est ab alio Georgio, episcopo Mytilenae, qui et ipse in ikonoklasi orthodoxia fulsit). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Serapionem, monachum. In Russia celebratur Daniel Perejaslaviensis (ab origine Demetrius vocatus, fundator monasterii in vicinitate ad Perejaslav et ecclesiae sanctissimae Trinitatis, † 1540).

8. Aprilis. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» *Herodion, Agabus, Rufus, Asyncritus, Phlegon* et *Hermes* (ex 70 discipulis Christi, quorum Herodion, episcopus Neopatrae, a Judaeis crudeliter occisus est, Agabus est ille propheta ex actibus apostolorum, Rufus in epistola ad Romanos commemoratus, episcopus Thebae in Gaina. Omnes evangelium praedicaverunt et diverso mortis genere interempti sunt). Notatur etiam memoria sti. Coelestini I, papae Romani. Italo-Graeci celebrant stum. Philaretem martyrem (monachum Basilianum, ca 824 in Sicilia a Saracenis occisum, tempore Michaelis Balbi). In Russia colitur Niphon, Nowgorodensis episcopus (primum monachus Cryptensis, qui fuit specialis venerator sti. Theodori et deiparae virginis, in reputatione sanctitatis existens et tamquam protector totius Russiae consideratus), qui in monasterio Kiewo-Cryptensi speciali officio gaudet, † 1156.

9. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus martyr *Eupsychius Caesareensis* (sub Juliano apostata, destruxit templum Tychae et decollatus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat).

10. Aprilis. Celebrantur per canonem sancti martyres *Terentius, Pompejus, Maximus, Macarius, Africanus* et socii (ex Africa sub Decio, ca 40 numero, qui omnes post diversa tormenta decollati sunt. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat). Italo-Graeci observant festum sti. Macarii episcopi (qui dicitur fuisse episcopus Antiochiae, in veritate archiepiscopus Armenicus erat, qui in monasterio sti. Simeonis stylitae prope Antiochiam resedit).

11. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Antipas,* episcopus *Pergami* et martyr, cujus synaxis perficiebatur in apostolico templo sti. Joannis theologi (ille in apocalypsi 2, 13 memoratus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Pharmutium.

12. Aprilis. Per canonem celebratur sanctus *Basilius* episcopus *Parii* (qui propter cultum imaginum per totam vitam suam vexatus, denique in pace mortuus est). Eadem die notatur transportatio venerandae zonae deiparae virginis a Zela, urbe Cappadociae, ad reginam urbium sub Constantino et Romano Porphyrogeneto.

13. Aprilis. Per canonem celebratur sanctus *Martinus, papa* Romanus et martyr, qui sepultus erat Constantinopoli in templo deiparae Blachernarum.

14. Aprilis. Celebrantur sancti «apostoli» *Aristarchus, Pudens* et *Trophimus* (primus erat comes itineris et socius captivitatis sti. Pauli, secundum martyrologium Romanum episcopus Thessalonicae, sub Nerone occisus, secundum Graecum synaxarium decollatus. Pudens, secundum synaxarium Graecum sub Nerone decollatus, alius est atque senator Pudens. Trophimus, discipulus sti. Pauli, secundum synaxarium sub Nerone decollatus est, secundum martyrologium Romanum episcopus Arelatensis). In Russia et apud Ruthenos catholicos celebrantur hodie Joannes, Antonius et Eustatius martyres, dicti martyres noviter manifestati vel apparentes, quos videas etiam 16 Decembris, pag. 158. (Omnes tres cubicularii Olgerdi magni ducis Lithuaniae, saeculo XIV, qui ad christianismum conversi ab Olgerdo pagano acriter vexati sunt. Joannes et Antonius primum in carcerem missi sunt. Post annum Joannes apostasiam fecit, quapropter ab Antonio vituperatus, poenitens factus, denuo flagellatus et incarceratus est. Denique omnes tres anno 1340 diversis diebus suspensi sunt.) Sunt sancti in Russia popularissimi.

15. Aprilis. Sanctus martyr *Crescens* celebratur per canonem (ex Myra in Lycia, qui public epraedicavit contra cultum idolorum. In igni mortuus est, absque laesione alicujus capilli capitis). In Russia habetur Miezislaw Kiowiensis (in baptismate Theodorus vocatus, qui Kiowiae 1099 ecclesiam annuntiationis et aliam sti. Theodori aedificavit. Celeberrimum etiam codicem evangelii scribi fecit, qui ejus nomen portat).

16. Aprilis. Celebrantur per canonem sanctae martyres *Irene, Agape* et *Chionia* (sorores ex Thessalonica, quae tempore Diocletiani in palude occultatae erant, quarum deinde Agape et Chionia combustae sunt, Irene sagittis occisa est).

17. Aprilis. Per canonem celebratur sanctus *Symeon*, episcopus et martyr in *Perside* cum sociis (Abdella presbytero, Gusthazat, Phusik et aliis 1150, qui omnes sub Sapore fuerunt. Symeon, archiepiscopus Ctesiphontis, in carcere Gusthazat, apostatam christianum, ad fidem reduxit, qui deinde decollatus est. Tum alii 1150 decollati sunt. Phusik, qui omnes cohortatus est ad mortem, habuit cutem capitis abstractam et linguam abscissam. In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur mors Zosimi Solovecensis (quem videas jam 3. Septembri, pag. 123), in minaeis Moscovitanis solemni officio decorata habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem.

18. Aprilis. Per canonem celebratur sanctus *Joannes*, discipulus sti. Gregorii Decapolitae (saeculo IX). Notatur etiam pro hac die memoria sti. Agapiti, papae Romani, sine canone, cum synaxi olim celebrata in ecclesia magna apostolorum. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Cosmam, episcopum Chalcedonensem, et Joannem, episcopum Antiochenum.

19. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus martyr *Paphnutius*, episcopus (a paganis occisus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Constantinopoli notatur sanctus Tryphon, patriarcha, cum synaxi olim observata in ecclesia apostolorum (sub Romano juniore, primum monachus, post patriarchatum duorum annorum exilio relegatus). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Joannem Palaeolauritam.

20. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Theodorus trichinas* (propter suum rude vestimentum poenitentiale ita vocatus, e cujus sepulcro oleum pro-

fluit. Constantinopoli natus, in vicinitate ad Thraciam vixit). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Anastasium Sinaitam. Colitur etiam Athanasius, fundator monasterii Meteori, de quo officium extra minaea existit. (Fuit in monte Athone et posteriore tempore ad rupem, Stylos vocatum, quem ipse Meteoros appellavit, sese recepit, ubi in spelunca vixit et postea monasterium et ecclesiam Redemptoris erexit, quae fundatio locum habuit saeculo XIV.) In Russia habetur Alexander de Oleva presbyter, de quo officium existit (qui imaginem thaumaturgicam sti. Nicolai secum duxit et factus higumenus † 1479).

21. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Januarius, episcopus* et martyr, *cum sociis.* Notatur deinde memoria sti. Maximi, archiepiscopi Constantinopolitani, cum synaxi olim habita in ecclesia stae. Sophiae (Romae natus, Byzantium venit, ubi patriarcha temporibus haeresis Nestorianae fuit). Horologium Ruthenicum commemorat stum. Theodorum Pergiae, martyrem. Kalendarium regni Serbiae notat speciatim memoriam stae. Alexandrae, imperatricis, martyris, cujus etiam Graeci eadem die memoriam colunt (uxoris Diocletiani, quae dicitur rebus miraculosis effectis in martyrio s. Georgii esse ad Christi fidem conversa et in carcere defuncta).

22. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Theodorus Sykeotes*, episcopus Anastasiopolis (matri sub figura stellae praesignatus, fuit sub speciali protectione sti. Georgii martyris, episcopus et magnus thaumaturgus, cui denique sanctus Georgius mortem praenuntiavit), cujus synaxis perficiebatur in martyrio sancti martyris Theophanis in Deutero. Hodie notatur etiam vocatio Nathanaelis ad apostolatum. In marmore Neapolitano positus est sanctus Cajus papa, quem martyrologium Romanum eadem die laudat. Ruthenicum horologium commemorat stum. Vitalium, monachum. In Russia celebratur translatio Gabrielis Vsevolodi, ducis Pscoviae.

23. Aprilis. Alta festivitas sti. **Georgii, «magni martyris»,** qui toto oriente summopere colitur. In hac solemnitate olim imperator vesperis et missae assistebat in monasterio Manganum. Adhuc hodierna die patriarcha in illa oecumenicum thronum occupat, et habetur dispensatio pro vino et oleo. Potest imo festivitas celebrari cum vigilia nocturna. In magnis vesperis annuntiantur: prima lectio ex Isaia, deinde duae ex Sapientia Salomonis. Nocte legitur evangelium Lucae: Cavete ab hominibus. Primus canon est anonymus, secundus sti. Theophanis. Distribuitur etiam sacrum oleum ex lampade sancti. In missa annuntiatur epistola ex actibus apostolorum: Misit Herodes rex manus. Synaxis celebrabatur in sanctissimo martyrio ipsius sti. Georgii in Deutero. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto.

24. Aprilis. Celebratur per canonem sta. *Elisabeth, thaumaturga* (severitate poenitentiae distincta, habuit unicam vestem, nulla calceamenta, se non lavit, severe jejunavit, cujus nativitas miraculoso modo praenuntiata est. Pulvis ex ejus ossibus desumptus sanat infirmitates). Constantinopoli notatur olim celebrata dedicatio templi sti. Georgii in Kyparissio.

25. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus *Marcus,* apostolus et *evangelista,* qui habet characterem festivum cum dispensatione pro vino et oleo, et apud nos eadem die colitur. Synaxis ejus annuntiatur olim peragenda in apostolico templo ipsius in vicinitate ad Taurum. In missa cantatur epistola I

sti. Petri: Humiliamini sub potenti manu Dei; evangelium secundum Marcum: Misit illos binos ante faciem suam, sicut apud nos. Notatur etiam pro hac die Constantinopoli olim celebrata dedicatio apostolici templi sti. Petri.

26. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus martyr *Basilius,* episcopus *Amaseae,* cui horologium Ruthenicum jungit stam. Glaphyram, ancillam illius (sub Licinio decollatus et in mare projectus, sed reinventus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat), cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur Stephanus episcopus Permiae (qui fuit quasi apostolus illius nationis, † Moscoviae 1396), qui habet proprium officium, in minaeis Moscovitanis solemne cum lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et duplici canone.

27. Aprilis. Celebratur per canonem celeberrimus sanctus *Simeon,* episcopus *Hierosolymorum* et martyr, cognatus Domini. In Russia celebratur sanctus Stephanus Wladimiriae (discipulus et successor sti. Theodosii Cryptensis, qui aedificavit monasterium Wladimiriae cum ecclesia sub titulo deiparae Blachernarum, † 1094).

28. Aprilis. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» *Jason* et *Sosipater* (discipuli sti. Pauli apostoli, quorum primus ex Tharso et ejusdem civitatis episcopus, alter ex Achaja et episcopus Ikonii. Ambo in Europam venerunt, ubi sto. Stephano ecclesiam erexerunt. In carcere 7 latrones et custodem carceris converterunt, deinde etiam filiam regis, qui omnes martyres mortui sunt. Sub posteriore rege apostoli adhuc una vice capti et liberati sunt, denique rex ipse conversus est). In Russia colitur Cyrillus Turovensis (monachus, ascesi excellens, qui factus est deinde episcopus Turoviae, appellatus Chrysostomus saeculi XII, † 1182).

29. Aprilis. Celebrantur per canonem martyres Cyziceni (qui ex diversis locis convenientes, omnes decollati sunt). Olim etiam habebat canonem sanctus Memnon thaumaturgus (monachus, qui locustas oratione dejecit, aquam promanare jussit, nautas a tempestate liberavit).

30. Aprilis. Celebratur per canonem sanctus apostolus *Jacobus senior,* frater sti. Joannis, qui characterem quendam festivum habet, et cujus inde memoria dispensationem pro vino et oleo inducit. In missa annuntiatur epistola ex actibus apostolorum: Misit Herodes rex manus; evangelium ex Matthaeo: Ambulans Jesus juxta mare Galilaeae (de vocatione apostolorum). In Russia commemoratur translatio Nicetae Nowgorodensis, quem videas jam 31 Jan.

♂) Mensis Maji.

1. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Jeremias propheta,* cujus synaxis perficiebatur in venerando apostolico templo sti. Petri. Simul recolebatur *dedicatio novae ecclesiae* in palatio, ad quam solemnitatem progrediebatur patriarcha processionaliter ad palatium, ubi liturgiam faciebat. Coluntur hac die etiam tres ita dicti novi martyres: Euthymius, Ignatius et Acathius (initio saeculi XIX Constantinopoli occisi), quorum synaxis perficitur in martyrio praecursoris in Skete. Existit etiam pro illis officium extra minaea. In Russia celebrantur adhuc Macarius archiepiscopus Kiowiensis (1497 a Tartaris crudeliter occisus. Quotannis fit processio cum ejus reliquiis Kiowiae, et canuntur troparia in ejus honorem), et Paphnutius higumenus Boroscae († saeculo XV), qui habet officium proprium, in minaeis Moscovitanis cum polyeleos et evangelio nocturno, et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est.

2. Maji. Celebratur *translatio* reliquiarum sti. *Athanasii,* magni patriarchae Alexandrini, quae commemoratio festivum characterem habet et dispensationem pro vino et oleo inducit. In missa annuntiatur epistola ad Hebraeos: Mementote praepositorum vestrorum; evangelium Mt 5, 14—19: Vos estis lux mundi. In regno Rumaniae est festum de praecepto. Colitur etiam hodie sanctus Borisius, rex Bulgariae (a. 866 christianus factus, regnavit 843—888 et totum populum adduxit ad Christum. Cum sancta sede commercium habuit et Photii communionem vitavit. Deposito regno in monasterium ingressus est. Quia autem ejus filius Wladimirius male regnavit, rursum e monasterio egressus alium filium regem instituit, deinde in monasterium rediit, ubi etiam mortuus est. Apud Ruthenos celebratur festivo modo translatio sanctorum principum et martyrum Borisii et Glebae (quorum principalem festivitatem et vitam videas 24 Julii. Translatio celebrata locum habuit hac die 1072 in ecclesiam ligneam Wysehradae erectam).

3. Maji. Celebrantur per canonem sancti martyres *Timotheus* et *Maura*, quorum synaxis perficiebatur in martyrio ipsorum in Justinianeis, et quos martyrologium Romanum eadem die laudat. Hodie celebratur Kiowiae festivitas deiparae in Crypta (quae initium sumpsit a. 1085, quando haec imago deiparae Constantinopoli Kiowiam translata est). Eadem die colitur in Russia imago deiparae Svenensis (ex anno 1288, ubi Romanus, dux Tschernigoviae, ante illam orans lumen oculorum recepit, ut dicitur). Celebratur deinde imprimis festivo modo, tam apud Ruthenos catholicos quam apud Russicos schismaticos, sanctus Theodosius, secundus fundator monasterii Cryptensis († hac die 1074, qui reliquit etiam scripta). Habet officium speciale cum parvis et magnis vesperis, cum lectionibus scripturalibus, evangelio nocturno necnon epistola et evangelio pro missa assignatis.

4. Maji. Celebratur per canonem sancta martyr *Pelagia*, cujus synaxis celebrabatur in martyrio ipsius in vicinitate ad stum. Cononem. (Vitam ejus vide jam 8 Octobri, quam martyrologium Romanum eadem die laudat.) Sancti martyres Aphrodisius (decollatus), Leontius, Antonius et Meles (gladio occisi), Valerianus et Macrobius cum multis sociis, habebant synaxim sine officio in apostolio sti. Jacobi adelphothei. Apud Italo-Graecos colitur translatio sti. Joannis Theristae, abbatis Panormitani. In Russia habentur Clemens Alphani et fratres ejus Cyrillus, Nicephorus, Niphon et Isaacius, praefecti in statu Nowgorod et thaumaturgi, qui celebrantur in monasterio Socolniza.

5. Maji. Celebratur cum canone sancta martyr *Irene* (unica filia Licinii imperatoris, ab ipso in turrim inclusa, per senem ad Christum conversa, sub Numeriano varie torta, sed liberata est, sub Sapore rege Persarum dicitur esse decollata). Sancti martyres Neophytus, Cajus et Cajanus colebantur sine canone cum synaxi in locis Darii. Annuntiatur etiam Constantinopoli olim celebrata dedicatio templi sti. Lazari.

6. Maji. Celebratur per canonem sanctus et *justus Job ex* vetere testamento. Memoria sanctorum martyrum Demetrii, Dunactis, Therini, Meserei et sociorum recolitur, sine canone, cum synaxi olim peracta in martyrio ipsorum in Deutero.

7. Maji. Memoria crucis, quae in coelo apparuit sub Constantino et sto. Cyrillo Hierosolymitano, celebratur cum canone. Sancti martyres Aca-

thius et Quadratus commemorantur. Acathius habebat synaxim in suo martyrio in septem gradibus, cujus etiam dedicatio illa die celebrabatur (Acathius ex Cappadocia, sub Maximiano decollatus est. Quadratus ex Nicomedia sub Decio et Valeriano, Nicaeam, deinde Apollonidem tractus, post diversa tormenta decollatus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Pachomius «novus martyr» (1730 decollatus in insula Patmos, ubi ejus corpus asservatur) memoriam hac die habet.

8. Maji. Festivitas gloriosi sti. **Joannis apostoli,** dies, quo secundum traditionem ex ejus sepulcro cinis effluebat, inducit dispensationem pro vino et oleo. In vesperis annuntiantur 3 lectiones ex epistola I sti. Joannis. Synaxis perficiebatur in apostolico templo ipsius in Septimo. Epistola annuntiatur ex I epistola Joannis: Quod fuit ab initio; evangelium combinatum est ex Joanne, sicut in alia festivitate ejusdem (videas 26 Septembri). Laudatur insimul per alium canonem sanctus *Arsenius magnus.*

9. Maji. Celebratur per canonem *Isaias propheta* cum synaxi olim celebrata in templo sti. Laurentii in vicinitate ad Blachernas, ubi dicebatur ejus corpus asservari. Alter canon laudat celebrem martyrem, stum. *Christophorum.* Italo-Graeci celebrant translationem ossium sti. Nicolai Myrensis, simili modo tota Russia necnon Rutheni catholici et regnum Serbiae (est festivitas, quae primitus localis erat ritus Romanus, ab Urbano II papa instituta, quando reliquiae illius magni thaumaturgi Bariam in Apulia translatae sunt, inde adhuc in martyrologio Romano pro hac die annuntiata, jam a. 1092 ab Ephraano, metropolita Kiowiensi in Russiam introducta, quae res pleno jure ut magnum testimonium catholicitatis Russiae illorum temporum adhibebatur). Italo-Graeci item recolunt natalem diem sti. Gregorii Nazianzeni. Sancti martyres Gordianus et Epimachus celebrantur cum synaxi olim observata in templo sti. Stratonici. Quidam «novus martyr» Nicolaus junior habet officium extra minaea.

10. Maji. Celebratur per canonem sanctus *apostolus Simon Zelotes.* In Russia habetur Simon, hagiographus et episcopus Wladimiriae et Suzdaliae, qui in monasterio Kiewo-Cryptensi speciali officio festivo cum evangelio nocturno colitur († 22 Maji 1226).

11. Maji. Celebrantur per canonem *natalitia urbis Constantinopolitanae,* illius, ut dicit synaxarium, «a Deo custoditae et reginae urbium, quae eximio modo dedicata est reginae nostrae deiparae et ab ipsa in omnibus servata est», sc. fundatio urbis per Constantinum, quam commemorationem Rutheni catholici non celebrant. Alius canon laudat stum. *Mozium* (presbyterum ex Amphipoli sub Diocletiano, qui multum praedicavit et altare Dionysi dejecit, quapropter varie tortus et saepe liberatus in fine Byzantii decollatus est, cujus synaxis perficiebatur in celeberrimo ipsius templo. Minaea Cryptoferratensia celebrant adhuc stum. *Philippum Argyrum* (in monte Argyris, a papa eo ad praedicandum missum, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Russici hodie colunt stos. Methodium et Cyrillum, apostolos Slavorum.

12. Maji. Unus canon celebrat stum. *Germanum Constantinopolitanum,* cujus synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae. Alius canon laudat stum. *Epiphanium,* episcopum *Salaminum,* cum synaxi olim observata in ipsius sacello. Kiowiae celebratur dedicatio ecclesiae sanctissimae deiparae (quae locum habuit sub sto. Wladimiro). In Russia praeterea adhuc notatur Dionysius Radonizensis.

13. Maji. Celebratur per canonem sancta martyr Glyceria (ex Hadrianopoli sub Antonino, quae cum signo crucis perrexit ad praefectum et semet-ipsam denuntiavit, idolum destruxit et in carcere mirabiliter ab angelo enutrita est. Ex variis tormentis liberata, convertit custodem carceris, qui ipse martyr effectus est. Denique bestiis projecta et Heracleae sepulta est, quam martyrologium Romanum eadem die laudat). In insula stae. Glyceriae annuntiatur dedicatio templi sanctissimae deiparae «dominatricis mundi». Constantinopoli notatur memoria immaculatae reginae nostrae antiquitus observata in locis diaconissae. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Alexandrum Cyprium, martyrem. Euthymius junior, fundator monasterii Iberorum in monte Athone, habet officium extra minaea.

14. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Isidorus ex Chio,* martyr (sub Decio ex Alexandrina urbe, in insula Chio decollatus). Sancti martyres Alexander, Coluthus et Barbarus coluntur, sine tamen canone, cum synaxi olim observata in ecclesia stae. Irenae prope mare. Sanctus martyr Alexander celebrabatur in Centum Cellis cum synaxi et festivitate (miles sub Maximiano, ab angelo ad martyrium confirmatus, decollatus in loco Droizipara). In Russia et in kalendario regni Serbiae commemoratur Isidorus Rostoviensis, in minaeis Moscovitanis cum speciali festivo officio habente polyeleos et evangelium nocturnum (Germanus origine, † 1474, qui vixit tempore unionis sedis Kiowianae cum sede apostolica).

15. Maji. Celebratur per canonem celeberrimus asceta *sanctus Pachomius magnus* Aegyptiacus, cuius festivitas dispensationem pro vino et oleo inducit (qui dicitur fuisse pater 1400 monachorum). Secundum Romanum horologium colitur etiam sanctus Achillius, metropolita Larissae et thaumaturgus (sub Constantino Magno vivens, qui universali consensu Graecorum episcopus creatus est. Membrum fuit concilii Nicaeni. In sua metropoli civitate templa idolorum evertit, possessos liberavit, miracula alia adimplevit, domos orationum erexit et ornavit, denique in pace mortuus est). Quamvis canon de illo non adsit, tamen indicantur apolytikion et kontakion de illo. Observabatur Constantinopoli memoria supersanctae reginae nostrae deiparae in Periteichismate et revelatio imaginis non manufactae in Kamulianis tempore Theodosii (quae est imago deiparae virginis). Dormitio sti. Nicolai, patriarchae Constantinopolitani, celebratur cum olim habita synaxi in ipsius monasterio. In Russia et in kalendario regni Serbiae habentur mors sti. Isaiae, episcopi Rostoviae et thaumaturgi († 1090), Euphrosynus, monachus Pscoviensis (vir magnae abstinentiae, † 1481) et Demetrius, princeps Uglicensis, qui officium cum duplici canone habet (filius Joannis terribilis, a sicariis occisus ut puer a. 1591), uterque in minaeis Moscovitanis cum officio, primus minus solemni, tamen cum polyeleos et evangelio nocturno, secundus etiam cum lectionibus scripturalibus et duplici canone.

16. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Theodorus,* cognomento *sanctificatus* (discipulus sti. Pachomii, magnis virtutibus distinctus, sanavit infirmitates, † 368). Notatur etiam memoria Zachariae prophetae (qui jam 8 Februarii celebratur) cum synaxi olim observata in ipsius prophetico templo in locis Areobindi. Recolebatur etiam memoria stae. Euphemiae in vicinitate ad portam Neonem ad sanctam virtutem. Horologium Ruthenorum commemorat sanctos martyres Vitum, Modestum et Crescentiam. In Russia et in kalendario

regni Serbiae celebratur translatio sti. Ephraem Perecomski, qui etiam officium habet, in minaeis Moscovitanis cum polyeleos et evangelio nocturno.

17. Maji. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» *Andronicus* et *Junias* (uterque commemoratur in epistola ad Romanos, Junias fuit comes Andronici in peregrinationibus apostolicis). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Stephanum juniorem, patriarcham Constantinopolitanum.

18. Maji. Celebrantur per canonem sancti martyres *Petrus, Dionysius, Andreas, Paulus, Christina, Heraclius, Paulinus* et *Benedimus.* (Petrus, ex Lampsaco, variis tormentis occisus est, Paulus et Andreas, ex Mesopotamia, venerunt adhuc pagani Athenas, ubi Dionysius et Christina christiani captivi erant, quorum custodia ipsis commissa est. Cum tentassent Christinam seducere, ab ipsa ad Christum conversi sunt. Deinde ambo et Dionysius lapidati sunt, Christina decollata est.) Notatur etiam pro hac die Theodori Romani memoria. Memoria sti. Martiniani perficiebatur in locis Areobindi. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Theodotum Ancyranum, martyrem, cum 7 virginibus: Alexandra, Thecusa, Claudia, Phaina, Euphrasia, Matrona et Julia. Ab hac die potest jam incipere tempus *jejunii apostolorum* Petri et Pauli, si dies paschatis cadit in terminum maxime maturum. Incipit hoc jejunium semper a dominica omnium sanctorum et perducitur usque ad festivitatem apostolorum, 29 Junii. Est ergo in diversis annis diversae durationis[1]. Est igitur haec tertia quadragesima Graecorum, in qua, sicut in illa nativitatis, psalluntur omni die meshoria, i. e. mediae horae, quae dicuntur inter horas ordinarias diei.

19. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Patritius*, episcopus *Prusae* in Bithynia, cujus synaxis perficiebatur in templo sanctissimae deiparae Cyri (qui a Juliano exarcha in thermas calidas projectus, deinde cum sociis decollatus est. Speciali modo testimonium de veritate fidei circa existentiam coeli et inferni reddidit). In Russia celebrantur Cornelius Comelscius, qui etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est, in minaeis autem Moscovitanis speciali festivo officio cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno ornatus est († 1537, canonizatus per concilium Moscovitanum, 1600, qui fundavit in silvis Comelscensibus prope Vologdam ecclesiam et hospitium), et Joannes, princeps Uglicensis († hac die circa a. 1520, magno monachali habitu indutus).

20. Maji. Celebratur per canonem sanctus martyr *Thallelaeus* (sub Numeriano, medicus de monte Libano, Anazarbi ante tribunal positus et ex variis tormentis ereptus, denique Edessae decollatus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Ejus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius intra templum sti. Agathonici. Notatur etiam Constantinopoli olim observata dedicatio ecclesiae omnium sanctorum. Ab aliquibus Graecis hodie celebratur

---

[1] Melchitae catholici orientis celebrant hoc jejunium solum a 17 usque ad 28 Junii cum sola abstinentia. Pro Ruthenis Austriacis praescribit synodus Leopoliensis, intra tempus hujus jejunii, quod autem apud eos non abbreviatum est, esse servandam abstinentiam omnibus feriis II, IV et VI, permissis tamen lacticiniis. Reliquis diebus permittuntur carnes.

translatio sti. Nicolai. In Russia et in kalendario regni Serbiae recoluntur hodie inventio corporis Alexii, metropolitae Kiowiensis, in minaeis Moscovitanis cum solemni officio habente parvas et magnas vesperas, polyeleos et evangelium nocturnum, duos canones, quorum primus est a Pitirimo compositus, deinde Dovmontes, dux Pscoviensis († 1299).

21. Maji. Celebratur magna festivitas sanctorum, gloriosorum, magnorum, a Deo coronatorum, apostolis aequalium regum «**nostrorum Constantini et Helenae**», quae inducit dispensationem pro vino et oleo. Si cadit in sabbatum animarum ante pentecosten, transfertur in feriam VI praecedentem. In hac festivitate olim imperator procedebat pro vesperis et missa ad ecclesiam apostolorum, ubi sepulcrum Constantini Magni erat. Officium hujus solemnitatis vere ad optima officia totius Graecitatis pertinet. Describitur pulcherrimis cantibus, quomodo Constantinus, primus omnium regum terrae, purpuram cruci Salvatoris subjecerit. In vesperis annuntiantur prima lectio ex libro 3 regum (oratio Salomonis in dedicatione templi) et duae lectiones ex Isaia: Gaudens gaudebit anima mea in Domino, et: Illuminare, illuminare, Jerusalem (quibus lectionibus describitur gaudium ecclesiae, quae ex tenebris dersecutionis resurrexit et triumphum habuit). Nocte annuntiatur evangelium Joannis: Ego sum porta. Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Sophiae et in magna ecclesia apostolorum et in divino templo ipsius Constantini in cisterna Louis, quo patriarcha cum processione procedebat et liturgiam perficiebat. In missa cantatur epistola ex actibus apostolorum: Agrippa rex dixit ad Paulum (narratio Pauli coram Agrippa suae miraculosae conversionis, quae tamquam imago conversionis Constantini accipitur); evangelium Joannis 10, 2—9, quia Constantinus, propagando fidem, munus apostolicum exercuit, inde pro illo leguntur evangelia sicut pro episcopis. In Russia et in kalendario regni Serbiae annuntiatur hodie festivitas imaginis deiparae virginis Wladimiriensis, in minaeis Moscovitanis solemni officio cum lectionibus scripturalibus (quae dicitur esse depicta a sto. Luca. Hac die fertur a. 1521 civitas Moscovitana tertium liberata esse ope hujus imaginis ab invasione Tartarorum. Multa alia templa in Russia in honorem virginis deiparae Wladimiriensis erecta sunt). Videtur etiam, quod ecclesia Moscovitana hunc diem speciali officio colat. Canitur: Hodie clare festum agit inclytissima urbs Moscovitana eo quod solis auroram, sc. mirificam imaginem tuam, susceperit, o Domina, ad quam nunc accurrentes et te deprecantes exclamamus: O thaumaturga regina, Dei genitrix, deprecare Christum, Deum nostrum, ex te incarnatum, ut hanc urbem et civitatem et regiones christianas universas servet ab inimicorum incursibus illaesas, animabus vero nostris salutem praebeat, quia misericors est! Celebrantur deinde adhuc in Russia et in kalendario regni Serbiae inventio Constantini, ducis Muromiae († 1129), cum filiis suis Michaele et Theodoro, et Cassianus Uglicensis (monachus, † 1504, qui colitur in monasterio Therapontiano apud lacum album), quae memoria etiam speciale officium in minaeis Moscovitanis habet.

22. Maji. Celebratur per canonem sanctus martyr *Basiliscus* (tempore Maximiani, cohaerens cum sto. Theodoro tyrone. Gratiam martyrii sibi precibus imploravit, quae illi etiam visione promissa est. Ad platanum arefactam alligatus, ipsam precibus viridam reddidit, denique decollatus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat), cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in vicinitate ad Strobilium. Annuntiatur etiam Constantinopoli olim observata memoria deiparae in locis Sophianis. Memoria secundae synodus

oecumenicae, primae Constantinopolitanae, hac die quoque recolitur. Celebratur deinde sanctus Wladimirus, dux Dalmatiae et martyr, de quo etiam officium Graecum existit (qui Bulgaris irrumpentibus in Dalmatiam semetipsum pro populo suo tradidit. In captivitate nupsit filiae imperatoris Bulgarorum. Rex deinde constitutus est ab eodem et haeresim profligavit. Jussu Wladislai, usurpatoris throni Bulgariae, occisus est, 1015).

23. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Michael,* episcopus *Synnadum* (tempore Leonis ikonoklastae, magnus propugnator cultus imaginum, quapropter de loco in locum exilio relegatus est). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur inventio sti. Leontii, episcopi Rostoviae, et quidem in minaeis Moscovitanis officio solemni habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum et canonem Dei genitricis († 1077). In Russia colitur hodie sta. Euphrosyna, abbatissa Poloscensis et virgo (ex genere sti. Wladimiri, in peregrinatione Hierosolymitana mortua anno 1173, quae in monasterio Kiewo-Cryptensi officium speciale festivum cum evangelio nocturno habet).

24. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Simeon* in *monte mirabili* (etiam junior stylita vocatus, tempore Justini senioris a parentibus per orationes conceptus, cujus virtutes jam ante nativitatem per stum. Joannem baptistam annuntiatae sunt. Suxit solum ex sinistra mamella matris suae. Miraculis distinctus est. Tenera juventute progressit in montem et supernaturali modo nutritus est. Sex annos vixit in monasterio, deinde 18 annos super columna, tum 10 annos in monte mirabili dicto, loco petroso, iterum 45 annos super columna, postremo 85 annos natus mortuus est 596). Sancti martyres Christi Meletius, dux exercitus, cum comitibus Joanne et Stephano et cum multitudine martyrum 11208 cum uxoribus et filiis coluntur synaxi olim observata in martyrio sti. Platonis in circuitu Domnini (sub Heliogabalo imperatore. Meletius in templo pagano idola destruxit. Vario modo omnes occisi sunt). In Russia et in kalendario regni Serbiae commemoratur Nicetas, stylita Perejaslaviensis, in minaeis Moscovitanis officio solemni habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem (primum magnus peccator, deinde magnus poenitens, † 1186).

25. Maji. Festivitas *tertiae inventionis capitis sanctissimi praecursoris,* quae inducit dispensationem pro vino et oleo; si venit in dominicam pentecostes, transfertur in feriam II subsequentem (caput praecursoris denuo inventum est in vase argenteo, postquam per longum tempus in terra rursum occultatum est. Comana deinde Constantinopolim translatum est). Nocte annuntiatur evangelium ex Luca: Exiit sermo de Jesu in totam Judaeam. In missa legitur epistola ad Corinthios: Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere; evangelium ex Matthaeo: Cum audisset Joannes in vinculis opera Christi. In regno Rumaniae est festivitas de praecepto. Celebratur etiam memoria sti. Pancharii martyris, sine tamen canone (qui, ex Roma, in aula imperatoris degens, per matrem in fide confirmatus, in fine Nicomediae decollatus est). Notatur quoque memoria sti. Therapontis martyris cum olim observata synaxi in vicinitate ad Elaea (qui nonnumquam, vice 25, 26 colitur). Existit pro eo modernum officium extra minaea.

26. Maji. Celebratur per canonem sanctus «apostolus» *Carpus* (unus ex 70 discipulis Christi, qui multos Graecorum et aliorum populorum dicitur convertisse ad Christum, daemones fugasse et denique in pace obdormisse,

etiam miraculis glorificatus. In Russia notatur pro hac die inventio corporis Macarii Kolazinensis (de quo agitur 17 Martii), deinde Georgius „novus martyr", qui Sredzae, in civitate Bulgarorum, ab impio sultano Turcico Selimo occisus est; habens in minaeis Moscovitanis speciale officium et notatus etiam in kalendario regni Serbiae.

27. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Helladius,* episcopus et martyr (qui variis tormentis subjectus, in ignem injectus, spiritum Deo reddidit). Annuntiatur pro hac die olim observata memoria sanctorum Sergii et Bacchi in Ruffianis. Memoria sti. Stephani, patriarchae Constantinopolitani, perficiebatur in martyrio sti. Georgii in quodam monasterio. In horologio Ruthenorum, apud Russicos et in kalendario regni Serbiae commemoratur stus. Therapon, episcopus et martyr, qui imo in minaeis Moscovitanis officium diei habet, vice s. Helladii. In Russia notatur translatio aut inventio corporum Cyriaci, Photii et Jonae, metropolitarum Kiowiensium (quae facta est 1472). Celebrantur deinde Therapontes, higumenus Bellozerensis († 1426), et modernis temporibus Joannes Russki (Russicus, mortuus saeculo XVIII in captivitate Turcica), qui officium speciale habet. In minaeis Moscovitanis et in kalendario regni Serbiae annuntiatur adhuc inventio reliquiarum Nili, novi thaumaturgi.

28. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Eutyches* vel *Eutychius,* episcopus *Mytilenae* (aquis immersus). In horologio Ruthenorum et apud Russicos coluntur stus. Nicetas, episcopus Chalcedonensis, qui in minaeis Moscovitanis officium diei habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est, et sanctus Helladius martyr (Graece die praecedenti). In Russia et in kalendario regni Serbiae annuntiatur Ignatius, episcopus Rostoviae, in minaeis Moscovitanis cum speciali officio († 1288).

29. Maji. Celebratur per canonem sancta martyr *Theodosia* (virgo ex Tyro, Caesareae annos 18 nata varie torta et in aquam demersa). Eadem die colitur sta. Theodosia, martyr et virgo Constantinopolitana, cujus synaxis et festivitas erat in monasterio Dexiocratis, ubi ejus corpus asservabatur (quae ex suis amplis divitiis fecit imagines aureas et argenteas Christi et deiparae virginis et stae. Anastasiae martyris. Sub Leone Isaurico, quando imago Christi de porta aenea auferri debuerat, ipsa cum aliis mulieribus scalam subtraxit. Inhumanissimo et crudelissimo modo occisa est, multis miraculis post mortem glorificata). De ea existit etiam officium modernum. In Russia et in kalendario regni Serbiae colitur Joannes Salus, qui etiam proprium officium et quidem secundum minaea Moscovitana solemne cum polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet. (Pro Christo stultus factus, † circa a. 1490, a. 1647 concilio Moscovitano canonizatus.)

30. Maji. Celebratur per canonem sanctus *Isaacius,* higumenus monasterii Dalmatum (qui ex oriente venit Byzantium, ter exhortatus est Valentem imperatorem ad expeditionem contra Gothos proficiscentem ad reddendas ecclesias catholicis et illi divinum judicium comminatus est. Quapropter in carcerem conjectus est, usquedum imperator feliciter rediret. Quia autem ejus praedictio de ultione divina impleta est, liber effectus usque ad mortem Constantinopoli vixit, orationibus, virtutibus et miraculis celeber). Memoria sanctorum martyrum Eusebii, Romani, Meletii, Charalampis, Christinae et multorum Nicomediae combustorum perficitur sine canone cum synaxi olim observata in martyrio stae. Euphemiae intra templum sancti martyris Laurentii.

Italo-Graeci et Rutheni celebrant hodie memoriam patrum et cognatorum sti. Basilii magni.

31. Maji. Celebratur per canonem sanctus martyr *Hermes* (ex Comana, sub Antonino primum miles erat, senectute illi cutis abstracta est et oculi effossi sunt. Ipse deinde convertit aliquem mixtorem veneni, qui illum veneno occidere studuit, et denique decollatus est). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Hermem, discipulum sti. Pauli apostoli. In Russia habetur inventio corporis sti. Theodosii Kiowiensis.

ι) Mensis Junii.

1. Junii. Celebrantur per canonem sancti martyres: *Justinus Philosophus* et alter *Justinus* cum sociis. In Russia celebratur sanctus Agapitus, monachus Kiowiensis (qui sanavit aegrotos, † 1095), in monasterio Kiewo-Cryptensi speciali officio, et Dionysius Glusicensis († 1437, synodo Moscovitana canonizatus 1575), qui in minaeis Moscovitanis solemne officium cum lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est.

2. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Nicephorus,* patriarcha Constantinopolitanus et confessor (sub Constantino Copronymo, cujus pater jam propter cultum imaginum flagellatus et in exilio mortuus est. Ipse post mortem sti. Tharasii invitus patriarcha creatus est. Sub Leone Isaurico fuit propugnator orthodoxiae, quapropter in arctam custodiam clausus est. Post mortem Leonis profunda senectute mortuus est). Ejus synaxis perficiebatur in templo sanctorum apostolorum. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Alexandrum, Constantinopolitanum archiepiscopum. Colitur deinde a Russicis, Serbis et Rumanis Joannes Sucaviensis (Belgradi a Muhametanis medio aevo post varia tormenta decollatus), qui etiam officium liturgicum et quidem in minaeis Moscovitanis solemne cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet.

3. Junii. Sanctus martyr *Lucilianus* cum virgine *Paula* et cum *tribus pueris:* Hypatio, Claudio et Dionysio celebrantur per canonem (Lucilianus sub Aureliano imperatore prope Nicomediam, primum cultor idolorum, in carcere invenit tres pueros memoratos. Post varia tormenta Byzantium tractus est, ubi pueri decollati sunt et ipse crucifixus est. Virgo Paula, quae ossa martyrum collegit et christianos in carcere detentos visitavit, post varia tormenta eodem loco sicut priores decollata est. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat). Ipsorum synaxis perficiebatur in sanctissimo ipsorum martyrio in vicinitate ad templum Michaelis archangeli in Oxia.

4. Junii. Celebratur per duos canones sanctus **Metrophanes,** patriarcha **Constantinopolitanus** (tempore Constantini Magni, primus historice certus episcopus Byzantii, nepos imperatoris Probi, filius Dometii, qui vixit temporibus concilii Nicaeni. Infirmitate impeditus stum. Alexandrum presbyterum ut suum vicarium misit, quem etiam prophetice ut successorem praedixit). Ipsius synaxis et festum perficiebatur in templo stae. Sophiae et in templo ipsius sti. Metrophanis, ubi etiam sepultus erat. Nocte canitur etiam canon deiparae virginis.

5. Junii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Dorotheus,* episcopus *Tyri* (qui temporibus Licinii, Diocletiani et Maximiani diversis locis vixit, sub Juliano apostata 107 annos natus tortus est. Reliquit plura scripta Graeca et Latina et etiam alias linguas novisse dicitur. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Recolebatur etiam Constantinopoli liberatio a captivitate barbarica per intercessiones deiparae virginis, per quam Deus hominum genus custodit (liberatio ab Avaris) cum duplici processione publica, una in campum, altera in templum urbis: sive sti. Gregorii theologi sive sti. Babylae. In Russia celebrantur Igor magnus, dux Tschernigoviae et Kiowiae (qui regno valedicens monasterium ingressus est), tamen etiam ibi saeculo XII occisus, Theodorus, dux Nowgorodensis († saeculo XIII), et Constantinus, metropolita Kiowiensis († 1159).

6. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Hilarion junior,* higumenus monasterii Dalmatum (confessor orthodoxiae, sub ikonoklasi in exilium missus et a sta. Theodora revocatus, anno 70 vitae suae † 845). Olim etiam habebatur canon sti. *Bessarionis, thaumaturgi* et anachoretae (in deserto Scetico fine saeculi IV, sanctitate et miraculis celebris). Habet adhuc canonem in minaeis Cryptoferratensibus. Annuntiatur deinde Constantinopoli olim observata dedicatio templi sti. Petri. Memoria sanctae martyris et thaumaturgae Zenaidis celebrabatur sine canone cum synaxi in templo ipsius in locis Basilisci. Memoria sanctarum quinque virginum Marthae, Mariae, Cyriae, Valeriae et Marciae recolebatur cum synaxi in sanctissimo ipsarum templo in locis Basilisci (Caesareae in Palaestina in magna pietate viventes, propter fidem tortae, inter tormenta mortuae sunt). In Russia habetur Paisius Golicensis († initio saeculi XVI, higumenus monasterii assumptionis).

7. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Theodotus* martyr, episcopus Ancyrae (detentus, quia corpora virginum et martyrum sepelivit, post varia tormenta decollatus). Memoria sanctorum Anthimi presbyteri et Stephani in Spudaeis perficiebatur in vicinitate ad locum Florentii, sine tamen canone.

8. Junii. Celebratur per canonem *translatio* ossium sancti martyris *Theodori,* ducis exercitus, quae dispensationem pro vino et oleo inducit. Deinde annuntiatur memoria plusquam sanctae deiparae olim observata in Sosthenio.

9. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Cyrillus Alexandrinus.* Annuntiatur etiam olim observata synaxis Michaelis archangeli in Sosthenio. Horologium Ruthenorum commemorat sanctas martyres Theclam, Martham et Mariam. In Russia coluntur Cyrillus Belozerensis (fundator illius monasterii, † 1427), qui in minaeis Moscovitanis solemne officium cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est, et Alexander, higumenus Christensis († 1439, fundator monasterii Christensis cum ecclesia assumptionis).

10. Junii. Celebrantur per canonem sti. *Alexander* et *Antonina* martyres. (Sancta virgo Antonina, ex loco Cardamo, inclusa est in malam domum. Sanctus Alexander illam liberavit, occulte intrans. Ambo deinde crudeliter torti sunt. Summitates manuum et pedum illis abscissae sunt, denique in ignem conjecti sunt, Constantinopoli sepulti.) Synaxis ipsorum perficiebatur in monasterio vocato Maximi, ubi eorum corpora asservabantur. Olim hac die canonem habuit

sanctus martyr *Timotheus*, episcopus *Prusae* in Bithynia (sub Juliano apostata, magnus thaumaturgus, qui dicitur per impositionem veli donorum missae draconem occidisse. Jussu Julianii decollatus est), qui in minaeis Cryptoferratensibus celebratur simul cum martyribus praecedentibus. Synaxis et festivitas ejus perficiebatur in ipsius sanctissimo templo, quod invenitur apud Xerolophum in loco Deutero.

11. Junii. Celebrantur per canones sancti apostoli *Bartholomaeus* et *Barnabas*, quorum solemnitas dispensationem pro vino et oleo inducit. Unus canon est Bartholomaei, alter Barnabae. In missa annuntiatur epistola ad Corinthios II: Deus nos apostolos novissimos ostendit; evangelium Lc 10, 10—21. Synaxis perficiebatur in venerando apostolico templo sti. Petri. Annuntiatur etiam synaxis archangeli Gabrielis. (Quae festivitas ortum sumpsit a monte Athone a quodam miraculo. In quadam cella dedicata assumptioni deiparae venit nocte Gabriel archangelus sub specie monachi et simul cum monacho illam inhabitante officium recitavit. Quando autem monachus incepit psallere: «Illam, quae gloriosior est seraphim» etc., archangelus addidit verba: «Dignum est in veritate te glorificare etc., quae monacho totaliter ignota erant, et jussit ea cantari apud omnes orthodoxos. Ita celeberrimus iste cantus in honorem deiparae virginis in ecclesia Graeca introductus est.)

12. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Onuphrius* Aegyptius (convenit in Aegypto cum sto. Paphuntio, qui ejus vitae facta posteritati conservavit). Ejus synaxis perficiebatur in sanctissimo ipsius sacello et imprimis ipse in monasterio sti. Alypii colebatur. Celebratur deinde etiam in Russia et in kalendario regni Serbiae sanctus Petrus in monte Athone (sub isto mons Athonis jussu deiparae virginis nomen sancti recepit. Ejus vita a Gregorio Palama descripta est). In Russia et in kalendario regni Serbiae commemorantur Arsenius Conevensis (saeculo XV), Cassianus et Jonas, monachi Solovecenses (qui naufragio perierunt in mari albo circa a. 1560). Et Stephanus Comelscius, qui per proprium officium laudatur (et qui erexit ecclesiam cum monasterio apud lacum Komelam, † 1542).

13. Junii. Celebratur per canonem sancta martyr *Aquilina* (sub Diocletiano, ex Palaestina, quindecim annos nata baptizata, conduxit coaequales sodales suas ad fidem Christi, post diversa tormenta decollata est, quam martyrologium Romanum eadem die laudat), cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in templo in loco Philoxenis. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Triphyllium, episcopum Lenensiae, Cypri. In Russia colitur Andronicus Moscovitanus (qui invigilavit super aedificationem templi sanctissimi Salvatoris Moscovitani, cui etiam monasterium addidit, dicitur mortuus esse 1404).

14. Junii. Celebratur per canonem celeberrimus ille sanctus *Elisaeus propheta*, quem martyrologium Romanum eadem die laudat, et cujus synaxis perficiebatur in sanctissimo ipsius templo. Alius canon laudat stum. *Methodium*, patriarcham *Constantinopolitanum*, confessorem (magnum propugnatorem cultus imaginum), cujus synaxis habebatur Constantinopoli in domo, in qua sepultus erat intra templum sanctorum apostolorum. Haec duplex memoria videtur aliquem characterem festivum habere. In monte Athone celebratur Niphon, asceta ejusdem montis, de quo officium extra minaea existit.

15. Junii. Celebratur per canonem sanctus *propheta Amos* veteris testamenti. Deinde annuntiatur Constantinopoli synaxis deiparae olim observata in locis Maranacii. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Hieronymum,

doctorem ecclesiae. Aliqua kalendaria parva Russiae habent translationem sti. Theodori Sykeotae. Commemorantur etiam Jonas, metropolita Moscovitanus, in minaeis Moscovitanis solemni officio habente lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum et canonem Dei genitricis, qui etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est, et Gregorius Avnezensis (a Tartaris et Viaticensibus occisus a. 1392). Celebrantur adhuc hodie Lazarus, rex Serbiae, in Serbia solemnissimo officio habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum, duplicem canonem et canonem Dei genitricis, qui ut magnus martyr colitur (qui fundavit celeberrimum templum Ravanicae, a Turcis capite truncatus a. 1389), et Ephraem, patriarcha Serbicus, qui etiam in Serbia festivo officio decoratus est.

16. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Tychon thaumaturgus*, episcopus Amathunti in Cypro. (A parentibus christianis ortus, a sto. Epiphanio episcopus ordinatus, destruxit idola et multas ecclesias aedificavit, quas ditissime ornavit. Cujus amor beneficentiae jam ejus juventute a Deo miraculis contra patrem protectus est. In ejus festivitate dicitur quotannis intra missam vitis immatura ad perfectam maturitatem fructuum pervenire.) Annuntiatur etiam Constantinopoli synaxis deiparae olim habita in Eudocianis. In Russia commemoratur Tychon Luchoviensis monachus.

17. Junii. Celebrantur per canonem sancti martyres *Manuel*, Sabel et Ismael (tres fratres ex Perside, qui Chalcedone lacrimis ploraverunt idololatriam Juliani, quapropter crudeliter torti et denique omnes decollati sunt). Synaxis ipsorum perficiebatur in sanctissimo ipsorum templo martyrico. Praeterea coluntur sancti martyres Isaurus, Innocentius, Felix, Hermeus et Peregrinus. (Isaurus cum sociis Athenis ortus in speluncam convenit cum Felice et aliis, quos ad Christum convertit. Post diversa tormenta decollati sunt, quos martyrologium Romanum eadem die laudat.)

18. Junii. Celebrantur per canonem sancti martyres *Leontius* cum sociis, quorum synaxis perficiebatur in Camaridio et in sacello sti. Leontii in vicinitate ad portam pontis. (Leontius, Graecus ex nativitate, miles erat in Africa tempore Vespasiani, ad ipsum duo alii milites, Hypatius et Theodulus, missi sunt, qui per vocem de coelo conversi sunt et ab ipso baptizati. Hypatius et Theodulus post diversa tormenta decollati sunt. Leontius suspensus, cum lapide ad collum alligato in mare demersus et sic mortuus est in Phoenicia, quem martyrologium Romanum eadem die laudat.) Annuntiatur etiam synaxis archangeli Michaelis olim habita in vicinitate ad stum. Julianum in foro. In Russia recolitur hodie festum beatae Mariae virginis Bogolubensis (institutum 1158 ab Andrea Bogolubscio, cui, volenti imaginem deiparae Rostoviam transportare, deipara apparens jussit illam Wladimiriam deferri, ubi ejusdem jussu urbs fundata est).

19. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Judas apostolus*, frater Domini. Sanctus martyr et episcopus Asyncritus (gladio occisus) colitur sine canone cum synaxi olim observata in martyrio sti. Isidori intra templum stae. Irenae. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Zosimum, martyrem.

20. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Methodius* martyr, episcopus *Patarae* (qui pugnavit contra doctrinas Origenis, mortuus est martyr, etiam scriptis celeber). Notatur etiam inventio et translatio vestium et mantellorum sanctorum apostolorum et evangelistarum Joannis, Lucae, Andreae et Thomae, Elisaei prophetae et Lazari martyris, quae deposita sunt in templo sanctorum

apostolorum. Colitur hodie sanctus Nahum, episcopus Bulgariae et thaumaturgus (qui adjutor erat sanctorum Cyrilli et Methodii et illos Romam comitatus est).

21. Junii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Julianus* in *Cilicia* (ex Anazarbe, a matre Christiana, 18 annos natus, in sacco pleno serpentium et sabuli in mare missus est, qui laudatur a sto. Joanne Chrysostomo et quem martyrologium Romanum pro eadem die commemorat). Colitur etiam hac die sanctus martyr Julianus in Aegypto cum sociis, cujus synaxis perficiebatur in sanctissimo ipsius martyrio in vicinitate ad forum, sine tamen canone (qui sub Diocletiano fuit). In Iberia celebrantur Luarsabus et Arcilus, reges Iberiae.

22. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Eusebius*, episcopus *Samosatae*, cujus synaxis perficiebatur in templo sti. Joannis in vicinitate ad Arcadiana (magnus propugnator orthodoxiae, cui jam sub Constantino abscissionem manuum comminati sunt, ad quam subeundam paratus erat, at qui sub Valente in exilium relegatus est, post cujus mortem reversus a muliere Ariana tegula a tecto dimissa occisus est, cui adhuc ante mortem veniam annuntiavit). Sancti martyres Zenon et Zenas coluntur sine canone cum synaxi olim observata in templo sti. Georgii in Kyparissio. (Zenon miles, Zenas domesticus ejus, quorum primus dejecit altare idolorum et incarceratus est, cujus Zenas osculavit vincula, quapropter ambo post diversa tormenta decollati sunt.) Sancti martyres Pompianus, Galaction, Saturninus et Juliana celebrantur sine canone cum synaxi olim habita in martyrio ipsorum in vicinitate ad stam. Euphemiam. Galaction et Juliana adhuc nominantur horologio Ruthenorum.

23. Junii. Celebratur per canonem sancta martyr *Agrippina* (ex Roma, virgo, magna virtute distincta, percussa, deinde ex vinculis liberata et mortua, cujus corpus a piis mulieribus clam in Siciliam delatum magna miracula perfecit. Saraceni, qui ecclesiam illius sepulturae violare conati sunt, graviter puniti sunt). Hodie celebratur in Russia et in kalendario regni Serbiae aliud festum beatae Mariae virginis Wladimirensis et quidem eiusdem occursus, in minaeis Moscovitanis officio solemni festivo (propter liberationem urbis Moscovitanae, a. 1480).

24. Junii. Summa celebritas **nativitatis Praecursoris,** in qua festivitate patriarcha oecumenicum thronum occupat et quae inducit dispensationem imo pro piscibus. Imperator olim vesperis et missae assistebat in monasterio Petrae. In magnis vesperis annuntiatur lectio prima ex Genesi (de liberatione Sarae a sterilitate), secunda ex Judicibus (de annuntiatione nativitatis Sampsonis, qui et ipse ex sterili ventre natus est), tertia ex Isaia: Consolamini, consolamini populum meum (cum istis verbis: vox clamantis in deserto). Nocte canitur evangelium ex Luca: Concepit Elisabeth. Duo canones sunt, unus sti. Joannis Damasceni, alter Gregorii poema; Epistola in missa est ad Romanos: Nunc propior est nostra salus, quam cum credidimus; evangelium Lc 1, 1—80. Synaxis erat in prophetico templo praecursoris in locis Sphorakii. Simul annuntiatur memoria sanctorum parentum praecursoris, Zachariae et Elisabeth.

25. Junii. Celebratur per canonem sancta martyr *Pheuronia* seu Febronia, cujus synaxis perficiebatur in templo sti. Joannis baptistae in Oxia (monacha,

tempore Diocletiani, terribiliter cruciata, denique decollata). Colitur etiam Dionysius, fundator monasterii sti. Joannis baptistae in monte Athone, de quo etiam officium existit. In Russia et in kalendario regni Serbiae commemorantur Petrus et Febronia Muromenses (Petrus Muromiae dux, † 1228), in minaeis Moscovitanis speciali officio festivo utrique communi cum polyeleos, evangelio nocturno, duplici canone et canone Dei genitricis. Celebratur etiam hodie Petrus Niegus montis nigri, archiepiscopus et princeps (natus 1747, † 1830).

26. Junii. Celebratur per canonem sanctus *David Thessalonicensis* (magnus thaumaturgus, ex oriente ortus et occidentem illuminans). Observabantur olim etiam encaenia templi sti. Theodori in Risio. Annuntiatur in Russia festum beatae Mariae virginis Romanae vel Tichviniensis (in memoriam apparitionis hujus imaginis, quae locum habuit a. 1383 apud fluvium Tichvinam), in minaeis Moscovitanis cum solemni officio habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem, quae solemnitas etiam in kalendario regni Serbiae notatur. Nominatur etiam Dionysius, episcopus Suzdaliensis († 1385).

27. Junii. Celebratur per canonem sanctus *Sampson Xenodochus* (Romanus origine, qui divitias pauperibus distribuit. Constantinopoli a Mena patriarcha presbyter ordinatus est. Ipsum Justinianum sanavit, quapropter hic maximum xenodochium erexit. Sanctus ipse constitutus est scevophylax ecclesiae stae. Sophiae), cujus synaxis perficiebatur in xenodochio ipsius. In Russia celebratur gratiarum actio pro victoria a Petro I Poltavae super Suedos conquisita, in minaeis Moscovitanis officio valde solemni.

28. Junii. Celebratur per canonem *translatio* ossium sanctorum *Cyri et Joannis* cum synaxi olim observata in loco Sphorakii et in Arkanis. In Russia habetur memoria Sergii et Germani Barlaamicorum, quae etiam in kalendario regni Serbiae inscripta est (qui vixerunt saeculo XIV).

29. Junii. Celeberrima festivitas sanctorum **apostolorum Petri et Pauli,** in qua patriarcha oecumenicum thronum occupat et quae dispensationem etiam pro piscibus inducit. In vesperis tres lectiones sunt ex epistola I Petri. Unus canon Petri est sti. Joannis Damasceni, alter Pauli est anonymus. Monasterium Cryptoferratense habet adhuc canonem, a sto. Bartholomaeo compositum. Synaxis perficiebatur in magno templo apostolorum, deinde in orphanotrophio sti. Pauli et in templo sti. Petri. In missa annuntiatur epistola II ad Corinthios: In quo quis audet, audeo et ego (in honorem sti. Pauli); evangelium Mt 16, 13—19: Venit Jesus in partes Caesareae Philippi (in honorem sti. Petri). In Russia annuntiatur Petrus Rostoviensis (monachus, qui aedificavit ecclesiam cum monasterio sanctorum apostolorum Petri et Pauli, † 1290).

30. Junii. Festiva **synaxis** sanctorum duodecim **apostolorum,** quae dispensationem pro vino et oleo inducit, celebrata eodem modo quo apud nos, saepe die sanctorum Petri et Pauli communis commemoratio apostolorum adjungitur. Apostolis autem stricto sensu adduntur in synaxariis discipuli: Jacobus, Simon, Barnabas, Marcus, Lucas, Philippus diaconus, Ananias, Justus, Stephanus protomartyr, Prochorus diaconus, Nicanor diaconus, Parmenas et Nicolaus diaconi. Ad hanc celebrationem olim imperator vesperis et missae assistebat in magno templo apostolorum. Unus canon psallitur «coryphaeorum», sc. Petri et Pauli, alter duodecim apostolorum a Theophane. In missa habentur epistola II ad Corinthios: Deus nos apostolos novissimos ostendit; evangelium

Mt 9, 36 bis 10, 8 (de vocatione duodecim apostolorum). Apud Iberos recoluntur sanctus Georgius Metha Tzmindanus et sti. Joannes, Euthymius et Georgius, monachi in monte Athone.

ια) Mensis Julii.

1. Julii. Festivitas sanctorum martyrum *Cosmae et Damiani* inducit dispensationem pro vino et oleo (hodierni martyres dicuntur esse Romani et etiam ipsi tamquam medici mercede non conducti celebrantur. Aliquis medicus invidiosus dicitur illos allicuisse in montem et ibi lapidasse), quorum synaxis perficiebatur in templo ipsorum in loco Paulini. Epistola I ad Corinthios: Fratres, vos estis corpus Christi; evangelium Matthaei: Gratis accepistis, gratis date. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Petrum, patricium vocatum.

2. Julii. Festum *depositionis venerandae vestis deiparae* Virginis in Blachernis, quae dispensationem pro vino et oleo inducit, celebratur cum officio (vocatur etiam depositio in sancta arca venerandae vestis. Haec translatio locum habuit sub Leone magno et Borina conjuge. Dicitur inventa esse vestis deiparae a duobus patriciis Galbio et Candilo in Palaestina apud mulierem quandam et ita esse Constantinopolim transportata). Synaxis observabatur in Blachernico templo deiparae. Canones festivitatis sunt unus Josephi, alter anonymus. Minaea Cryptoferratensia habent pro completorio adhuc alium canonem sti. Bartholomaei. In missa annuntiantur epistola ad Philippenses: Nostra autem conversatio in coelis est; evangelium Lc 17, 3—10 (electio harum pericoparum non satis clara est, forsitan exprimi debet potentia vel vis intercessionis deiparae). Ecclesia Latina posteriore tempore eadem die ad unionem cum ecclesia Graeca obtinendam instituit solemnitatem visitationis deiparae, ut utraque ecclesia in una die matrem Dei colat. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Juvenalem, patriarcham Jerosolymorum. Moscoviae celebratur etiam festum beatae Mariae virginis Achtyrensis (cujus apparitio locum habere dicitur a. 1739). Commemoratur deinde Photius, metropolita Kiowiensis (acerrimus adversarius unionis in Russia, † 1431).

3. Julii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Hyacinthus* (cubicularius imperatoris Trajani, ex Caesarea in Cappadocia, toto corpore percussus, deinde in carcere fame necatus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Synaxis ejus perficiebatur in ipsius martyrio in circuitu Troadisii. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Anatolium, patriarcham Constantinopolitanum. Recoluntur in Russia translatio corporis Philippi, metropolitae Kiowiensis, qui etiam in kalendario regni Serbiae pro eadem die notatur, in minaeis autem Moscovitanis officium solemne cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet, mors Basilii († 1249) et Constantini, ducum Jaroslaviae, denique Joannes Salus Moscovitanus († 1589).

4. Julii. Celebratur per canonem sanctus *Andreas Cretensis,* episcopus (celeberrimus poeta canonum, ex Hierosolymis ortus). Observatur etiam memoria sti. Theodori martyris, episcopi Cyrenae, sine canone cum synaxi olim habita in martyrio sti. Theodori in Risio (secundum martyrologium Romanum, quod illum eadem die laudat, solum confessor. Plumbatis caesus et lingua abscissa in pace tandem occubuit). Horologium Ruthenorum, minaea Mosco-

vitana et kalendarium regni Serbiae commemorant stam. Martham, matrem sancti Symeonis de monte admirabili, quae in minaeis Moscovitanis imo officium habet praeter s. Andream (quem vide 24 Maji). Notatur pro hac die in Russia inventio corporis Euthymii Suzdalensis (quem vide jam 1 Aprilis).

5. *Julii.* Memoria sti. *Athanasii in monte Athone*, quae cum canone celebratur, habet characterem festivum (celeberrimus quasi fundator sanctuarii montis Athonis). Per alium canonem celebratur sanctus *Lampadus* (asceta a juventute, potentia super daemones distinctus, in spelunca sepultus, quae inde fons sanationum facta est). Apud Ruthenos celebrantur ex recentissimis temporibus (ad imitationem ecclesiae Latinae, quae hunc diem habet) festivo modo ss. Cyrillus et Methodius, Slavoniae apostoli. Commemorantur etiam in horologio eorum sta. Anna et sta. Cyrilla martyres. Notantur pro hac die in Russia et in kalendario regni Serbiae inventio corporis Sergii Radonicensis, quae festivitas in minaeis Moscovitanis solemne officium cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet (quem vide jam 25 Septembris).

6. *Julii.* Per canonem celebratur sanctus *Sisoes magnus* (contemporaneus sti. Antonii, virtutibus et ascesi distinctus, qui imo mortuos suscitavit. Celeber est responsis suis, quae partim scriptis mandata sunt). Eadem die observabatur memoria Archippi et Philemonis sine tamen canone in martyrio ipsorum in Elea. Simili modo sancti martyres Apollonius, Alexander, Epimachus et Onesimus habebant synaxim in Hexakionio. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Juventium martyrem. In laura Kiowiensi recolitur Juliana, ducissa et virgo (saeculo XVI, filia Georgii ducis Olcanensis), cum speciali officio festivo, evangelio nocturno necnon epistola et evangelio pro missa assignatis.

7. *Julii.* Per unum canonem laudatur sanctus *Thomas in Maleo* (primum miles, deinde ascesi excellens, super cujus caput apparuit columna ignis. Ipse multas infirmitates sanavit et orationibus aquam profluere fecit). Alter canon laudat sanctam virginem et martyrem *Cyriacam* (quae Trophae in Calabria sub Diocletiano fuit, secundum martyrologium Romanum nomen Domninae habuit et decollata est). Secundum minaea Cryptoferratensia adhuc celebratur sanctus *Achatius super scalam* (qui olim ubique canonem habebat). Memoria sanctorum martyrum Eustatii, Polycarpi et Evangeli recolebatur cum synaxi in Sibonia, sine tamen canone. In Russia notatur obitus Euphrosynae ducissae († initio saeculi XV).

8. *Julii.* Celebratur per canonem sanctus «magnus martyr» *Procopius* (tempore Diocletiani, ex patre christiano et matre pagana ortus, post mortem patris factus dux exercitus Alexandriae jussus est christianos persequi. In via ad Alexandriam voce de coelo et apparitione crucis conversus est. Per paganam matrem accusatus, crudeliter caesus, deinde ex carcere liberatus est. Oratione destruxit idola et inde multas personas convertit ad Christum, quae tamquam martyres mortuae sunt. Carbones ignitos in manibus portavit, caminum ignis ardentis in quem dejiciendus erat signo crucis extinxit, denique decollatus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Synaxis ejus perficiebatur in ipsius martyrio in vicinitate ad Chelone et in Condulio. Colitur etiam Theophilus (monachus montis Athonis in cella sti. Basilii, post mortem oleum effluens, de quo existit officium modernum extra minaea).

In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur festum imaginis Cazanensis beatae Mariae virginis, in minaeis Moscovitanis officio solemni habente lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem (hodie recolitur inventio illius imaginis, quae locum habuit a. 1579. Loco inventionis ecclesia sub hoc titulo condita est). Commemorantur etiam Procopius Salus Ustingensis, qui in minaeis Moscovitanis officium festivum cum polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis habet (cujus precibus coram imagine beatae Mariae virginis fusis civitas a pluvia lapidea liberata est, qui † 1303, canonizatus 1547 a synodo Moscovitana), et memoria miraculosae imaginis deiparae Ustingensis, quae etiam cum Procopio inscripta est in kalendario regni Serbiae (miraculum modo memoratum apud Procopium).

9. Julii. Celebratur per canonem sanctus *Pancratius*, episcopus *Tauromeniae* et martyr (Antiochiae a sto. Petro apostolo conversus et episcopus consecratus, qui deinde in insula Sicilia multos ad Christum convertit, imprimis proconsulem Bonifatium, denique occisus est), cujus synaxis perficiebatur in venerando apostolico templo sti. Joannis theologi. Annuntiatur etiam hodie olim observata dedicatio deiparae ad fontem. Horologium Ruthenorum commemorat stum. Theodotum, episcopum Edessenum. Celebratur in Russia apparitio imaginis beatae Mariae virginis Colocensis (1413 a Luca ruricula inventae).

10. Julii. Celebrantur per canonem sancti *45 martyres Nicopoli in Armenia*, quorum synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Aquilinae in vicinitate ad forum (qui tempore Licinii imperatoris combusti sunt, inter quos fuerunt etiam primarii civitatis: Leontius, Mauritius, Daniel et Antonius, quos omnes martyrologium Romanum eadem die laudat). Annuntiatur etiam Constantinopoli synaxis sti. Joannis apostoli olim habita in locis Beati. In Russia recolitur translatio tunicae Salvatoris ex Perside in Moscoviam, quae in minaeis Moscovitanis officium festivum cum lectionibus scripturalibus, polyeleos et evangelio nocturno possidet, deinde habetur festivitas imaginis beatae Mariae virginis Konevensis (quae imago 1393 in Russiam invecta est). Festivo modo colitur, tam apud schismaticos quam apud catholicos Ruthenos, celeberrimus sanctus Antonius, monachus Kiewo-Cryptensis (instructor monasticae vitae in Russia et primus fundator monasterii Cryptensis, † 1073), qui in illo monasterio et etiam in minaeis Moscovitanis speciale officium cum parvis et magnis vesperis, duplici canone, evangelio nocturno, epistola et evangelio pro missa assignatis habet. Omnes tres memoriae notantur etiam in kalendario regni Serbiae.

11. Julii. Memoria sanctae «magnae martyris» **Euphemiae** habet characterem festivum (celebratur imprimis in synaxario, quod patres concilii Chalcedonensis tomum unum, qui rectam fidem continebat, et alterum, qui haeresim continebat, in sepulcro stae. Euphemiae posuissent. Tomus haereticus deinde inveniebatur ad pedes martyris et tomus rectae fidei in ejus manu. Ita haeresis redarguta est, unde etiam haec festivitas vocatur: Synaxis canonis fidei Chalcedonensis. In vesperis fiunt lectiones, sicut postea in festo sti. Pantaleonis notabuntur. Nocte annuntiatur evangelium secundum Marcum de muliere haemorrhoissa. Psallitur canon deiparae virginis. In missa leguntur epistola ad Corinthios: Fratres, adjuvantes exhortamur vos, ne in vacuum; evangelium ex Luca: In illo tempore invitavit aliquis Pharisaeorum Jesum, ut manducaret cum eo. Synaxis perficiebatur in ecclesia stae. Euphemiae. Aliquis novus «martyr» Nicodemus (Almpasanii in Albania gladio occisus) habet officium modernum. In Moscovia celebratur festum beatae Mariae virginis Rzevensis (cujus inventio miraculosa fuit saeculo XVI). Colitur deinde in Russia et in

kalendario regni Serbiae sta. Olga, magna ducissa Kiowiae, avia sti. Wladimiri, in minaeis Moscovitanis speciali officio conjuncto illi s. Euphemiae (circa 958 Constantinopoli baptizata), quae etiam a Ruthenis catholicis insimul cum Wladimiro honoratur, quamvis non in officio.

Dominica post festum stae. Euphemiae celebratur officium *sanctorum 630 patrum concilii Chalcedonensis.* In vesperis annuntiantur tres lectiones scripturales: una de Genesi, duae de Deuteronomio. In missa habetur epistola ad Titum: Fidelis sermo; evangelium secundum Matthaeum: Vos estis lux mundi.

12. Julii. Celebrantur per canonem sancti martyres *Proclus* et *Hilarion* (sub Trajano, quorum primus post diversa tormenta occisus, secundus brevi post decollatus est), quorum synaxis perficiebatur in monasterio Hypetiae in vicinitate ad Matronam. Olim etiam canonem habebat apud Graecos et adhuc hodierna die habet in minaeis Moscovitanis sanctus *Michael Maleinus* (pater spiritualis sti. Athanasii de monte Athone, ca 923), qui etiam in kalendario regni Serbiae hac die inscriptus est. In Russia coluntur sancti martyres Theodorus et Johannes (ca 983), deinde Simon Volomensis (occisus 1641).

13. Julii. Celebratur synaxis *archangeli Gabrielis* cum canone. Per alterum canonem laudatur sanctus *Stephanus Sabaita.* Tertius canon adest pro hac die sanctae martyris *Golinduch,* qui ad libitum vice illius sti. Stephani psalli potest (Golinduch cognomine Maria ex Perside, sub Chosroa ad Christum conversa est. Habuit visionem, secundum quam ipsius progenitores pagani fuissent condemnati. A proprio viro ante tribunal posita, 18 annos in carcere, 4 menses in spelunca draconum degens, ubique integra servata, denique Constantinopoli mortua est). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Josephum Thessalonicensem.

14. Julii. Per canonem celebratur sanctus «apostolus» *Aquila* (unus ex 70 discipulis Christi, discipulus sti. Pauli apostoli, in actibus apostolorum memoratus). Sanctus martyr Justus colitur cum synaxi olim observata in orphanotrophio (miles ex Roma, post varia tormenta in camino ignis mortuus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Horologium Ruthenorum commemorat stum. Onesimum.

15. Julii. Celebrantur per canonem sancti martyres *Cyriacus* et *Julitta* (mater et filius ex Iconio, Tarsi in Cilicia sub Diocletiano occisi. Cyriacus, adhuc puer, quia, matrem sequendo, a fide apostatare noluit, contra tribunal allisus et ita occisus, mater decollata est), quorum synaxis perficiebatur in sacello sancti archangeli Michaelis in locis Addae. Minaea Moscovitana jubent illorum officium die praecedenti anticipari et conjungi illi s. Aquilae, ut praesens dies liber remaneat pro officio s. Wladimiri. Memoria Justiniani senioris fiebat in ecclesia stae. Sophiae. Hodie celebratur in Russia et etiam apud Ruthenos catholicos sanctus Wladimirus, magnus dux, in baptismate vocatus Basilius, qui primus Kiowiae totum populum ad Christum adduxit et cum illo baptizatus est in flumine Dniepr († 1015). Ipse vocatur aequalis apostolis, sicut Constantinus Magnus. Russici eundem cultum, quem Graeci habuerant pro Constantino et Helena, transtulerunt ad Wladimirum et Olgam. Sanctus habet in minaeis Moscovitanis solemne officium cum lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno, canone Dei genitricis et duplici canone et etiam in kalendario regni Serbiae celebratus invenitur.

16. Julii. Celebratur per canonem sanctus *Athenogenes*, episcopus et martyr (qui ex Sebaste ortus, sub Diocletiano decollatus est. Secundum legendam ipse in via ad martyrium cervam benedixit, ut semper praeservari deberet a venatore. Omni anno dicitur ejus die cerva in ecclesiam intrare et sancto hinnulum suum offerre. Martyrologium Romanum illum eadem die laudat). Hodie observatur in Russia festum imaginis beatae Mariae virginis Tchirensis (propter miraculum anno 1420 factum, quando dicitur haec imago lacrimas fudisse), quod habet officium proprium. Si ceciderit 16 Julii in dominicam, tunc hac ipsa die alioquin dominica in vicinitate ad 16 Julii aut praecedenti aut subsequenti celebratur localiter apud Graecos et etiam apud Russicos secundum minaea Moscovitana communis festivitas sex primarum oecumenicarum synodorum (quia plures memoriae singularium synodorum occurrunt in anno, ideo communis illarum solemnitas instituta est. Titulus autem huius festi haud correctus apparet, cum Graeci semper consuescant septennarium numerum synodorum pangere, et imo septima synodus speciali honore apud illos gaudeat).

17. Julii. Festivitas sanctae «magnae martyris» **Marinae,** quae inducit dispensationem pro vino et oleo. In missa annuntiantur epistola ad Galatas: Antequam veniret fides; evangelium secundum Marcum de muliere haemorrhoissa. Synaxis perficiebatur intra templum sancti martyris Mennae (Marina ex Antiochia in Pisidia orta, pugnavit in carcere cum magno dracone, denique decollata est, quam martyrologium Romanum eadem die laudat). Hac die colitur in Russia festivitas imaginis beatae Mariae virginis Sviatogorensis (aut melius duarum imaginum ejusdem nominis, quarum una 1563, altera 1569 apparuit).

18. Julii. Celebratur per canonem sanctus martyr *Aemilianus*, cujus synaxis habebatur in templo ipsius (ex Rodostolo in Mysia, sub Juliano apostata in ignem injectus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Annuntiatur etiam olim observata dedicatio deiparae virginis in locis Callistrati. Horologium Ruthenorum, nec non minaea Moscovitana et kalendarium regni Serbiae commemorant sanctum martyrem Hyacinthum Amatridae. In Russia celebratur Joannes patiens, monachus Cryptensis († 1160), qui in illo monasterio speciale festivum officium habet cum evangelio nocturno, epistola et evangelio missae.

19. Julii. Unus canon laudat stam. *Macrinam*, sororem Basilii magni, quam martyrologium Romanum eadem die ponit (quae vitam quasi monachalem duxit). Alter canon laudat stum. *Dionem thaumaturgum*, cujus synaxis in ipsius monasterio perficiebatur (celebrem monachum, qui mortuos suscitavit et multa alia miracula patravit, † ca 433). In Russia celebratur Romanus, dux Riazaniae (a Mongolis 1270 propter fidem Christi occisus).

20. Julii. Magna festivitas sti. **Eliae prophetae,** quae inducit dispensationem pro vino et oleo, cujus synaxis peragebatur in celeberrimo templo Eliae prophetae et in nova ecclesia et quem martyrologium Romanum eadem die laudat. Simul commemorantur sancti prophetae Moses, Aaron et Elisaeus. In vesperis per tres longas lectiones ex libro 3 regum historia Eliae prophetae proponitur. Nocte canuntur canon deiparae et duo canones prophetae. In missa annuntiantur epistola Jacobi: Sumite exemplum patientiae prophetas; evangelium Lc 4, 22—30 (multae viduae erant in diebus Eliae prophetae). In Russia observatur festivitas imaginis beatae Mariae virginis Galicensis (quae apparuit Abrahamio, qui etiam eadem die colitur, † 1375) et inventio Athanasii Brestensis.

21. Julii. Celebrantur per canonem sti. *Joannes et Simeon,* qui propter Christum stulti facti sunt (fratres ex Edessa in Syria, monachi in Palaestina). Annuntiantur etiam hodie synaxis deiparae olim observata in locis Armatii, synaxes antiquitus habitae sancti martyris Acathii in septem gradibus et sti. Eleutherii in vicinitate ad Xerolophum. Horologium Ruthenorum commemorat stam. Ezechielem, prophetam. In laura Kiowiensi colitur Onuphrius, silentiarius, monachus Cryptensis.

22. Julii. Celebratur per canonem sancta «unguentifera et apostolis aequalis» *Maria Magdalena,* cujus synaxis celebrabatur in loco Curatoris in vicinitate ad Taurum et festivitas inducit dispensationem pro vino et oleo («apostolis aequalis» vocatur ut prima annuntiatrix dominicae resurrectionis. Ex eodem titulo recipit in ritu Romano, ubi eadem die colitur, symbolum in missa, sicut apostoli).

23. Julii. Celebratur per canonem sanctus *Phocas,* episcopus et martyr (qui sub Trajano et proconsule Africano mortuum suscitavit et mortuus est, in ardentem balneum inclusus. Sed est translatio reliquiarum ipsius, quae hodie celebratur, apud Ruthenos die praesedenti), cujus synaxis habebatur in martyrio ipsius intra templum sti. Joannis theologi. Annuntiatur etiam hodie synaxis sti. Joannis Baptistae olim observata in locis Olympii. Apud Ruthenos et Russicos coluntur ss. martyres Prophanus, Theophilus et socii.

24. Julii. Celebratur sancta «magna martyr» *Christina,* quae etiam apud nos eadem die commemoratur (quae ex civitate Tyri orta, a patre pagano in turrim inclusa, omnia idola destruxit, ab angelis nutrita, a Christo ipso baptizata est, multos in martyrio suo ad Christum convertit, denique per varia tormenta occisa est, quam martyrologium Romanum eadem die laudat), cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in novo palatio et in vicinitate ad stam. Irenem. «Novus martyr» quidam Theophilus ex Zacyntho (in insula Chio combustus 1635) habet officium modernum extra minaea et celebratur in templo sti. Georgii et in templo praecursoris in Azeca et in monasterio Mennae. Hodie coluntur festivo modo, tam apud Russicos schismaticos quam apud Ruthenos catholicos necnon etiam in kalendario regni Serbiae, celeberrimi fratres martyres Borisius et Gleba sive Romanus et David (secundum nomina baptismatis) in minaeis Moscovitanis solemni officio habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem, principes Russici (filii sti. Wladimiri, a proprio fratre occisi 1015). In Russia adhuc commemoratur Polycarpus, higumenus Cryptensis († ca medium saeculum XII).

25. Julii. Festivitas dormitionis stae. **Annae, matris deiparae,** inducit dispensationem pro vino et oleo. In vesperis annuntiantur tres lectiones ex Sapientia Salomonis. Nocte canitur etiam canon deiparae. In missa annuntiatur epistola ad Galatas: Abraham duos filios habuit; et evangelium Lucae: Nemo lucernam accendit. Synaxis fiebat in loco vocato Deuteron. Commemorantur etiam hodie 165 patres V synodi oecumenicae. Annuntiatur synaxis deiparae olim observata in Pagidio. Horologium Ruthenorum, minaea Moscovitana et kalendarium regni Serbiae commemorant ss. Olympiadem et Eupraxiam, quae in minaeis Moscovitanis canonem in completorio habent. In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur Macarius, higumenus Jeltovodensis, in minaeis Moscovitanis ornatus speciali officio cum polyeleos et evangelio nocturno.

26. Julii. Celebrantur per unum canonem sancti martyres *Hermolaus* cum sociis (presbyter ex Nicomedia, cujus socii fuerunt Hermippus et Hermocrates, viventes sub Maximiano, qui omnes primum in domo occultati erant. Sanctus Pantaleon coactus est ad illos indicandos, quapropter adducti sunt et decollati). Imprimis autem celebratur per alium canonem «magna martyr» **Parasceve,** cujus memoria festivum characterem habet et dissolutionem pro vino et oleo inducit, propter quam etiam cantatur canon deiparae et in missa annuntiatur epistola ad Timotheum: Confortare in gratia. (Quae sub Antonino ex vicinitate Romae orta, a parentibus precibus accepta, in scripturis bene instructa, ipsa annuntiavit evangelium. Ante Caesarem ducta, diversis tormentis affecta, in ipsis incolumis servata est. Caesarem obcaecatum sanavit, qui postea conversus esse dicitur. In alio loco draconi objecta est, quem oratione et signo crucis dirumpi fecit. Denique quodam alio loco decollata est.) Annuntiatur deinde olim observata dedicatio archangeli Michaelis aut archangeli Gabrielis in Challis. In Russia celebratur Moyses Hungarus, monachus Cryptensis (saeculo XI), primum famulus s. Borisii, deinde monachus, qui habet in illo monasterio speciale officium.

27. Julii. Magna festivitas sancti «magni martyris» et medici **Pantaleonis,** quae dispensationem pro vino et oleo inducit, a nobis eadem die celebrata. Synaxis habebatur in ipsa ecclesia Pantaleonis. In vesperis est prima lectio ex Isaia: Omnes gentes, congregamini simul; deinde sequuntur duae lectiones ex Sapientia Salomonis. Nocte canitur canon deiparae. In missa habetur epistola ad Timotheum: Confortare in gratia; evangelium secundum Joannem: Haec mando vobis. Memoria Anthusae homologitriae, i. e. feminae, quae confessor est, recolebatur in monasterio Mantinei (quae vixit temporibus Constantini Copronymi, fundavit templum stae. Annae et multa miracula patravit). Hodie celebratur in Bulgaria simul cum Angelario, Gorazde, Nahum et Sabba, apostolis illius nationis, sanctus Clemens, episcopus Velicensis in Bulgaria, speciali officio solemni habente parvas et magnas vesperas, lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem († 916). In Russia habetur Nicolaus Kazanovius salus (medio aevo vivens, Nowgorodensis).

28. Julii. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» et diaconi *Prochorus, Nicanor, Timon* et *Parmenas* (ex septem primis diaconis, diverso modo torti). Hodie etiam annuntiatur dedicatio templi deiparae olim observata in locis diaconissae. Memoria sanctorum martyrum Quintiani, Dadae, Maximi et Callinici perficiebatur in locis Biglentii. In horologio Ruthenorum commemoratur s. Innocentius I, papa. Hodie habentur in Russia festivitas beatae Mariae virginis Smolenscensis, quae in minaeis Moscovitanis speciali officio cum polyeleos et evangelio nocturno honoratur et etiam in kalendario regni Serbiae inscribitur (vulgo hodigitria dicta, cujus hodie memoria translationis e monasterio annuntiationis in aliud colitur), deinde festivitas imaginis deiparae Grebnevensis (in cathedrali Moscovitana asservatae).

29. Julii. Celebratur per unum canonem sanctus martyr *Callinicus* (Gangrae in Paphlagonia post multa tormenta in ignem injectus), cujus synaxis celebrabatur apud pontem Justinianeum et apud locum, qui vocatur Petrium. Alter canon laudat sanctam martyrem *Theodotam* cum filiis (ex Nicaea, ante proconsulem Bithyniae, qui illam antea ad matrimonium postulaverat, posita

et cum tribus liberis in ignem conjecta). Synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in Campo. Memoria sanctorum martyrum Mamantis et Basilisci agebatur in locis Darii. Memoria sti. Johannis militis recolebatur in templo sti. Joannis evangelistae (qui sub Juliano apostata fuit). Notatur hodie etiam antiquitus observata dedicatio templi supersanctae reginae nostrae deiparae in vicinitate ad Promuntum.

30. Julii. Celebrantur per canonem sancti «apostoli» *Silvas, Silvanus* et socii (Crescens, Penetus et Andronicus, qui praedicaverunt evangelium Chalcedone et in Italia in pace mortui sunt). In minaeis Cryptoferratensibus etiam celebratur per canonem sta. Julitta, martyr (ex Caesarea in Cappadocia, a Basilio magno glorificata, a viro, cum quo litem judicialem habuit, tamquam christiana in tribunal vocata, in ignem conjecta est, cujus corpus incorruptum inventum est). Sti. Benjamin, Benius et Binaeus commemorabantur in vicinitate ad Palatia Septimi. Horologium Ruthenorum commemorat hodie Joannem, militem tempore Juliani apostatae. Celebratur hodie etiam Angelina, despotissa sive principissa Serbiae, in regno Serbiae speciali officio habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum et canonem Dei genitricis (saeculo XV vivens).

31. Julii. Celebratur per canonem sanctus *Eudocimus* (sub imperatore Theophilo in Cappadocia a piis parentibus natus, coactus in exercitu militare, beneficentia distinctus erat, † ca 843, Byzantium translatus est). Agitur etiam proheortia processionis sanctae crucis cum canone alio. Inde fit expositio crucis praeparatoria ad festivitatem 1 Augusti. Ex palatio pretiosa crux olim transportabatur ad magnam ecclesiam cum incenso usque ad altare stae. Sophiae, deinde clerus faciebat adorationem crucis. Post haec crux ponebatur in parvum baptisterium et per quindecim dies subsequentes quotidie circumferebatur per diem et noctem per totam urbem. Celebrabatur deinde olim dedicatio templi deiparae virginis in Blachernis.

ιβ) Mensis Augusti.

1. Augusti. Celebratur festivo modo **processio sanctae crucis** (quae fit media aestate, ubi maximi calores, propter varias infirmitates et epidemias, ut ab illis protegantur domus et aer purificetur). Post laudes fit ingressus cum pretiosa cruce et adoratio illius, sicut in dominica adorationis crucis. Vice trisagii in missa psallitur: Crucem tuam adoremus, Domine! Deinde laudantur per alium canonem martyres *Machabaei* cum matre sua Salome et cum Eleazaro sene, qui apud nos eadem die recoluntur, cum synaxi olim observata in martyrio ipsorum in circuitu Domninae et in Elea. Celebrantur etiam sancti martyres *Polyeuctus, Theodorus, Keryx* et *Eleazarus,* quorum synaxis peragebatur in locis Biglentii in vicinitate ad Chalkotetrapylon. Synaxis sanctorum Minis et Minei observabatur in Septimo. Hac die incipit jejunium quartum anni, jejunium deiparae, quod producitur usque ad ejusdem festum[1]. In Russia celebratur festum misericordissimi Salvatoris nostri Jesu Christi et

[1] Apud Graecos catholicos Melchitas orientis mera abstinentia hoc tempore servatur. Pro Ruthenis Austriacis praescribitur eodem modo, sicut aliis jejuniorum temporibus, abstinentia servanda feriis II, IV et VI.

deiparae Mariae, in minaeis Moscovitanis cum speciali officio habente lectiones scripturales in vesperis, polyeleos et evangelium nocturnum (institutum a. 1164 propter victoriam Russorum contra Bulgaros et Graecorum contra Saracenos. Ideo simul cum cruce imago deiparae Wladimiriensis processionaliter circumfertur).

2. Augusti. Celebratur per canonem *translatio* ossium sancti *protomartyris Stephani* cum synaxi olim habita in templo ipsius. Annuntiatur etiam antiquitus observata dedicatio templi sti. Joannis apostoli. Notatur quoque memoria etiam apud Ruthenos habita sti. Stephani, papae Romani et martyris (qui eadem die in Romanis officiis commemoratur). In Russia et in kalendario regni Serbiae celebratur Basilius salus, Moscovitanus, in minaeis Moscovitanis officio valde solemni, habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem († 1552).

3. Augusti. Celebrantur per canonem sti. *Dalmatius, Faustus* et *Isacius.* (Isacius est ille celeberrimus asceta, tempore Valentis et Theodosii. Dalmatius familiam reliquit et cum filio Fausto apud Isacium in monasterium ingressus est. In morte Dalmatii factus est Faustus praepositus monasterii et fuit celeberrimus propugnator orthodoxiae. Monasterium Isacii est quasi celeberrimum Constantinopolis). In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur hodie Antonius Nowgorodensis, in minaeis Moscovitanis decoratus officio solemnissimo cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno et canone Dei genitricis (ex Italia ortus, qui templum nativitatis deiparae aedificavit, † 1147, et colitur per totam Russiam).

4. Augusti. Celebrantur per canonem *septem dormientes Ephesini.* Constantinopoli observabantur olim dedicatio templi Omnipotentis et illa templi Procopii in vicinitate ad Chelone. Sancta martyr Ja Persica cum sociis commemoratur aut hac aut subsequenti die cum synaxi olim habita extra pontem aureum et in septem gradibus et supra Stenos. In horologio Ruthenorum commemoratur s. Eudocia, martyr.

5. Augusti. Celebratur *profestivitas transfigurationis Domini* per canonem. Alius canon laudat stum. *Eusignium* martyrem (militem sub Constantino Chloro, qui senex sub Juliano apostata, quem vituperaverat, decollatus est, et quem martyrologium Romanum eadem die laudat).

6. Augusti. Maxima festivitas **transfigurationis Domini et Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi,** quae usque ad 13 Augusti inclusive celebratur. Inducit dispensationem solum pro piscibus. Haec restrictio dispensationis est propter jejunium deiparae: alioquin si in aliud tempus caderet, plenariam dispensationem ab omnibus induceret. Hac die patriarcha oecumenicum thronum occupat. Festivitas ipsa in toto oriente antiquissima et sacratissima est. Latina solemnitas ejusdem diei satis tarde ad imitationem ecclesiae orientalis introducta est. Lectiones vesperae sunt duae ex Exodo et una ex 3 Regum (quibus repraesentantur Moyses et Elias, qui in monte apparuerunt); evangelium nocturnum Mc 9, 2—9 de transfiguratione Domini. Canones sunt unus sti. Cosmae, alter sti. Joannis Damasceni. In missa annuntiatur epistola 2 Petri: Satagite, fratres, ut per bona opera (eadem ferme, sicut apud nos); evangelium Mt 17, 1—9 de transfiguratione Domini. Hac die etiam distribuitur sacrum oleum, benedicuntur etiam uvae et fruges.

7. Augusti. Celebratur per canonem sanctus *Dometius,* martyr (Persa, tempore Constantini Magni conversus ad Christum, primum monachus Nisibi, deinde tempore Theodosii monasterium sanctorum Sergii et Bacchi ingressus, ne fieret sacerdos, aufugit in montem in speluncam, ubi multa miracula patravit. Jussu Juliani apostatae cum duodecim discipulis lapidatus est), cujus synaxis perficiebatur in martyrio ipsius in Justinianeis. Recolitur etiam hodie memoria liberationis urbis per deiparam virginem sub Heraclio cum synaxi olim observata in Blachernis. Memoria sanctarum imperatricum Pulcheriae et Irenae perficiebatur in ecclesia apostolorum (memoria s. Pulcheriae adhuc observatur apud Ruthenos). In Russia celebratur Pimen, monachus Kiewo-Cryptensis († saeculo XII), imprimis virtute orationis distinctus, qui in illo monasterio speciale officium festivum cum evangelio nocturno habet.

8. Augusti. Celebratur per canonem sanctus *Aemilianus,* episcopus *Cyzici,* confessor (sub Leone Isaurico magnus propugnator cultus imaginum, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Constantinopoli observabatur olim dedicatio sanctorum Petri et Pauli et recordatur eclypsis solis sub Leone sapiente. Sancti martyres Eleutherius et Leonidas cum pueris synaxim habebant in templo stae. Irenae (quae memoria adhuc observatur a Ruthenis). In Russia celebratur festivitas beatae Mariae virginis Tolgensis prope Jaroslaviam (instituta propter apparitionem imaginis, quae 1314 locum habuit). Commemoratur deinde Gregorius, monachus Cryptensis.

9. Augusti. Per canonem celebratur sanctus *apostolus Matthias.* Recolitur etiam inventio imaginis non manufactae Camulianae. Sanctus Constantinus, archiepiscopus, Constantinopoli celebrabatur olim cum synaxi in sta. Sophia.

10. Augusti. Celebratur per canonem sanctus *martyr Laurentius,* Romanus, qui apud nos eadem die colitur. Simul recoluntur Xystus papa et Hippolytus martyr. Synaxis perficiebatur in Trikoncho in vicinitate ad Capitolium. In Russia habetur in civitate Caluga Laurentius salus († 1515).

11. Augusti. Celebratur per canonem sanctus martyr *Euplius* (sub Diocletiano, Catanae in Sicilia, post varia tormenta decollatus). Simul recolitur dedicatio beatae Mariae virginis miserentis. Sancti martyres Neophytus, Gajus, Cenon et Macarius celebrantur cum synaxi olim observata in templo sanctorum Cosmae et Damiani. In Russia coluntur Theodorus et Basilius, monachi Kiewo-Cryptenses († fine saeculi XI), qui in illo monasterio speciale officium festivum utrique commune cum evangelio nocturno Matthaei habent.

12. Augusti. Celebrantur per canonem sancti martyres *Photius* et *Anicetus* (fratres ex Nicomedia sub Diocletiano, qui post diversa tormenta in ignem conjecti sunt, et quos martyrologium Romanum eadem die laudat), quorum synaxis perficiebatur in sanctissimo ipsorum templo. Simul canitur anticipando canon sti. Hippolyti, martyris celeberrimi, cujus memoria esset per se die subsequenti. Apud Ruthenos et etiam Russicos, secundum minaea Moscovitana, necnon, ut apparet, etiam Serbos fit anticipando commemoratio sti. Maximi confessoris, cujus memoria indicatur die 13 Augusti (quem vide jam 1 Januarii).

13. Augusti. Clauditur solemni modo *octava transfigurationis Christi,* cujus canon etiam diebus praecedentibus canebatur cum repetitione officii. Sancti martyres Pamphylus et Capiton celebrantur cum synaxi olim habita in templo

stae. Euphemiae. Memoria piae imperatricis Eudociae fiebat olim in sanctis apostolis. In Russia celebrantur festivitas beatae Mariae virginis dolorosae (imaginis, quae 1641 Moscoviam translata est) et Tychon, episcopus Woronegiae, qui in minaeis Moscovitanis officium festivum cum parvis et magnis vesperis, polyeleos et evangelio nocturno habet (saeculo XVIII vivens).

14. Augusti. *Profestivitas dormitionis deiparae* celebratur per canonem. Alter canon laudat stum. *Michaeam prophetam.* Hodie *reportabatur antiquitus sancta crux* in palatium et claudebatur illa festivitas. Sanctus martyr Marcellus, episcopus, celebratur cum synaxi olim observata in templo sti. Joannis baptistae. In Russia et apud Ruthenos catholicos celebratur festivo modo translatio sti. Theodosii Cryptensis (quam vide 2 Maji), in laura Kiowiensi cum speciali officio et evangelio nocturno (13 Augusti 1091 invenit Nestor annalista reliquias sancti, die subsequenti solemniter translatae sunt in ecclesiam magnam deiparae ab ipso Theodosio fundatam).

15. Augusti. Maxima festivitas **dormitionis deiparae,** in sua prima origine antiquior, ad diem autem 15 Augusti translata a Mauritio imperatore, a. 582 (?), in qua patriarcha oecumenicum thronum occupat, et quae dispensationem pro piscibus inducit. Synaxis perficiebatur olim in templo Blachernico. Imperator autem vesperis et missae assistebat in ecclesia stae. Sophiae. In magnis vesperis annuntiantur eaedem lectiones quae aliis festivitatibus deiparae. Canones sunt: Unus sti. Cosmae, alter sti. Joannis Damasceni. In nona oda annuntiatur megalynarion pro primo canone: Omnes generationes te beatam dicimus, solam Dei genitricem! Megalynarion secundi canonis sonat: Angeli, videntes dormitionem virginis, admiratione repleti sunt, quomodo virgo elevatur ad coelestia. Epistola missae est eadem quae in festivitate nativitatis deiparae, simili modo evangelium. Festivitas continuatur usque ad 23 Augusti inclusive cum quotidiana decantatione illius canonis.

16. Augusti. *Translatio imaginis non manufactae Christi* ex Edessa Constantinopolim habet characterem festivum (dicitur haec imago a Christo ipso Abgaro, regi Edessae, transmissa, tempore magnae tribulationis a Persis sub Chosroa recuperata et solemniter Constantinopolim translata esse). Per alium canonem laudatur sanctus *Mandelius.* (Cujus existentia dubia est, forsitan solum ex sudario Christi, mandilio vocato, ortum est nomen ejus.) Deinde recolitur sanctus Diomedes martyr (medicus ex Tharso in Cilicia, postea Nicaeae in Bithynia sub Diocletiano occisus). Commemoratur liberatio Constantinopolis ab Agarenis, intercessione deiparae, sub Leone Isaurico. Praeterea fit ibi memoria terribilis comminationis terrae motus. Hac die etiam hauriebatur olim aqua ex fonte deiparae, in templo fontis, et fiebat ibi festiva congregatio in memoriam cujusdam miraculi circa fontem adimpleti sub Leone Isaurico.

17. Augusti. Celebratur per canonem sanctus martyr *Myron* (qui sub Decio imperatore et Antipatre proconsule Graeciae vixit et proconsuli ingresso natalitiis Christi in ecclesiam restitit, quapropter in ignem conjectus, diversis plagis subjectus, ex quibus liberatus, denique Cyzici decollatus est, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Sancti martyres Thyrsus, Leucius, Coronatus et socii coluntur cum synaxi olim observata in vicinitate ad Eleniana. Annuntiatur etiam synaxis deiparae antiquitus frequentata in locis Armatii.

In horologio Ruthenorum commemorantur ss. Paula et Juliana, sorores martyres. In monasterio Kiewo-Cryptensi celebratur Alypius, monachus, imaginum pictor, speciali officio (XI saeculo vivens).

18. Augusti. Celebrantur per canonem sancti martyres *Florus* et *Laurus* (fratres gemini, sculptores lapidis, Illyrici, qui jussi sunt a Licinio proconsule templum idolorum fabricare. Illi econtra acceptam pecuniam pauperibus distribuerunt. Primum ad rotam currus alligati, deinde in puteum demersi mortui sunt, quos martyrologium Romanum eadem die laudat), quorum synaxis perficiebatur in martyrio ipsorum in vicinitate ad templum sti. Philippi et monasterium Omnipotentis. Italo-Graeci celebrant stum. Eliam juniorem in Calabria.

19. Augusti. Celebratur per canonem sanctus *Andreas, dux exercitus,* magnus martyr, cum 2593 sociis (qui, sub Maximiano contra Persas missus, victoriam per invocationem Christi imploravit, quapropter ejus milites conversi sunt. Primum illi in exilium missi sunt, ubi 1000 alios milites converterunt, denique omnes decollati sunt). Notatur etiam memoria sti. Maximi confessoris cum sto. Diomede olim observata in templo deiparae, vocato Jerusalem, et apud album flumen. Italo-Graeci celebrant stum. Bartholomaeum, fundatorem monasterii Salvatoris prope Messanam. In horologio Ruthenorum commemorantur ss. martyres Timothea, Agatha et Thecla (Gazae in Palaestina). In Russia celebratur festivitas deiparae Tanaicae seu Donicae.

20. Augusti. Per canonem celebratur sanctus *Samuel propheta.* Graeci in Hungaria celebrant stum. Stephanum, Hungariae regem.

21. Augusti. Celebratur per unum canonem sanctus «*apostolus*» *Thaddaeus* (unus ex 70 discipulis Christi, apostolus dictus Armeniae et Mesopotamiae, qui baptizavit Abgarum regem), cujus synaxis perficiebatur in templo sti. Petri et in monasterio Probi. Per alium canonem laudantur sancta martyr *Bassa* cum filiis *Theogni, Agapio* et *Pisto.* (Ex Edessa, uxor sacerdotis idolorum, a proprio conjuge tribunali praesentata. Tres filii decollati sunt, ipsa in Macedoniam ducta, ubi ex diversis tormentis salvata, denique in Hellesponto decollata est.) In Russia et in kalendario regni Serbiae commemoratur hodie Abrahamius Smolenscensis, qui in minaeis Moscovitanis speciale officium cum polyeleos et evangelio nocturno habet († ca 1220).

22. Augusti. Celebratur per canonem sanctus martyr *Agathonicus* cum sociis (Zotico, Theoprepio, Akindyno, Zenone et Severiano, qui, sub Maximiano, ex Nicomedia orti variis tormentis et in diversis locis occisi sunt. Martyrologium Romanum illos eadem die laudat), quorum synaxis perficiebatur in templo ipsorum Constantinopoli, in templo stae. Theodorae in Xirokerko. Canitur etiam anticipando canon sti. *Lupi martyris,* cujus commemoratio esset per se die subsequenti (servi christiani, decollati). Coluntur etiam sancta martyr Anthusa, cum synaxi olim observata in Hippoichnis, et sanctus episcopus Athanasius, qui illam baptizavit simul ac domesticos ejus Charesimum et Neophytum. Annuntiatur quoque synaxis et festivitas deiparae in Pyrso Graeciae.

23. Augusti. Hac die terminatur *octava dormitionis deiparae* cum repetitione officii. Notatur etiam Constantinopoli memoria sti. Callinici patriarchae cum

synaxi olim observata in sta. Sophia (qui sub Justiniano Rhinotmeto vixit). In horologio Ruthenorum commemoratur sanctus Irenaeus, martyr, episcopus Lugdunensis.

24. Augusti. Celebratur per canonem sanctus martyr *Eutyches* episcopus, discipulus sti. Joannis evangelistae (in carcere pane de coelo nutritus, deinde in ignem et ad bestias projectus, ab eis liberatus, in fine in sua civitate patria Sebaste in Armenia in pace mortuus, quem martyrologium Romanum eadem die laudat). Constantinopoli celebratur memoria sti. Sisinii patriarchae cum synaxi antiquitus habita in ecclesia sti. Michaelis archangeli Addae. In Russia et in kalendario regni Serbiae habetur translatio corporis Petri, metropolitae Kiowiensis, celebrata in minaeis Moscovitanis officio solemni habente lectiones scripturales, polyeleos, evangelium nocturnum et duplicem canonem, deinde commemoratur Arsenius, higumenus Comelscensis.

25. Augusti. Celebratur cum canone *translatio* corporis sancti *apostoli Bartholomaei* (dicitur corpus martyris cum aliorum martyrum reliquiis projectum ab idololatris in mare, miraculoso modo appulsum ad Liparicam insulam, denique Amalfim et Brundusium delatum esse. Romanum officium apostolum eadem die laudat). Deinde alius canon extollit stum. *Titum «apostolum»* (sc. illum discipulum Pauli), qui olim habebat synaxim apud stam. Sophiam. Recolitur deinde memoria quattuor patriarcharum Constantinopolitanorum: Gennadii, Joannis, Epiphanii et Menae (cujus memoria adhuc observatur a Ruthenis) cum synaxi antiquitus observata in sta. Sophia. Apud Slavoniae gentes olim hac die celebrabantur sti. Cyrillus et Methodius.

26. Augusti. Celebrantur per canonem sancti martyres *Adrianus* et *Natalia* cum sociis (conjuges ex Nicomedia, sub Maximiano, quorum Adrianus conversus est ad Christum, audiendo verba viginti trium martyrum Nicomediensium et videndo eorum constantiam, et sese denuntiavit tamquam christianum. Uxor Natalia illum imprimis ad constantiam adhortata est, et ita terribilissimo modo occisus est, abscissis manibus et pedibus. Natalia deinde Byzantium profecta est, ubi in pace mortua est, et quo etiam corpus mariti ejus translatum est), quorum synaxis perficiebatur in martyrio ipsorum Argyropoli. In Russia et in kalendario regni Serbiae recolitur hodie allatio imaginis deiparae virginis Wladimiriensis in urbem Moscovitanam, vel occursus ejusdem imaginis, in minaeis Moscovitanis officio festivo habente lectiones scripturales, polyeleos et evangelium nocturnum (quae portata est Moscoviam in maxima tribulatione, et per illam victoria a Tamerlano reportata est, 1395. In loco occursus, sc. ubi populus solemniter imagini obviam ierat et eam acceperat, erectum est monasterium cum ecclesia, ad quem locum quotannis fit solemnis processio ab ecclesia cathedrali assumptionis).

27. Augusti. Celebratur per canonem sanctus *Pimen* Aegyptiacus, saeculo V vivens, qui cum omnibus fratribus suis monachus factus est. Matri, quae eum visitare voluit, portam clausit neque sivit eam introire. Ejus fratris filius in carcerem inclusus est, ut ita cogeretur egredi ex monasterio, et tamen non est egressus. Fuit quoque magister aliorum monachorum. Notatur etiam hodie commemoratio sti. Liberii, papae Romani. In horologio Ruthenorum commemorantur sanctus Sabbas et sta. Anthusa, martyr. In Russia habentur Kuksa, monachus Cryptensis et martyr (higumenus, qui praedicavit paganis Viaticensibus et multa miracula patravit. A sacerdotibus idolorum decollatus est cum uno discipulo

saeculo XII), Pimenus, monachus Cryptensis (vocatus «jejunator» propter severitatem vitae et «providus» propter cognitionem rerum futurarum. Kuksae modo memorato mortem praedixit, † 1147), qui speciale officium utrique commune in laura Kiowiensi habent.

28. Augusti. Celebratur hodie cum canone sanctus *Moses Aethiops* (coloris nigri quoad cutem, qui, famosus princeps latronum, deinde conversus ad bonam vitam alios insimul convertit et monachus mortuus est relinquendo 72 discipulos). Annuntiatur Constantinopoli synaxis deiparae olim observata in Pinnulopho. Synaxis sanctorum apostolorum Petri et Pauli, Laurentii et Diomedis et mille martyrum perficiebatur in novo palatio. In horologio Ruthenorum commemorantur sanctus Augustinus Hipponensis episcopus, doctor ecclesiae, et Anna prophetissa, filia Phanuel ex evangelio. Notatur etiam hodie sta. Susanna, regina Iberiae. In Russia celebrantur communis festivitas patrum monasterii Cryptensis (eorum, qui non specialem festivitatem habent, 39 numero), in illo monasterio cum speciali officio, evangelio nocturno Matthaei, epistola missae ad Galatas et evangelio missae Matthaei, deinde Sabbas Pscoviensis (monachus in diversis locis, a duce Jaroslavo magni aestimatus, † 1495, canonizatus a synodo Moscovitana), denique Theophilus, archiepiscopus Nowgorodensis († versus finem saeculi XV).

29. Augusti. Magna festivitas **decollationis sti. Joannis baptistae.** Quamvis sit dies festivissimus, tamen servatur strictum jejunium, quod jam memoratur a sto. Theodoro Studita, quod fit in horrorem coenae luxuriosae impii Herodis[1]. Hac die patriarcha oecumenicum thronum occupat. Synaxis erat in templo sti. Joannis baptistae in Sphorakio. In vesperis prima lectio est de Isaia: Consolamini, consolamini populum meum! secunda de Malachia propheta: Ecce ego mitto angelum meum; tertia de Sapientia Salomonis. Nocte legitur evangelium Matthaei: In tempore illo audivit Herodes. Psalluntur canon deiparae et duo canones praecursoris. In fine laudum distribuitur sacrum oleum et interea canitur: 1. «Diem natalem illegalem et coenam bibentium impudentissimam Herodes adimplevit. Impuritate enim muliebri gaudens et impio furore mulieris stimulatus abscidit caput praecursoris, sed non excidit linguam propheticam, quae redarguit ejus insaniam. Effudit sanguinem innocentem, volens occultare peccatum illegale, sed non in ipso simul occultavit vocem illius, qui omnibus clamavit poenitentiam! Ille laetitiam invenit de homicidio! Nos autem simul festive celebremus cum desiderio Joannis baptistae felicem immolationem! Praevenit enim in inferno vitam annuntiare illis qui in tenebris et in umbra mortis sedebant, orientem ex alto, Christum, Deum nostrum, solum divitem in misericordia! 2. Prophetam et martyrem et baptistam Salvatoris, venite, populi, laudemus! Ipse enim in carne angelus existens, Herodem redarguit, illegalis adulterii factum condemnans ipsius, et per ventum saltationis pretiosum caput abscinditur illius, qui habitatoribus inferni bonum nuntium annuntiaturus est: resurrectionem ex mortuis, et qui orat suppliciter Dominum, ut salventur animae nostrae! Gloria Patri. 3. Prophetam et baptistam Salvatoris, venite, fideles, celebremus, quia ipse in eremo habitavit, mel silvestre et locustas comedens et regem legem violantem redarguit, nostram autem pusillanimitatem consolatur dicens: «Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum coelorum». Epistola in missa est ex actibus aposto-

[1] Graeci catholici Melchitae orientis meram abstinentiam servant.

lorum: Cum impleret Joannes cursum suum; evangelium ex Marco: Audivit Herodes rex. In uno codice notantur etiam hodie quindecim martyres Tiberiopolitani (Strumnitza) in Bulgaria, qui officium proprium habent, alioquin tamen 28. Novembris celebrantur.

30. Augusti. Celebrantur per canonem sancti patriarchae Constantinopolitani: *Alexander, Joannes* et *Paulus* junior (primus est ille, cujus precibus Arius periit, quem martyrologium Romanum eadem die laudat. Joannes III, etiam scholasticus vocatus, regnavit 565—572. Paulus III regnavit 686—693. Continuatur adhuc festivitas *decollationis praecursoris* cum canone. In Russia habentur inventio corporis Danielis, principis Moscovitani, translatio Alexandri Newsky, quae etiam in kalendario regni Serbiae notatur (Wladimiria Petropolim), cum recordatione pacis peractae 1721 inter Russiam et Sueciam, pro qua solemnitate minaea Moscovitana officium solemne praebent cum parvis et magnis vesperis, lectionibus scripturalibus, polyeleos, evangelio nocturno, uno canone gratiarum actionis pro pace peracta, altero in honorem Alexandri Newsky, epistola et evangelio missae agentibus de pace, et Alexander, higumenus Svirensis, qui in minaeis Moscovitanis officium valde solemne cum parvis et magnis vesperis, polyeleos, evangelio nocturno, canone Dei genitricis et duplici canone habet et etiam in kalendario regni Serbiae inscriptus est (fundator monasterii Svirensis, † saeculo XVI. Celebratur deinde synodus episcoporum et doctorum Serbiae: Sabbae I, Arsenii I, Sabbae II, Nicodemi, Ephraemi, Danielis, Eustatii, Spiridionis, Gregorii, Macarii, Maximi, in Serbia solemni officio habente parvas et magnas vesperas, polyeleos, evangelium nocturnum, canonem Dei genitricis et duplicem canonem).

31. Augusti. Festivitas *depositionis venerandae zonae* deiparae virginis (quae locum habuit in Chalkopratiis, quando haec zona a dioecesi Zela ad urbem translata est sub Justiniano. Simul commemoratur miraculum causatum per hanc zonam impositam super Zoem imperatricem, uxorem Leonis sapientis). Sicut ergo primus dies anni consecratus est deiparae virgini, ita etiam ultimus. Haec festivitas dispensationem pro vino et oleo inducit. Canones sunt: Unus Georgii, alter Josephi. Lectiones in missa sunt sicut in festo nativitatis deiparae. Simul commemoratur renovatio templi deiparae olim observata in Chalkopratiis.

Index alphabeticus

nomina personarum et dierum in anno ecclesiastico occurrentium continens (pag. 77—221).

A.

Aaron, sacerdos ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159; — memoria, Dom. orthodoxiae 91; — memoria, 20 Julii 211.
Abbades occisi in laura S. Sabbae, 20 Martii 187; — occisi in monte Sinai et in Raito, 13 Jan. 170.
Abdellas, martyr Persa (cum aliis), 17 Aprilis 191.
Abdias, propheta, 19 Nov. 147.
Abel, justus ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Aberkius, episc. Hieropolitanus, 22 Oct. 138.
Abias, rex Juda, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Abibus, episc. Necressensis, 15 Nov. 146; — 29 Nov. 151.
— martyr (cum Guria et Samona), 15 Nov. 146.
Abiud, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Abraamius et Abramius videas Abrahamius.
Abrahamius, patriarcha, inter propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
— (cum Maria), 29 Oct. 141.
— Bulgarus, 1 Aprilis 189.
— Rostoviensis, 29 Oct. 141.
— in Russia, 20 Julii 211.
— Smolenscensis, 21 Aug. 218.
Acathius, martyr (cum Quadrato), 7 Maji 194—195; — synaxis, 21 Julii 212.
— «novus martyr», 1 Maji 193.
— presbyter, martyr (cum Irenarcho), 28 Nov. 151.
— super scalam, 26 Nov. 150; — 29 Nov. 151.
Acepsimas v. Akepsimas.
Achatius super scalam, 7 Julii 208.
Achaz, rex, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Achim, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Acindynus v. Akindynus.
Adam, primus homo, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158; — lapsus in peccatum, Dom. tyrinis 87.
Adrianus, higumenus, 5 Martii 184.
— martyr (cum Natalia), 26 Aug. 219.
ἀδωδέκαται festivitates 81.
Aemilianus, episc. Cyzici, 8 Aug. 216.
— martyr, 18 Julii 211.
Aetherius, episc. in Chersoneso, 7 Martii 184.
Africanus, martyr (cum aliis), 13 Martii 186.
— martyr in Africa et socii, 10 Aprilis 190.
Agabus, «apostolus» (ex actibus apostolorum), 8 Aprilis 190.
Agape, martyr (cum aliis), 16 Aprilis 191.
— martyr, filia Sophiae, 17 Sept. 128—129.
Agapitus, Kiowiensis, 1 Junii 201.
— papa, 18 Aprilis 191.
Agapius, martyr, 3 Dec. 153.
— martyr, cum aliis, 15 Martii 186.
— martyr, filius Bassae, 21 Aug. 218.
Agatha, virgo et martyr, 5 Febr. 178.
— martyr, cum Timothea, 19 Aug. 218.
Agathangelus, martyr, 23 Jan. 173.
Agatho, papa, 20 Febr. 181.
Agathodorus, episc., 7 Martii 184.
— martyr, 13 Oct. 136.
Agathonica, martyr, 13 Oct. 136.
Agathonicus, martyr, 22 Aug. 218.
Agathopus, martyr, 23. Dec. 160.
— cum Theodulo, 5 Aprilis 189.
Aggaeus, propheta, 16 Dec. 157.
Agnes, martyr, 20. Jan. 172.
Agrippina, martyr, 23 Junii 205.
Aithalas, martyr Persa, 3 Nov. 142.
Akathisti sabbatum 103.
Akathius v. Acathius.
Akepsimas, martyr Persa, 3 Nov. 142.
Akindynus, martyr ex Nicomedia, 22 Aug. 218.
— martyr Persa, 2 Nov. 142.
Alexander Christensis, 9 Junii 202.
— Constantinopolitanus, 2 Junii 201 et 30 Aug. 221.
— Cyprius martyr, 13 Maji 196.
— episc. martyr (cum aliis), 22 Oct. 138—139.
— martyr (cum aliis), 6 Julii 208.
— martyr (cum Antonina), 10 Junii 202.

Alexander martyr (cum Colutho et Barbaro), 14 Maji 196.
— martyr, 28 Sept. 132.
— Newsky, 23 Nov. 149; — translatio, 30 Aug. 221.
— de Oleva, 20 Aprilis 192.
— Svirensis, 30 Aug. 221.
Alexandra, imperatrix, martyr, 21 Aprilis 192.
— virgo et martyr, 18 Maji 197.
Alexandri duo, martyres, 15 Martii 186.
Alexius, episc. Kiowiensis, 12 Febr. 180; — (cum Petro et Jona), 5 Oct. 134; — inventio, 20 Maji 198.
— Romanus, 17 Martii 186.
Alphaeus, martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.
Alypius, imaginum pictor, 17 Aug. 218.
— Kionita, 26 Nov. 149—150.
Ambrosius, episc., 7 Dec. 154.
Aminadab, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Ammun, diaconus, 1 Sept. 122.
Amon, rex, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Amos, propheta, 15 Junii 203.
Amphilochius, episc. Ikonii, 23 Nov. 148.
— higumenus, 12 Oct. 136.
Amplius, «apostolus» (cum aliis), 31 Oct. 142.
Ananias, «apostolus», 1 Oct. 132; — discipulus, 30 Junii 206.
— martyr, 1 Dec. 152.
Anastasia, virgo et martyr, 29 Oct. 141.
— pharmakolytria, 22 Dec. 160.
Anastasius, Constantinopolitanus, 10 Febr. 179.
— Cryptensis, 22 Jan. 173.
— Persa martyr, 22 Jan. 173.
— Sinaita, 20 Aprilis 192.
Anatolius, Constantinopolitanus, 3 Julii 207.
— martyr (cum Eustathio et Thespesio), 20 Nov. 148.
Andreas, apostolus, 30 Nov. 151—152 — translatio vestium ejus, 20 Junii 204; — inter 12 apostolos, 30 Junii 180.
— Cretensis, episc., 4 Julii 207.
— Cretensis, martyr, 17 Oct. 137.
— martyr (cum aliis), 18 Maji 197.
— novus martyr, 20 Oct. 138.
— Pesjaslaviensis, 27 Oct. 141.
— cum 2593 sociis, 19 Aug. 218.
— stultus propter Christum, 2 Oct. 133.
Andronicus, «apostolus», 22 Febr. 182; — inventio reliquiarum in ecclesia Eugenii, 22 Febr. 182; — 17 Maji 197; — 30 Julii 214.
— martyr (cum aliis), 20 Oct. 138.
— monachus (cum Athanasia), 9 Oct. 134 ad 135.
— Moscovitanus, 13 Junii 203.
Anectus, martyr (cum aliis), 10 Martii 185.
Anempodistus, martyr (cum aliis), 2 Nov. 142.
Angelarius, 27 Julii 213.
Angelina, principissa Serbiae, 30 Julii 214.
Angelorum memoria, Feria II 78.
Angelorum mille synaxis, 11 Jan. 170.
— omnium synaxis, 8 Nov. 143—144.
Anicetus, martyr, 12 Aug. 216.
Animarum sabbatum 85—86.
Anna, mater Jaroslavi principis, 4 Oct. 133.
— martyr, 9 Oct. 135; — 22 Oct. 138.
— martyr, 5 Julii 208.
— mater deiparae, ejus dormitio, 25 Julii 212; — cum Joachimo, 9 Sept. 125.
— mater Samuelis, 9 Dec. 155; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
— prophetissa (cum Simeone), 3 Febr. 177 et 28 Aug. 220.
Anthimus, episc. Nicomediae, martyr, 3 Sept. 123.
— presbyter, 7 Junii 202.
Anthusa homologitria, 27 Julii 213.
— martyr, 22 Aug. 218; — 27 Aug. 219.
Antipas, episc. Pergami, 11 Aprilis 190.
Antonina, martyr, 10 Junii 202.
Antonius abbas (magnus), 17 Jan. 171.
— Constantinopolitanus, 12 Febr. 179—180.
— Cryptensis, 10 Julii 209.
— Dymensis, 17 Jan. 171.
— episc. Nowgorodensis, 10 Febr. 179.
— fundator monasterii Cryptensis, 10 Julii 209.
— apud Lacum Nigrum, 17 Jan. 171.
— Martunoff, 19 Jan. 172.
— martyr (cum aliis), 4 Maji 194.
— martyr in Armenia (inter 45), 10 Julii 209.
— martyr, cubicularius in Lithuania, 14 Aprilis 191; — 16 Dec. 158.
— Nowgorodensis, 3 Aug. 215; — (cum aliis), 10 Febr. 179.
— Siensis, 7 Dec. 154.
Anysia, virgo et martyr, 30 Dec. 164.
Apelles, «apostolus» (cum aliis), 31 Oct. 142.
Aphraatus, 29 Jan. 175.
Aphrodisius, martyr (cum aliis), 4 Maji 194.
Aphthonius, martyr (cum aliis), 2 Nov. 142.
Apokreo dominica 86.
— hebdomas 85.
Apodosis quid sit 81; — ascensionis 119; — crucis exaltatae, 21 Sept. 129; — dormitionis deiparae, 23 Aug. 218; — epiphaniae, 14 Jan. 170; — ingressus deiparae, 21 Nov. 148; — nativitatis deiparae, 12 Sept. 125; — nativitatis Domini, 31 Dec. 164; — occursus in templo, 9 Febr. 178; — paschatis 119; — transfigurationis, 13 Aug. 216.
Apollonius, martyr (cum aliis), 6 Julii 208.
— martyr (cum aliis), 14 Dec. 157.
Apostolorum duodecim synaxis, 30 Junii 206; — jejunium 18 Maji 197; — memoria omni feria V 79; — septuaginta synaxis, 4 Jan. 165.
Apparitio crucis in coelo, 7 Maji 194.
— deiparae Ibericae, 12 Febr. 180 et 31 Martii 188.
Apphias, «apostolus», 22 Nov. 148; — 19 Febr. 181.

Aquila, «apostolus», 14 Julii 210.
— martyr, 21 Jan. 172.
Aquilina, martyr, 13 Junii 203.
Aram, ex vetere testamento, Dom. post 17 Dec. 158.
Arcadius, filius Xenophontis, 26 Jan. 173.
Archippus, «apostolus» (cum aliis), 22 Nov. 148; — 19 Febr. 181; — 6 Julii 208.
— sacrista, 6 Sept. 124.
Arcilus, rex Iberiae, 20 Martii 187; — 21 Junii 205.
Arethas Cryptensis, 24 Oct. 140.
— martyr cum sociis, 24 Oct. 139.
Areus, martyr (cum aliis), 19 Dec. 159.
Arianus, martyr (cum aliis), 14 Dec. 157.
Aristarchus, martyr (cum aliis), 14 Aprilis 191.
Aristobulus, «apostolus» (cum aliis), 31 Oct. 142.
Arphaxad, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Arsacius, patriarcha Constantinopolitanus (cum aliis), 11 Oct. 135—136.
Arsenius I, archiepisc. Serbiae, 28 Oct. 141; — cum aliis, 30 Aug. 221.
— Comelscensis, 24 Aug. 219.
— Conevensis, 12 Junii 203.
— Latrensis, 13 Dec. 156.
— magnus, 8 Maji 195.
— Tverensis, 2 Martii 184.
Artemon, episc. Seleuciae, 24 Martii 187.
Arthemius, magnus martyr, 20 Oct. 138.
Asa, rex, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Ascensio Domini 119; — ejus apodosis 119.
Asclepiodotes, martyr (cum aliis), 19 Febr. 181.
Aseneth, uxor Josephi Aegyptiaci, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Aser, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Asterius, martyr, 30 Oct. 142.
Asyncritus, «apostolus» (cum aliis), 8 Aprilis 190.
— martyr, 19 Junii 204.
Athanasia, martyr, 31 Jan. 176.
— monacha (cum Andronico), 9 Oct. 134 ad 135.
Athanasius Alexandrinus (cum Cyrillo), 18 Jan. 171; — ejus translatio, 2 Maji 194.
— Brestensis, 20 Julii 211.
— Constantinopolitanus, patriarcha, 24 Oct. 140.
— Cryptensis, 2 Dec. 152.
— episc., 22 Aug. 218.
— fundator monasterii Meteori, 20 Aprilis 192.
— in monte Athone, 5 Julii 208.
— monachus, 22 Febr. 182.
Athenogenes, episc., 16 Julii 211.
Augustinus, doctor eccl., 28 Aug. 220.
Autonomus, martyr, 11 Sept. 125.
Auxentius, abbas, 14 Febr. 180.
— martyr (cum aliis), 13 Dec. 156.
Azor, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

B.

Babylas, episc. et martyr, 4 Sept. 123; — sacerdos et martyr Nicom., 4 Sept. 123.
Babylonici tres pueri, 17 Dec. 158; — inter propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Bacchus, martyr (cum Sergio), 7 Oct. 134; — eorum ecclesiae dedicatio, 29 Nov. 151; — eorum memoria in Ruffianis, 27 Maji 200.
Barachisius, martyr, 29 Martii 188.
Barbara, magna martyr, 4 Dec. 153.
Barbarus, martyr, 14 Maji 196.
Barlaamici in Russia, 28 Junii 206.
Barlaamus, higumenus Chutinensis, 6 Nov. 143.
— higumenus Cryptensis, 19 Nov. 147.
— (cum Josaphato), 19 Nov. 147.
— martyr, 19 Nov. 147.
Barnabas, apostolus (cum Bartholomaeo), 11 Junii 203; — memoria cum multis aliis, 29 Oct. 141; — in synaxi 12 apostolorum, 30 Junii 206.
Bartholomaeus, apostolus (cum Barnaba), 11 Junii 203; — ejus translatio, 25 Aug. 219.
— Meloda, 11 Nov. 145.
— fundator monasterii Salvatoris, 19 Aug. 218.
Basianus, monachus, 10 Oct. 135.
Basilides, martyr, 23 Dec. 160.
Basilisca, martyr, 8 Jan. 169.
Basiliscus, martyr, 29 Julii 214.
— martyr in Cappadocia, 3 Martii 184.
— martyr, nepos S. Theodori Tyronis, 22 Maji 198.
Basilissa, martyr, 3 Sept. 123.
Basilius, Amaseae episc., 26 Aprilis 193.
— confessor, 28 Febr. 183.
— Cryptensis, 11 Aug. 216.
— in Chersoneso, 7 Martii 184.
— dux (cum Constantino), 3 Julii 207.
— magnus, 1 Jan. 164—165; — ejus cognati, 30 Maji 201; — inter 3 doctores, 30 Jan. 175; — ejus miraculum Nicaeae, 19 Jan. 172.
— martyr Tiberianopolitanus, 28 Nov. 151.
— Nowgorodensis, 10 Febr. 179.
— Parii episc., 12 Aprilis 190.
— presbyter Ancyranus, 22 Martii 187.
— Rostoviae dux, 4 Martii 184.
— Salus, 2 Aug. 215.
Bassa, martyr (cum multis aliis), 29 Oct. 141.
— martyr, cum filiis, 21 Aug. 218.
Bassoes, martyr (inter 42), 6 Martii 184.
Bele, martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
Benedictus, abbas, 14 Martii 186.
Benedimus, martyr (cum aliis), 18 Maji 197.
Benius, 30 Julii 214.
Benjamin patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
— sanctus, 30 Julii 214.

Bessarion, thaumaturgus, 6 Junii 202; — 29 Nov. 151.
Binaeus, 30 Julii 214.
Blasius, martyr, 11 Febr. 179; — 3 Febr. 177.
Bonifatius, martyr, 19 Dec. 159.
Booz, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Borisius (cum Gleba), martyr, 24 Julii 212; — translatio ejus, 2 Maji 194.
— rex Bulgariae, 2 Maji 194.
Bucolus, episc. Smyrnae, 6 Febr. 178.

C.

Caecilia, virgo et martyr, 22 Nov. 148.
Caesarius, martyr (cum Dasio et 5 sociis), 1 Nov. 142.
Cainan, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Cajanus, martyr, 5 Maji 194.
Cajus, apostolus, 5 Nov. 143.
— martyr (cum Neophyto), 5 Maji 194; — 11 Aug. 216.
— papa, 22 Aprilis 192.
Callinicus, martyr (cum aliis), 28 Julii 213.
— martyr (cum Eustachio), 28 Sept. 132.
— martyr Gangrensis, 29 Julii 213.
— martyr (cum Thyrso et aliis), 14 Dec. 157.
— patriarcha Constantinopolitanus, 23 Aug. 218.
Calliopius, martyr, 7 Aprilis 190.
Callistratus, martyr, 27 Sept. 131.
Callistus (inter 42 martyres), 6 Martii 184.
— martyr (cum Evodio), 1 Sept. 122.
Candidus, martyr (cum aliis), 21 Jan. 172.
Canonis magni dies 103.
Capitolina, martyr, 27 Oct. 141.
Capiton, episc. in Chersoneso, 7 Martii 184.
— martyr, 13 Aug. 216.
Carpus, «apostolus», 26 Maji 199.
— episc. Thyatirae, 13 Oct. 136.
Cassianus, auctor collationum, 29 Febr. 183.
— Solovecensis, 12 Junii 203.
— Uglicensis, 21 Maji 198.
Castor, martyr (cum Sebastiano), 18 Dec. 159.
— martyr (cum Theodora), 18 Sept. 129.
Castulus, martyr, 18 Dec. 159.
Catenae S. Petri, 16 Jan. 171.
Catharina, virgo et martyr, 25 Nov. 149.
Celothea, virgo et martyr, 7 Dec. 154.
Celsus, martyr, 14 Oct. 136.
Censurius, martyr, 30 Jan. 175.
Charalampes, martyr, 10 Febr. 179; — (cum aliis), 30 Maji 200; — (cum Pantoleone), 17 Sept. 129.
Charesimus, martyr (cum Neophyto), 22 Aug. 218.
Charitina, martyr, 5 Oct. 133.
Chariton, eremita, 28 Sept. 131.
— martyr, 9 Sept. 125.
Chariton, martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
Chionia, martyr (cum aliis), 16 Aprilis 191.
Christina, magna martyr, 24 Julii 212.
— martyr Atheniensis (cum aliis), 18 Maji 197.
— martyr Nicomediensis (cum aliis), 30 Maji 200.
Christophorus, martyr, 9 Maji 195; — ejus memoria, 1 Dec. 152; — ejus ecclesiae dedicatio, 16 Dec. 157.
— martyr (cum Procopio), 24 Nov. 149.
Chrysa, martyr, 30 Jan. 175.
Chrysanthus, martyr, 19 Martii 186.
Circumcisio Domini, 1 Jan. 164—165.
Claudia, virgo et martyr, 18 Maji 197.
Claudius, martyr, 18 Dec. 159.
— martyr (cum aliis), 5 Aprilis 189.
— martyr (cum aliis), 30 Oct. 142.
— puer (cum S. Paula), 3 Junii 201.
Clavorum Christi inventio, 6 Martii 184.
Clemens Alphani, praefectus in statu Nowgorod, 4 Maji 194.
— Ancyrae episc. et martyr, 23 Jan. 173.
— Romanus, 24 Nov. 149.
— apostolus Bulgariae, 25 Nov. 149.
— episc. Velicensis, 27 Julii 213.
Cleonilus, martyr, 3 Martii 184.
Cleophas (cum multis aliis), 29 Oct. 141.
Coelestinus I, papa, 8 Aprilis 190.
Coenae Domini feria, 107—111.
Coluthus, martyr, 14 Maji 196.
Conon, hortulanus, 5 Martii 184.
— Isauricus, 5 Martii 184.
Constantinopolis, eclypsis solis, 8 Aug. 216; — liberatio ab Agarenis, 16 Aug. 217; — liberatio ab Avaris, 5 Junii 202; — liberatio sub Heraclio, 7 Aug. 216; — liberatio trina, die akathisti celebrata, 103; — natalitia, 11 Maji 195; — pluvia pulveris, 6 Nov. 143; — terrae motus sub Basilio imperatore, 9 Jan. 169; — terrae motus sub Constantino, 17 Martii 186; — terrae motus sub Leone Isaurico a. 740, 26 Oct. 140; — terrae motus memoria, 6 Dec. 154 et 14 Dec. 157 et 16 Aug. 217; — terrae motus sub Theodosio juniore, 26 Jan. 173—174.
Constantinus dux (cum Basilio), 3 Julii 207.
— Jaroslaviae princeps (filius Theodori), 19 Sept. 129 et 5 Martii 184.
— junior, imperator, 3 Sept. 123.
— Kiowiensis, 5 Junii 202.
— magnus (cum Helena), 21 Maji 198; — (cum filiis), 28 Nov. 151.
— martyr Amoriae (inter 42), 6 Martii 184.
— martyr Ibericus, 10 Nov. 145.
— martyr Ibericus (cum Davide), 2 Oct. 133.
— Muromiae dux, 21 Maji 198.
— patriarcha Constantinopolitanus, 9 Aug. 216.
Convulsus Panormitanus, 21 Febr. 182.
Cordis Smi Jesu festum, 122.
Cornelius, centurio, 13 Sept. 126.
— Comelscius, 19 Maji 197.

Coronatus, martyr (cum Thyrso, Leucio, sociis), 17 Aug. 217.
Corporis Christi festum, 121—122.
Cosmas, episc. Chalcedonensis, 18 Aprilis 191.
— episc. Majumae, 12 et 14 Oct. 136.
— martyr (cum Damiano), 1 Nov. 142; — 1 Julii 207 (probabiliter alius ac ille 1 Nov.); — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141.
Crescens, «apostolus», 30 Julii 214.
— martyr, 15 Aprilis 191.
— martyr (cum Quadrato et sociis), 10 Martii 185.
Crescentia, martyr, 16 Maji 196.
Crucis adorationis dominica 101—103; — adoratio Constantinopolis, 12 Sept. 125; — apodosis exaltationis crucis, 21 Sept. 129; — apparitio in coelo, 7 Maji 194; — exaltatio, 14 Sept. 126—128; — inventio (et clavorum), 6 Martii 184; — processio, 1 Aug. 214; — profestivitas exaltationis, 13 Sept. 126; — profestivitas processionis, 31 Julii 214; — reportatio, 14 Aug. 217.
Cyprianus, martyr (cum Justina), 2 Oct. 133.
— martyr (cum Quadrato et sociis), 10 Martii 185.
Cyra, martyr (cum aliis), 28 Febr. 183.
Cyranna, nova martyr, 28 Febr. 183.
Cyria, virgo et martyr (cum aliis), 6 Junii 202.
Cyriaca, virgo et martyr, 7 Julii 208.
Cyriacus, anachoreta, 29 Sept. 132.
— Kiowiensis, 27 Maji 200.
— puer et martyr (cum Julitta), 15 Julii 210.
Cyrilla, martyr, 5 Julii 208.
Cyrillus Alexandrinus (cum Athanasio), 18 Jan. 171 et 9 Junii 202.
— Belozerensis, 9 Junii 202.
— diaconus, martyr (cum sociis), 29 Martii 188.
— Hierosolymitanus, 18 Martii 186.
— Novozerensis, 4 Febr. 177—178.
— praefectus in statu Nowgorod, 4 Maji 194.
— Turovensis, 28 Aprilis 193.
— (cum Methodio), Slavoniae apostolus, 25 Aug. 219 et 5 Julii 208 et 11 Maji 195; — (sine Methodio), 14 Febr. 180.
Cyrus, anargyrus (cum Joanne), 31 Jan. 176; — translatio, 28 Junii 206.
— monachus, ejus ecclesiae dedicatio, 12 Nov. 145.
— patriarcha, 7 Jan. 168.

D.

Dadas, martyr (cum aliis), 28 Julii 213.
Dalmatius, higumenus, 3 Aug. 215.
Damianus v. Cosmas.
— presbyter Kiowiensis, 5 Oct. 134.
Dan, patriarcha ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Daniel, archiepisc. in Serbia, 20 Dec. 159.
— martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
Daniel, martyr Caesareensis (cum aliis), 16 Febr. 180–181.
— martyr (inter 45), 10 Julii 209.
— Moscovitanus, 4 Martii 184; — inventio, 30 Aug. 221.
— Perejaslaviensis, 16 Oct. 137 et 7 Aprilis 190.
— propheta, 17 Dec. 158; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
— Serbicus doctor, 30 Aug. 221.
— Stylita, 11 Dec. 155.
Daria, martyr, 19 Martii 186.
Dasius, martyr cum 5 sociis, 1 Nov. 142.
David, martyr (cum Constantino), 2 Oct. 133.
— princeps Jaroslaviae (filius Theodori), 19 Sept. 129.
— propheta et rex ex vetere testamento, Dom. post Christi nativitatem 162; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
— rex Iberiae, 26 Jan. 174.
— Thessalonicensis, 26 Junii 206.
Debbora, judex Israelis ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Decollatio S. Joannis Baptistae, 29 et 30 Aug. 220—221.
Dedicatio S. Christophori, 16 Dec. 157; — Cryptoferratensis ecclesiae, 17 Dec. 158; — S. Cyri, 12 Nov. 145.
— deiparae Blachernarum, 31 Julii 214.
— deiparae in locis Callistrati, 18 Julii 211; — in Chalcopratiis, 18 Dec. 159; — in locis Curatoris, 7 Dec. 154; — in locis diaconissae, 19 Nov. 147 et 28 Julii 213; — dominatricis mundi, 13 Maji 196; — ad fontem, 9 Julii 209; — hodigitriae, 18 Oct. 137; — in domo S. Irenae, 6 Sept. 124; — Kiowiae, 12 Maji 195; — miserentis, 11 Aug. 216; — S. Nili, 17 Dec. 158; — in locis Prisgae, 12 Febr. 179; — in locis Promunti, 29 Julii 214; — in locis Protasii, 9 Nov. 144.
— S. Eliae prophetae, 13 Jan. 170; — S. Elisaei prophetae, 28 Nov. 151; — S. Gabrielis (aut Michaelis) archangeli, 26 Julii 213; — S. Georgii, martyris, 3 Nov. 142—143 et 26 Nov. 150 et 24 Aprilis 192; Kiowiae, 26 Nov. 150; — S. Joannis apostoli, 2 Aug. 215 et 8 Nov. 144; — S. Lazari, 5 Maji 194; — S. martyrum 40, 29 Dec. 164; — S. Mennae, 21 Sept. 129; — S. Michaelis archangeli (aut Gabrielis), 26 Julii 213; — novae ecclesiae in palatio, 1 Maji 193; — Omnipotentis, 4 Aug. 215; — oratoriorum patriarchii Constantin., 31 Oct. 142; — S. Pantaleonis, 2 Dec. 152; — S. Petri apostoli, 25 Aprilis 193 et 6 Junii 202; — S. Petri et Pauli apostolorum, 8 Aug. 216; — S. Procopii, 4 Aug. 215; — Resurrectionis, 13 Sept. 125 et 9 Dec. 155; — Ssi. Salvatoris in Harumlada, 1 Febr. 176; — Ss. Sergii et Bacchi, 29 Nov. 151; — S. Sophiae Constantinopolitanae, 23 Dec. 160; — S. Sophiae Kiowiensis, 4 Nov. 143; — S. Theodori, 5 Nov. 143; — in Rhisio, 26 Junii 206;

— S. Thomae in locis Amantii, 19 Sept. 129; — S. Tryphonis, 19 Oct. 138 et 1 Dec. 152.
Defunctorum memoria in sabbatis ordinariis 80; — omnium memoria in sabbato animarum 85—86; — omnium memoria in sabbato apokreo 86; — omnium memoria in bello occisorum, sabbato ante 26 Oct. 140; — omnium memoria, qui fame, siti aut gladio perierunt, 29 Dec. 164.
Demetrius, magnus martyr, 26 Oct. 140.
— martyr (cum aliis), 6 Maji 194.
— novus, 26 Oct. 140.
— Prilucensis, 11 Febr. 179.
— Rostoviensis, 28 Oct. 141; — ejusdem inventio, 21 Sept. 129.
— Uglicensis, 15 Maji 196.
Desponsatio deiparae, 23 Jan. 173.
Diaconus, martyr, 5 Aprilis 189.
Diomedes, martyr, medicus, 16 Aug. 217.
— synaxis, 28 Aug. 220.
— (cum Maximo; incertum, num idem), 19 Aug. 218.
Dion, thaumaturgus, 19 Julii 211.
Dionysii duo, martyres (cum sociis), 15 Martii 186.
Dionysius Areopagita, 3 Oct. 133.
— fundator monasterii Sti Joannis Baptistae, 25 Junii 206.
— Glusicensis, 1 Junii 201.
— junior ex Zacyntho, 17 Dec. 158.
— martyr Atheniensis (cum aliis), 18 Maji 197.
— in monte Olympo, 24 Jan. 173.
— puer (cum Paula), 3 Junii 201.
— Radonizensis, 12 Maji 195.
— Suzdaliensis, 26 Junii 206.
Doctores ecclesiae tres Graeci, 30 Jan. 175.
Dometius, martyr (cum Leontio), 16 Oct. 137.
— Persa, martyr, 7 Aug. 216; — 4 Oct. 133.
Dominica in genere 78; — adorationis crucis 101—103; — apokreo 86; — caeci 119; — ante et post crucem exaltatam 121; — filii prodigi 85; — Lucae 121; — ante et post lumina 121; — Matthaei 120—121; — post Nativitatem 162; — orthodoxiae 91—100; — palmarum 106; — paralytici 118; — paschatis 114—117; — patrum Christi 158—159; — patrum Nicaenorum 119; — propatrum Christi 155; — pentecostes 119; — pharisaei et publicani 84; — quadragesimae II 101; III 101; IV 103; V 104; — Samaritanae 118; — Sanctorum omnium 120; — Thomae 118; — tyrinis 87; — unguentiferarum 118.
Domitianus, episc. Melitinae, 10 Jan. 169.
Domna, martyr, 28 Dec. 163.
Domnicia cum Marina, 28 Febr. 183.
Domnina, martyr (cum aliis), 3 Dec. 153.
— monacha, 8 Jan. 168.
Domninus, martyr, 1 Oct. 133.
Dormientes septem Ephesini, 22 Oct. 138; — 4 Aug. 215.
Dorotheus, episc. Tyri, 5 Junii 202.
Dorymedon, martyr (cum aliis), 19 Sept. 129 et 29 Sept. 132; — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141.
Dovmontes Pscoviensis, 20 Maji 198.
Dunax, martyr (cum aliis), 6 Maji 194.

E.

Eleazarus, martyr (cum Polyeucto et aliis), 1 Aug. 214.
— martyr Machabaeus, 1 Aug. 214.
— monachus, 13 Jan. 170.
— ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Elesbaan, rex Aethiopum, 19 Oct. 138.
Eleutherius, episc., martyr, 15 Dec. 157; — synaxis, 21 Julii 212.
— martyr (cum Leonida), et pueri, 8 Aug. 216.
Eliakim, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Elias junior, 18 Aug. 218.
— martyr Aegyptiacus (cum aliis), 19 Dec. 159.
— martyr Aegyptiacus, Caesareae occisus (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
— propheta, 20 Julii 211; — ejus ecclesiae dedicatio, 13 Jan. 170.
— Syrus, 4 Nov. 143.
Elisabeth, martyr, 9 Oct. 135; — 22 Oct. 138—139.
— mater praecursoris, 24 Junii 205.
— thaumaturga, 24 Aprilis 192.
Elisaeus, higumenus, 23 Oct. 139.
— propheta, 14 Junii 203; — ejus ecclesiae dedicatio, 28 Nov. 151; — memoria, 20 Julii 211; — translatio vestium, 20 Junii 204.
Eliud, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Elpidephorus, martyr, 2 Nov. 142.
Elpidius, episc. in Chersoneso, 7 Martii 184.
Elpis, martyr (filia Stae Sophiae), 17 Sept. 128—129.
Enos ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Ephraem, episc. in Chersoneso, 7 Martii 184.
— Novotorgensis, 28 Jan. 174.
— Perecomensis, 16 Maji 197.
— Perejaslaviensis, 28 Jan. 174.
— Serbicus patriarcha, 15 Junii 204; — cum aliis, 30 Aug. 221.
— Syrus, 28 Jan. 174.
Epicharis, martyr, 27 Sept. 131.
Epimachus, martyr, 31 Oct. 142.
— martyr (cum Gordiano), 9 Maji 195.
— martyr (cum Onesimo), 6 Julii 208.
Epiphaniae Dom., apodosis, 14 Jan. 170; — festivitas, 6 Jan. 167—168; — profestivitas, 2—5 Jan. 165; — vigilia, 5 Jan. 165—166.
Epiphanius, patriarcha Constantinopolitanus, 25 Aug. 219.
— Salaminus, 12 Maji 195.

Episteme, 5 Nov. 143.
Erasmus Cryptensis, 24 Febr. 182.
Erastus, «apostolus», 10 Nov. 144.
Erotheis, martyr, 27 Oct. 141.
Esron, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Esther, regina ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Etimasius, martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
Eudocia, imperatrix, 13 Aug. 217.
— martyr, 4 Aug. 215.
Eudocimus, 31 Julii 214.
Eudoxia, filia Athanasiae, 31 Jan. 176.
— martyr, 1 Martii 183.
Eudoxius, martyr, 6 Sept. 124.
Eugenia, virgo et martyr, 24 Dec. 160.
Eugenius, episc. in Chersoneso, 7 Martii 184.
— martyr, 13 Dec. 156.
Eugraphus, martyr, 10 Dec. 155.
Eulampia, martyr, 10 Oct. 135.
Eulampius, 10 Oct. 135.
Eumenius, episc. et martyr, 18 Sept. 129.
Eunice, martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
Eunicianus, martyr, 23 Dec. 160.
Euphemia, magna martyr, principalis ejus festivitas, 16 Sept. 128; — ejus synaxis fidei Chalcedonensis, 11 Julii 209; — ejus memoria, 16 Maji 196.
Euphrasia, virgo et martyr (cum Theodoto Ancyrano), 18 Maji 197.
Euphrosyna, ducissa, 7 Julii 208.
— monacha, 25 Sept. 130.
— filia Paphnutii, 15 Febr. 180.
— Poloscensis, 23 Maji 199.
— virgo, 19 Jan. 172.
Euphrosynus Pscoviensis, 15 Maji 196.
— Sinozereensis, 20 Martii 187.
Euplius, martyr, 11 Aug. 216.
Euporus, martyr, 23 Dec. 160.
Eupraxia, Aegyptiaca monacha, 12 Jan. 170.
— (cum Olympiade), 25 Julii 212.
— Pscoviensis, 16 Oct. 137.
Eupsychius Caesareensis, martyr, 9 Aprilis 190.
Eusebius, episc. Samosatae, 22 Junii 205.
— martyr Nicomediensis, 30 Maji 200.
— martyr Tiberianopolitanus, 28 Nov. 151.
Eusignius, martyr, 5 Aug. 215.
Eustachius Antiochenus, 21 Febr. 181.
— martyr (cum Callinico), 28 Sept. 132.
— martyr (cum sociis), 20 Sept. 129.
Eustathius, martyr (cum Thespesio), 20 Nov. 148.
Eustatius, episc., 4 Jan. 165 et 30 Aug. 221.
— martyr in Lithuania (cum aliis), 16 Dec. 158 et 14 Aprilis 191.
— martyr (cum Polycarpo et Evangelo), 7 Julii 208.
Eustochius, monachus, 3 Martii 184.
Eustratius Kiowiensis, 28 Martii 188.
— martyr, 13 Dec. 156.
— thaumaturgus, 9 Jan. 169.
Euthymius Athonita, 9 Nov. 144; — 30 Junii 207 (forsitan idem).
Euthymius, junior, 13 Maji 196.
— magnus, 20 Jan. 172.
— martyr, episc., 26 Dec. 163.
— novus martyr, 1 Maji 193; — 15 Oct. 137.
— II Nowgorodensis episc., 11 Martii 185;
— Suzdalensis, 1 Aprilis 189; — inventio, 4 Julii 208.
Eutropius, martyr, 3 Martii 184.
Eutyches, episc., 24 Aug. 219.
— episc. Mytilenae, 28 Maji 200.
Eutychia, virgo et martyr, 4 Sept. 123.
Eutychius, episc. Constantinopolitanus, 6 Aprilis 189.
Eva, prima mater, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Evangelus, martyr, 7 Julii 208.
Evaristus, martyr, 23 Dec. 160.
Evodius, martyr, 1 Sept. 122.
Ezechias, rex ex vetere testamento, Dom. post 17 Dec. 159.
Ezechiel, propheta, 21 Julii 212.

F.

Faustus, monachus, 3 Aug. 215.
Febronia, martyr, 25 Junii 205.
— Muromensis (cum Petro), 25 Junii 206.
Felix, martyr, 17 Junii 204.
Festivitates ἀδωδέκαται 81; — cum canone deiparae 81; — 12 centrales 80—81; — despoticae 82; — δοξολογούμεναι et non δοξολογούμεναι 81; — feriandae vel non feriandae 82—84; — incorporalium 82; — cum πολυέλεος 81; — sanctorum 82; — theomitoricae 82.
Flavianus, episc., 16 Febr. 181.
Florus, martyr, 18 Aug. 218.
Frumentius, Indiae apostolus, 30 Nov. 152.

G.

Gabriel, archangelus, ejus synaxis, 26 Martii 188; — 11 Junii 203; — 13 Julii 210; — (cum deipara), 16 Oct. 137.
— Vsevolodus, 27 Nov. 150; — 11 Febr. 179; — ejus translatio, 22 Aprilis 192.
Gad, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Galaction, martyr, 22 Junii 205.
— martyr (cum Episteme), 5 Nov. 143.
Gaudiosus, episc. Africanus, 30 Oct. 142.
Gelasius, martyr, 23 Dec. 160.
Gennadius, fundator monasterii transfigurationis, 23 Jan. 173.
— patriarcha Constantinopolitanus, 25 Aug. 219.
Georgius Chozebita, 8 Jan. 168.
— Cryptensis, 8 Jan. 169.
— dux et martyr, 4 Febr. 178.
— magnus martyr, ejus principalis festivitas, 23 Aprilis 192; — memoria, 24 Nov. 149; — ejus ecclesiae dedicatio 3 Nov. 142—143; 26 Nov. 150; 24 Aprilis 192; — ejus ecclesiae dedicatio Kiowiensis, 26 Nov. 150.
— in Maleo, 4 Aprilis 189.
— Metha Tzmindanus, 30 Junii 207.

Georgius monachus montis Athonis, 30 Junii 207.
— Mytilenae episc., 7 Aprilis 190.
Gerasimus Athonita, 20 Oct. 138.
— fundator monasterii Trinitatis, 15 Sept. 128.
— Jordanita, 4 Martii 184.
— Vologdensis, 4 Martii 184.
Germanus Kazanensis, 6 Nov. 143.
— Constantinopolitanus, 12 Maji 195.
— Nowgorodensis, 10 Febr. 179.
— (cum Sergio) in Russia, 28 Junii 206; — inventio ossium, 11 Sept. 125.
Gervasius, martyr, 14 Oct. 136.
Gleba, martyr (cum Borisio), 24 Julii 212; — ejus translatio, 2 Maji 194.
Glyceria, martyr (cum aliis), 22 Oct. 138 ad 139.
— martyr ex Hadrianopoli, 13 Maji 196.
Glycerius, martyr (cum aliis), et 40 socii, 3 Dec. 153.
Golinduch, martyr, 13 Julii 210.
Gorazdus, Bulgariae apostolus, 27 Julii 213.
Gordianus, martyr (cum Epimacho), 9 Maji 195.
Gordius, martyr, 3 Jan. 165.
Gratiarum actio pro liberatione ab invasione Napoleonica, 25 Dec. 162; — pro victoria Poltawae conquisita sub Petro I, 27 Junii 206.
Gregorius, Agrigentinus episc., 23 Nov. 149.
— Avnezensis, 15 Junii 204.
— Cryptensis, 8 Aug. 216.
— Decapolita, 20 Nov. 147.
— episc., 30 Aug. 221.
— illuminator, 30 Sept. 132.
— magnus, 12 Martii 186.
— Nazianzenus, inter tres doctores ecclesiae Graecos, 30 Jan. 175; — ejus festivitas principalis, 25 Jan. 173; — natalis dies, 9 Maji 195; — translatio, 19 Jan. 172.
— Nyssenus, 10 Jan. 169; — ejus depositio, 9 Martii 185.
— Palamas haereticus, Dom. II quadragesimae 101.
— thaumaturgus, 17 Nov. 147.
— Vologdensis, 30 Sept. 132.
Gurias, martyr, 15 Nov. 146.
Gurius, Kazanensis episc., 4 Dec. 153; — ejusdem inventio, 4 Oct. 133.
Gusthazat, martyr, 17 Aprilis 191.

H.

Habacuc, propheta, 2 Dec. 152.
Hebdomas 78—80; — apokreo 85; — ante palmas 105; — passionis 105—114; — pentecostes 120; — provocans 85; — renovationis 117; — tyrinis 86.
Heber, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Helena, imperatrix (cum Constantino), 21 Maji 198.
Heliodorus, martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.
Helladius, episc. et martyr, 27 Maji 200.
Henoch, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Heraclius, martyr (cum aliis), 18 Maji 197.
— miles, 22 Oct. 138.
Hermaeus, presbyter Myrensis, 4 Nov. 143.
Hermas, apostolus, 5 Nov. 143.
Hermes, «apostolus», 8 Aprilis 190.
— martyr, 31 Maii 201.
Hermeus, martyr, 17 Junii 204.
Hermione, filia Philippi diaconi, 4 Sept. 123.
Hermippus, martyr (cum aliis), 26 Julii 213.
Hermocrates, martyr (cum aliis), 26 Julii 213.
Hermogenes, martyr, 10 Dec. 155.
— martyr (cum Callisto), 1 Sept. 122.
Hermolaus, martyr (cum aliis), 26 Julii 213.
Hermylus, martyr, 13 Jan. 170.
Herodion, «apostolus», 8 Aprilis 190.
Hesychius, martyr, 2 Martii 183—184.
— martyr (cum aliis), 19 Febr. 181.
Hierax, martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
Hieronymus, doctor ecclesie, 15 Junii 203—204.
Hierotheus, episc., 4 Oct. 133.
— martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
Hilarion junior, 6 Junii 202.
— magnus, 21 Oct. 138.
— martyr (cum Proclo), 12 Julii 210.
— Meglinensis episc., 21 Oct. 138.
— monachus, 19 Nov. 147.
— Pscoviensis, 28 Martii 188.
Hilarius junior, 28 Martii 188.
Hippolytus, martyr, 10 Aug. 216 et 12 Aug. 216.
— «papa», cum sociis, 30 Jan. 175.
Hyacinthus Amatridae, 18 Julii 211.
— martyr, 3 Julii 207.
Hypatius, Gangrensis episc., 14 Nov. 146 et 31 Martii 188.
— martyr (cum Leontio), 18 Junii 204.
— puer, martyr, 3 Junii 201.

I.

Ida, martyr (cum aliis), 3 Dec. 153.
Ignatius, «novus martyr», 1 Maji 193.
— patriarcha Constantinopolitanus, 23 Oct. 139.
— Rostoviensis, 28 Maji 200.
— Theophorus, 20 Dec. 159; — ejus translatio, 29 Jan. 175.
Igor, dux Tschernigoviae, 5 Junii 202.
Imago Christi Edessena, 16 Aug. 217.
Indictio novi anni Graeca, 1 Sept. 122; — novi anni Russica, 1 Jan. 165.
Innocentes martyres, 29 Dec. 163.
Innocentius, episc. Siberiae, 26 Nov. 150.
— martyr, 17 Junii 204.
— I, papa Romanus, 28 Julii 213.
Inventio Alexii Kiowiensis, 20 Maji 198; — prima et secunda capitis praecursoris, 24 Febr. 182; — tertia capitis praecursoris, 25 Maji 199; — Constantini, ducis

Muromiae, 21 Maji 198; — crucis et clavorum Dom., 6 Martii 184; — Cyriaci, Photii et Jonae Kiowiensium, 27 Maji 200; — Danielis Moscovitani, 30 Aug. 221; — deiparae Kazanensis (imaginis), 8 Julii 209; — deiparae Rzevensis (imaginis), 11 Julii 209; — Demetrii Rostoviensis, 21 Sept. 129; — Euthymii Suzdalensis, 4 Julii 208; — Gabrielis Vsevolodi, 27 Nov. 150; — imaginis non manufactae, 9 Aug. 216; — Leontii Rostoviensis, 23 Maji 199. — Macarii Kolazinensis, 26 Maji 200; — reliquiarum in ecclesia Eugenii, 22 Febr. 182; — Sergii et Germani, 11 Sept. 125; — Sergii Radonicensis, 5 Julii 208; — Theodosii Kiowiensis, 31 Maji 201; — Zachariae, patris praecursoris, 11 Febr. 179.
Irenaeus, episc., 23 Aug. 219.
Irenarchus, martyr (cum 7 mulieribus sociis), 28 Nov. 151.
— reclusus, 13 Jan. 170.
Irene, imperatrix, 7 Aug. 216.
— martyr (cum aliis), 16 Aprilis 191.
— martyr, filia Licinii imperatoris, 5 Maji 194; — synaxis, 21 Jan. 172.
Isaac, patriarcha, inter propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Isaacius v. Isacius.
Isachar, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Isacius Cryptensis, 14 Febr. 180.
— higumenus Dalmatum, 30 Maji 200; — 3 Aug. 215.
— praefectus in statu Nowgorod, 4 Maji 194.
Isaias, martyr (cum aliis), 16 Febr. 180.
— propheta, 9 Maji 195.
— Rostoviensis, 15 Maji 196.
Isaurus, martyr, 17 Junii 204.
Isidorus ex Chio, martyr, 14 Maji 196.
— Pelusiotes, 4 Febr. 177.
— Rostoviensis, 14 Maji 196.
— presbyter, 8 Jan. 169.
Ismael, martyr, 17 Junii 204.

J.

Ja, martyr, 4 Aug. 215.
Jacob, pater Josephi, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
— patriarcha, inter propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155.
Jacobus, adelphotheus, 23 Oct. 139; — Dom. post Nativitatem 162; — ejus memoria (cum aliis), 19 Nov. 147.
— cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— Alphaei, apostolus, 9 Oct. 134.
— episc. et confessor, 21 Martii 187.
— martyr, 29 Jan. 175.
— Persa, martyr, 27 Nov. 150.
— Rostoviensis, 27 Nov. 150.
— senior, apostolus, 30 Aprilis 193; — mors ejus, 15 Nov. 146.
— thaumaturgus Borowitschensis, 23 Oct. 139.
Jadorus, martyr, 4 Febr. 177.
Januarius, martyr, et socii, 21 Aprilis 192.
Japhet, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Jared, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Jason, «apostolus», 28 Aprilis 193.
Jechonias, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Jejunium apostolorum, 18 Maji 197; — deiparae, 1 Aug. 214; — in exaltatione crucis, 14 Sept. 126—128; — in feriis IV et VI 79; — in hebdomade apokreo 85; — in S. Joannis baptistae decollatione, 29 Aug. 220; — nativitatis, 14 Nov. 146; — quadragesimae 87.
Jeremias Kiowiensis, 5 Oct. 134.
— martyr, 16 Febr. 180—181.
— propheta, 1 Maji 193.
Jessaeus, episc. Cilcanensis, 2 Dec. 152.
Jesse, pater Davidis, ex vetere testamento, Dom. post 17 Dec. 158.
Joachim, pater deiparae (cum Anna), 9 Sept. 125.
Joannes anargyrus (cum Cyro), 31 Jan. 176; — ejus translatio, 28 Junii 206.
— Antiochenus episc., 18 Aprilis 191.
— apostolus, 8 Maji 195; — dedicatio ejus templi, 8 Nov. 144 et 2 Aug. 215; — ejus migratio, 26 Sept. 131; — synaxis ejus, 14 Febr. 180 et 10 Julii 209; — translatio vestis ejus 20 Junii 204.
— baptista, commemoratio, feriis III 78—79; — conceptio, 23 Sept. 130; — decollatio, 29 et 30 Aug. 220—221; — inventio capitis ejus prima et secunda, 24 Febr. 182; — inventio capitis ejus tertia, 25 Maji 199; — memoria, 24 Jan. 173; — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141; — nativitas, 24 Junii 205; — synaxis in locis Olympii, 23 Julii 212; — synaxis principalis, 7 Jan. 168; — translatio manus ejus et miraculum ejus, 7 Jan. 168; — translatio reliquiarum ejus, 12 Oct. 136.
— Kalybita, 15 Jan. 171.
— Chrysostomus, inter 3 doctores ecclesiae Graecos, 30 Jan. 175; — festivitas principalis ejus, 13 Nov. 145—146; — mors ejus, 14 Sept. 128; — ordinatio episc., 15 Dec. 157; — ordinatio sacerdotalis, 26 Febr. 182; — reductio, 27 Jan. 174.
— Climax, Dom. IV quadragesimae 103; — 30 Martii 188.
— Damascenus, 4 Dec. 153.
— despota Serbiae, 10 Dec. 155.
— discipulus S. Gregorii Decapolitae, 18 Aprilis 191.
— eleemosynarius, 12 Nov. 145.
— filius Xenophontis et Mariae, 26 Jan. 173.
— jejunator, 2 Sept. 123.
— κολοβός, 9 Nov. 144.
— martyr in Lithuania, 16 Dec. 158 et 14 Aprilis 191.
— martyr, cum Meletio, 24 Maji 199.
— martyr in Russia (cum Theodoro), 12 Julii 210.

Joannes, martyr in Russia sub Joanne IV Nowgorodensi, 24 Jan. 173.
— martyr Tiberianopolitanus (inter alios), 28 Nov. 151.
— Uglicensis, 19 Maji 197.
— miles, 29 et 30 Julii 214.
— monachus montis Athonis, 30 Junii 207.
— Nowgorodiae archiepiscopus, 7 Sept. 124.
— Palaeolaurita, 19 Aprilis 191.
— patiens, 18 Julii 211.
— patriarcha Constantinopolitanus, 25 Aug. 219.
— Pscoviensis, 29 Martii 188.
— Russki, 27 Maji 200.
— Rylensis, 19 Oct. 138.
— Salus, 29 Maji 200.
— Salus Moscovitanus, 3 Julii 207.
— scholasticus, patriarcha Constantinopolitanus, 30 Aug. 221.
— stultus propter Christum (cum Simeone), 21 Julii 212.
— Sucaviensis, 2 Junii 201.
— Sutzdalensis, 15 Oct. 137.
— Therista, 4 Maji 194.
— Zedazenus, 4 Nov. 143.
Joannikius magnus, 4 Nov. 143.
— patriarcha Serbicus, 3 Sept. 123.
Joathan, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Job, justus ex vetere testamento, 6 Maji 194; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Joel, propheta, 19 Oct. 137.
Jonas Kiowiensis (cum Alexio), 5 Oct. 134; — ejus inventio, 27 Maji 200.
— martyr Persa (cum Barachisio), 29 Martii 188.
— Moscovitanus, 15 Junii 204.
— Nowgorodensis, 5 Nov. 143.
— propheta, 22 Sept. 130.
— Sabbaita, 22 Sept. 130.
— Solovecensis, 12 Junii 203.
Joram, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Josaphat (cum Barlaamo), 19 Nov. 147.
— episc. et martyr, 16 Sept. 128; — 2 Nov. 142; — 12 Nov. 145.
— rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Josephus (Thessalonicensis), frater s. Theodori Studitae, 26 Jan. 174 et 13 Julii 210.
— hymnographus, 3 Aprilis 189 et 4 Aprilis 189.
— martyr Persa, 3 Nov. 142.
— patriarcha, ex vetere testamento, inter patres Christi, dom. post 17 Dec. 158; — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141.
— sponsus deiparae, Dom. post nativitatem 162; — desponsatio cum deipara, 23 Jan. 173; — in synaxi deiparae, 26 Dec. 163; — 19 Martii 186—187.
— Vologdensis, 10 Sept. 125.
Josias, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Josua, dux Israelis, 1 Sept. 122; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Judas apostolus, 19 Junii 204.
— patriarcha, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158; — inter propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155.
Judith, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Julia, virgo et martyr (cum Theodoto Ancyrano), 18 Maji 197.
Juliana, ducissa, virgo, 6 Julii 208.
— martyr (cum aliis), 22 Junii 205.
— Muromensis, 2 Jan. 165.
— Nicomediensis, 21 Dec. 160.
— (Paulae soror), 4 Martii 184 et 17 Aug. 218.
Julianus, martyr in Aegypto, cum sociis, 21 Junii 205.
— martyr (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
— martyr (cum Basilisca conjuge), 8 Jan. 169.
— martyr in Cilicia, 21 Junii 205.
Julitta, martyr, 30 Julii 214.
— martyr (cum Cyriaco), 15 Julii 210.
Junias, «apostolus» (cum Andronico), 22 Febr. 182 et 17 Maii 197.
Justina, martyr (cum Cypriano), 2 Oct. 133.
Justinianus, senior, imperator, 15 Julii 210; — (cum Theodora), 14 Nov. 146.
Justinus, martyr, et socii, 1 Junii 201.
— philosophus et martyr, 1 Junii 201.
Justus, apostolus, 30 Oct. 142.
— diaconus, cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— martyr, 14 Julii 210.
Juvenalis, patriarcha Hierosolymorum, 2 Julii 207.
Juventius, martyr, 6 Julii 208.

K.

Keryx, martyr (cum aliis), 1 Aug. 214.
Ketewane, regina Kachetiae, 13 Sept. 126.
Komasius, martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
Koremnon, praepositus, 15 Dec. 157.
Kuksa, Cryptensis, 27 Aug. 219.

L.

Lamech, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Lampadus, asceta, 5 Julii 208.
Laurentius, Cryptensis, 29 Jan. 175.
— martyr, 10 Aug. 216; — synaxis (cum aliis), 28 Aug. 220.
— Salus, 10 Aug. 216.
Laurus, martyr, 18 Aug. 218.
Lazarus, abbas Muromiae, 24 Martii 187.
— resuscitatus, dedicatio templi ejus, 5 Maji 194; — sabbatum resuscitationis ejus 105; — translatio ejus, 17 Oct. 137; — translatio vestis ejus, 20 Junii 204.
— rex Serbiae, 15 Junii 204.
— thaumaturgus, 7 Nov. 143.
Leo, Catanae episc., 20 Febr. 181.
— Lucas, 2 Martii 184.

Leo Magnus, 18 Febr. 181.
Leonidas, martyr (cum Eleutherio), et pueri, 8 Aug. 216.
Leontius, martyr (cum aliis), 4 Maji 194.
— martyr (cum Dometio), 16 Oct. 137.
— martyr (inter 45), 10 Julii 209.
— martyr in Phoenicia, 18 Junii 204.
— Rostoviensis, 23 Maji 199.
Leucius, martyr, 14 Dec. 157.
— martyr (cum Thyrso et Coronato), et socii, 17 Aug. 217.
Levi, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Lia, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Liberius, papa, 27 Aug. 219.
Linus, apostolus, papa, 5 Nov. 143.
Longinus, centurio et martyr, et 2 simul decollati milites, 16 Oct. 137.
Luarsabus, rex Iberiae, 21 Junii 205.
Lucas, archimandrita, 27 Febr. 183.
— eremita, 6 Nov. 143.
— evangelista, 18 Oct. 137; — cum 12 apostolis, 30 Junii 206; — translatio vestis ejus, 20 Junii 204.
— ex Graecia, 7 Febr. 178.
— stylita, 11 Dec. 155—156.
Lucia, virgo et martyr, 13 Dec. 156.
Lucianus, presbyter et martyr, 15 Oct. 136—137.
Lucilianus, martyr, 3 Junii 201.
Lupus, martyr (cum aliis), 22 Aug. 218.

M.

Macarius Aegyptiacus, 19 Jan. 172.
— Alexandrinus, 19 Jan. 172.
— episc., 10 Aprilis 190.
— episc. (cum aliis), 30 Aug. 221.
— Jeltovodensis, 25 Julii 212.
— Kiowiensis, 1 Maji 193.
— Kolazinensis, 17 Martii 186; — ejus inventio, 26 Maji 200.
— martyr ex Africa (cum aliis), 10 Aprilis 190.
— martyr (cum aliis), 6 Sept. 124; — 11 Aug. 216.
— Serbicus doctor, 30 Aug. 221.
Machabaei, martyres, 1 Aug. 214.
Macrina, soror Basilii M., 19 Julii 211.
Macrobius, martyr (cum aliis), et socii, 4 Maji 194.
Malachias, propheta, 3 Jan. 165.
Malaleel, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Mamas, martyr, 2 Sept. 123.
— martyr (cum aliis), 3 Dec. 153.
— martyr (cum Basilisco), 29 Julii 214.
Mamelchta, martyr, 5 Oct. 133—134.
Manasses, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Mandelius, 16 Aug. 217.
Manuel, martyr, 17 Junii 204.
Marcellinus, martyr, 18 Dec. 159.
Marcellus, episc. et martyr, 14 Aug. 217.
— higumenus akoemetarum, 29 Dec. 163 ad 164.
Marcia, virgo et martyr (cum sociis), 6 Junii 202.
Marciana imperatrix, 27 Jan. 174.
Marcianus imperator cum filiis, 28 Nov. 151; — (cum Pulcheria), 18 Febr. 181.
— martyr, 25 Oct. 140.
— presbyter, oeconomus magnae ecclesiae, 9 et 10 Jan. 169.
Marcus, apostolus, 30 Oct. 142.
— Arethusae episc., cum sociis, 29 Martii 188.
— Cryptensis, 29 Dec. 164.
— Ephesinus, schismaticus, 19 Jan. 172.
— evangelista, 25 Aprilis 192; — cum 12 Apostolis, 30 Junii 206.
— martyr, 18 Dec. 159.
— pastor, martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.
— Pscoviensis, 29 Martii 188.
Mardarius, martyr, 13 Dec. 156.
Maria (cum Abramio), 29 Oct. 141.
— Aegyptiaca, Dom. V quadragesimae 104; — 1 Aprilis 189.
— deipara Achtyrensis (apparitio), 2 Julii 207; — afflictorum laetitia, festum, 24 Oct. 140; — akathisti dies 103—104; — annuntiatio ejus, 25 Martii 187—188; — apodosis dormitionis, 23 Aug. 218; — apodosis ingressus in templum, 25 Nov. 149; — apodosis nativitatis ejus, 12 Sept. 125; — aqua ex ejus fonte haurienda, 16 Aug. 217; — in locis Ariobindi, synaxis, 10 Febr. 179; — in locis Armatii, synaxis, 21 Julii 212 et 17 Aug. 217; — Blachernarum, ecclesiae dedicatio, 31 Julii 214; — Bogolubensis, 18 Junii 204; — in locis Callistrati, ecclesiae dedicatio, 18 Julii 211; — Kazanensis festum imaginis, 22 Oct. 139; — ejus inventio, 8 Julii 209; — in Chalcopratiis, ecclesiae dedicatio, 18 Dec. 159; — renovatio ecclesiae, 31 Aug. 221; — in Chrysopoli, synaxis, 22 Sept. 130; — Colocensis imaginis apparitio, 9 Julii 209; — Conceptio ejus. 9 Dec. 154—155; — consolatrix afflic, torum, imaginis ejus festum, 24 Oct-140; — Corsunensis seu Ephesinae imaginis festum, 9 Oct. 135; — Costromensis festum, 14 Martii 186; — Cryptensis festum, 3 Maji 194; — Cupiaticensis imaginis festum, 15 Nov. 146—147; — in locis Curatoris, ecclesiae dedicatio, 7 Dec. 154; — desponsatio ejus, 23 Jan. 173; — in locis diaconissae, ecclesiae dedicatio, 19 Nov. 147 et 28 Julii 213; — memoria ejus, 13 Maji 196; — dolorosa, festum ejus, 13 Aug. 217; — 7 dolorum, festum ejus 122; — dominatrix mundi, dedicatio ejus ecclesiae, 13 Maji 196; — in dominicis glorificatio 78; — Donica imago, festum ejus, 19 Aug. 218; — dormitio, 15 Aug. 217; — in locis Eudocianis, synaxis, 16 Junii 204; — in feriis IV et VI glorificatio 79; festum ejus cum Salvatore, 1 Aug. 214—215; — fons vitam suscipiens, feria VI post Pascha 118; — ad fontem, ecclesiae dedicatio, 9 Julii 209; — synaxis, 8 Jan. 168; — Galicensis imago, festum ejus, 20 Julii 211; — in Georgia, 30 Jan. 175;

— Grebnevensis imago, festum ejus, 28 Julii 213; — hodigitria, dedicatio ejus ecclesiae, 18 Oct. 137; — Iberica, festum ejus, 12 Febr. 180 et 31 Martii 188; — imago non manufacta, revelatio ejus, 15 Maji 196 et 9 Aug. 216; — ingressus in templum, 21 Nov. 148; — in domo Irenae, ecclesiae dedicatio, 6 Sept. 124; — jejunium ejus, 1 Aug. 214; — Hierosolymitana imago, festum ejus, 12 Oct. 136; — Kalugensis imaginis festum, 2 Sept. 123; — Kiowiensis, ecclesiae dedicatio, 12 Maji 195; — Konevensis, imago, festum ejus, 10 Julii 209; — Lyddensis, imago, festum ejus, 12 Martii 186; — in locis Maranacii, synaxis, 15 Junii 203; — Miasenorum, synaxis, 1 Sept. 122; — miraculum in insula Kytherorum, 24 Sept. 130; — de Miroza, imago, festum ejus, 24 Sept. 130; — miserens, dedicatio ejus, 11 Aug. 216; — imago ejus, 15 Nov. 146; — nativitas, 8 Sept. 124—125; — S. Nili, ecclesiae dedicatio, 17 Dec. 158; — Nowgorodensis imago, festum ejus, 27 Nov. 150; — in Oniratis, synaxis, 4 Oct. 133; — in Pagidio, synaxis, 25 Julii 212; — παμμακαρίστου festivitas, 1 Sept. 122; — pammakaristos, imago, 1 Sept. 122; — in Paradiso, synaxis, 9 Nov. 144; — in Paradiso (cum Gabriele archangelo), synaxis, 16 Oct. 137; — patrocinium ejus, 1 Oct. 132—133; — in Periteichismate, 15 Maji 196; — in Pinnulopho, synaxis, 28 Aug. 220; — in Prisga, ecclesiae dedicatio, 12 Febr. 179; — profestivitas annuntiationis, 24 Martii 187; — profestivitas conceptionis, 8 Dec. 154; — profestivitas dormitionis, 14 Aug. 217; — profestivitas ingressus in templum, 20 Nov. 147; — profestivitas nativitatis, 7 Sept. 124; — Promunti ecclesiae dedicatio, 29 Julii 214; — in locis Protasii, dedicatio ecclesiae, 9 Nov. 144; — in Pyrso Graeciae, synaxis et festivitas, 22 Aug. 218; — Romana, 26 Junii 206; — rubus incombustus, imago, festum ejus, 4 Sept. 123; — Rzevensis imago, inventio ejus, 11 Julii 209; — Smolenscensis imago, translatio ejus, 28 Julii 213; — solutrix dolorum, 25 Jan. 173; — Sophia, imago, festum ejus, 8 Sept. 124—125; — in Sophianis memoria, 22 Maji 198; — in Sosthenio, 8 Junii 202; — Svenensis, 3 Maji 194; — Sviatogorensis imago, festum ejus, 17 Julii 211; — synaxis principalis, 26 Dec. 163; — Tchirensis imago, festum ejus, 16 Julii 211; — Tolgensis imago, festum ejus, 8 Aug. 216; — Ustingensis, festum ejus, 8 Julii 209; — vestis depositio, 26 Dec. 163 et 2 Julii 207; — Wladimiriensis imago, allatio ejus, 26 Aug. 219 et festivitas ejus, 21 Maji 198 et 23 Junii 205; — zonae depositio, 31 Aug. 221; — zonae translatio, 12 Aprilis 190.

Maria Magdalena, 22 Julii 212.

— soror Moysis, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

Maria (cum Thecla), 9 Jun. 202.

— virgo et martyr (cum aliis), 6 Junii 202.

— virgo (Marinus vocata), 12 Febr. 180.

— (cum Xenophonte), 26 Jan. 173.

Marianna, 17 Febr. 181.

Marina (cum Cyra et aliis), 28 Febr. 183.

— magna martyr, 17 Julii 211.

Martha, mater Symeonis de monte admirabili, 4 Julii 208.

— mater Simeonis Stylitae, 1 Sept. 122.

— (cum Thecla), 9 Jun. 202.

— virgo et martyr (cum aliis), 6 Junii 202.

Martinianus asceta, 13 Febr. 180; — 18 Maji 197 (forsitan idem).

— higumenus, 12 Jan. 170.

Martinus, papa et martyr, 16 Sept. 128; — 20 Sept. 129; — 13 Aprilis 191.

Martyres 42 Amoniae in Phrygia, 6 Martii 184; — Cretenses, 23 Dec. 160; — Cyzizeni, 29 Aprilis 193; — 12 sub Diocletiano, 8 Febr. 178; — innocentes Betlehemitici, 29 Dec. 163; — Machabaei, 1 Aug. 214; — Martyropoli sepulti, 16 Febr. 181; — 33 Melitinae in Armenia, 7 Nov. 143; — 40 mulieres (cum Ammun), 1 Sept. 122; — 2000 in Nicomedia combusti, 28 Dec. 163; — 45 Nicopoli in Armenia, 10 Julii 209; — Persae, 17 Aprilis 191; — 40 Sebasteni, 9 Martii 185; — eorum ecclesiae dedicatio, 29 Dec. 164; — 1000, eorum synaxis, 28 Aug. 220; — Tiberiopolitani, 29 Aug. 221 et 28 Nov. 151; — 11208 cum uxoribus et filiis, 24 Maji 199.

Martyrius, higumenus Zelenecensis, 11 Nov. 145.

— martyr (cum Marciano), 25 Oct. 140.

Maruthas, 16 Febr. 181.

Mathan, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

Mathusala, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.

Matrona Chiopolitana, 20 Oct. 138.

— monacha, 9 Nov. 144.

— Thessalonicensis, 27 Martii 188.

— virgo et martyr (cum Theodoto Ancyrano), 18 Maji 197.

Matthaeus apostolus, 16 Nov. 147.

— Kiowiensis, 5 Oct. 134.

Matthias apostolus, 9 Aug. 216.

Maura, martyr (cum Timotheo), 3 Maji 194.

— mater, fundatrix monasterii, 31 Oct. 142.

Mauritius, martyr (inter 45), 10 Julii 209.

Maximus confessor, 21 Jan. 172; — 12 Aug. 216; — 19 Aug. 218.

— Constantinopolitanus, 21 Aprilis 192.

— martyr (cum aliis), 28 Julii 213.

— martyr in Africa (cum aliis), 10 Aprilis 190.

— Mosquensis, 11 Nov. 145.

— Serba, 18 Jan. 171 et cum aliis, 30 Aug. 221.

— (cum Theodoto), martyr, 19 Febr. 181.

Melania Romana, 30 Dec. 164.

Melchisedech, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

Meles, martyr (cum aliis), 4 Maji 194.
Meletius Antiochenus, 12 Febr. 179.
— martyr (cum aliis), 24 Maji 199.
— martyr Nicomediae (cum aliis), 30 Maji 200.
Memnon, thaumaturgus, 29 Aprilis 193.
Menas, martyr (cum Hermogene et Eugrapho), 10 Dec. 155.
— martyr ex Cotyaea in Phrygia (cum aliis), 11 Nov. 145.
— patriarcha Constantinopolitanus, 25 Aug. 219; — dedicatio ejus ecclesiae, 21 Sept. 129.
Menes, martyr (cum Meneo), 29 Oct. 141.
Meneus, martyr, 29 Oct. 141.
Mennas v. Menas.
Menodora, virgo et martyr, 10 Sept. 125.
Mercurius, miles et martyr, 25 Nov. 149.
— Smolenscensis, 24 Nov. 149.
Mesereus, martyr, et socii, 6 Maji 194.
Mesopentecoste 118.
Methodius Constantinopolitanus, 14 Junii 203.
— episc. Patarae, 20 Junii 204.
— Slavoniae apostolus (cum Cyrillo), 11 Maji 195; — 5 Julii 208; — 25 Aug. 219; — (sine Cyrillo), mors ejus, 6 Aprilis 190.
Metrodora, virgo et martyr, 10 Sept. 125.
MetrophanesConstantinopolitanus, 4 Junii 201.
— Voronegiae episc., 23 Nov. 149.
Michaeas, propheta, 14 Aug. 217.
— propheta (ex 3 libro Regum), 5 Jan. 165.
Michael archangelus, dedicatio ejus ecclesiae (aut Gabrielis), 26 Julii 213; — festivitas, 29 Sept. 132; — in foro apud S. Julianum synaxis, 18 Junii 204; — miraculum in Colossis, 6 Sept. 124; — in Promotio, 27 Oct. 141; — in Sosthenio synaxis, 9 Junii 202; — synaxis in locis Athaeae, 10 Dec. 155; — synaxis principalis (cum omnibus angelis), 8 Nov. 143—144.
— Gobron, martyr, et socii 200, 17 Nov. 147.
— I Kiowiensis, 30 Sept. 132.
— Klopscius, 11 Jan. 170.
— Maleinus, 12 Julii 210.
— miles, 22 Nov. 148.
— Muromiae princeps (cum Theodoro), 21 Maji 198.
— Synnadum episc., 23 Maji 199.
— Tsernigoviae dux, 20 Sept. 129; — ejus translatio, 14 Febr. 180.
— Tverensis dux, 22 Nov. 148.
Miezislaw Kiowiensis, 15 Aprilis 191.
Mines, 1 Aug. 214.
Mineus, 1 Aug. 214.
Miraculum s. Basilii, 19 Jan. 172.
— Canae in Galilaea, 8 Jan. 168.
— Michaelis arch., 6 Sept. 124.
Modestus, martyr, 16 Maji 196.
Moyses, Aethiops, 28 Aug. 220.
— Hungarus, 26 Julii 213.
— Nowgorodensis, 25 Jan. 173.
— propheta, 4 Sept. 123; — Dom. orthodoxiae 91—100; — 20 Julii 211; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Mozius, presbyter, 11 Maji 195.
Myron, martyr, 17. Aug. 217.
Myropa, martyr, 23 Nov. 149; — 2 Dec. 152.

N.

Naasson, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Nachor, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Nahum, Bulgariae apostolus, 23 Dec. 160; — 20 Junii 205.
— propheta, 1 Dec. 152.
Narcissus, episcopus, 31 Oct. 142.
Natalia (cum Adriano), 26 Aug. 219.
Natalitia Constantinopolis, 11 Maji 195.
Nathan, propheta, inter patres Christi Dom. post 17 Dec. 159.
Nathanael, ejus vocatio ad apostolatum 22 Aprilis 192.
Nativitas Domini, apodosis, 31 Dec. 164; — festivitas, 25 Dec. 161—162; — profestivitas, 20—24 Dec. 159—160; — vigilia, 24 Dec. 160—161.
Nazarius, martyr, 14 Oct. 136.
Nectarius Cryptensis, 29 Nov. 151.
— higumenus Casularum, 1 Febr. 176.
— patriarcha Constantinopolitanus, 11 Oct. 135.
Neon, martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.
— martyr (cum aliis), 30 Oct. 142.
Neonilla, martyr, cum filiis, 28 Oct. 141.
Neonillus, martyr (cum aliis), 30 Oct. 142.
Neophytus Athonita, 9 Nov. 144.
— episc. Urbinissae et martyr, 28 Oct. 141.
— martyr (cum aliis), 11 Aug. 216; — 5 Maji 194.
— martyr (cum Charesimo), 22 Aug. 218.
— martyr ex Nicaea, 21 Jan. 172.
Nephtali, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Nestor, annalista, 27 Oct. 141.
— martyr, 27 Oct. 141.
Nicandrus, episc. Myrensis, 4 Nov. 143.
— jejunator, Pscoviensis thaumaturgus, 24 Sept. 130.
Nicanor, «apostolus» (cum aliis), 28 Juli 213; — cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
Nicephorus Constantinopolitanus, 2 Juni 201; — ejus reductio, 13 Martii 186.
— martyr Antiochiae, 9 Febr. 178—179.
— martyr (cum Claudio et aliis), 5 Aprilis 189.
— martyr Tiberiopolitanus, 28 Nov. 151.
— praefectus in statu Nowgorod, 4 Maji 194.
Nicetas, Chalcedonensis episc., 28 Maji 200.
— confessor, 3 Aprilis 189.
— magnus martyr, 15 Sept. 128.
— Nowgorodensis, 31 Jan. 176; — 30 Aprilis 193.
— Perejaslaviensis, 24 Maji 199.
Nicodemus, abbas, 20 Martii 187.
— Cryptensis, 31 Oct. 142.
— «novus martyr», 11 Julii 209.
— Serbicus doctor, 30 Aug. 221.

Nicolaus Chrysoberges, 16 Dec. 158.
— Constantinopolitanus, 15 Maji 196.
— diaconus, cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— junior, «novus martyr», 9 Maji 195.
— Kazanovius, 27 Julii 213.
— martyr (cum Prisco), 7 Dec. 154.
— Myrensis, festivitas principalis, 6 Dec. 153—154; — glorificatio, feria V 79; — translatio ejus, 9 Maji 195; — 20 Maji 197—198.
— Sviatosa, 14 Oct. 136.
Nicon aridus Cryptensis, 11 Dec. 156.
— Cryptensis, 23 Martii 187.
— martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.
— martyr, cum 199 sociis, 23 Martii 187.
— «poenitentiam agite», 26 Nov. 150.
— Radonizensis, 17 Nov. 147.
Nicostratus, martyr, 18 Dec. 159.
Nikandrus v. Nicandrus.
Nilus, junior, 26 Sept. 131.
— senior, 12 Nov. 145.
— Stolobensis, 7 Dec. 154.
Nina, illuminatrix, 14 Jan. 171.
Niphon, asceta, 14 Junii 203.
— Nowgorodensis, 8 Aprilis 190.
— praefectus in statu Nowgorod, 4 Maji 194.
Nitas, martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
Noe, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Nymphodora, virgo et martyr, 10 Sept. 125.

O.

Obed, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Occursus in templo, apodosis, 9 Febr. 178; — festivitas, 2 Febr. 176—177; — profestivitas, 1 Febr. 176.
Olga, ducissa, 11 Julii 210.
Olympas, «apostolus», 10 Nov. 144.
Olympias, 25 Julii 212.
Omnipotentis ecclesiae dedicatio, 4 Aug. 215.
Onesimus, 14 Julii 210.
— «apostolus», 22 Nov. 148; — 15 Febr. 180.
— martyr (cum aliis), 6 Julii 208.
Onesiphorus Cryptensis, 9 Nov. 144.
— martyr (cum Porphyrio), 9 Nov. 144.
Onuphrius Aegyptius, 12 Junii 203.
— silentiarius, 21 Julii 212.
Or, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Orestes, martyr, 10 Nov. 145.
— martyr (cum aliis), 13 Dec. 156.
Osee, propheta, 17 Oct. 137.
Ozias, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

P.

Pachomius, magnus, 15 Maji 196.
— «novus martyr», 7 Maji 195.
Paisius Golicensis, 6 Junii 202.
Palladius, 27 Nov. 150.
Pamphylius v. Pamphylus.
Pamphylus, martyr, 13 Aug. 216.
— martyr (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
Pancharius, martyr, 25 Maji 199.
Pancratius, episc. Tauromeniae et martyr, 9 Julii 209.
Pantaleon, medicus, martyr, 27 Julii 213; — ejus ecclesiae dedicatio, 2 Dec. 152.
Pantoleon, martyr (cum Charalampe), 17 Sept. 129.
Paphnutius, episc. et martyr, 19 Aprilis 191.
— (cum Euphrosyna), 15 Febr. 180.
— higumenus Boroscae, 1 Maji 193.
Pappus, martyr (cum aliis), 5 Aprilis 189.
Papylus, diaconus, 13 Oct. 136.
Paramonus, martyr cum 370 sociis, 29 Nov. 151.
Parasceve 79; — crucifixionis 111—112.
— junior, 14 Oct. 136.
— magna martyr, 26 Julii 213; — 28 Oct. 141.
Parmenas, «apostolus» (cum aliis), 30 Junii 206; — 28 Julii 213.
Parthenius, episc. Lampsaci, 7 Febr. 178.
Pascha 114—117.
Passio Christi, ejus glorificatio, feria IV 79; — feria VI 79.
Patapius, 8 Dec. 154.
Patres Chalcedonenses 630, Dom. post 11 Julii 210; — Christi, Dom. post 17 Dec. 158—159; — Constantinopolitanae synodi I, 22 Maji 198—199; — Cryptenses 39, 28 Aug. 220; — Nicaenae synodi I 119; — Nicaenae synodi II, Dom. post 11 Oct. 136; — synodi oecumenicae V, 25 Julii 212.
Patritius, episc. Prusae in Bithynia, 19 Maji 197.
Patrobus, apostolus, 5 Nov. 143.
Paula, martyr (cum Juliana), 4 Martii 184; — 17 Aug. 218.
— virgo, et 3 pueri, 3 Junii 201.
Paulinus, martyr, 18 Maji 197.
Paulus, apostolus (cum Petro), 29 et 30 Junii 206; — dedicatio eorum ecclesiae, 8 Aug. 216; — dedicatio ecclesiae ejus in orphanotrophio, 29 Oct. 141; — jejunium (cum Petro), 18 Maji 197; — ejus memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141; — (cum aliis), 19 Nov. 147; — synaxis, 28 Aug. 220.
— confessor Constantinopolitanus, 6 Nov. 143.
— Corneliensis, 10 Jan. 169.
— Latrensis, 15 Dec. 157.
— martyr (cum aliis), 20 Oct. 138.
— martyr, Athenae (cum aliis), 18 Maji 197.
— martyr, Caesareae (cum aliis), 16 Febr. 180.
— III, patriarcha Constantinopolitanus, 30 Aug. 221.
— Thebaeus, primus eremita, 15 Jan. 171.
Pegasius, martyr, 2 Nov. 142.
Pelagia, martyr, 4 Maji 194.
— virgo et non martyr, 8 Oct. 134.
— poenitens, 8 Oct. 134.
Penetus, «apostolus», 30 Julii 214.
Pentecoste 119—120.
Peregrinus, martyr, 17 Junii 204.

Petrus Alexandrinus, 24 Nov. 149.
— apostolus (cum Paulo), 29 et 30 Junii 206; — catenae ejus, 16 Jan. 171; — dedicatio ejus ecclesiae, 25 Aprilis 193 et 6 Junii 202; — (cum Pauli), 8 Aug. 216; — jejunium (cum Paulo), 18 Maji 197; — memoria (cum aliis), 19 Nov. 147; — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141; — synaxis, 28 Aug. 220.
— Kiowiensis, 21 Dec. 160; — (cum aliis), 5 Oct. 134.
— martyr Athenae (cum aliis), 18 Maji 197.
— metropolita Kiowiensis, 24 Aug. 219.
— martyr Tiberiopolitanus (cum aliis), 28 Nov. 151.
— monachus, 22 Febr. 182.
— in monte Athone, 12 Junii 203.
— Moscovitanus, 21 Dec. 160.
— Muromensis, 25 Junii 206.
— Niegus, 25 Junii 206.
— novus martyr (cum sociis), 20 Oct. 138.
— patricius, 1 Julii 207.
— Rostoviensis, 29 Junii 206.
— Syracusanus, 30 Oct. 142.
Phaina, virgo et martyr (cum Theodoto Ancyrano), 18 Maji 197.
Phaleg, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Phares, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Pharmutius, 11 Aprilis 190.
Philaretes, martyr, 8 Aprilis 190.
— misericors, 1 Dec. 152.
Philemon, «apostolus» (cum Archippo), 19 Febr. 181; — 6 Julii 208; — 22 Nov. 148.
— martyr, 14 Dec. 157.
Philippus, apostolus, 14 Nov. 146; — jejunium ab eo nominatum, ib.
— Argyrus, 11 Maji 195.
— diaconus, 11 Oct. 135; — cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— Irapicus, 14 Nov. 146.
— Kiowiensis, 3 Julii 207.
— Moscovitanus, 9 Jan. 169; — 5 Oct. 134; — translatio, 3 Julii 207.
Philologus, apostolus, 5 Nov. 143.
Philonilla, martyr, 11 Oct. 135.
Philotheus, martyr, 29 Jan. 175.
Philumenus, martyr, 29 Nov. 151.
Phlegon, «apostolus», 8 Aprilis 190.
Phocas, martyr, 23 Julii 212.
— martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
— thaumaturgus, martyr, 22 Sept. 129—130.
Photina cum sociis, martyr, 26 Febr. 182.
— (cum Zoe), 13 Febr. 180.
Photius Kiowiensis, 2 Julii 207; — ejus inventio, 27 Maji 200.
— martyr, 12 Aug. 216.
— schismaticus, 6 Febr. 178.
Photodromion, 22 Dec. 160.
Phusik, martyr, 17 Aprilis 191.
Pimen, monachus, 7 Aug. 216.
Pionius, presbyter et martyr, 11 Martii 185.
Pistis (filia Sophiae), 17 Sept. 128—129.
Pistus, martyr (filius Bassae), 21 Aug. 218.
Platon, martyr (cum Romano), 18 Nov. 147.
— Studita, 4 Aprilis 189.
Poimenus Cryptensis, 27 Aug. 220.
— monachus, 27 Aug. 219.
Polycarpus Cryptensis, 24 Julii 212.
— episc., martyr, 23 Febr. 182.
— martyr (cum aliis), 7 Julii 208.
Polyeuctus, martyr, 9 Jan. 169.
— martyr (cum aliis), 1 Aug. 214.
Pompejus, martyr (cum aliis), 10 Aprilis 190.
Pompianus, martyr, 22 Junii 205.
Pompius, martyr, 23 Dec. 160.
Porphyrius, episc. Gazae, 26 Febr. 182.
— martyr (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
— martyr (cum Onesiphoro), 9 Nov. 144.
— sacerdos, martyr, 10 Febr. 179.
Priscus, martyr (cum Nicolao), 7 Dec. 154.
Probus, martyr, 12 Oct. 136.
— martyr (cum Areo et Elia), 19 Dec. 159.
Prochorus, «apostolus» (cum aliis), 28 Julii 213; — cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— Cryptensis, 10 Febr. 179.
Proclus, martyr (cum Hilarione), 12 Julii 210.
— patriarcha Constantinopolitanus, 24 Oct. 140; — 20 Nov. 147.
Procopius Decapolita, 27 Febr. 183.
— magnus martyr, 8 Julii 208; — dedicatio ejus ecclesiae, 4 Aug. 215.
— martyr (cum Christophoro), 24 Nov. 149.
— Salus, 8 Julii 209.
— Viaticensis, 21 Dec. 160.
Profestivitas annuntiationis deiparae, 24 Martii 187; — conceptionis deiparae, 8 Dec. 154; — dormitionis deiparae, 14 Aug. 217; — epiphaniae, 5 Jan. 165—167; — exaltationis crucis, 13 Sept. 126; — ingressus deiparae in templum, 20 Nov. 147; — nativitatis deiparae, 7 Sept. 124; — nativitatis Domini, 20—24 Dec. 159—161; — occursus in templo, 1 Febr. 176; — processionis crucis, 31 Julii 214; — transfigurationis Domini, 5 Aug. 215.
Propatres Christi, Dom. post 10 Dec. 155.
Protasius, martyr, 14 Oct. 136.
Proterius, episc. Alexandrinus, martyr, 28 Febr. 183.
Publius, martyr (cum multis aliis), 15 Martii 186.
— martyr (cum Terentio), 13 Martii 186.
Pudens, «apostolus», 14 Aprilis 191.
Pulcheria imperatrix, 7 Aug. 216; — (cum Marciano), 18 Febr. 181.

Q.

Quadragesima 87—105.
Quadratus, «apostolus», 22 Sept. 130.
— martyr, 7 Maji 195.
— martyr (cum Cypriano et aliis), 10 Martii 185.
Quartus, «apostolus», 10 Nov. 144.
Quintianus, martyr (cum aliis), 28 Julii 213.

R.

Rachel, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Ragab, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Rebekka, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Recordatio pacis inter Russiam et Sueciam, 30 Aug. 221.
Reliquiarum inventio in domo Eugenii, 22 Febr. 182.
Resurrectionis celebratio in dominicis 78; — templi dedicatio, 13 Sept. 125; — 9 Dec. 155.
Roboam, rex Judae, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Rodion, «apostolus», 10 Nov. 144.
Romana, virgo, 30 Nov. 152.
Romanus, dux Riazaniae, 19 Julii 211.
— martyr (cum aliis), 30 Maji 200.
— martyr (cum Jacobo), 29 Jan. 175.
— martyr (cum Platone), et puer, 18 Nov. 147.
— melodus, 1 Oct. 132.
— Uglicensis, 3 Febr. 177.
Romilus, 11 Jan. 170.
Romylus, martyr (cum aliis), 6 Sept. 124.
— subdiaconus, 15 Martii 186.
Ruben, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Rufus, «apostolus», 8 Aprilis 190.
Ruth, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

S.

Sabbas, 27 Aug. 219.
— I, archiepisc. Serbiae, 14 Jan. 170—171; — cum aliis, 30 Aug. 221.
— II, archiepisc. Serbiae, 8 Febr. 178; — cum aliis, 30 Aug. 221.
— Bulgariae apostolus, 27 Julii 213.
— Pscoviensis, 28 Aug. 220.
— sanctificatus, 5 Dec. 153.
— Svenigorodiae, 3 Dec. 153.
— de Vyssera, stylita, 1 Oct. 133.
Sabbatius, martyr (cum aliis), 19 Sept. 129.
— Solovescensis, 27 Sept. 131.
Sabbatum 79—80; — akathisti 103—104; — animarum 119; — apokreo 85; — ascetarum 87; — cum commemoratione S. Theodori 90—91; — Lazari 105; — cum memoria omnium in bello occisorum, ante 26 Oct. 140; — sanctum 112—114.
Sabel, martyr, 17 Junii 204.
Sabinus Aegyptius, martyr, 16 Martii 186.
Sadoc, episc. et martyr in Perside, cum sociis, 19 Oct. 138; — 20 Febr. 181.
— ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Salathiel, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Sale, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Salmon, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Salome, mater Machabaeorum, cum 7 filiis, 1 Aug. 214.
Salomon rex, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Salvator, dedicatio ejus ecclesiae in Harumlada, 1 Febr. 176.
— festum ejus (cum deipara), 1 Aug. 214—215.
Samonas, martyr, 15 Nov. 146.
Sampson Xenodochus, 27 Junii 206.
Samuel, martyr (cum aliis), 16 Febr. 180.
— propheta, 20 Aug. 218; — inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Sanctorum omnium memoria 1 Nov. 142; — vel dom. I Matthaei 120; — in sabbatis ordinariis 80; — cryptae S. Antonii, sabbato post 21 Sept. 129; — ordinis S. Basilii, 13 Nov. 146; — templi dedicatio, 20 Maji 197.
Sara, ex vetere testamento, Dom. post 17 Dec. 159.
Sarbilus, martyr (cum aliis), 28 Oct. 141.
Sarephtana vidua, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Sarug, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Saturninus, martyr (cum aliis), 22 Junii 205.
— martyr Cretensis, 23 Dec. 160.
Sebastianus, martyr (cum sociis), 18 Dec. 159.
— martyr (solus, probabiliter idem), 26 Febr. 182.
Seleucus, martyr (cum aliis), 3 Dec. 153.
— martyr Caesareae (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
Sem, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Seraphinus, episc. Phanarii, 4 Dec. 153.
Serapion, martyr, 5 Aprilis 189.
— monachus, 7 Aprilis 190.
— Nowgorodensis episc., 16 Martii 186.
Sergius, martyr (cum Baccho), 7 Oct. 134; — dedicatio eorum ecclesiae, 29 Nov. 151; — memoria eorum, 27 Maji 200.
— martyr Tiberiopolitanus (cum aliis), 28 Nov. 151.
— Radonizensis, 25 Sept. 131; — ejus inventio, 5 Julii 208.
— in Russia (cum Germano), 28 Junii 206; — inventio ossium eorum, 11 Sept. 125.
Seth, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Severianus, martyr, 9 Sept. 125.
— martyr (cum aliis), 22 Aug. 218.
Silvanus, «apostolus», 30 Julii 214.
Silvas, «apostolus», 30 Julii 214.
Silvester Cryptensis, 2 Jan. 165.
— papa, 2 Jan. 165.
Simeon Hierosolymitanus, episc. et martyr, 27 Aprilis 193.
— Metaphrastes, 28 Nov. 151.
— myroblyta, 28 Dec. 163.
— in monte mirabili, 24 Maji 199.
— patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
— in Perside, episc. et martyr, 17 Aprilis 191.
— stultus propter Christum, 21 Julii 212.
— Stylita senior, 1 Sept. 122.

Simeon Theodochus, 3 Febr. 177.
— theologus novus, 12 Martii 186.
Simon, cum 12 apostolis, 30 Junii 206.
— hagiographus, 10 Maji 195.
— Volomensis, 12 Julii 210.
— Zelotes, apostolus, 10 Maji 195.
Sisinnius, patriarcha Constantinopolitanus, 11 Oct. 136; — 24 Aug. 219.
Sisoes magnus, 6 Julii 208.
Socrates, martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
— presbyter et martyr, 22 Oct. 139.
Sophia (cum tribus filiabus), 17 Sept. 128—129.
Sophonias, propheta, 3 Dec. 153.
Sophronius, patriarcha, 11 Martii 185.
Sosipater, «apostolus», 10 Nov. 144; — 28 Aprilis 193.
Sozon, martyr, 7 Sept. 124.
Spiridion Cryptensis, 31 Oct. 142.
— Serbicus doctor, 30 Aug. 221.
— thaumaturgus, 12 Dec. 156.
Spiritus sancti celebratio, feria II post Pentecosten 120.
Stachys, «apostolus», 31 Oct. 142.
Stephanis, martyr (cum aliis), 11 Nov. 145.
Stephanus Comelscius, 12 Junii 203.
— Constantinopolitanus, 27 Maji 200.
— Decanensis, rex Serbiae, 11 Nov. 145.
— junior, martyr, 28 Nov. 150—151.
— junior, patriarcha, 17 Maji 197.
— martyr (cum aliis), 24 Maji 199.
— Nemania, rex Serbiae, 24 Sept. 130; — 13 Febr. 180.
— Nigutinus, rex Serbiae, 29 Oct. 141.
— novus, despota, 9 Oct. 135.
— «novus martyr» (cum aliis), 20 Oct. 138.
— papa, 2 Aug. 215.
— Permiae episc., 26 Aprilis 193.
— protomartyr, 27 Dec. 163; — memoria (cum multis aliis), 29 Oct. 141; — (cum aliis), 19 Nov. 147; — 11 Dec. 156; — 8 Jan. 168—169; — cum 12 apostolis, 30 Junii 206; — in Spudaeis, 7 Junii 202; — translatio, 2 Aug. 215.
— rex Hungariae, 20 Aug. 218.
— Sabaita, 13 Julii 210; — 28 Oct. 141.
— Schilanowitsch, 4 Oct. 133.
— Syrus, 4 Nov. 143.
— Suroschiae episc., confessor, 15 Dec. 157.
— thaumaturgus, 28 Martii 188.
— Wladimiriae, 27 Aprilis 193.
Stratonicus, martyr, 13 Jan. 170.
Sunamitis mulier, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
Susanna, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.
— martyr, 19 Sept. 129.
— regina Iberiae, 28 Aug. 220.
— principissa Georgiae, 17 Oct. 137.
Symeon v. Simeon.
Synaxis sti. Akathii super scalam, 21 Julii 212; — 1000 angelorum, 11 Jan. 170; — 12 apostolorum, 30 Junii 206; — Christophori cum Procopio, 24 Nov. 149; — deiparae, 26 Dec. 163; in locis Areobindi, 10 Febr. 179; in locis Armatii, 21 Julii 212 et 17 Aug. 217; in Chrysopoli, 22 Sept. 130; in locis Eudocianis, 16 Junii 204; ad fontem, 8 Jan. 168; in locis Maranacii, 15 Junii 203; Miasenorum, 1 Sept. 122; in Oniratis, 4 Oct. 133; in Pagidio, 25 Julii 212; in loco Paradisi, 9 Nov. 144; (cum Gabriele archangelo), 16 Oct. 137; in Pinnulopho, 28 Aug. 220; in locis Protasii, 9 Nov. 144; in Pyrso Graeciae, 22 Aug. 218; — Eleutherii, martyris, 21 Julii 212; — Gabrielis archangeli, 26 Martii 188; 11 Junii 203; 13 Julii 210; — Irenae, martyris, 21 Jan. 172; — Joannis Baptistae, 7 Jan. 168; in locis Olympii, 23 Julii 212; — Joannis evangelistae, 14 Febr. 180; in locis Beati, 10 Julii 209; — Michaelis archangeli, 18 Junii 204; in locis Athaeae, 10 Dec. 155; et omnium angelorum, 8 Nov. 143—144; in Sosthenio, 9 Junii 202; — miraculi in Cana Galilaeae, 8 Jan. 168; — Petri, Pauli, Laurentii, Diomedis et 1000 martyrum, 28 Aug. 220.
Syncletica, 5 Jan. 165.
Synodi oecumenicae sex primae, festivitas, memoria, 16 Julii 211; — septimae, Nicaenae II, Dom. post 11 Oct. 136.

T.

Tarachus, martyr, 12 Oct. 136.
Tarasius, patriarcha, 25 Febr. 182.
Tatiana, martyr, 12 Jan. 170.
Telesphorus, papa et martyr, 22 Febr. 182.
Terentius, martyr ex Africa (cum aliis), 10 Aprilis 190.
— martyr (cum aliis), 16 Oct. 137.
— martyr (cum Neonilla) cum 7 filiis, 28 Oct. 141.
— martyr (cum Publio), 13 Martii 186.
Tertius, «apostolus», 10 Nov. 144; — cum aliis, 30 Oct. 142.
Thaddaeus, «apostolus», 21 Aug. 218.
Thallelaeus, martyr, 20 Maji 197.
Thare, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.
Thecla, magna martyr, 24 Sept. 130.
— (cum Martha), 9 Junii 202.
— martyr (cum Timothea), 19 Aug. 218.
Thecusa, virgo et martyr (cum Theodoto Ancyrano), 18 Maji 197.
Theoktista, filia Athanasiae, 31 Jan. 176.
— in insula Lesbo, 9 Nov. 144.
Theoktistus, asceta, 3 Sept. 123.
— higumenus Cucumae, 4 Jan. 165.
— Nowgorodensis, 23 Dec. 160.
Theodora, imperatrix, 14 Nov. 146.
— imperatrix, restitutrix orthodoxiae, 11 Febr. 179.
— martyr (cum Castore), 18 Sept. 129.
— poenitens, 11 Sept. 125.
Theodorus, aulicus Michaelis Tsernigoviensis, 20 Sept. 129.
— Cryptensis, 11 Aug. 216.
— dux Jaroslaviae (cum filiis), 19 Sept. 129; — 5 Martii 184.
— episc. Cyrenae, 4 Julii 207.

Theodorus, filius Constantini Muromiensis, 21 Maji 198.
— filius Theodori, ducis Jaroslaviae, 5 Martii 184.
— martyr (inter 42), 6 Martii 184.
— martyr, frater Gregorii thaumaturgi, 7 Nov. 143.
— martyr (cum Polyeucto et aliis), 1 Aug. 214.
— martyr in Russia (cum Joanne), 12 Julii 210.
— martyr Tiberiopolitanus et episc., 28 Nov. 151.
— martyr Tiberiopolitanus et presbyter, 28 Nov. 151.
— Nowgorodensis, 19 Jan. 172.
— Nowgorodiae dux, 5 Junii 202.
— Pergiae, martyr, 21 Aprilis 192.
— pictor, 27 Dec. 163.
— in Risio, 26 Junii 206.
— Romanus, 18 Maji 197.
— Rostoviae episc., 28 Nov. 151.
— sanctificatus, 16 Maji 196.
— strathelates, 8 Febr. 178; — memoria, 1 Dec. 152 (nisi forte Theodori Tyronis), — translatio ejus, 8 Junii 202.
— Studita, 11 Nov. 145; — (cum Josepho), 26 Jan. 174.
— Sykeotes, 22 Aprilis 192; — ejus translatio, 15 Junii 204.
— Trichinas, 20 Aprilis 191.
— Tyro, 17 Febr. 181; — ecclesiae ejus in Sphorakio dedicatio, 5 Nov. 143; — memoria in primo sabbato quadragesimae 90.
Theodosia, martyr Constantinopolitana, 29 Maji 200.
— martyr ex Tyro, 29 Maji 200.
— mater sancta, 1 Nov. 142.
Theodosius coenobiarcha, 11 Jan. 169 ad 170.
— Cryptensis, 3 Maji 194; — 31 Maji 201.
— Magnus, imperator, 9 Nov. 144.
— Ternovensis, 28 Jan. 174—175.
— Totmensis, 28 Jan. 174.
— Uglicensis, 7 Jan. 168.
Theodota, filia Athanasiae, 31 Jan. 176.
— martyr (cum aliis), 22 Oct. 138—139.
— martyr Nicaena et tres filii, 29 Julii 213; — translatio ejus, 22 Oct. 139.
Theodotus, Ancyrae episc., martyr, 18 Maji 197 et 7 Junii 202.
— Cyrenae episc. et martyr, 19 Jan. 172 et 2 Martii 183.
— Edessenum episc., 9 Julii 209.
— martyr (cum aliis), 19 Febr. 181.
Theodulus (cum Agathopode), 5 Aprilis 189.
— martyr (cum aliis), 18 Junii 204.
— martyr Caesareae (cum aliis), 16 Febr. 180—181.
— martyr Cretensis (cum aliis), 23 Dec. 160.
— martyr (cum Terentio et aliis), 28 Oct. 141.
— stylita, 3 Dec. 153.
Theognis, martyr (filius Bassae), 21 Aug. 218.
Theognostus, episc. Kiowiae, 14 Martii 186.
Theonas, martyr, 5 Jan. 165.
Theopemptus, martyr, 5 Jan. 165.
Theophanes, confessor in Singriana, 12 Martii 185—186.
— Cryptensis, 29 Dec. 164.
— pictor, 11 Oct. 135.
— 11 Oct. 135.
Theophano, imperatrix, 16 Dec. 157—158.
Theophilus, monachus montis Athonis, 8 Julii 208.
— martyr (inter 42), 6 Martii 184.
— Nowgorodensis, 28 Aug. 220.
— (cum Prophano), 23 Julii 212.
— ex Zacyntho, «novus martyr», 24 Julii 212.
Theophylactus, episc. Nicomediae, 8 Martii 185.
Theoprepius, martyr (cum aliis), 22 Aug. 218.
Therapon, episc. 27 Maji 200.
Therapontes Bellozerensis, 27 Maji 200.
— Monzensis, 12 Dec. 156.
Therinus, martyr, 6 Maji 194.
Thespesius, martyr, 20 Nov. 148.
Thomas, apostolus, 6 Oct. 134; — dedicatio ecclesiae in Amantio, 19 Sept. 129; — memoria in locis Cyri, 20 Nov. 147—148; — translatio vestis ejus, 20 Junii 204.
— in Maleo, 7 Julii 208.
— martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
— patriarcha, 22 Febr. 182; — ejus translatio, 19 Martii 187.
Thyrsus, martyr (cum Agnete), 20 Jan. 172.
— martyr (cum aliis), 14 Dec. 157.
— martyr (cum Leucio et Coronato), 17 Aug. 217.
Tiburtius (cum Caecilia), martyr, 22 Nov. 148.
— martyr (cum Sebastiano), 18 Dec. 159.
Timolaus, martyr, 15 Martii 186.
Timon, «apostolus» (cum aliis), 28 Julii 213.
Timothea, martyr Gazae in Palaestina, 19 Aug. 218.
Timotheus, «apostolus», 22 Jan. 173.
— martyr (cum aliis), 28 Nov. 151.
— martyr (cum Maura), 3 Maji 194.
— Prusae episc., 10 Junii 203.
— in Symbolis, 21 Febr. 181.
Titus, «apostolus», 25 Aug. 219.
— Cryptensis, 27 Febr. 183.
— thaumaturgus, 2 Aprilis 189.
Tranquillinus, martyr, 18 Dec. 159.
Transfiguratio Domini, apodosis, 13 Aug. 216; — festivitas, 6 Aug. 215; — profestivitas, 5 Aug. 215.
Translatio Alexandri Newsky, 30 Aug. 221; — Andreae Perejaslaviensis, 27 Oct. 141; — Athanasii, 2 Maji 194. — Bartholomaei apostoli, 25 Aug. 219; — Borisii et Glebae, 2 Maji 194; — Cyri et Joannis, 28 Junii 206; — Danielis Perejaslaviensis, 16 Oct. 137; — deiparae Grebnevensis imaginis, 28 Julii 213; — Ephraem Perecomski, 16 Maji 197; — Gabrielis Vsevolodi, 22 Aprilis

192; — Gerasimi Athonitae, 20 Oct. 138; — Gregorii Nazianzeni, 19 Jan. 172; — Hilarionis, episc. Meglinensis, 21 Oct. 138; — Ignatii Theophori, 29 Jan. 175; — imaginis Christi Edessenae, 16 Aug. 217; — Joannis baptistae, manus ejus, 7 Jan. 168; dextrae manus, 12 Oct. 136; — Joannis Rylensis, 19 Oct. 138; — Michaelis Tschernigoviensis, 14 Febr. 180; — Lazari, 17 Oct. 137; — Nicolai Myrensis, 9 Maji 195; 20 Maji 197—198; — Petri Kiowiensis, 24 Aug. 219; — Philippi Kiowiensis, 3 Julii 207; — Stephani, protomartyris, 2 Aug. 215; — Theodori Jaroslaviensis et filiorum, 5 Martii 184; — Theodori ducis, 8 Junii 202; — Theodotae, 22 Oct. 139; — Thomae Constantinopolitani, 19 Martii 187; — tunicae Salvatoris, 10 Julii 209; — vestis Joannis, Lucae, Andreae, Thomae, Elisaei, Lazari, 20 Junii 204; — Zonae deiparae, 12 Aprilis 190.

Trinitatis festum 120; — glorificatio in dominicis 78.

Triphyllius, episc., 13 Jun. 203.

Trophimus, «apostolus», 29 Oct. 141; — (cum Pudente) 14 Aprilis 191.

— martyr (cum aliis), 19 Sept. 129; — (cum Tryphone), 29 Sept. 132.

Tryphon, patriarcha Constantinopolitanus, 19 Aprilis 191.

— martyr, 1 Febr. 176; — ejus ecclesiae dedicatio, 19 Oct. 138 et 1 Dec. 152.

— martyr (cum aliis), 29 Sept. 132.

— Pecensis, 15 Dec. 157.

Tunica Salvatoris, ejus translatio, 10 Julii 209.

Tychon Luchoviensis, 16 Junii 204.

— thaumaturgus, 16 Junii 204.

— Woronegiae episc., 13 Aug. 217.

U.

Urbanus, «apostolus», 31 Oct. 142.

Urosius, rex Serbiae, 2 Dec. 152—153.

V.

Valeria, virgo et martyr, cum sociis, 6 Junii 202.

Valerianus, martyr (cum aliis), 4 Maji 194.

— martyr (cum Caecilia), 22 Nov. 148.

— martyr (cum Eugenia et aliis), 21 Jan. 172.

Vales, martyr, 16 Febr. 180—181.

Varus, martyr, cum sociis, 19 Oct. 137—138.

Victor, martyr (cum aliis), 11 Nov. 145.

— martyr (cum Claudio et aliis), 5 Aprilis 189.

Victorius, martyr, 5 Aprilis 189.

Vigilia epiphaniae, 5 Jan. 165—166; — nativitatis Domini, 24 Dec. 160—161.

Vincentius, martyr (cum aliis), 11 Nov. 145.

Vitalis, abbas, 8 Martii 185.

Vitalius, monachus, 22 Aprilis 192.

Vitus, martyr, 16 Maji 196.

Vsevolodus, princeps, 11 Feb. 179.

W.

Warsanophius, episc. Twerensis, 4 Oct. 133.

Wladimirus, Dalmatiae dux, 22 Maji 199.

— magnus dux Russiae, 15 Julii 210.

— Nowgorodiae princeps, 4 Oct. 133.

X.

Xena, 24 Jan. 173.

Xenophon (cum Maria), 26 Jan. 173.

Xystus, papa, 10 Aug. 216.

Z.

Zabulon, patriarcha, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.

Zacharias, asceta, 24 Martii 187.

— pater praecursoris, 5 Sept. 123—124; — 24 Junii 205; — ejus inventio, 11 Febr. 179.

— propheta, 8 Febr. 178; — 16 Maji 196.

Zara, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 158.

Zenais, martyr, 11 Oct. 135.

— thaumaturga et martyr, 6 Junii 202.

Zenas, martyr, 22 Junii 205.

Zenobia, martyr, 30 Oct. 142.

Zenobius, martyr, 30 Oct. 142.

Zenon, martyr (cum Agathonico), 22 Aug. 218.

— martyr (cum aliis), 11 Aug. 216; — 6 Sept. 124.

— martyr (cum Zena), 22 Junii 205.

Zoe, 18 Dec. 159.

— (cum Photina), 13 Febr. 180.

Zorobabel, ex vetere testamento, inter patres Christi, Dom. post 17 Dec. 159.

Zosimus, martyr, 19 Jun. 204.

— martyr (cum aliis), 28 Sept. 132.

— papa, 29 Jan. 175.

— (cum Platone Studita), 4 Aprilis 189.

— Solovecensis, 3 Sept. 123; — 17 Aprilis 191.

Zoticus, martyr (cum Agathonico), 22 Aug. 218.

— martyr Cretensis (inter multos alios), 23 Dec. 160.

— presbyter, 30 Dec. 164.

Corrigenda:

Pag. 224 col. 1 l. 46 pro 180 legas: 206.
„ „ „ 2 l. 51 „ 21 Nov. 148 legas: 25 Nov. 149.

School of Theology
at Claremont
A8278

A8278

B. Herder, typographus editor pontificius, Friburgi Brisgoviae (Germaniae).

Concilium Tridentinum.

Diariorum, actorum, epistularum, tractatuum nova collectio. Edidit Societas Goerresiana promovendis inter Germanos catholicos litterarum studiis. 4°.

Opus brevi privato Leonis P. P. XIII ornatum.

Divisimus fontes omnes in genera quattuor: diaria (totius collectionis tom. I—III), acta sensu strictiore (tom. IV—IX), epistulas (tom. X et sequentes), tractatus (tomus unicus), et postquam inde ab anno 1894 in hoc opere laboratum est, iam eo est profectum, ut singula volumina vel diariorum vel actorum vel epistularum singulis annis prodire possint. Totum opus 12—13 voluminibus absolvetur.

Iam prodierunt:

I. **Concilii Tridentini diariorum** pars prima: Herculis Severoli commentarius. Angeli Massarelli Diaria I—IV. Collegit, edidit, illustravit Seb. Merkle. Cum tabula phototypica civitatis Tridentinae saeculo XVI. (CXXXII et 932 p.) Pretium: *M* 60.— = *Fr* 75.—; solide et eleganter relig. *M* 66.40 = *Fr* 83.—.

II. **Concilii Tridentini actorum** pars prima: Monumenta concilium praecedentia, trium priorum sessionum acta. Collegit, edidit, illustravit Stephanus Ehses. (CXLIV et 620 p.) Pretium: *M* 48.— = *Fr* 60.—; solide et eleganter relig. *M* 54.40 = *Fr* 68.—.

«. . . Quanto al testo de' diarii qui pubblicati, non fa bisogno di spendere molte parole, poichè l'edizione è fatta da persona tanto egregia ed esperta. Nulla manca di ciò che si può desiderare per l'immediato riscontro de' passi. . . . Rimane che ad una opera di sì gran mole e di tanto merito, vero *monumentum aere perennius,* che gli scienziati della *Goerres-Gesellschaft* ed il benemerito tipografo ed editore di Friburgo erigono ad onore della Chiesa, si faccia buon viso in ogni parte della Cattolicità e si stimi doveroso il sacrificio della spesa, a fine di arricchirne le biblioteche ecclesiastiche, specie de' seminarii ed istituti teologici.» (La Civiltà Cattolica, Roma 1901, 16 Nov., quad. 1234.)

«. . . L'édition nouvelle des actes du concile de Trente, entreprise vaillamment par la *Goerres-Gesellschaft* et exécutée avec une rare perfection par la maison Herder, constitue vraiment **une œuvre glorieuse et le plus précieux service que puisse rendre de longtemps la critique à la théologie.**» (Études, Paris 1905, No 8.)

«It is hardly necessary to say that the *Nova Collectio* of the *Goerres-Gesellschaft* will be found an altogether indispensable addition to the library of any theological college or seminary in which attention is paid to ecclesiastical history in general or, in particular, to the history of Catholic dogma.» (The Tablet, London 1901, No 3208.)

«. . . Á todos interesa la publicación de esta obra, que constituye un monumento grandioso de la historia de la Iglesia; pero de un modo singularísimo interesa á los españoles. Bien conocida es la parte muy principal que tuvieron en el Concilio de Trento nuestros Reyes, Obispos y teólogos. El siglo XVI fué también para España la edad de oro de la Teología. En ella han de encontrar abundantes y escogidos materiales para nuestra historia eclesiástica particular.» (La Ciudad de Dios, Madrid 1904, 5 de Sept.)

«. . . Wie Professor Merkle die Sammlung durch Veröffentlichung der Tagebücher des Konzils aus Pauls III Zeit in allseitig anerkannter mustergültiger Weise einführte, so verdient auch diese Auszeichnung die vorliegende Fortsetzung (Bd IV), die Zeugnis ablegt von dem unermüdlichen Fleiße des Herausgebers, seiner die vielen Schwierigkeiten überwindenden Ausdauer, einer hier geforderten, aber auch geleisteten Sorgfalt, die noch im Kleinen genau ist, und seinem ernsten, durch nichts beirrten wissenschaftlichen Streben, in der Darstellung sowohl als auch durch die Veröffentlichung der Dokumente allein der Erforschung der geschichtlichen Wahrheit zu dienen.» (Literar. Handweiser, Münster 1904, No 9.)

B. Herder, typographus editor pontificius,
Friburgi Brisgoviae (Germaniae).

Libri liturgici Bibliothecae Vaticanae

manu scripti.

Digessit et recensuit

Hugo Ehrensberger.

Lex.-8°. (XII et 598 p.)

Pretium: *M* **25.**— = *Fr* **31.25**;
dorsum corio relig. *M* **30.**— = *Fr* **37.50.**

«. . . M. Ehrensberger a décrit les manuscrits liturgiques latins, conservés dans les différentes séries de la Vaticane, fonds latin, palatin, reine Christine, Ottoboni, Urbain, Borghèse. Les manuscrits sont classés selon leur contenu et dans chaque série énumérés par siècles. M. E. a distingué les groupes suivants: 1. Psalteria, 2. Antiphonaria, 3. Hymnaria, 4. Homiliaria, 5. Passionaria, 6. Lectionaria, 7. Martyrologia, 8. Breviaria, 9. Breviarii officia, 10. Breviarii propria, 11. Diurnalia, 12. Collectarium, 13. Dominicale et Vesperale, 14. Horae canonicae, 15. Sacramentaria, 16. Gradualia, 17. Troparia, 18. Rotuli paschales, 19. Epistolaria, 20. Evangeliaria, 21. Lectionarium missae, 22. Missalia, 23. Missalia votiva, 24. Missalis proprium, 25. Missalia episcoporum et pontificum, 26. Canon episcoporum et pontificum, 27. Ordo missae, 28. Praeparatio ad missam et Gratiarum actio, 29. Pontificalia, 30. Caeremonialia, 31. Ordines, 32. Ritualia, 33. Processionalia.

L'œuvre de M. E. est considérable, exécutée avec soin et appelée à rendre de grands services, et je rends le plus grand hommage à la science et au zlèe de l'auteur. . . .»

(Le Moyen Âge, Paris 1898, p. 316.)

«El trabajo del Sr. Ehrensberger, no sólo es de capital importancia para la historia de la liturgía, sino que también puede ser consultado con fruto por los teólogos y los apologistas de la Religión, y aun por los que se dedican á algunas ciencias poco relacionadas, al parecer, con el asunto de este rico y bien ordenado catálogo.» (La Ciudad de Dios, Madrid 1897, No 8.)

«. . . Der überaus stattliche Band stellt sich als eine wirkliche Musterleistung dar. Mit einer seltenen Ausdauer hat der Herausgeber die überaus zahlreichen Handschriften mit liebevoller Hingabe untersucht, gemessen, beschrieben und geordnet, sowie die einschlägige Litteratur kurz verzeichnet. . . .»

(Oesterr. Litteraturblatt, Wien 1898, No 22.)

«. . . Jeder Sachverständige wird sehr gerne zugeben, daß in diesem Buche eine gewaltige Geistesarbeit vorliegt. Über 500 Kodizes ordnen, beschreiben, vergleichen und prüfen, das kostet Zeit, Mühe, Geduld. Liturgiker und Hymnologen sind dem Herrn Verfasser zu großem Danke verpflichtet. . . .»

(Theol.-prakt. Quartalschrift, Linz 1900, Heft 1.)

41333

BX
350
M3

Max, Prince of Saxony, 1875-1951.
Praelectiones de liturgiis orientalibus habitae in Universitate Friburgensi Helvetiae, a Maximiliano, Principe Saxoniae. Friburgi Brisgoviae, Herder, 1908-13.
2v. 28cm.

1. Orthodox Eastern Church. Liturgy and ritual. I. Title.

CCSC/mmb